אסיף דימאוו

וואס איך געדענק

(זכרונות)

צווייטער באנד

ציקא ביכער־פארלאג
ניו־יארק

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2022

OSIP DIMOW

"VOS ICH GEDENK" — MEMOIRS

Volume 2.

COPYRIGHT 1944
By Central Yiddish Culture Organization (CYCO).

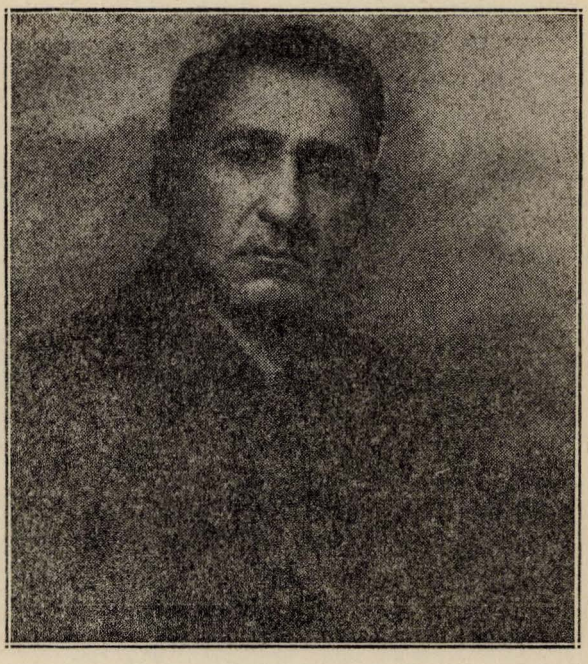
Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2022

Published by
"CYCO" BICHER-FARLAG
425 Lafayette St., New York, N. Y.

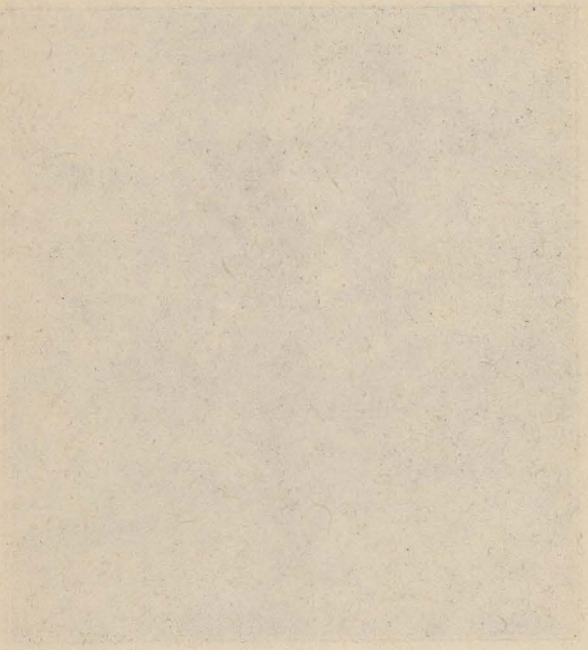

אָסיפּ דימאָוו
וואָס איך געדענק

Printed in U. S. A.

אסיף דימאו

צווייטער באַנד

דער ערשטער פּעריאָד פֿון מיין לעבן האָט זיך פֿאַרענדיקט. מיינע קינדערישע יאָרן אין ביאַליסטאָק זיינען געווען שוין ווייט הינטער מיר. הינטער מיר אין דער טראָגישער פֿאַרגאַנגענהייט, איז אויך געבליבן דער פֿרי־צייטיקער קבר פֿון מיין טאַטן איזידאָר פּערלמאַן, וואָס איז געקומען פֿון פּרייסן, דייטשלאַנד, צו זוכן גליק אין רוסלאַנד און געפֿונען — דעם טויט. אַ יתום צו פֿיר יאָר — געדענק איך אים קוים־קוים.

הינטער מיר זיינען אויך געבליבן די גרויע, מאַנאָטאָנע מאַנאָטן, יאָרן, וועלכע איך האָב צוזאַמען מיט אַנדערע פֿאַרבראַכט צווישן די קאָזיאָנע וועגן פֿון דער ביאַליסטאָקער רעאַל־שולע (רעאַלגאַיע אוטשילישטשע), די „קאָזיאָנע" לערער אונזערע האָבן אייגנטלעך מער פֿאַרפּינצטערט, ווי באַלויכטן אונזער יוגנט.

איך האָב פֿאַרלאָזן ביאַליסטאָק און אַוועק קיין פּעטערבורג צו שטודירן ווייטער און מיטגענומען מיט זיך אין מיין זכרון די אַלע מענטשן, וועלכע איך האָב געזען און באַטראַכט מיט מיינע יונגע זשעדנע אויגן, אַלץ מענטשן, וועלכע האָבן געזען מיין יוגנט.

דאָס איז געווען אַ פֿאַרביקע, אַ בונטע גאַלעריע: דער וואָסער־טרעגער, דער העברעאישער שרייבער גאָטלאָבער, די קוראָלאָפּ־ניצע, דאָקטאָר זאַמענהאָף, דער שאָפֿער פֿון „עספּעראַנטאָ", דער קוימנקערער, דאָקטאָר כאַזאַנאָוויטש, משה וואָלאָך — דער צוקונפֿ־טיקער מאַקסים לימוינאָוו, מאַניא ווילבושעוויטש, די שטאָט־משוגעים, די איזוואָשטשיקעס, די באַלמעלאָכעס... זיי אַלע האָבן מיך באַגלייט אין מיין וועג קיין פּעטערבורג און אויך נאָך וויטער — ביז מיין היינטיקן אַדרעס.

איך בין געווען מזלדיק צו געפֿינען אין פּעטערבורג אַ נייע היים, אַ נייע משפּחה, נייע האָרציקע, ליבע קרובים — די פֿאַמיליע שטעמ־

בער־ערליך, די אייגענע פון מיין מאמען — א געבוירענע ערליך. די שטעמבערס, וואו עס זיינען געווען דריי אויסערגעווייניטלעך מוזיקאליש־באגאבטע יונגע מיידלעך — מיינע קוזינעס האבן מיך אריינגענומען ווי א ברודער. יאקוב, (יאשא) ערליך, דער אלטער ברודער פון מיין מאמען, אינגאנצן מיט א פאר יאר עלטער פון מיר, איז געווען א זעלטן באגאבטער מוזיקער און א פילאזאף. ער האט געהאט אויף מיר א טיפע ווירקונג. איך בין אריין אין א נייער גליקלעכער סביבה פון מוזיק, קונסט און שיינקייט.

איך בין אויך געווען מזלדיק אריינגענומען צו ווערן אין פעטערבורגער וואלד־אינסטיטוט („ליעסנאי אינסטיטוט"). אט אזוי האט זיך אנגעהויבן מיין סטודענטלעבן, וואס איז אוועק ניט גאר גלאטיק...

אין פעטערבורג בין איך געקומען אין קאנטאקט מיט א נייעם טיפ יידן, וועלכן איך האב ביז איצט ניט געטראפן: געשמדטע און האלב געשמדטע זין און טעכטער פון פאלק ישראל, די „מאדערנע מאראנען" — א ווייטער און פארט א נאענטער אפקלאנג פון די אמאליקע שפאנישע מאראנען אין דער צייט פון דער אינקוויזיציע.

מיינע ערשטע, אין אנהייב שווערע טריט אין דער רוסישער ליטעראטור זיינען מיר פארליבטערט געווארן דורך דעם וואס איך האב געוואונען א פרעמיע אויף דעם אל־רוסישן קאנקורס פאר קלייניע ערציילונגען. איך האב אנגעהויבן צו ארבעטן — ווי א זשורנאליסט צוערשט ביי דעם באוואוסטן יידישן רוסישן טעאטער־קריטיקער אלעקסאנדער קוגעל („האמא נאוואוס") אין זיין זשורנאל „טעאטער און קונסט" און דערנאך אין דער גרויסער טעגלעכער צייטונג „בירזשעוויא וויעדאמאסטי", וועלכע ס'האט ארויסגעגעבן סטאניסלאוו פראפער, א געשמדטער עסטרייכישער ייד.

מיט הייסן יוגנטלעכן ענטוזיאזם האב איך זיך אריינגעמישט אין פאליטישע אנגעלעגנהייטן וואס האבן געפירט דערצו, אז מען זאל מיך אויסשליסן פון וואלד־אינסטיטוט. און נאך א שווערערן קלאפ האב איך באקומען: יאשא ערליך איז פלוצלינג ארעסטירט פון זינען.

איך בין געשטאנען אויף דער שוועל פון ווערן א מאן.

קאַפּיטל איינס

מיין אומגליקלעכער אנקל יאשא ערליך איז אלץ געווען איינגעשפּאַרט אין זיין שטייג, אין דעם מילליטעריש־מעדיצינישן קליניק, איינגעשפּאַרט, אפּגעריסן פון אלעמען. מיר האָבן ניט געקאָנט קומען אין באַרירונג מיט אים, ווי עס קאָנען ניט קומען אין באַרירונג לעבעדיקע מיט טויטע. יאשא איז געווען אין אן אַנדער וועלט, אויף אן אַנדער פּלאַנעט, אין א סביבה וואָס האָט גאָרנישט געהאַט צו טאָן מיט אונזער סביבה, און האָט געפֿירט א לעבן וואָס איז געווען אַנדערש פון אונזער לעבן. ער האָט זיך אפּגעריסן פון אונז, פאַרגעסן אונז, אזוי ווי ער וואָלט קיינמאל ניט געהאַט געלעבט צווישן אונז. מיר האָבן אים יא געהאַט מיט אונז, אין אונזערע געדאַנקען, אין אונזער האַרץ, געטראַכט וועגן אים מיט טרערן און בלוט; ער וועגן אונז — ניט. ער האָט ניט געדאַרפט האָבן אונזער דענקען און בענקען נאָך אים. וואָס אַזוינס האָבן מיר אים געטאָן, וואָס ער האָט זיך פּלוצים אפּגעוועגדט פון אונז?

איך האָב אפּטמאל געזען דעם קליניק; א רייכלעכע אינסטיטוציע, עטלעכע בריטע געביידעס, א שטילער גאָרטן, גלייכגילטיק, שיין, טיף־עגאָאיסטיש, ווי די נאַטור איז שטענדיק, האָט אפּגעטיילט אונזער וועלט פון דער „אַנדערער" וואו יאשא איז איצט געווען. ווי א גרויסע, שיינע מצבה איז געשטאַנען דער קליניק אויף דעם אַנדערן ברעג פון טויך נעווא, א מצבה אויפגעשטעלט איבער א לעבן, וואָס האָט זיך נאָך ניט פאַרענדיקט, אבער איז פאַרט טויט.

צום ערשטן מאל, וען איך בין אריין אין קליניק נאכצופרעגן זיך ווי עס גייט יאשאן, האָב איך זיך אַנגעשטויסן אויף א שרעק־

לעכער סצענע: בײַ דעם אַרײַנגאַנג־טויער האָט זיך אָפּגעשטעלט אַ דראָשקע און פון דאָרטן איז אַרויסגעקומען, מיט דער הילף פון צוויי מענער, אַ יונגע דאָמע. זי האָט געציטערט מיטן גאַנצן קערפער און איז געגאַנגען אַזוי ווי עס לערנען זיך גיין קלײנע קינדער: איין פֿוס אַהער, דער צווייטער אַהין. איר פּנים איז געווען אומגאַטיר־לעך רויט, אַזוי ווי זי וואָלט נאָר וואָס אַרויסגעקומען פון אַ הייסער באָד. זי האָט געקוקט דורך מיר, אַזוי ווי איך וואָלט געווען אַ גלעזערנער. אַ גײַסטיק־קראַנקע איז דאָס געווען. וועט זי אַמאָל אַרויסקומען דורך דער טיר, דורך וועלכער זי איז נאָר וואָס אַרײַנגעגאַנגען?

איך האָב דערקלערט דעם מאַן אין פּאָדערשטן צימער, וואָס איך וויל.

— ווי איז דעם קראַנקנס נאָמען? — האָט ער געפרעגט און מיר צוגעדרוקט אַ גרויס בונד, אַ מין זשורנאַל פון די פּאַציענטן, איך זאָל דאָרטן אויסגעפינען דעם נויטיקן נאָמען.

גרויס איז געווען מײַן טרויעריקע פֿאַרוואונדערונג, וען בלעטערנדיק דעם זשורנאַל, האָב איך זיך אָנגעשטויסן אויף דעם נאָמען פון מײַן געוועזענעם לערער פון דער ביאָלויסטאָקער רעאַלשול, אָסיפּ סעמיאָנאָוויטש סווידערסקי. ער איז געווען דער לערער פון מאָטעמאָטיק און פיזיק, אַ הויכער, שלאַנקער, שטענדיק אָקוראָט אָנגעטאָן; ער האָט זיך געהאַלטן מיט גרויס ווירדע, געהאָט אַן אָנגענעמע שטימע, האָט פֿאַרשטאַנען שיין צו רעדן, האָט געגעבן זײַנע דערקלערונגען אויף אַן איינפאַכן, אײַנדרוקספֿולן און לאָגישן אופן. צו די שילער האָט ער זיך באַצויגן העפלעך־קאַלט, שטרענג, אָבער יושרדיק. מיר, די שילער, האָבן געציטערט פאַר אים. פון צײַט צו צײַט פלעגט ער אַרויסווײַזן זײַן קאָכעדיקן טעמפּעראַמענט און אָנפאַלן אויף אַ שילער זייער שאַרף. אָבער קיינעם פון אונז איז נישט אײַנגעפאַלן, אַז דאָס איז דער אָנהויב פון אַ קראַנקהייט, וואָס וועט זיך אָנטוויקלען שפּעטער. ווען ער האָט רעזיגנירט פון זײַן שטעלע און פֿאַרלאָזן ביאָלויסטאָק, האָט קיינער ניט געפֿרווט אויסגעפינען וואָס פון אים איז געוואָרן. אַז אָנדערער איז געקומען אויף זײַן אָרט. קיין וויצ, קיין קינדער האָט

סווידערסקי ניט געהאט. מען האט דערציילט, אז ער האט געהאט ערגעץ־וואו א שוועסטער, אויך ניט קיין פארהיראטע, אן אלטע מיידל. אפגעפונען האט ער זיך איצט דא. אין דעם זשורנאל מיט די נעמען פון קראנקע — א גייסטיק קראנקער!

— אט גייט פראפעסאר ראזענבאך, — האט דער מאן מיר שטיל געזאגט, אנווייזנדיק אויף א מענטשן אין אן אוניפארם, וועלכער האט זיך געאיילט צום ארויסגאנג. — פרעגט זיך נאך ביי אים אויף אייער פאציענט.

ד״ר ראזענבאך איז געווען א באוואוסטער אויטאריטעט אויף נערוון־קראנקהייטן. ער האט געשטאמט פון יידן און אויסגעזען האט ער אויך יידיש: שוואַרצע האר, א יידיש בערדל, יידישע מע־לאנכאלישע אויגן. ווי גאר איך האב אויסגערעדט צו אים יאשאס נאמען, איז ער מיטאמאל געווארן אויפגערעגט און אנגעהויבן צו רעדן צו מיר ביים, אזוי ווי איך וואלט אים מיט עפעס באליידיקט:

— יעדע ווילע קומט מען צו מיר פרעגן, ווען ער וועט ווערן געזונט. דאס קאן דאך יעדן איינעם ארויסברענגען פון געדולד! וואס ווייס איך ווען ער׳ל וועט געזונט ווערן? מעג׳ען אין א יאר, מעג׳ען אין צען יאר, מעג׳ען קיינמאל ניט. וואס מיינט איר זיך, דאס איז א פארקילונג? שוין געזונט ווערן, נאך א פאר וואכן! פרעגט מיך ניט, איך קאן אייך גארניט זאגן.

פון וואנען האט זיך געזומען צו אים אט די גראבקייט? דאקטוירים, וואס באשעפטיקן זיך מיט פסיכישע קראנקהייטן, זענען אפט אליין ניט אינגאנצן נארמאל. אבער מיר דוכט זיך, אז ניט דאס איז געווען די אורזאך. דער באוואוסטער פראפעסאר האט זיך געבייוואַרט ניט אויף מיר, נאר אויף דער טונקעל׳ער, גרויזאמער קראנקהייט אליין. פון דער גאר אלטער, פארהיסטארישער צייט, ווען דער מענטש האט אנגעהויבן טראכטן, האט שוין עקזיסטירט די קראנקהייט, און ביז היינט ווייסט מען ניט אין וואס זי באשטייט. קיין היפּ, קיין רפואה פאר איר איז נישטא, היינט פונקט ווי אמאל, אין די ערשטע צייטן פון געשיכטע. די שרעקל׳עכע רעטעניש שטייט פאר די אויגן און לאכט אפּ פון דער וויסנשאפט, פון די גרויסע פראפעסארן מיט זייערע טויזנטער אנגעשריבענע

ביכער. אָט פֿאַרוואָס ער האָט זיך געבייזערט, דער געלערנטער, דער זיבן־מאָל אויסגעשטודירטער פּראָפעסאָר.

איך האָב פּאַרשטאַנען, אַז יאָשאָס צושטאַנד איז זייער אַן ערנסטער; אַז פון אַ פּאַרבעסערונג קאָן מען איצט, און אויך אין דער נאָענטער צוקונפט, גאָרניט רעדן. טאַנטע אידאָ, וועלכע דער־ציילט אונז צווישן דרײַ מאָל אַ וואָך, אַז עס וועלט אים בעסער, זאָגט לײַגן. יאָ, זי גייט טאָקע אין דעם קליניק, פרעגט זיך אַן און הערט דעם אמת. אָבער פּאַר אונז מוז זי, נעבעך, מאָכן אַ פּריי־לעכן פּנים. אָבער אירע לײַגנס האָבן פּאָרט געהאַט אַ ווירקונג: די אַלטע באָבושקאַ איז טאָקע געווען איבערצײגט, אַז אָט־אָט באַלד קומט ער אַהיים. זי האָט געהאַלטן אין אָרדענונג אַלע זאָכן, אי־בערגעלײגט זײַן וועש אַהער און אַהין, אַפּגעווישט דעם שטויב פֿון זיינע ביכער און מאַנוסקריפּטן. מען דאַרף נאָר אַ ביסל אָפּ־וואַרטן...

מײַן לעבן איז ווײַטער געגאַנגען — אַן יאָשאָן... וואָס ציט דער „מאַלי טעאַטער" דאָרט אַזוי לאַנג מיט דעם קאָנקורס? עס איז דאָך שוין צײַט עפּעס צו הערן פון זיי.

אַ פּאָר וואָכן שפּעטער האָט דער „מאַלי טעאַטער" אינגאַנצן אָפּגעבערענט! פּאָסירט האָט עס בײַנאַכט, וועו אין טעאַטער איז קיינער ניט געווען. אַלע דעקאָראַציעס, די מעבל, די קלײדער, די פּאָפּירן, די קאָנטאָר־צימערן — אַלצדינג איז אַוועק מיטן פֿײַער. אָבער די טויזנטער דראָמען מאָנוסקריפּטן, וועלכע זענען צוגע־שיקט געווארן צום קאָנקורס זענען ניט פּאַרלאָרן געגאַנגען. אַלע האָט מען זיי גערעטעוועט. די דזשורי, וואָס באַשטייט פון פּראָמי־נענטע קענער פֿון טעאַטער, האָפֿט אין גיכן פֿאַרטיק צו ווערן מיט איר אַרבעט.

מײַנע „צוויי מאָנאָטן פּעטערבורג", וועלכע איך האָב זיך פּאַר־שאָפט דורך דעם האָלב־שווינדל? דאָקומענט פון ביאַליסטאָק, זענען אַריבער גיכער ווי איך האָב זיך דאָס פּאַרגעשטעלט. נאָך אַ טאָג און נאָך אַ נאָכט און נאָך — און אָט בין איך שוין אויס „דאָווע־רעני פּריקאַזטשיק" (אָנפּאַרטרויטער אָנגעשטעלטער).

איך בין אָבער פּאָרט פּאַרבליבן, אָן וואוינערעכט, געהיים, בא־

האַלטענערהייט, אָבער פֿאַרבליבן. בײַטאָג איז געווען נאָך ווי עס איז. ווער פון די דוואָרניקעס און שווייצאַרן (הויף־וועכטער, פֿאַר־טערס), האָט געוואוסט, צי איך האָב יאָ וואוינערעכט אָדער ניט? אָבי איך שלאָף ניט אין הויז. אָ סך מענטשן, חוץ מיר, זענען אַרומגעלאָפן אומגעזעצלעך איבער די גאַסן פון צאָר פּעטערס שטאָט. אָבער בײַנאַכט האָבן זיי זיך אָפּגעטראָגן אין די אַרומיקע קלײַנע דערפלעך... פֿאַרשטייט זיך, ניט אַלע. מען איז געשלאָפן אין שטאָט אומגעזעצלעך אויך. אָ פֿאַר רובל, אַרײַנגערוקט אָ פֿאַליציסט אין האָנט, האָבן שוין געמאַכט דאָס „אומגעזעצלעכע" קישעלע וווייכער. אָבער ניט שטענדיק איז געווען די האָנט גרייט צו נעמען און ניט שטענדיק האָט מען זיך געקאָנט וואַרפן מיט רובלס. פֿאַר מיר איז די נאַכט געווען אַן אָפּקומעניש, אָ בייזער חלום. אַמאָל בין איך געשלאָפן דאָ, אַמאָל דאָרט, איין נאַכט בײַ דער באָבושקאָ, די צווייטע בײַ די שטעמבערס אויפן דיוואַן אָדער בײַ אַנדערע קרובים מײַנע. דערבײַ האָב איך געדאַרפט אַרײַנגנבענען זיך אין זייער שטוב פֿאַר אַכט אַזייגער, אַיידער דער הויף־טויער איז געווען פֿאַרמאַכט און דער נאַכט־דוואָרניק זעצט זיך היטן די טיר. אָבער ניט שטענ־דיק איז דאָס אויך געווען מעגלעך און ניט אָפט האָב איך געקאָנט אויסנוצן די גאַסט־פרײַנדלעכקייט פון מײַנע קרובים.

איך געדענק אָ נאַכט — אָ שרעקלעכע פּעטערבורגער דעצעמ־בער־נאַכט. ווי אָ גרויזאַמער פּלאַץ האָט זי זיך אַרײַנגעקריצט אין מײַן נשמה, — די „גלעזל לאָטע" פון מײַן זכרון.

איך בין געקומען צו מײַנע ווײַטע קרובים פּ. עס איז געווען פֿאַר אַכט אַזייגער און קיינער האָט מיך ניט געזען אַרײַנגיין אין הויף; אָבער ווען איך בין אַרײַן אין הויז, האָט הער פּ., דער הויפּט פון דער משפּחה, מיך אַרײַנגערופן אין זײַן קאַבינעט און געזאָגט צו מיר:

— עס טוט מיר זייער לייד, מײַן ליבער אָסיפּ, אָבער הײַנט קאָנסטו בײַ אונדז ניט שלאָפן. איך האָב אָ פֿאַרדאַכט, אָז די דינסט וועט גיין זאָגן דער פֿאַליציי (וועגן דיר. און דו ווייסט וואָס דאָס מיינט: איך וועל דאַרפן באַצאָלן פינף הונדערט רובל שטראָף, און

דיך וועט מען אַרויסשיקן „פּאָ עטאַפּ" (מיטן עטאַפּ). טרינק אויס אַ גלעזל טיי און טראָג זיך אַפּ.

פון דער טיי האָב איך זיך געדאַרפט אָפּזאָגן, ווײַל איך האָב זיך געמוזט צואיילן, כדי צו קאָנען אַריינגנבענען זיך אין אַן אַנדער הויז. נאָר ווען איך בין צוגעלאָפּן צום הויז, איז שוין פּאָר דעם טויער געזעסן די פּאַרמלאָזע באַשעפּעניש מיט פּיר לאָפּעס, אַנגעוואקסן מיט אַ דיקער ווילדער פּעל — אַ געמיש פון אַ פּויער און אַ בער — וואָס מען האָט גערופֿן „נאָטשנאי דוואָרניק", דער נאַכט־וועכטער. האָסטיק ווי איך האָב נאָר געקאָנט, ווײַל עס איז געגאַנגען אין סעקונדן, האָב איך אַ שפּאַן געטאָן צו דער „טרעטיאַקאַדיאַטשעסקאיא גאָס", צו דער באַבושקא: אפשר, אפשר, אפשר וועט דאָרטן מענטש־בער זיך פּאַרשפּעטיקן?... ניין, ער האָט זיך ניט פּאַרשפּעטיקט. ער איז שוין געזעסן, דעם קאָפּ אַריינגעצויגן אין די בערישע פּלייצעס, די אַלע לאָפּעס באַהאַלטן אונטער זיך. בעסער ניט טשעפּען די דאָזיקע חיות. זיי זענען געפערלעך און קאָנען בייסן!

און איך בין געבליבן אויף דער גאָס.

אין לעוו טאָלסטאָיס באַרימטער דערציילונג „דער באַלעבאָס און דער אַרבעטער" (כאָזיאַין אי ראַבאָטניק), וועלן די צוויי האָבן פּאַרבלאָנדזשעט אין אַ ווינטער־נאַכט אין פעלד און דער באַלעבאָס דערפרילט, אַז דער סוף דערנענטערט זיך און עס איז שווער צו געפֿינען דעם וועג, קרעכצט ער אויס: „אָך, דלינאַ נאָטש!" (אַ, ווי לאַנג די נאַכט איז!). דאָס איז געווען מײַן געפֿיל יענעם אָוונט: „אָך, דלינאַ נאָטש!"

און מײַן נאַכט האָט זיך נאָך אפילו גאָרניט אָנגעהויבן. עס איז געווען בלויז דער אָוונט, דער פּראָסטיקער ווינטיקער אָוונט, ווען־כער רייסט ביסלעכווײַז אין דער נאַכט אַריין... קיין געלט האָב איך בײַ זיך ניט געהאַט, אָנגעטאָן בין איך געווען אַזוי ווי יעדער אייניער, וואָס גייט אַרויס אויף דער גאָס אויף אַ האַלבער שעה. אָבער מיר שטייט פּאָר צו פּאַרברענגען אויף דער גאָס ניט אַ האַלבע שעה, נאָר אַ גאַנצע נאַכט. ווי אַזוי פּטר איך אָוועק די צייט — די צייט, וואָס איז אָנגעשטאָפּט מיט קעלט, ערדנידריגונג, פּאַרצווייפלונג?

איך האָב זיך געלאָזט גיין צום נעווסקי פּראָספּעקט. דאָ, אויף דעם יעקאָטעריגינסקי קאַנאַל איז אַזוי כמאַרנע, פּוסט, ווינטיק, טונקל; און וואו עס איז טונקל, פֿילט זיך די קעלט צוויי מאָל אַזוי שאַרף. עס גייען אַוועק גוטע צוואַנציק מינוט, איידער איך דערגרייך דעם נעווסקי, די פֿאַרכישופּטע גאַס, וואָס צויבערט שטענדיק, בייטאָג און בייגאָכט, זומער אַזוי ווי ווינטער. וואָס איז אַזוינס אין דער דאָזיקער גאַס, וואָס איר מוזט זיך פֿאַרליבן אין איר, ווי אין אַ פֿרוי? א פֿרוי קאָן מען אויפהערן צו ליבן, אָבער דעם נעווסקי פּראָספּעקט קיינמאָל ניט. איצט איז איר פּנים אַנדערש. אויף דעם בריטן טראָטואַר, בריט ווי א גאַס, לויפן אַרום יונגע דאָמען, אָנגעפּאַרבט און אָנגעטאָן אַזוי, אַז קיינער זאָל קיין טעות ניט האָבן וועגן דעם, ווער זיי זענען. „פּאַרקויפערינס פון פּריוואַט לעבן" רופט מען זיי. אָבער די לעבן, וואָס זיי פּאַרקויפן, איז גאָרניט פּריוואַט. זי קאָסט טייער — פּריוואַט פון אַלץ זיי אַליין.

א קוויטשערקע, א געשרעי דערהערט זיך פֿלוצים פון דער מיטאיאָוסקער גאַס לעבן נעווסקי, גאָר נאָענט פון די צוויי צאָרישע פּאָליצאַנט, דעם אָניטשקאָוו און דעם מיכאיאָוסקי. דאָס מאָכט די פּאָליציי אַן „אָבלאָוע" (איבערפּאָל) אויף דער „פּריוואַט לעבן". ניט, חלילה, צו פּאַרטרייבן די „באַרישנעס" פון טראָטואָר, נאָר דורכצופירן אַלע רעגולאַציעס פון דער דאָזיקער פּראָפּעסיע. יא, דאָס דאָרף זיין א פּראָפּעסיע, אָבער אויך מער ווי דאָס... דאָס דאָרף זיין א טייל פון דער מלוכה־געבוידע, א זייל, אויף וועלכן עס דאָרף זיך האַלטן די אָרדענונג, די מאָראַל, דאָס געזונט פון דער מדינה. די „פּרייליינס" זענען געלאָפן, געשריען אין פּחד. די פּאָליציאַנטן און דער דיקער פּריסטאָו זענען זיי נאָכגעלאָפן, צו זען צי אַלע פון זיי האָבן דעם „גלאָן ביליט". די האַלב־מענטשן און האַלב־בערן בין די טויערן זענען לעבעדיק געוואָרן, אַרויסגעשטעקט זייערע קעפ פון אונטער דער פּעל און געלאָכט: א פּיינער ספּעקטאַקל!

— סאָדיס, באָרין, פּאָדוועזו ק'טעאַטרו (זעץ זיך, פּריץ, איך וועל דיך צופּירן צום טעאַטער), — האָב איך דערהערט די פּאַרפּראָענע שטימע פון א דורכפּאָרנדיקן איזוואָזטשיק.

איך בין אַרויפגעקראַכן אויף דער דראָשקע. נאָך אַ געוויסער שעה האָבן די איזוואָזטשיקעס ניט געהאַט קיין רעכט צוצופֿאָרן צום טעאַטער און דאָרט וואָרטן אויף אַ פּאַסאָזשיר, ווײַל עס האָבן שוין געווארט אַנדערע איזוואָזטשיקעס. אָבער ווען ער קומט מיט אַ פּאַסאָזשיר, מוז דאָך דער פּאָליציאַנט אים דורכלאָזן. פֿאַרשטייט זיך, אַז געפֿאָרן איז דער פּאַסאָזשיר אומזיסט.

— צו וועלכן טעאַטער פֿאָרן מיר? — האָב איך געפרעגט מײַן איזוואָזטשיק.

— צו דער אָפּערע.

די „מאַראינסקאַיע אָפּערע" איז געווען אין אַ געגנט, וועלכע איך האָב נאָר וואָס פֿאַרלאָזן. אָבער מיר איז דאָך געווען גאָנץ גלײַך וואוהין צו פֿאָרן און וואו צו זײַן — אָבי אָפּפּטרן די צײַט.

אַ לאַנגע ריי פון עטלעכע הונדערט איזוואָזטשיקעס איז געשטאַנען אַרום דעם פראַכטפולן טעאַטער, אײַנער פון די שענסטע טעאַטערס אין דער וועלט. אינעוויניק איז געווען קונסט, פּאַזיע און שײַנקייט. דאָ, אין דרויסן, איז געווען פּינצטערניש, קעלט, ווינט. דער פּריסטאָוו האָט געזידלט די איזוואָזטשיקעס מיט עכט־רוסישע וועלטלעך. אינווייניק, אין טעאַטער, איז געווען די ראָפּינירטסטע אייראָפּע; דאָ — די פּרימיטיוווסטע אַזיע. און ביידע צוזאַמען זענען געווען רוסלאַנד. מײַן איזוואָזטשיק איז כוואָטסקע צוגעפֿאָרן צו דעם הויפּט־אַרײַנגאַנג. איך בין אַרונטערגעשפרונגען און אַרײַן אין פּאַיע. אָהאָ, הײַנט זינגט פּיגנער, דער לײַבלײַנג פון פּובלײַקום און פון צאָר, דער „סאָליסט פון זײַן מאַיעסטעט". דערפֿאַר איז עס אַזאַ פֿאַראַד און דערפֿאַר האָט זיך געריסן מײַן „וואַנקאָ" צו דער אָפּערע. אויך צו אים האָט זיך דערקייקלט דער וויטער אָפּקלאַנג פון קונסט. . . .

ניקאָלאַי ניקאָלאַיעוויטש פּיגנער, דער געוועזענער מאַרינאָפּיצער, זינגט הײַנט די אָפּערע „פּיקאָוואָיא דאַמאַ", וואָס זײַן פרײַנד טשאַיקאָווסקי האָט פֿאַר אים געשאַפֿן. אויף דעם אַנדערן עק פון דעם טײַך נעוואָ, צוואַנציק מינוט פון דאָנען, אין אַ קלײַנעם פֿאַרפֿרירענעם ווינקל, וואָס הייסט שליסעלבורג, זיצט אין געפענגניש זײַן שוועסטער וועראַ פּיגנער. דער ברודער זינגט שוין

דאָ צווישן צענדליג יאָר און האָט שוין כּמעט פאַרלאָרן זײַן שטים. די שוועסטער זיצט דאָרט אויך שוין כּמעט צווישן צענדליג יאָר פון דער צײַט פון דער דערמאָרדונג פון אַלעקסאַנדער דעם צווייטן, פֿאַר איר אָנטייל אין דער פֿאַרשוועדונג, אָבער איר שטים איז נאָך אַלץ העל און קלאָר און וועט וואַרשײַנלעך נאָך דערהערט ווערן. דער ברודער — דעם צאַרס ליבלינג און פרינץ; די שוועסטער — זײַן ביטערער שונא. אויך דאָס איז רוסלאַנד.

מיט אַמאָל האָבן זיך אַלע טירן בריט געעפנט. עס איז געוואָרן ליאַרעמדיק, ליכטיק, טויזנטער מענטשן האָבן געשריען: „פּיגנער! פּ־י־גנער!" מיינענדיק — דערווײַל — דעם ברודער, ניט די שוועסטער. די פאַרשטעלונג האָט זיך פאַרענדיקט. איך בין אַרויסגעלאָפן פון טעאַטער, פון טשאַיקאָווסקין, אין דער קאַלטער נעוואָ־נאַכט. עס איז צוועלף אַזייגער. די קעלט איז געוואָרן שטאַרקער. ווידער גיי איך צוריק אויף דעם זעלבן וועג. דאָ און דאָרט שטויס איך זיך אָן אויף שייטערהויפנס, וועלכע האָבן געברענט אויף דער גאַס. לעבן דעם פּײַער שטייען שוויגנדיק דוואַרניקעס, איזוואָזטשיקעס, גאַסן־מיידלעך. איך קום צו זיי און וואַרעם זיך אָן. קיינער פרעגט מיך ניט ווער איך בין און צי האָב איך דאָס געזעצלעכע רעכט צו באַנוצן זיך צוערשט מיט דער קעלט און דערנאָך מיט דער וואָ־רעמקייט פון צאָר פּעטערס שטאָט. א פאַליציאַנט קומט אויך צו. ער מאַכט אָן אָנשטעל, אַז ער זעט ניט די גאַסן־מיידלעך און מיך, דעם יידן אָן דעם נויטיקן דאָקומענט. די וואַרעמקייט צונעמט אים און ער הויבט אָן זיך צוצוקוקן צו די מיידלעך. זיי פאַרשטייען, אַז עס ווערט געפערלעך און טראָגן זיך אָפּ. איך — אויך.

איך גיי ווײַטער און קום אַרויס אויף דער נאָבערעזשנאַיאַ (ברעג טבֿיד). דאָ שטייען די פאַלאַצן פון די גרויספירשטן, איין גע־ביידע שענער פון דער צווייטער. די פאַרפאַרענע נעוואָ, דער צפון־הימל שפּיגלען זיך אָפּ אין די הויכע געשליפענע פענצטער־גלעזער. די נעוואָ איז פאַרפרוירן אַזוי פעסט, אַזוי סאָליד, אַז עס גלויבט זיך גאָרניט, אַז זי וועט ווען עס איז קאַנען אויפלעבן און יאָגן אירע וואַסערן פון שליסעלבורג אין באַלטישן ים. ווי ווינטיק דאָ איז! אין דעם גראָניט, וואָס צאָמט אָפּ דעם מאַיעסטעטישן

טײַך, זענען אַריינגעבויט שטיינערנע בענק. מען קאָן זיך אַוועק־זעצן אויף אַ ווײַל און זיך אַ ביסל אויסרוען פון דעם שטונדן־לאַנגן גיין. דער גרויספירשט שלאָפט שוין און וועט מיך ניט דער־זען דורך זײַן גרויספירשטלעכן פענצטער...

לאַנג האָב איך ניט געקאָנט זיצן: עס איז געווען צו קאַלט. איך האָב זיך אַרונטערגעלאָזט צו דער נעווא און געלאָזט זיך גיין איבער דעם אײַז. עס האָט מיר געגומען מער ווי צען מינוט, אײדער איך האָב דערגרייכט דעם אַנדערן ברעג. איך האָב דערזען פֿאַר זיך די טונקעלע קאָנטורן פון דעם מילִיטערישׂ־מעדיצינישן קלִיניק. דאָ ערגעץ, אין איינעם פון די צימערן געפינט זיך מײַן אַרעמער אַנקל יאַשאַ. פֿאַנטאַסטישע זעאונגען מאַטערן זיין קראַנקן מוח. אָבער זעט ער דאָ אין זײַן פיבערישער פאַנטאַזיע אַ גאָר ווילִד בילִד, ווי אַ יונגער בחור גייט אַרום די גאַנצע נאַכט איבער די גאַסן, קאָן ניט אַריינגיין אין קיין הויז און קאָן זיך ניט באַהאַלטן פון קעלט אונטער אַ דאַך? גאַנץ נאָענט בין איך צוגעקומען צו דעם קלִיניק, אַוועקגעלייגט מײַנע הענט אויף די אײַזערנע גראַטעס, וואָס טיילן אָפּ אונזער געזונטע וועלט פון „זייער" משוגענער וועלט. דער אײַזן האָט געברענט מיט קעלט אונטער מײַנע פינגער. וועלכע וועלט פון די צוויי איז געווען משוגע? די פון דער זײַט אָדער די פון דער אַנדערער זײַט? בין איך דאָס איצט אין דער געזונטער, נארמאַלער וועלט, וואו דער ווינט וואַיעט, וואו מײַנע יונגע פיס ברעכן זיך אונטער מיר און דער זייגער שלאָגט טרויעריק מיט אַ פאַרפרוי־רענעם מעטאַלענעם קלאַנג דרײַ מאָל?...

אַ האַלבע נאַכט איז אַוועק!... „אָך, דלִיננאַ נאָטש!"

ס׳איז געווארן האַלב פיר און דערנאָך פיר. איך בין איצט אין אַן אומבאַקאַנטער געגנט, ווײַט פון צענטער. נידעריקע הײַזער, הויכע פאַרקאַנעס, מען זעט קיין מענטש ניט, דער ווינט שאָקלט די נאַקעטע ביימער. איך האָב זיך אַנידערגעזעצט אויף אַ באַנק אין פאַרק און האָב אויף אײַן מאָמענט — ניט מער ווי אויף אַ קלִייגעם מאָמענט — צוגעמאַכט מײַנע אויגן, און ווען איך האָב זיי ווידער געעפנט, האָט שוין שימערירט דער טאָג, עס איז געווען זעקס אַזייגער. אַנדערטהאַלבן שעה זענען אַוועק אין אײַן מאָמענט.

א כוואליע פון שטילער פרייד האט פארכאפט מיין הארץ, און א קאנ־
וואלסיע פון הונגער — מיין מאגן. אין צוויי שעה ארום פארלאזן
די נאכט־דוארניקעס זייער פלאץ לעבן דעם טויער און לאזן די
טירן שטיין אפן. דעמאלט קאן מען שוין אומגעשטערט ארייגיין
אין הויז. אפילו ווען מען זעט אינדז, מאכט אויך ניט אויס: מענטשן
קומען, מענטשן גייען, עס איז טאג...

עס איז נישט גוט צו צייכן, ווען מען בלאנדזשעט איבער די
גאסן, און מען מיינט דערמיט צו פארקירצן די צייט. מען פארקירצט
זי ניט, מען מאכט שטענדיק א טעות. עס איז תמיד ווי־ניקער ווי
מען שטעלט זיך פאר. עס איז אויך א טעות צו טראכטן, אז ווען
עס איז העל, פארגייט די צייט גיכער איידער אין דער פינצטער.
עס איז ווי אמאל. אויך איז ניט גוט צו זאגן זיך: איך וועל זיך לאזן
גיין ביז אט דעם ראג, ביז דעם פלאץ, ביז דער בריק — עס וועט
אוודאי נעמען ניט ווי־ניקער ווי א פערטל שעה.. עס נעמט תמיד
ווי־ניקער ווי א פערטל שעה און מען דארף ווידער־אמאל זיך זארגן
וואו צו דערהרגענען די איבערגעבליבענע פאר מינוטן. דאס בעסטע
איז צו טראכטן פון גאר עפעס אנדערש, וואס האט קיין שייכות
ניט מיטן ארומגיין, מיט וואוינערעכט, מיט דעם פארלאנג צו שלאפן,
עסן און אויסרוען זיך. אמבעסטן איז גארנישט צו טראכטן — אויב
מען קאן דאס. מען איז אן אויטאמאט, מען איז א פאר פיס, און די
פיס גייען, און דאס איז דער גאנצער קונץ.

און אט בין איך ווידער אויף נעווסקי פראספעקט. די „קאנקע"
— דריי וואגענען אייגער נאכן אנדערן — לויפט שוין און אירע
גלעקלעך קלינגען העל און פריילעך. איך וואלף א בליק אויף דעם
שטאט־זייגער, וועלכער איז איבער דעם אלטן ראטהויז: עס איז
באלד אכט. ביז איך קום אן צו די שטעמבערס, וועט שוין זיין די
ריכטיקע צייט.

אבער איך איבערלייג זיך — דאס הייסט, מיינע פיס איבער־
לייגן זיך: זיי ווילן פשוט ניט גיין ווייטער. און זיי באפעלן דאך
איצט, ניט דער שכל. מיין קרוב פ., וואס האט מיך נעכטן ניט
ארייגעלאזט (און ווען איז דער „נעכטן" געווען, גאט מיינער?),
וואוינט ניט ווייט. איך שלעפ זיך צו צו זיין וואוינונג. דער טויער

שטייט ווײַט אָפֿן. איך גיי אַריין אין הויף, שטייג אַרויף די טרעפ און קלינג אָן. פּ. אַליין עפנט מיר די טיר. ער קוקט אויף מיר מיט רחמנות און העלפט מיר אַרײַנגיין אין זײַן קאַבינעט. הינטער דער פֿאַרמאַכטער טיר, ביי אַ גלאָז הייסן טיי, רעדט ער צו מיר אַזוי:

— אָסיפּ, דו קאַנסט ניט אַרומלויפן גאַנצע נעכט איבער די גאַסן. איך רעד צו דיר ווי אַ פרײַנד. איך וויל דיר העלפן. זעסט דעם אַדרעס? (ער ווײַזט מיר אַ שטיקל פּאַפּיר). דאָס איז פּאַסטאָר פּירר׳ס אַדרעס. ער וואוינט אין וויבאַרג, פֿינלאַנד, ניט מער ווי דרײַ שעה צו פֿאָרן. דו גייסט צו אים, ער פרעגט קיין קשיות ניט, ער הייסט דיר אָפּילו ניט אַרײַנגיין אין דער קירך, ניט צלמען זיך, ניט עפענען קיין איין בוך. דו לייגסט אים אַוועק אַ פּינף און צוואַנציק רובל פּאַר זײַנע אַרעמע, און ער שרײַבט דיר אַן אַ צעטעלע, אַז דו ביזט געווען אַ קריסט, אַ פּראָטעסטאַנט. ניט מער ווי אַ פּוסטע פֿאָרמאַליטעט איז עס, אָבער דו ווערסט אַ מענטש. קיינער טשעפּעט דיך ניט, דו וואוינסט וואו דו ווילסט, דו שלאָפסט וואו דו ווילסט, דו דאַרפסט אָפּילו ניט צוריקקערן זיך אין דײַן אינסטיטוט. צו וואָס? דו אַרבעטסט אין דײַן צײַטונג, דו מאַכסט דײַן קאַריערע, דו פֿאַרדינסט געלט — און קיינער וויס ניט פון גאָרנישט. אָט דעם אַדרעס; נעם, זאָג איך דיר, נאָרעלע!

איך האָב געזען אים גאָנץ נאָענט און געהערט זײַן שטימע קומענדיק ערגעץ פון ווײַטן, קוים וואָס איך האָב געקאָנט כאַפּן די ווערטער. זײַנע ליפּן האָבן זיך באַוועגט, און מיר האָט זיך אויס־געדוכט, אַז זיי שושקען.

— וואָס איז מיט דיר? דו ווינסט, וואָס ווינסטו?... לייג זיך אַנידער, אָסיפּ, טײַערינקער... א, וואָס די מערדער טוען מיט אונדז!...

קאַפּיטל צוויי

ניין, צום פאַסטאַר פירר אין פֿינלאַנד בין איך ניט געפאָרן. איך האָב שוין ווי עס איז דורכגעשטופט די פאָר וואָכן, שלאָפנדיק בײַ מײַנע פרײַנד; דערנאָך האָב איך באַקומען דעם לאַנג דערוואַרטעטן ענטפער פון „מײַן" מיניסטער: ער דערלויבט מיר צו האַלטן אין פרילינג די איבערגאַנג־עקזאַמענס אויפן צווייטן קורס צוזאַמען מיט די סטודענטן! איך האָב שוין איצט קיין מורא ניט געהאַט פאָר דעם שוואַרצן „פאַספאַרטיסט". מיט וואָס פאָר א הנאה איך האָב צעריסן דעם אַדרעס פון פאַסטאַר פירר!

עס איז געקומען דער פרילינג און געבראַכט מיט זיך פייגל, בלומען און עקזאַמענס. איך האָב אַנגעטאָן מײַן אוניפאָרם־רעקל און געיאָוועט זיך צום עקזאַמען. דאָס זענען געווען גאָר פֿײַכטע עקזאַמענס. די פראָפעסאָרן, דערוויסנדיק זיך, אַז איך בין אַזוי צו זאָגן, א קרבן פון פאָליטיק, האָבן מיך בכלל ניט עקזאַמינירט. זיי האָבן געפֿרעגט בײַ מיר:

— ווי־פֿיל האָב איך געגעבן דעמאָלט ביים ערשטן עקזאַמען?

און וואָס איך האָב זיי געזאָגט, איז געווען רעכט. זיי האָבן מיר געשטעלט „פינפן" און „פירן".

דאָן איז געקומען דער נײַנצנטער אַפּריל...

יענעם טאָג אין דער פרי בין איך געווען אין הויז פון מײַן חבר. זײַן טעלעפאָן האָט אַנגעקלונגען. דאָס איז געווען פאָר מיר פון דער היים: דער דאָקטאָר פון דעם מיליטעריש־מעדיצינישן קליניק האָט געשיקט זאָגן, אַז די קרובים זאָלן באַלד קומען. וועג איך בין אַנגעקומען אין דער קליניק, האָט מען מיך אַרײַנגעפירט אין א קליין ענג צימערל. די באַבושקא און די שטעמבערס האָבן

זיך געשטופט לעבן אַ שוואַרצער איינפאַכער קושעטקע, אויף וועל־כער עס איז שטיל געלעגן אַ קלייניער מענטש. זיין לייבנדער פנים איז געווען באַוואַקסן מיט אַ בארד. דאָס ערשטע, וואָס האָט מיר אַ שטאָך געטאָן, איז געווען דער געדאַנק, אַז פונקט אַזוי האָב איך דעם מענטשן געזען אין חלום מיט אַ סך יאָרן צוריק... דער מענטש איז געווען מיין פעטער יאשא ערליך. זיין פנים איז געווען אומבאַוועגלעך — דער פנים פון אַן עלטערן שלאָפנדן יידן. אָבער וועג איך בין צוגעקומען נענטער, האָט ער געעפנט די אויגן. אַן אויסדרוק פון פרייד האָט באַלויכטן דאָס געזיכט, אַזוי ווי ער וואָלט געוואָלט עפעס זאָגן, אָבער ניט געהאָט קיין כוח דאָס אַרויסצורעדן.

איך ווייס, איך האָב געדאַרפט פרינדלעך אָנרירן זיין האַנט מיט די געלע פינגער; איך האָב אָבער ניט געקאָנט זיך צווינגען דאָס צו טאָן. ביז הינטיקן טאָג מאַך איך זיך פאַרוואורפן — פאַר־שפעטיקטע, איבעריקע...

דער אויסדרוק פון פרייד איז פאַרשוואונדן פון זיין פנים. זיין בליק איז געפאַלן אויף דער באַבושקא. ער האָט אַרויסגערעדט אויף דיטש: „מאַמאַ", ווי־ל מיט דער באַבושקא האָט ער שטענדיק גערעדט דיטש.

דערנאָך האָט ער געזאָגט אין רוסיש צו זיין שוועסטער: „טי (דו), פאַניאַ"...

מער האָט ער ניט גערעדט. ער איז געווארן אָלץ שוואַכער. מיר האָבן פאַרשטאַנען, אַז ער האָלט בײַם שטאַרבן.

לאַנגזאַם איז ער אויסגעגאַנגען. א יונגער דאָקטאָר, אַנגע־טאָן אין אַן אוניפאָרם, איז אַריין אין צימער. ער איז צוגעקומען צו אים, נאָר געווארפן אַ בליק און זיך געשטעלט מיט פאַרלייגטע הענט לעבן דעם אייניקן פענצטער. אין ענגן צימער איז געפאַלן אַ שאַטן. פון דער אַנדער זײַט וואָגט האָט עמיצער געקלאַפּט; קענטיק, עפעס פאַרריכט. יעדן מאָל, וועג עס האָט זיך דערהערט דער מעטאַלענער קלאַפּ, האָבן שטיל אויפגעציטערט יאשאס אַרונ־טערגעלאָזענע אויגן־דעקלעך.

— מען לאָזט אים ניט רואיק שטאַרבן, — האָט די באַבושקא אַרויסגערעדט.

איך בין אַרײַן אין צימער דערבײַ. עס איז געווען אַ מין לאַ־
באַראַטאַריע. אַן אַרבעטער האָט געהאַלטן אין פאַרריכטן די וואַסער־
לײטונג. איך האָב אים דערקלערט וועגן וואָס עס האַנדלט זיך.
ער האָט זיך אויפגעהויבן און איז פאַרשוואונדן. איך האָב זיך
צוריקגעקערט אין קלײנעם ענגן צימער.

שטיל האָבן אונדזערע אויגן געבענטשט יאַשאַס שטאַרבן. פון
צייט צו צייט האָט טאַנטע אידא געזאָגט צו דער מוטער: „ער
אָטעמט נאָך", אַזוי ווי אין דעם האָט געקאָנט זײַן אַ טרייסט. די
אַלטע מאָמע האָט צוגעשאָקלט מיט איר גרויען קאָפּ, וואָס האָט
געמיינט: „אַ דאַנק גאָט פאַר דעם". עפּעס דערהויבענעס איז גע־
וועז אין דער גאַנצער טרויעריקער סצענע: דער שטאַרבנדער
מענטש, אויסגעמאָטערט פון נײַן מאָנאַטן אין אַ שרעקלעכער קראַנק־
הייט; די מאָמע, די שוועסטער, דער ברודער (ניקאָלאַי) און מיר
אַלע לעבן אים — מיט טרוקענע אויגן און מיט אומענדלעכן
רחמנות אין האַרצן. אַזוי זענען אַוועקגעגאַנגען שטונדן. דער דאָק־
טאָר פלעגט אַרויסגיין און צוריקקומען. פון אונדז אַלעמען איז ער
געווען דער אומרואיקסטער, דער אויפגערעגטסטער. עס איז שוין
געווארן פינף אַזייגער, מיר זענען נאָך אַלץ געזעסן און געשטאַנען
אויף די זעלבע פלעצער און געווארט. געווארט אויף זײַן טויט?
נײַן! געווארט אויף דעם, אַז אונדזער יאַשאַ, אונדזער מאַרטירער,
זאָל אויסגעלײַזט ווערן. קיינער פון אונדז האָט ניט געהאַט די הא־
פּענונג און ניט געוואָלט זי האָבן. אַזוי קלאָר, אַזוי דייטלעך האָט זיך
איצט אַרויסגעוויזן, אַז דער טויט איז אַן אויסלײזער, אַ שטילע
ברכה, וואָס כאַפט אַרום דעם מענטשן ווי די שכינה, און זאָגט:
„ענדלעך וועסטו באַפרײַט ווערן... ענדלעך וועסטו באַקומען אַלצ־
דינג, צו וואָס דו האָסט געשטרעבט... שרעק זיך ניט! דאָס
שרעקלעכע איז שוין הינטער דיר". דאָס האָב איך געלײענט אויף
זײַן פנים, און מיר דאַכט זיך, אַז אויך אַלע אַנדערע האָבן געלײענט
דאָס זעלבע, — אַלע, אַ חוץ דער דאָקטאָר. פאָר אים איז דאָס געווען
אַ מעדיצינישער טרויעריקער פאַל.

אויף יאַשאַס פנים האָבן זיך דײַטלעך געזען סימנים פון קלעפּ,
פון שוין פאַרהיילטע וואונדן, פון צוקראַצטער און צוריסענער הויט.

וואָס בלאָסער עס איז געווארן זײַן געזיכט, אַלץ דײַטלעכער האָבן זיך באַווײַזן די דאָזיקע צייכנס. קיינער פון אונדז האָט ניט גערעדט וועגן דעם, אָבער יעדער איינער האָט דאָס געזען. און יעדער פון אונדז, בין איך זיכער, האָט געהאָט דעם זעלבן געדאַנק: מען האָט אים געשלאָגן... מען האָט אים געמאַטערט... מעגלעך, אַז מען האָט דורכדעם געבראַכט דעם טויט אויף אים... און ווידערראַמאַי איז דער טויט געווארן ווינשענד, אַנציענד, טײַער, אַן אויסלייזער פון אַ צוטראַמפּלטן לעבן.

יאָשאָס אָטעם איז געווארן אַלץ שטילער, קוים וואָס מען האָט עס נאָך געקאָנט מערקן. יאָשאָ האָט אויסגעהויכט אַ לאַנגן אָטעם, לענגער ווי אַלע פריערדיקע, ווי עפּעס וואָלט אים ענדלעך באַפרייט, אָפּגעלאָזט. ווי לייכט ער האָט דאָס „געגנבעט די גרענעץ"! ניט אַרומגעקוקט זיך אויף אונדז, — אַוועק!... און עס האָט געהייסן, אַז ער לייבט אונדז אַלעמען. אַ קוים־מערקבאַרער געפֿיל פון באַליידיגונג איז פאַראַן אין טויט פון יעדן נאָענטן מענטשן... דער דאָקטאָר האָט זיך געשטעלט הינטער דעם טויטן און אים צוגעמאַכט די אויגן. יאָשאָס מאַרטירער־וועג האָט זיך פֿאַרענדיקט. אונדזערער האָט זיך נאָך געצויגן און וועט זיך נאָך ציען. אַנדערע וועלן וויינען איבער אונדז, און איבער זיי וועלן וויינען נאָך אַנדערע...

— זאָגט מיר, הער דאָקטאָר, — האָב איך געפרעגט, — פון וואַנען נעמען זיך אויף זײַן פּנים בלוטיקע צייכנס. האָבן די וועכטער אים געשלאָגן?

— ניין, — האָט געענטפערט דער דאָקטאָר. — מיר פֿאַסן אויף דעם גוט אויף. די קראַנקע האָבן פֿאַרשידענע וויללדע וויזיעס. עס דוכט זיך זיי אויס, אַז זיי וועלן באַפֿאַלן פון גיכסטער, פון פּיינד־לעכע געשטאַלטן, און זיי קעמפן מיט זיי, זיי צוקראַצן זייער אייגן פּנים, וואַרפֿן זיך אויף די וועגט און אַזוי וויטער.

— וואָס איז די אורזאַך פון זײַן טויט, דאָקטאָר?

— האַרץ־פעלער. הײַנט איז דער פּרי האָבן מיר פעסטגע־שטעלט, אַז זײַן האַרץ וועלט אַלץ שוואַכער. גלויבט מיר, אַז דאָס איז בעסער, ווי־ל געזונט וואָלט ער קיינמאָל ניט געווארן.

— ער איז געקומען צו זיך פֿאַרן טויט. ער האָט אונדז אַלע־מען דערקענט.

— יאָ, דאָס טרעפֿט.

— ווען קאָנען מיר האָבן דעם קערפּער צו באַערדיגן אים, דאָקטאָר?

— ניט פֿריער ווי איבערמאָרגן, ווײַל מיר דאַרפֿן נאָך מאָכן אַן אויטאָפּסיע.

— איר ווילט אויפֿשנײַדן דעם טויטן קערפּער?

— נאָר דעם קאָפּ. אַזוי איז דאָס געזעץ פון אונדזער קליניק.

אויף מאָרגן בין איך ווידער געקומען אין דעם קליניק. אַ וועכטער האָט מיך אַרונטערגעפֿירט אין אַ קעלער, „מערטוועצקאַיאַ" (טויטן־צימער) האָט עס געהייסן. איך האָב דערזען יאָשאָן. אַ פּחד האָט מיך אַרומגעכאַפּט. ביז הײַנט צו טאָג פֿאַרשטיי איך ניט, וואָס אַזוינס האָט פֿאַסירט. נעכטן, ווען ער איז געשטאָרבן, איז זײַן פּנים געווען אַזוי רואיק אין אויסדרוק. איצט האָב איך דערזען גאָר עפּעס אַנדערש: דער מויל איז געווען פֿאַרקרימט, אַלע פּנים־מוסקולן אַנגעשטרענגט. אַזוי ווי דער מת וואָלט זיך געבעטן בײַ אימיצן: לאָזט מיך אָפּ. מאָטערט מיך ניט. עס איז געווען אַזוי ווי צווישן נעכטן און הײַנט האָט יאָשאָ ווידער אויפֿגעלעבט און ווידער איז ער דורכגעגאַנגען שרעקלעכע פּיזישע און גײַסטיקע לײַדן... איז עס מעגלעך, אַז דעם דאָקטאָרס לאַנצעט האָט אַנגעריבן און איבערגעשניטן געוויסע נערוון, וואָס האָבן זיך פֿאַרצויגן, און געבראָכט אָט דעם שרעקלעכן אויסדרוק פון אַ מת, וואָס לײַדט? אַ רויטן שטרייף אַרום דעם הויכן שטערן און וויטער הינטער די ביידע אויערן איז געווען דיטלעך צו זען. דאָס האָט מען אויפֿגעהאַקט זײַן שאַרבן און דערנאָך אים צוריקגעבראַכט אויפֿן אָרט... ווען איך האָב דערזען דאָס בילד אין דער קאָלטער „מערטוועצקאַיאַ", האָט זיך מיר געוואָלט צושרײַען זיך אויפֿן קול, רופֿן הילף, פֿאַר־דאַמען און זידלען — וועמען? וואָס?... מיט אַ טיפֿער וואונד אין דער נשמה האָב איך פֿאַרלאָזן דעם גרויזאַמען פּלאַץ.

אויף מאָרגן, בײַ מײַן לעצטן עקזאַמען, האָט דער פּראָפֿעסאָר געפֿרעגט:

— וואָס איז מיט אײַך?

איך האָב ניט געקאָנט ענטפֿערן. איינער פון מײַנע חברים האָט דערקלערט דעם פּראָפעסאָר די סיטואַציע. ער האָט מער ניט געדעדט, געגעבן מיר א „פּינף". מײַנע עקזאַמענס זענען מיט דעם געווען דערפֿאַלגרײַך פֿאַרענדיקט. איך בין ווידער אַרײַנגענומען געוואָרן אין וואַלד־אינסטיטוט. דער בייזער חלום מײַנער האָט זיך פֿאַרענדיקט. טײַער האָב איך באַצאָלט פֿאַר מײַן אַרײַנמישן זיך אין פּאָליטיק!

דורך טרערן האָבן מיינע קרובים מיך גראָטולירט מיט מײַן גרויסן דערפֿאָלג און אָנגעהויבן מאַכן די צוגרייטונגען צו דער מאַרגנדיקער לויה. איך געדענק זי וויניק. אין מײַן זכרון געפֿין איך בלויז איינצלנע קלייניע בילדער. און סצענקעס. איך זע א גרופּע מענטשן בײַ דעם הינטער־אַרויסגאַנג פון דעם קליניק. דאָ זענען יאָשאַס פּרײַנד, חברים. מען שטופּט זיך, א קאָסטן ווערט אַרויסגעטראָגן אויפֿן הויף. דער סטודענט פּאָקראָווסקי, דער שילער פון רימסקי־קאָרסאָקאָוו, קומט צו און זאָגט מיר עפּעס שטילערהייט. די גרופּע לאָזט זיך גיין פֿאַרויס. איך גיי אויך. א שוואַרצער קאָסטן איז פֿאַר מײַנע אויגן, ער שאָקלט זיך און מאַכט אונדז אַלעמען נאָכצופֿאָלגן אים דורך איין גאַס נאָך דער אַנדערער... הינטער דעם קאָסטן באַווײַזט זיך א שלאָנקער פּרויען־סילועט: ס׳איז א יונגע מיידל אַנגעטאָן אין שוואַרצן, איר קאָפּ אויסגעשטרעקט פֿאַרויס, אַזוי ווי זי וואָלט געוואָלט וויסן וואָס עס טוט זיך דאָרטן. זי געפּינט זיך האָרט בײַם קאָסטן, אַזוי אַז ווען זי שטרעקט אויס די האַנט, קאָן זי אים אָנרירן. די אַלטע באַבושקא און די קרובים גייען הינטער איר. זי מערקט דאָס ניט, זי טראַכט ניט דערפון, אַז עס „פּאַסט ניט", — זײַטיקע פֿערזאָנען זאָלן נאָכגיין דעם קאָסטן אַזוי נאָענט און פֿאַרנעמען דעם אָרט פון די גאָר נאָענטע. ווער איז זי? איך האָב זי קיינמאָל ניט געזען. איך מערק, אַז אויך אַנדערע פרעגן זיך די זעלבע קשיה. אָבער זי זאָרגט זיך ניט ווען דעם, זי האָלט אין איין גיין, אין איין קוקן פֿאַרויס.

איך וואַרף א בליק אויף איר פּנים — ניין, אויף דעם פּראָפיל. ער איז יידיש און ניט־יידיש. די שוואַרצע האָר זענען גלאַט און

איינפאַך פֿאַרקאַמט, דער פּנים בלײַך, כּמעט ווײַס, מיט אַ דורכ־זיכטיקער פֿאַרצײַיענער ווײַסקייט. זי האָלט די אויגן אַרונטער־געלאָזן. איידעלע שאָטנס פֿאַרמירן זיך אַרום אירע אויגן, מען קאָן ניט זען זייער פֿאַרב, עס דוכט זיך, אַז זיי זענען שוואַרץ. וועמען דערמאָנען דער שיינער יונגער מויל, די איידעלע שאָטנס אַרום די אויגן, וואָס ברענען מיט אמת? אימיצער קומט בענטער צו צו איר. מסתמא שלאָגט ער איר פּאַר אַן אַרט אין דער דראָשקע. ניט קוקנדיק, שאָקלט זי מיטן קאָפּ אויף „נייַן". זי גייט ווײַטער, אַזוי ווי אַן אומזיכטיקע קראַפט וואָלט זי געהאַלטן צוגעבונדן צום שוואַרצן קאָסטן.

זיכער זענען מיר געפֿאָרן מיט דער אײַזנבאַן, ווײַל דער בית־עולם איז אויף דער באַן־סטאַנציע פֿרעאַבראַזשענסקאַיאַ, אַ האַלבע שעה פון פּעטערבורג. איך געדענק אָבער ניט די רײַזע. דײַטלעך איז געבליבן אין מײַן זכרון איין מאָמענט: דער שמש גיט מיר אַ ברעטל און אַ בלײַשטיפט און ווײַל, אַז איך זאָל אָנשרײַבן אויפן ברעטל דעם נאָמען פון פֿאַרשטאָרבענעם. איך טו דאָס. טרערן גיסן זיך פֿון מײַנע אויגן. די זון שײַנט. שטיל איז אַרום אונדז. יאָשאַ איז שוין אונטער אונדזערע פֿיס, געוואָרן אַ פֿאַרגאַנגענהייט, אַ וואונד וואָס ווערט זיך זייער לאַנגזאַם הײַלן. וועמען איך קום צום אַרויסגאַנג, זע איך זשעניע שטעמבער, מײַן יינגערע קוזינע, זיצנדיק צוזאַמען מיט דער אומבאַקאַנטער מיידל. זי האָלטן זיך אַרומגענומען און קוקן אײַנע אויף דער צווייטער מיט אַזאַ לבישאָפּט, מיט אַזאַ אומענדלעכער צערטלעכקייט, ווי זיי וואָלטן געווען שוין גאָר אַלטע פרײַנדינס. איצט זע איך דײַטלעך דעם פּנים פון דער אומבאַקאַנטער שיינהייט! אַ לעבעדיק־געוואָרענע בילד פון אַ גרויסן מאָלער! איז עס ניט דער קאָפּ פון דער יידישער מיידל מרים פון נצרת?

— דאָס איז מאשא דאָבראָליובאָוא, — זאָגט זשעניע — די שוועסטער פון אָלעקסאַנדער. זע ווי זי איז ענלעך צו אים.

פון דעם מאָמענט אָן האָט זשעניע שטעמבער, די וואונדערלעכע פּיאַניסטין, וועמענס נאָמען עס איז גוט באַקאַנט די היינטיקע מוזיקער, באַקומען אַ נייַעם פרײַנד, אַ פערזאָן, וואָס זי האָט גע־

לעבט, דוכט זיך, מער ווי וועמען עס איז, און מאַשאַ דאַבראַליובאַווא האָט איר צוריקגעצאָלט אויך מיט טיפער פרייַנדשאַפט און איבער־געבנקייט. זייער פרייַנדשאַפט, וואָס איז געבוירן געוואָרן אין דעם זעלבן מאָמענט, וועלן זשעניע האָט געבראַכט צו קבורה איר אַנ־דערן טייַערן פרייַנד, יאַשאַ, האָט געדויערט אומגעשטערט עט־לעכע יאָר, ביז מאַשאַס טראַגישן טויט.

וואָס פאַר אַ ראָלע האָט מאַשאַ געשפּילט אין יאַשאַס לעבן, אָדער אין זיין טויט? וועגן דעם האָבן מיר זיך קיינמאָל ניט דער־וואוסט. עס איז אַבער געווען קלאָר, אַז אַ געוויסע ראָלע האָט זי דאָ יאָ געשפּילט, כאָטש ניט מער ווי אַ פאַסיוון, אַ גאַנץ אומשולּ־דיקע. מעגלעך, אַז איר איז אויסגעקומען צוריקצווויזן יאַשאַס ליבע. זי האָט צוריקגעוויזן אַ יעדנס ליבע — אַזאַ איז געווען איר נאַטור — אַ געבוירענע צנועה, אַ שוועסטער פון אַלעקסאַנדער, דעם אָסקעט, וואָס האָט געקעמפט מיט זיך, מיט זיין קערפּער זיין גאַנצן לעבן־לאַנג. איך האָב זיך שפּעטער באַפרייַנדעט מיט מאַשאַן, מיר האָבן פֿאַרבראַכט צוזאַמען אַ סך צייט, זיך דורכגעשריבן, ווען איך בין געווען אַוועק, אַבער איך האָב קיינמאָל ניט געוואָגט זי צו פרעגן, וואָס אַזוינס עס איז פאַרגעקומען צווישן איר און יאַשאַן. זיין סוד איז געווען באַגראָבן צוזאַמען מיט אים, און שפּעטער מיט איר, אויף אייביק.

און וויטער איז געפֿאָלגן מיין לעבן. איך בין געווען יונג, געזונט, ניט געהאַט קיין געלט־זאָרגן. הינט וויס איך, אַז איך בין דעמאָלט געווען גליקלעך. דעמאָלט אַבער האָב איך געטראַכט וועגן אַ וויטער צוקונפט, וואָס וועט מיך מאַכן גליקלעך...

אומדערוואַרט האָב איך באַקומען אַ „פּאַוועסטקע" (אײַנלאַ־דונג) צו יאַווען זיך אין „אוטשאַסטאַק" (פּאַלצייַ־סטאַנציע). דער פּריסטאַוו מיט אַן אוניווערסיטעטישן צייכן האָט מיך פרייַנדלעך אויפגענומען, אַבער...

—...אַבער איך מוז אײַך אַרויסשיקן פון רוסלאַנד, — האָט ער מיר אַנגעזאָגט, — איר דאַרפט פאָרן קיין דייטשלאַנד.

— קיין דייטשלאַנד? צו וואָס?

— איר זייט דאָך אַ דייטשער אונטערטאַן און זייט צוואַנציק

יאָר אַלט, דאַרפט איר שטעלן זיך צו מילִיטער־דינסט. מיר האָבן באַקומען אַ מעלדונג פון דײַטשן קאָנסול. ער פאָדערט, אַז די רוסישע פאָליציי זאָל אײַך צווינגען צו פּאָרן.

— זאָגט מיר, פּאָלקאָוניק (אויב איר האָט געוואָלט זײַן גוט מיט אַ פּריסטאָוו, האָט איר אים געדאַרפט רופן „פּאָלקאָוניק", כאָטש ער איז דאָס ניט געווען), זאָגט מיר, וואָס פאָר אַן אינטערעס האָט די רוסישע רעגירונג אין צושטעלן סאָלדאָטן צו דײַטשלאַנד? עס איז דאָך קעגן אירע אייגענע אינטערעסן!

— מיר טוען אַ סך זאַכן קעגן אונדזערע אייגענע אינטערעסן, — האָט דער „פּאָלקאָוניק" פּאַרטרויעך געמורמלט. — אָבער אַזוי איז עס שוין. רעדט זיך דורך מיטן דײַטשן קאָנסול, בעט בײַ אים, אַז ער זאָל אײַך געבן די מעגלעכקייט צו פאַרענדיקן אײַער שטודיום. מיר טוען דאָך דאָס פאַר אונדזערע סטודענטן. פאַרוואָס זאָל דײַטשלאַנד דאָס אויך ניט טאָן? איר וועט שפּעטער אָפּדינען.

איך האָב זיך אַרײַנגעכאַפּט אין דײַטשן קאָנסולאָט. אַ מענטש מיט אַ בייכל, אַ באַרד און אַ פּיפּ, האָט דער הער קאָנסול געזומען שרײַען אויף מיר, ווי נאָר איך האָב געעפנט מײַן מויל:

— דאָ ווערט דײַטש גערעדט, ניט רוסיש! דײַטש!

ער איז געוואָרן רויט פון אויפרעגונג, אַזוי ווי איך וואָלט פּערזענלעך באַלײַדיקט אים, זײַן ווײַב די קאָנסולעכע און די קאָנסול־קינדערלעך.

איך האָב אים דערקלערט וואָס איך וויל: זאָל ער מיך אָפּלאָזן ביז איך וועל פאַרענדיקן דעם אינסטיטוט, — דעמאָלט וועט דאָך דײַטשלאַנד האָבן אַ בעסערן, אַן אויסגעשטודירטן סאָלדאָט.

ער האָט זיך פאַרטראַכט. דער אַרגומענט וועגן אַ „בעסערן סאָלדאָט" האָט געווירקט אויף אים.

— ווי לאַנג דאַרפט איר נאָך שטודירן?

— דרײַ יאָר, ניט מער, הער קאָנסול.

— און וואָס טו איך, ווען דערווײַל? ווערט איר גאָר אַ רוס?

— וואָס הייסט, איך ווער אַ רוס? — האָב איך געפרעגט, פילנדיק, אַז דאָ איז עפּעס ניט גלאַט. — ווי קן איך דאָס פּלוצלינג ווערן אַ רוסישער אונטערטאָן? דאָס איז דאָך אוממעגלעך.

— וואָס הייסט אוממעגלעך? — האָט ער זיך אָנגעפֿאָנגען צו קאָכן. — דאָס געזעץ איז דאָך אויף אײַער זײַט. איך וויס אײַער פּאַל. (ער האָט אַריינגעקוקט אין עפּעס אַ פּאַפּיר). אייער טאַטע איז אַ דײַטש, אָבער אײַער מאַמע איז אַ רוסישע, אַ יאָ?

— יאָ.

אײַער טאַטע איז געשטאָרבן מער ווי מיט צען יאָר צוריק?

יאָ.

— איר זײַט געבוירן געוואָרן אין רוסלאַנד?

— יאָ.

— נו, זאָגט דאָך דאָס רוסישע געזעץ קלאָר און דײַטלעך, אַז אין אַזאַ פּאַל קאָן דער זון זיך וועגדן צו דער רעגירונג מיט אַ ביטע צו ווערן אַ רוסישער.

— איך האָב דאָס ניט געוואוסט, הער קאָנסול.

— אָבער איצט ווייסט איר דאָס. איצט קאָנט איר מיר ניט זאָגן, אַז דאָס איז אוממעגלעך! — האָט ער זיך נאָך מער געבייזערט. — איך האָב שוין געהאַט אַזאַ פּאַל! דער יונגערמאַן האָט געדאַרפט דינען דײַטשלאַנד, ווערט ער אינמיטן אַ רוסישער אונטערטאָן און טו אים עפּעס!

— דאָס איז געווען ניט שיין פון זײַן זײַט, — האָב איך אײַנגעשטימט. — חוץ דעם, איז דאָך ניט לייכט אויך, און עס קאָסט אַ סך געלט, אַ יאָ?

— עס קאָסט גאָר קיין געלט ניט. און לייכט איז עס אויך. מען דאַרף נאָר אַנשרײַבן אַ ביטע.

— צו ווער?

—צום גובערנאַטאָר פון דער גובערניע פון וואָנען מען שטאַמט. מען דאַרף אַנווײַזן דאָס געזעץ און —

— און צוליגן די נויטיקע דאָקומענטן?

— נאַטירלעך, צולייגן אַלע דאָקומענטן. דער גובערנאַטאָר וועט שוין ענטפֿערן. ער מוז ענטפֿערן. דאָס איז אַ געזעץ, פֿאַשטייט איר מיך!

— איך פֿאַרשטיי אײַך גוט, הער קאָנסול. עס איז לייכט צו טאָן און עס קאָסט קיין געלט ניט; אָבער עס איז ניט שיין.

— אַוודאי איז עס ניט שיין. עס איז קעגן דעם פּאַטערלאַנד.
דער קאַנסול איז געווארן ווייכער.
— נו גוט! — האָט ער באַשלאָסן. — איר קענט דערווייל זיך ווייטער לערנען. איך וויל אײַך ניט שטערן.
— א דאַנק!
— אָבער אין דרײַ יאָר אַרום וועט איר מוזן אַוועקפאָרן קיין דײַטשלאַנד און דינען אין דער אַרמיי.
— ווי־זשע אַנדערש, הער קאַנסול? אַוודאי וועל איך מוזן דינען, מיט דעם גרעסטן פאַרגעניגן.
דער קאַנסול האָט זיך געזעגנט מיט מיר שוין גאָר פרײַנדלעך. ער איז געווען אַן ערלעכער דײַטש. איך מוז אים זײַן דאַנקבאַר: ער איז דאָך געווען דער, וואָס קאָכנדיק זיך האָט ער מיר געגעבן די אידעע צו ווערן א רוסישער אונטערטאַן. איך האָב קיין סך ניט געטראַכט און באַלד אָנגעשריבן וואוהין מען דאַרף, וויל איך האָב געהאַט דעם גרעסטן צוטרוי צו דעם דײַטשן קאַנסול; מער צו אים איידער צום גראָדנער גובערנאַטאָר. אָבער דער גראָדנער גובערנאַטאָר האָט באַווײַזן, אַז ער איז אויך א מענטש פון געזעץ; איך האָב באַקומען אַן אָפּיציעלן בריכט, אַז אין אַזא און אַזא טאָג וועט די „גראָדנענסקאַיע גובערנסקאַיע אופראַוולענײַ" זײַן גרייט צו מאַכן פון מיר, דעם דײַטש, א רוס. דער דײַטש דאַרף אָנקומען פערזענלעך אין גראָדנע און שווערן, אַז פון הײַנט אָן וועט ער זײַן א געטרײַער צאַרישער אונטערטאַן, און אויב עס איז נויטיק, וועט ער שטאַרבן פאַר זײַן נײַ פאָטערלאַנד, פונקט אַזוי ענטוזיאַסטיש, ווי ביז הײַנט האָט ער געדאַרפט זײַן גרייט צו שטאַרבן פאַר זײַן פריערדיקן פאָטערלאַנד. דאָס אַלץ האָב איך טאָקע דורכגעפירט, און עס איז ניט מײַן שולד, אַז ווען איך האָב געשווארן, האָבן די „טשינאָוניקעס" (באַאַמטע) געפֿלוידערט און מײַן שבועה איז פאַרלאָרן געגאַנגען אונטער דעם כאַר פון זייערע שטימען. איך האָב באַקומען א באַשטעטיקונג, אַז איך בין געווארן א רוסישער ייד מיט אַלע רוסישע יידן גלײַך. דער באַאַמטער האָט מיר אָפּגעגעבן מזל־טוב און איך אים — א קערבל. דאָס איז געווען מײַן ערשטער אָפּיציעלער אַרײַנפאַר אין רוסלאַנד, נאָכדעם ווי איך האָב פאַרלאָזן

דײַטשלאַנד. פון דעם מאָמענט אָן האָב איך געוואוסט, אַז איך האָב אַ נײַ פאָטערלאַנד.

מײַן יינגערער ברודער יאַקוב האָט צו דער צײַט פאַרענדיקט די ביאָליסטאָקער רעאַל־שול און געקליבן זיך פאַרן קיין פעטער־בורג פאַרטזוועצן זײַן בילדונג. יאָקאָב איז געווען אַן אומגעוויינלעך פעאיקער בחור, פאַרליבט אין וויסנשאַפט. מאַטעמאַטיק, כעמיע, פיזיק, אַסטראָנאָמיע זענען געווען פאַר אים פונקט אַזוי אָנציענד ווי ליטעראַטור און קונסט פאַר מיר. וועג ער איז געווען נאָך אַ שילער, קוים זיבעצן יאָר אַלט, האָט ער שוין קאָרעספאָנדירט מיט דעם וועלט־באָרימטן פראָנצויזישן אַסטראָנאָם קאַמיל פלאַמאַריאָן. דער אַלטער געלערנטער, שרײַבנדיק פון פאַריז צו „מאַסיע פערל־מאַן" אין ביאָליסטאָק, איז זיכער געווען איבערצײַגט, אַז ער שרײַבט דאָס צו אַן אַלטן פליכעוואָטן קאָלעגע. וועג מײַן ברודער איז געווען אַכצן יאָר אַלט, האָט ער אָפגעדרוקט אַ וויסנשאַפטלעך בוך מיט אַן אָפשרעקנדיקן נאָמען: „די כעמישע נאַטור פון דעם וועלט־עטער". פאַרשטייט זיך, אַז ער האָט ניט געהאַט קיין מורא פאַר קיין עקזאָמען. די צרה אָבער מיט אים איז געווען די זעלבע וואָס מיט מיר: ער איז געווען אַ דײַטש, אַן אויסלענדישער ייד. מען וואָלט אים ניט געלאָזט האַלטן קיין עקזאָמען אין קיין אינסטי־טוט, אַ חוץ דעם וואָלד־אינסטיטוט. און דאָ האָט מען שוין אָפגע־שאָפט די אינטעריט־עקזאָמענס און געריכט זיך נאָר מיט די „אַטעסטאַטן" פון די גימנאַזיעס און רעאַל־שולן; ווער עס האָט אַ בעסערן אַטעסטאַט, דער ווערט אַרײַנגענומען.

יאָקאָב האָט אַרײַנגעשיקט זײַן אַטעסטאַט אין וואָלד־אינס־טיטוט. אין אַלע קעגנשטאַנדן האָט ער גהאַט נאָר איין צייכן, דעם העכסטן: „פינף". און פאַרט האָט מען ניט אָנגענומען אין אינ־סטיטוט און צוריקגעשיקט זײַנע פאַפירן. איך האָב געפילט, אַז דאָ איז עפּעס ניט גלאַט און בין אַרײַנגעגאַנגען אין קאָנצעלאַריע פון אינסטיטוט זיך נאָכפרעגן.

מען האָט מיר דערקלערט:

— יאָ, אײַער ברודער, ווי עס זעט אויס, איז אַ זייער באַגאַב־

טער יונגערמאַן; אָבער פֿאַרוואָס האָט ער ניט געלערנט „זאַקאַן באַזשי" (רעליגיע קעגנשטאַנדן)?

— ניט געלערנט? ווי אַזוי?

— אָט זעט איר דאָך אַליין, — האָט מען מיר אָנגעוויזן אויף יאַקאָבס אָטעמטאָט. — פֿאַר „זאַקאַן באַזשי" איז ניטאָ קיין צייכן אינגאַנצן. אַנשטאָט אַ צייכן איז דאָ אַ קליינע לייניע. יידישע שילער פון אַנדערע שטעט האָבן דאָך יאָ געלערנט „זאַקאַן" — נו, וועלן זיי טאַקע אָנגענומען ווערן, אָבער ניט אינער ברודער.

אויף אַזא כּמעט דראַמאַטישן אופֿן האָט זיך אַרויסגעוויזן די טעמפּקייט פון לערער יאָפּע, וואָס איז געווען דער דירעקטאָר פון דער ביאַליסטאָקער „יעוורעיסקאָיע נאַטשאַלנאָיע אוטשילישטשע". דאָס האָט ער טאַקע געדאַרפט לערנען די שילער פון דער רעאַלשול „זאַקאַן באַזשי". האָט ער דאָס געטאָן? ניין! ער פֿלעגט קומען צו דעם „אוראָק", און די עטלעכע יידישע שילער פֿלעגן מיט אים אינאיינעם אָנפאָנגען פֿלוידערן וועגן וואָס איר וויסט, נאָר ניט וועגן רעליגיעזן לימוד: דער צירק קומט צו פֿאַרן, דער בראַנד־מייסטער קלייבט זיך חתונה האָבן... צוליב אָט דער פֿאַרבראַכטער־רישער נאַרישקייט האָט איצט געליטן די גאַנצע צוקונפֿט פון אַ מענטשן!

— מיר קאָנען גאָרנישט טאָן, — האָט מען מיר געזאָגט אין דער קאָנצעלאַריע, וועגן איך האָב זיי דאָס אַלץ דערקלערט. — איר דאַרפט זיך וועגדן צום מיניסטער. אָבער ניט אַליין. אימיצער מיט אַ נאָמען, מיט אַן אינפֿלוס דאַרף דעם מיניסטער אַלצדינג דער־קלערן. מיט אייַן וואָרט: איר דאַרפט האָבן אַ גוטע „פּראָטעקציע".

עס איז לייכט צו זאָגן, אָבער וואו נעמט מען אָזא „פּראָטעקציע"? דאָס איז דאָך פונקט וואָס מען דאַרף האָבן אין רוסלאַנד מער וויי געלט, מער וויי פּעיקייטן, וויי מזל אַליין...

איך האָב אָנגעשריבן וועגן דעם אַלעמען אין ביאַליסטאָק און אָנגעהויבן זיך ברעכן דעם קאָפּ: וויי אַזוי געפּין איך דעם „בלויען פויגל" מיטן נאָמען „פּראָטעקציע"?

דער „בלויער פויגל" איז געקומען צו פֿליען פון ביאַליסטאָק און זיין נאָמען איז געווען: פּירשטין טרובעצקאָיאָ. איך ווייס ניט

ווי אַזוי, נאָר אין אונדזער שטאָט האָט זיך פֿאַרוואַלגערט עפּעס אַ „קניאַגיניאַ" (פּירשטין) טרובעצקאָיאַ. און דער אַדוואָקאַט באָרנ־שטיין, דער איידעם פון דעם פֿאַרשטאָרבענעם העברעישן שרײַ־בער גאָטלאָבער, האָט געפּירט אירע א „דיעלא" (קעיס). אין וואָס איר „דיעלא" איז באַשטאַנען, איז ניט וויכטיק. וויכטיק איז, אַז מיַן מאַמע איז אַוועק צום אַדוואָקאַט באָרנשטיין, באָרנשטיין האָט געהאָט אַ שמועס מיט דער פּירשטין, וועלכע האָט זיך אַרויסגעוויזן צו זיַן אַ גוט־האַרציקע פרוי. זי האָט געגעבן דער מאַמען אַ רע־קאַמענדאַציע־בריוו, וועלכן איך דאַרף פֿערזענדלעך איבערגעבן צו פּירשט וווסעוואָלאָדזשסקי אין פּעטערבורג. דאָס איז געווען די „פֿרא־טעקציע", וויַל וווסעוואָלאָדזשסקי, באַקומענדיק איר בריוו, וועט זיך שוין וועגן צום מיניסטער און אַלצדינג וועט זיַן אין אַרדענונג.

איך האָב געהאַלטן דעם כישוף־בריוו אין מיַנע הענט, באַ־טראַכט די קליינע קרוין אויף דעם קאָנווערט, און ווידער און ווידער געלייענט דעם אַדרעס:

„יעווא סיאַטלסטווא קניאַז אַלעקסאַנדרו איוואַנאָוויטשו וווסע־וואָלאָזשסקאָמו, זימני דוואָרץ, פּעטערבורג". (זיַן דורכלויכט, דעם פּירשט אַלעקסאַנדער איוואַנאָוויטש וווסעוואָלאָזשסקי, ווינטער־פּא־לאַץ, פּעטערבורג).

וואָס מיינט „ווינטער־פּאַלאַץ"? וואוינט ער דאָרטן, אין סאַמע פּאַלאַץ, מיט דעם צאַר, הייסט עס, צוזאַמען? עסט און טרינקט ביַ אים? און איך מוז דאָס גיין אַהין, אַנקלינגען ביַ דער טיר, ביַם צאַר, הייסט עס, און ווען אימיצער פון „זיי" פרעגט מיך: „שטאָ נאַדאָ?" („וואָס וויל איר?), מוז איך ענטפערן, אַז איך בין געקומען ניט צום צאַר אַליין, נאָר צו זיַן „זשיליץ" (באַרדער), און ווער איז דאָס דער קניאַז וווסעוואָלאָזשסקי, וואָס איז אַזוי מעכטיק, אַדער, פאַרקערט, אַזוי אַרעם, אַז ער האָט ניט קיין אייגענע וואוינונג, נאָר וואוינט ביַם צאַר אַליין?

איך האָב זיך נאָכגעפרעגט און מען האָט מיר דערקלערט: פּירשט וווסעוואָלאָזשסקי איז מיט אַ פּאָר יאָר צוריק געווען דער דירעקטאָר פון אַלע קייזערלעכע טעאַטערס אין פּעטערבורג. דרײַ זענען זיי געווען און אַלע דריי האָבן געגעבן אַזא שטוינענדן דע־

פיציט, אז מען האט דעם קניאז באזיטיקט און אים געבעטן אנ־
נעמען אן אנדער שטעלע. איצט איז ער דער דירעקטאר פון דער
קייזערלעכער בילדער־גאלעריע „ארמיטאזש". די דאזיקע גאלעריע
געפינט זיך אין די זאלן פון דעם גראנדיזןווינטער־פאלאץ.
אינטעריט איז פרייי. לעבן דער גאלעריע האבן זיך מסתמא געפונען
א פאר פיינע צימערן פאר דעם דירעקטאר אליין. הייסט עס, קאן
איך זיך ארייננכאפן צו אים און ניט מורא האבן, אז איך וועל שטערן
דעם צאר ניקאלאי אין זיין שווערער ארבעט צו רעגירן רוסלאנד:
דער צאר וואוינט אויבן, און דער „ארמיטאזש" מיט ווסעוואלאזשסקין
זענען אונטן.

אין א שיינעם טרוקענעם פרי־האלבסטיקן מארגן בין איך צו־
געגאנגען צו דעם ווינטער־פאלאץ, געפרעגט אין דער בילדער־
גאלעריע „ארמיטאזש", וואו איך קאן זען דעם דירעקטאר. איך
האב באקומען אן ענטפער: ארום דעם קארידאר, די אונ די טיר.
בין דער און דער טיר האט מיך אפגעשטעלט א הויך־לאקעי, אנ־
געטאן אזוי ווי די רוסישע מיניסטארן פלעגן זיך אנטאן מיט
הונדערט און פופציק יאר צוריק. דער בריוו מיט דער קרוין האט
געמאכט אויף אים אינדרוק. ער איז אוועק. א פאר מינוט שפע־
טער איז ער צוריקגעקומען, שוין אן דעם בריוו — הייסט עס, אי־
בערגעבן וועמען מען דארף — און געבעטן מיך ארייננגיין און
ווארטן; זיין דורכלויכט ווייל מיך זען. ארייננעפירט האט ער מיך
אין א שיין גרויס צימער. א שווארץ בלישטשנדע קאנדעליאברע
איז געהאנגען איבער מיין קאפ. די וועגט זיינען געווען באהאנגען
מיט שיינע בילדער. א פנים, עס איז ניט געווען געגוג פלאץ פאר
זיי אין „ארמיטאזש". איך בין געווען ניט אליין. בין דער אנדערער
וואנט איז געזעסן א וואשנער מאן מיט א וואזשנער בארד און
וואזשנע געלייענט די אנטיסעמיטישע צייטונג „נאווא יא וורעמיא".
מיין הארץ איז מיר אויסגעגאנגען פון נייגיר: א, וועז איך קאן
נאר ארייננוארפן א בליק אין דער צייטונג! ווייל ס'איז מעגלעך,
אז דארטן איז שוין אפגעדרוקט דער רעזולטאט פון דעם דראמא־
טישן קאנקורס. נעכטן האב איך געקויפט די צייטונג און — גארנישט.
אייערגעכטן אויך. ווער קאן זיך דאס פארגינען ארויסצווארפן

יעדן טאָג פינף קאָפיקעס אויף דער צײַטונג? אַ האָפענונג, אַז מײַן „שטימע פון בלוט" האָט געוואונען אַ פרײַז, האָב איך ניט געהאָט; אָבער איך מוז וויסן אויף זיכער און אַרויסווארפן די גאַנצע נאַרישקייט פון קאָפּ.

ווידער האָט זיך באַווײַזן דער הויכער לאָקעי פון יעקאַטערינע דער צווייטערס צײַטן, און אָנגעזאָגט דעם וואָזשנעם מאַן מיט דער בערד, אַז דער פירשט וואַרט אויף אים. וועג ביידע זענען פאַרשוואונדן, האָב איך זיך אַ וואַרף געטאָן צו דער איבערגעלאָזענער צײַטונג, אויפגעמישט די טעאַטער־אָפּטיילונג, אַרײַנגעקוקט און — דער אָטעם האָט זיך מיר אָפּגעשטעלט אין האַלדז. איך צעהוסט זיך, ווי? נאָכאָמאָל? אַ קוק טאָן, אָבער דאָ דערהער איך טריט, וואַרף אַוועק די צײַטונג און פאַרנעם מײַן פריערדיקן פּלאַץ, אַזוי ווי איך וואָלט זיך די גאַנצע צײַט פון אָרט ניט גערירט. אָבער איך וויס שוין: איך בין דער רוסישער שעקספּיר, דער גאָגאָל, דער — דער — דער —— ווי? מײַן פּיעסע „שטימע פון בלוט" און נאָך פיר אָנדערע זענען אויסגעוויילט געוואָרן און האָבן באַקומען דעם פּרײַז! טאָטע זיסער! און די וועלט קערט זיך ניט איבער, אַלצדינג איז רואיק, געווײַנלעך — און איך דאַרף זיצן דאָ אין אַ ווינקל אויף דעם רײַכן אומבאַקוועמען בענקל און וואַרטן און ניט קאָנען אָפּילו אויפשפּרינגען, אויסשרײַען, זיך צולאָכן. דער וואָזשנער מאַן געפינט זײַן צוקנייטשטע צײַטונג און וואַרפט אַ בייזן בליק אויף מיר. איך מאַך זיך נאָך מער אומשולדיק און רוף אין געדאַנק דעם הויכן לאָקיי, ער זאָל וואָס גיכער קומען און מיך ראַטעווען. דער לאָקיי באַווײַזט זיך און פירט מיך אַרײַן אין קאַבינעט פון „יעווא סיאַטעלסטוואָ".

אַ מאַן אַ ביסל נידעריקער פון מיר, בלאָנד, ווי בלאָנד קאָן נאָר זײַן, מיט העל־גרויע נאַיווע קינדערשע אויגן און אַן עלע־גאַנטער פּענסנע אויף דער קליינער נאָז, האָט מיך געבעטן זיצן. אין זײַן כּמעט וויבערישן אויסגעאָדעוועטן קליינעם העמדל האָט ער געהאַלטן דעם ביאַליסטאָקער בריוו, אומגעפער אַזוי ווי אַ מענטש האַלט אַ הייסע בולבע. עס איז געווען קלאָר, אַז דער גרויסער קינסטלער אויף דעפיציטן איז געווען צוטומלט און ניט געוואוסט, וואָס מען טוט מיטן בריוו.

— מײַן קוזינע שרײַבט מיר, איך זאָל אײַך העלפֿן, איר קענט זי גוט?

איך האָב טרובעצקאַיאַ קיינמאָל ניט געזען, אָבער דאָס האָט מיר ניט געשטערט צו זאָגן:

— אַ רייצנדע דאָמע, אַ גוט האַרץ.

— עלטער געוואָרן, אַ?

— נו, וואָס קאָן מען מאַכן? אַ ביסל עלטער, יאָ, דאָס איז אמת.

— און וואָס קאָן איך טאָן פֿאַר אײַך?

איך האָב דערצײַלט די זאַך. ער האָט זיך אַנגעשטרענגט עפּעס צו פֿאַרשטיין, אָבער האָט ניט פֿאַרשטאַנען גאָרנישט.

— אויב אײַער ברודער, ווי איר זאָגט, האָט אַזאַ גוטן אָטעסטאָט פֿון מיט „פֿינפֿן", וועט ער שוין אַרײַנגענומען ווערן מיט דעם „זאָקאָן באַשי" אָדער אָן דעם.

— ניין, מען וועט אים ניט אַרײַנגענעמען, ווײַל עס זענען פֿאַראַן ניט מער ווי פֿינף יידישע וואָקאַנסיעס.

— וואָס מיינט עס יידישע וואָקאַנסיעס?

— מען נעמט אַרײַן דרײַ פֿראָצענט יידן, ניט מער — מאַכט עס אויס פֿינף שילֿער.

— פֿאַרוואָס־זשע נעמט מען ניט אַרײַן מער?

איך האָב ניט געוואוסט וואָס צו ענטפֿערן.

— אַזוי איז דאָס געזעץ, וואָשע סיאָטעלֿסטוואָ.

— געזעץ, — האָט ער פֿאַרוואונדערט אויסגערעדט: — איר ווילֿט מיר זאָגן, אַז דאָס געזעץ בײַ אונדז אין רוסלֿאַנד מאַכט אַן אונטערשייד צווישן יידן און קריסטן?— האָט ער זיך ערקונדיקט אַ ביסל ערגערלֿעך.

איך האָב ניט געגלויבט מײַנע אייגענע אויערן און אויגן. אָט שטייט פֿאַר מיר אַ רוס, אַ וויכטיקע פּערזענלֿעכקייט, אַ געבילֿדעטער אינטעלֿיגענטער מענטש, וואָס איז נאָענט צו דער רעגירונג, נאָענט צום צאַר, נעמט אַ גרויסן אָנטייל אין דעם קולטור־לֿעבן פון לֿאַנד, און ער וויים גאָרניט, אַז מען מאַכט עס שוין יאָרן לֿאַנג אויף שריט און טריט, און ער האָט קיינמאָל ניט געהערט וועגן דעם.

מיר דאַרט אין דער „טשערטאַ" צאַפּלען זיך און ציטערן פון דעם „אונטערשייד", און ער דאַ, פון דער אַנדערער זייט פון דער יידישער געטאַ, וווייסט גאָרניט אַז די „טשערטאַ"־געטאַ עקזיסטירט!

ער האָט געקוקט אויף מיר מיט זיבנע העלי־גרויע אויגן. איך האָב געקוקט אויף אים — און מיר ביידע האָבן זיך געוואונדערט. איך וווייס ניט ווער פון אונז מער.

מיט אַ פּאָר קורצע וועכטער האָב איך אים דערקלערט, ווי די זאַך שטייט מיט יידישע סטודענטן.

— אָבער דאָס איז ניט געראַטן! יידן זענען פונקט אַזעלכע מענטשן ווי קריסטן, — האָט ער מיך אינפאָרמירט.

מיר איז געקומען דער געדאַנק, אַז ער מאַכט חוזק פון מיר; אָבער נייַן, ער מיינט עס גאַנץ ערנסט. ער קוקט אויף מיר בלאַנד־פּרייַנדלעך און וויל מיר העלפֿן; אָבער ער פֿאַרשטייט, נעבעך, פֿאַרט ניט וואָס עס טוט זיך אונטער זיין נאָז.

איך האָב זיך אָנגענומען מיט מוט און אים געבעטן.

וועג איר וואָלט געזאָגט אַ גוט וואָרט דעם מיניסטער יערמאָלאָוו וועגן מײַן ברודער, וואָלט מען אים זיכער אַרײַנגענומען אין אינסטיטוט.

— אָבער איך קען ניט יערמאָלאָוון פֿערזענלעך. איך האָב זיך קיינמאָל ניט געטראָפן מיט אים.

— אַ שאַד אַ יונג מענטשלעך לעבן, — האָב איך ניט אָפּגעלאָזט.

— יאָ, זיכער, זיכער... און איר זײַט אויך אַ סטודענט פון דעם וואָלד־אינסטיטוט? לערנט איר זיך גוט?

— נייַן, ניט זייער גוט, ווײַל איך שרײַב.

— וואָס שרײַבט איר אַזוינס?

— סקיצן, דראַמען, וואָשע סיאַטעלסטוואָ. אָט האָב איך הײַנט באַקומען אַ פּרײַז פֿאַר מײַן דראַמע.

ווסעוואָלאָזשסקי איז געבליבן שטיין מיט אַן אָפן מויל. איצט האָט ער אַוודאי געטראַכט, אַז איך מאַך פון אים חוזק.

— אַ פּרײַז? ניט אויף דעם סוואָרינסקי־קאָנקורס? — האָט ער זיך מיסטריאיש אָפּגערופן.

— יאָ, עס איז הײַנט פֿאַרעפֿנטלעכט געוואָרן אין דער „נאַוואָיע וורעמיא", האָב איך געזאָגט.

ער האָט אָנגעקלונגען און דער ריז, דער לאַקיי, האָט זיך באַוויזן אין דער טיר.

— ברענגט מיר די הײַנטיקע „נאַוואָיע וורעמיא", — האָט באַפֿוילן וועוואָלשסקי.

אַ מאָדנער, כמעט פּסיכאָפּאַטישער געדאַנק קומט מיר אין קאָפּ אַרײַן: אין דער „נאַוואָיע וורעמיא" איז קיין וואָרט ניטאָ וועגן מיר און וועגן דעם קאָנקורס אינגאַנצן! דאָס, וואָס איך האָב נאָר וואָס דורכגעלייענט אין וואָרט־צימער איז אַ האַלוצינאַציע, עס האָט זיך מיר נאָר אויסגעדוכט... און איצט, וועז דער הויכער לאַקיי וועט ברענגען די צײַטונג, וועט מײַן שווינדל אויפֿגעדעקט ווערן. דער גוטער, נאַיווער גוי, דער מילכיקער וועוואָלשסקי, וועט מיך דאַן אַרויסוואַרפן פון זײַן קאַבינעט און ער וועט געראַכט זײַן אויך. אָט לייענט ער די צײַטונג, אָט פּאַלט אַרונטער פון זײַן נאָז די אַריסטאָקראַטישע פּענסנע. ער קוקט זיך גוט אײַן — נו, וואָס? געפינט ער עפּעס דאָרט?

— מערקווירדיק! — רעדט ער אויס. — יאָ, דאָ איז דאָך אײַער נאָמען. „שטימע פון בלוט" הייסט אײַער דראָמע? מערק־ווירדיק!

זײַן פּריערדיקע שטײַפקייט איז פּאַרשוואונדן אינגאַנצן. ער וועט „גוט־ברודער" מיט מיר.

— איר ווייסט דאָך מסתמא, אַז איך בין געווען דער דירעקטאָר פון קייזערלעכן טעאַטער? — פרעגט ער מיך. — קענט איר סאַ־ווינאָ? וואָס טראַכט איר וועגן אירן? אַ וואונדערלעכע שוישפּילערין, ניט אַזוי? וואָס איז אײַער מיינונג?

ווי דורך אַ כישוף בין איך מיט אַמאָל געוואָרן בײַ אים זייער וויכטיק. ער האָט געוואָלט וויסן מײַן מיינונג וועגן דעם און וועגן יענעם, דערציילט די דערפֿאָרונגען, וועלכע ער האָט געהאַט אין טעאַטער, באַקלאָגט זיך אויף קוגעלן, וועלכער איז אַמאָל אָנגעפּאַלן אויף אים, און יעדע ווילע זיך אַליין איבערגעהאַקט מיט זײַן „מערקווירדיק! מערקווירדיק!". אָפּגעזעסן בין איך בײַ אים אַ סך

לענגער ווי איך — און זיכער ער אליין — האָט דאָס דערוואַרט, און וועט איך האָב זיך ענדלעך אויפגעהויבן, האָט ער אויסגערעדט:

— ווי געזאָגט, קען איך ניט דעם מיניסטער יערמאָלאָוו פערזענלעך; אָבער איך וועל פרוווון צו אים צוקומען, דערקלערן אים, אַז אײַער ברודער מוז ווערן אַ סטודענט. איר וועט שוין הערן פון מיר. אַדיע, מערקווירדיק!

איך בין אַוועק אַ גליקלעך־צוטומעלטער. איך האָב אַליין ניט געוואוסט וועגן וואָס איך זאָל טראַכטן פריער: וועגן מײַן ברודער און דעם מיניסטער, אַדער וועגן זיך אַליין און מײַן פרעמירטע דראַמע.

דרײַ טעג שפּעטער, אין אָוונט, האָט עמיצער שטאַרק אָנגעקלונגען בײַ דער טיר פון מײַן באַשיידענער וואוינונג. עס האָט אויסגעזען, ווי אַ פּאָליציי־„אָבלאָווע" (איבערפאָל). אַ דוואַרניק איז אַרײַן אין קאָרידאָר, טאָפּטשענדיק מיט זײַנע שווערע שטיוול. הינטער אים איז געגאַנגען מײַן אלטער באַקאַנטער, דער הויכער וואָזשנער לאָקיי פון דעם צאַרישן ווינטער־פּאַלאַץ. דאָס האָט דער דוואַרניק, אויס רעספּעקט צו דעד לאָקיי, אַזוי שטאַרק אָנגעקלונגען.

— אַ בריוו צו אייך פון זיין דורכלויכט! — האָט דער לאָקיי געזאָגט און מיר איבערגעגעבן דעם בריוו מיט אַ קרוין אויפן קאָנווערט.

„איך האָב גערעדט מיט מיניסטער יערמאָלאָוו. אײַער ברודער איז אַרײַנגענומען געוואָרן אין וואָלד־אינסטיטוט. איך גראַטולירן אײַך. — פירשט וואסילאָזשסקי."

איך האָב באַלד אָפּגעקלאָפּט אַ טעלעגראַמע קיין ביאַליסטאָק, אַז מײַן ברודער זאָל קומען קיין פעטערבורג וואָס גיכער.

(באַמערקונג: מײַן ברודער יאָקאָב פערלאָזן איז איצט אייגער פון די אָנגערעגנטסטע ווינשאָפטלעכע פערזענלעכקייטן אין סאָוויעט־רוסלאַנד. ער איז דער אויטאָר פון צענדליקער פאָפולער־ווינשאָפטלעכע ביכער, ווי „אָמוזאַנטע פיזיק", „אָמוזאַנטע אַריפּמעטיק", „אָמוזאַנטע אַלגעברע" אאז"ו. צענדליקער מיליאָנען קאָפּיעס פון די ביכער ווערן פאַרקויפט איבער גאַנץ רוסלאַנד. יעדעס

קינד, יעדער שילער פון סאוויעט־רוסלאנד קען די דאזיקע ביכער. אין א לייכטער, אמוזאנטער פארם, כמעט שפילנדיק זיך, מאכט דער מחבר באקאנט זיינע לעזער מיט די שווערסטע פראבלעמען פון וויסנשאפט. זיינע ביכער האבן איצט פארנומען אין סאוויעט־רוס־לאנד דעם פלאץ פון די אמאליקע „אוטשעבניקעס" (לערנביכער), וועלכע פלעגן אזוי אפשטויסן און אפשרעקן די שילער אין מיין צייט. זיינע ארבעטן זענען אויך באקאנט און ווערן געשעצט אין אויסלאנד. איך געדענק, ווי פראפעסאר איינשטיין, ווען איך האב זיך געטראפן מיט אים אין בערלין, האט מיר באמערקט מיט אנ־גענעמער פארוואונדערונג: איר זייט דאס דער ברודער פון יאקאב פערלמאן? !"

מיט עטלעכע יאר צוריק, ווען רוסלאנד האט געפייערט דעם 35־יאריקן יובילעאום פון מיין ברודער, האב איך אים אנגעשריבן א בריוו און דערמאנט וועגן דער ראלע, וואס פירשט ווסעוואלאזשבקי האט געשפילט אין זיין גלענצנדער קאריערע).

קאַפּיטל דריי

אין יאַנואַר האָבן זיך אין „קליינעם טעאַטער" אָנגעפאָנגען די פּראָבן פון מײַן דראָמע „שטימע פון בלוט". געפירט האָט די פּראָבן מײַן אַלטער פרײַנד, דער רעזשיסאָר קאַרפאָוו, וועלכער האָט גע־האָט פֿאַרלאָזן דעם קייזערלעכן אַלעקסאַנדער טעאַטער און איז אײַנגעגאַנגען צו סואוואָרינען.

צו דער צײַט בין איך שוין געווען אַן אייגענער מענטש הינטער די קולײַסן פון דעם דאָזיקן טעאַטער: איך האָב דאָך געוואונען דעם פּרײַז. „זיי" האָבן מיך אויסגעקליבן, געגעבן געלט (דרײַ הונדערט רובל), געגעבן מיר אַ גרויסע רעקלאָמע, אַ זעלטענעם שאַנס. אמת, די „זיי" זענען מיר געווען פרעמד. עטלעכע פון זיי זענען געווען פאַרבונדן מיט דער צײַטונג „נאַוואַיע וורעמיא", וואָס האָט געהאַט אַ גאַנץ פעסטע רעפוטאַציע; זי איז געווען קעגן ליבעראַלע רע־פאָרמען, איז געווען מאָנאַרכיסטיש, האָט געשריבן שארף קעגן יידן; אָבער דאָס איז דאָך געווען די צײַטונג, ניט דער „קליינער („מאַלי") טעאַטער". אמת, צווישן די שוישפּילער זענען יידן כמעט ווי ניט געווען (דער שוישפּילער טינסקי, וועמענס אמתער נאָמען איז געווען שיף, האָט זיך געשמדט); אָבער דער רעזשיסאָר קאַר־פּאָוו איז געווען אַ ליבעראַלער, פרײַדענקענדער מאַן, אַ געווען עזענער פאָרשיקטער „פּאָליטישער פאַרברעכער", און דער ייד קוגעל איז געווען אייגער פון די דירעקטאָרן. די באַציאונגען צווישן יידן און קריסטן זענען געווען העכסט טאָלעראַנט. מיך פּערזענלעך האָבן זיי אויפגענומען זייער פרײַנדלעך; טאָ וואָס האָב איך שוין פּערזענ־לעך געקאָנט פּיקן צו די דאָזיקע מענטשן, אַ חוץ טיפע דאַנק־באַרקייט?

מײַן אינטערעס צום „קליינעם טעאַטער" איז געווען ניט נאָר צולײַב דער קונסט, — דער שיינער שפּראַך פון די געטער. צווישן די שוישפּילערינס פון טעאַטער איז געווען אַ יונג מיידל, אין אַנהויב פון אירע צוואַנציקער. די שוואַרצע, לעבעדיקע, רופּנדיקע אויגן אירע האָבן געריסן די שיינע ערדישע שפּראַך פון יוגנט און ראָמאַנטיזם. איר נאָמען איז געווען נאַדיעזשדאַ ניקאָלאַיעווניאַ מוזיל. זי האָט געשטאַמט פון אַ פּיטנער און באַוואוסטער טעאַטער־משפּחה אין מאָסקווע. איר פאָטער, ניקאָלאַי מוזיל, איז געווען אַ שוישפּילער פון דעם קייזערלעכן „קליינעם טעאַטער" אין מאָסקווע. דאָרט האָבן אויך געשפּילט אירע צוויי שוועסטער, איר ברודער און די מער נער פון אירע שוועסטער, — די ריזשאָווס. עס האָט ניט איין מאָל פּאַסירט, אַז אין אַ פּאָרשטעלונג זענען געווען פּאַרנומען נאָר די מוזילס און די פּראָגראַם האָט אויסגעזען אַזוי: „מוזיל דער ערשטער, מוזיל דער צווייטער, פּריילין מוזיל די ערשטע, ריזשאָוו דער ערשטער, פּריילין מוזיל די צווייטע, ריזשאָוו דער צווייטער". אַ מין פּאַמיליען־פּאָרשטעלונג איז דאָס געווען!

אָבער ווען עס איז אויסגעוואָקסן פּריילין מוזיל די דריטע, האָט די משפּחה באַשלאָסן אַוועקצושיקן זי אין פּעטערבורג, וויל מאָסקווע האָט ניט געקאָנט פּאַרטראָגן מער מוזילס.

דער נאָמען „מוזיל" איז נישט קיין רוסישער. נאַדיעזשדאַ (אָדער פּאַרקירצט „נאַדיאַ", ווי איך האָב געהאָט די זכיה זי צו רופֿן) האָט מיר דערקלערט, אַז זיי אַלע שטאַמען פון טשעכן. אָזוי ווי זי, נאַדיאַ, ווי מען זאָגט, איז זייער ענלעך צו דער באָבן, האָט זי זיך צוגעגעבן דער באָבעס נאָמען, „באָראָזדינא". עפּעס פּראָנצויזישעס איז געווען אין דעם אויסזען פון דער יונגער שוישפּילערין. איר חן איז געווען דורכאויס ניט קיין רוסישער. אָזוי זענען אויך געווען אירע קאָפּריזן און די טשיקאָווע קאָמבינאַציע פון פּראָקטישער אויסגערעכנטקייט מיט ניט־פּראָקטישן לייכטזין, וועלכער האָט זיך פון צייט צו צייט באַווייזן אין דער אָדער אַנדער פּאָרם.

צו מיר האָט זי זיך באַצויגן זייער ניט גלײַך, ווײַל זי האָט פּשוט ניט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט דעם מאָדנעם יידישן בחור, וואָס קומט, זיצט אַפּ בײַ איר אַ פּאָר גוטע שעה, שוויגט, און האַלט

אין איין קוקן אויף איר. זי האָט אויך ניט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט דעם בריוו, וואָס זי האָט געקראָגן פון דעם „שוויגנדיקן סטודענט". יעדן טאָג, און אַמאָל צוויי און דרײַ מאָל אַ טאָג האָב איך איר צוגעשיקט אַ בריוו. און יעדער בריוו איז געווען ניט גלאַט אַ צעטעלע, נאָר אַ מין גײַסטיקער רעפּאָרט פון פיר, אַכט און צוועלף זײַטן געדיכט אָנגעשריבן. אָזוי איז דאָס אָנגעגאָנגען מאָנאַטן לאַנג, — די לאָנגע ווינטער־מאָנאַטן פון פּעטערבורג.

איינמאָל האָט זי מיך גאָנץ ערנסט געפֿרעגט:

— ווער שרײַבט דאָס פאַר אײַך די אַלע בריוו? דער מענטש איז זיכער אַ פילאָזאָף. איך קאָן אָבער ניט פאַרשטיין, פאַרוואָס ער לאָזט אײַך אונטערשרײַבן אַלע זײַנע בריוו און פאַרוואָס ער ווײַזט זיך אַליין ניט?

דאָס איז געווען איידער איך האָב באַקומען דעם פּרײַז. איצט, ווען דאָס האָט פּאַסירט, האָט זי אָנגעהויבן קוקן אויף מיר מיט אַנדערע אויגן, און דאָך האָט זי זיך געוואונדערט:

— אײַערע בריוו צו מיר זענען אָזוי אינטערעסאַנט, אָבער ווען איר קומט צו מיר, ווייסט איר ניט וואָס צו רעדן, און ווען איר עפנט שוין יאָ דאָס מויל, איז עס גאָרניט אינטערעסאַנט. האָט איר טאַקע אָנגעשריבן די פּיעסע אַליין?

א ביסל שפּעטער, ווען זי האָט זיך שוין איבערצײַגט, אַז איך בין דאָס דער מחבר פון די בריוו און פון דער פּיעסע אויך, האָט זי געזאָגט, אַז זי ווייסט ניט וואָס צו טאָן מיט די אַלע קאָסטנס, וואָס זענען אָנגעפאַקט בײַ איבערן ברעג מיט מײַנע בריוו. האָב איך עפּעס קעגן דעם, אַז זי זאָל אָפּשיקן די דאָזיקע קאָסטנס קיין מאָסקווע? זײַ, די מוזיקס, האָבן אין מאָסקווע אַן אייגן הויז מיט אַ גרויסן בוידעם. מײַנע בריוו וועלן קאָנען זיך רואיק ליגן אויפן בוידעם. דאָרט איז טרוקן און דאָס הויז איז געזיכערט קעגן אַ פּײַער. איך האָב געענטפערט, אַז זי קאָן אַוועקשיקן אַ פּאָר פוד בריוו קיין מאָסקווע. איך וועל איר שוין צושיקן נײַע. בײַ דעם איז עס טאַקע געבליבן. איך בין וויטער אָנגעגאָנגען מיט מײַן בריוו־אַרבעט. אָבער ביסלעכווײַז איז דער טאָן און די טעמע פון מײַן שרײַבן צו איר געוואָרן אַנדערש. איצט האָט נאָדיעזשדאַ שוין

ניט געזאגט, אז איך (אדער דער וואס טוט די ארבעט פאר מיר) איז א פילאזאף, נאר א „ראמאנטיקער", און עפענדיק אירע אויגן, אזוי ווי מען עפנט א פארמאכטע טיר אדער פענצטער, האט זי מיך באגאסן מיט פרישקייט פון איר יונגן בליק.

דאס איז געווען דער אינדרוק פון איר בליק. זי האט נישט געקוקט, נאר באגאסן אינדרוק מיט דער רייפער פרישקייט פון איר שיינער יוגנט. די שווארצע אויגן פון דער פראנצויזישער באבע האבן אינדרוק געבראכט דעם הויך פון לעבן. דאס איז געווען דאס שענסטע אין איר, און אפשר נאך דער וואַרעמער, פרינדלעכער און א קאפעטשקע געמאכטער שמייכל, וואס האט געשפילט ארום דער נאז און מויל. די נאז איז געווען א ביסל צו־לאנג, דער מויל צו־ברייט; אבער דאס האט איר נישט געשאדט. דער אינגעבוירענער חן אירער האט אלץ פארדעקט, אלץ גוט געמאכט אין מינע אויגן. זי האט מיך דערמאנט אן מין מאמען — ווי די מאמע איז געווען אמאל, מיט יארן צוריק. אין דעם, וואס זי דערמאנט מיר מיין מאמען, איז באשטאנען נאדיאס מאכט איבער מיר.

איז זי געווען א טאלענטירטע שוישפילערין? מיט פולשטענדיקער זיכערקייט קאן איך זאגן: ניין! אבער זי איז געווען ניט ערגער און ניט בעסער ווי אנדערע יונגע שוישפילערינס, וואס אנשטאט פארשטעלונגס־קראפט, האבן זיי חן, שיינע דיקציע און נאך שענערע אויגן. אין די פיעסן, וועלכע זי האט געשפילט, זענען געווען „יונגע מיידלעך", אומגעפער פון איר עלטער, און געמאלן זענען די דאזיקע כאראקטערס געווען אויך בלייך, ניט אריגינעל; עפעס א מיידעלע, וואס גייט ארום א פארליבטע, שפילט מיט א געווי־סער טעכניק — און די טעכניק איז, אזוי צו זאגן, ביי איר געווען אין דער משפחה — האט נאדיעזשדא געשפילט, דאס הייסט, ארום־געגאנגען גאנץ אנגענעם אויף דער ביגע. קיין גרויסן ווערט האט דאס יעדנפאלס ניט געהאט; נאר גארניט, מען האט אפלאדירט, און אירע פארערער האבן נאך דער פארשטעלונג געזאגט, אז עס איז געווען וואונדערבאר. מיר האט זי קיינמאל ניט אימפאנירט מיט איר טאלאנט, איך האב געשווינגן און האב אויך אפלאדירט.

עס איז דאך מער ווי קלאר, אז די הויפט־ראלע פון דער יונ־

געך מיידל אין מיין פֿרעמירטער פּיעסע „די שטימע פון בלוט" האָט געקראָגן נאַדיאָ. אַזוי האָט באַשטימט דער רעזשיסאָר קאָר־פֿאָוו נאָך אייַדער איך האָב געעפֿנט מיין מויל. נו, ער האָט דאָך גע־וואוסט, וואָס ער טוט. יעדער אייַנער אין „קלייַנעם טעאַטער" און נאָך וויַטער אין די טעאַטער־ און ליטעראַטור־קרייַזן האָט געפֿלו־דערט וועגן מיר און נאַדיאָן. קיין בייַזע רכילות האָט מען ניט גע־טריבן, מען האָט פֿאַרשטאַנען, אַז דאָ איז אַ ראָמאַנטישער חלום, אַ פּריַינג־מעשהלע פון צוויי יונגע קינדער.

בייַ אייַנער פון די פּראָבן האָט זיך באַוויזן די אימפּאָזאַנטע פּיגור פון סוואָרין אַליין, דעם באַלעבאָס פון דעם „מאַלי" טעאַטער און פון דער צייַטונג „נאַוואָיע וורעמיאַ". אין דער פּראָבע האָט ער זיך ניט אַרייַנגעמישט. אַ הויכער, אַ ביסל געבויגן פון עלטער, רייַך, אָבער נאָכלעסיק אָנגעטאָן, איז ער אַרומגעגאַנגען איבער דעם גאַנצן טעאַטער, אָנגעשפּאַרט זיך אויף אַ שוועך שטעקן מיט אַ קרומען הענטל, און ניט גערעדט צו קיינעם. איך האָב געזען פון ווייַטן זייַן גרויע באָרד, די טיפּישע סוואָריניש זויערקייט אויף דעם ברייטן פּנים, די שטרענגע בייזע קלוגע אויגן, האָלב־פאַלשע און האַלב־אויפּריכטיקע. מיט אומרואיקע טריט, טופּדיק מיט דעם שטעקן, איז דער מעכטיקער סאָמאָדור אַרומגעגאַנגען אין די טונקעלע קאָרידאָרן, זיך אויפּגעהויבן אויף דעם צווייטן שטאָק, ווידער אַרונטערגעגאַנגען, ווידער אַרומגעבלאָנדזשעט אין דעם פּינצטערן טעאַטער, — אין זייַן טעאַטער — אַזוי ווי ער וואָלט עפּעס געזוכט און ניט געקאָנט געפֿינען.

ער האָט דאָס געזוכט אַן אָרט פּאַר זיך; אַן אָרט, וואו ער האָט געקאָנט זיין מיט זיך אַליין, ווייַט פון דער צייַטונג, וועלכע ער האָט געשאָפֿן און געפּירט און וועלכע האָט אים אַזוי אָפט געדריקט און אָנגעפּלט זיין אָלט האַרץ מיט האָס. ער האָט געזוכט צו אָנט־לויפן פון מענטשן, וועלכע האָבן אים געוואָלט אָפּנאַרן, אויסנוצן, און וועלכע ער האָט געקאָרט און אויסגענוצט און אויך געהאָסט און פּאַראַכט. דאָ, אין די האַלב־רונדע טונקעלע קאָרידאָרן, האָט סו־וואָרין, דער כיטרער פּאָליטיקער, דער געוועזענער פרייַנד פון דאָסטאָיעווסקי און דער פּאַרטיידיקער און אונטערשטיצער פון צאַר

און זײַן קלײקע, דער קאַריעריסט, אַנטיסעמיט, טעאַטראַל, מיליאָנער און זעלבסטגעמאַכטער „בּאַרין", — דאָ האָט ער געזוכט צו באַהאַלטן זיך פון זיך אַליין, פון זײַנע געדאַנקען, פון דער וועלט, פון זײַנע איינזאַמע אַלטע קאַלטע יאָרן. ניט צולייב וועלכע עס איז געשעפטן איז ער פּלוצלינג געקומען צו לויפן אַהער עלף אָזיגער אין דער פרי, ווען זײַן צײַטונגס־טאָג האָט זיך נאָר וואָס גענעהויבן; אָבער שוין מיד איז דער „אַלטער" געווען פון דעם טאָג, פון זײַן גאַנצער זשורנאַליסטישער פאַלשקייט, וועלכע האָט אים שוין דערעסן; מיד אויך פון זײַן משפחה, פון די זין, וועלכע האָבן אים פאַרסמט און פאַרביטערט זײַן לעבן.

די דרײַ זין זײַנע זענען געווען: אַלעקסעי, דער עלטסטער און דער באַגאַבטסטער; מיכאַיל, וואָס האָט אונטערגעשריבן די צײַ־טונג אַלס רעדאַקטאָר, און דער מיזיניק בּאַריס, דערווײַל נאָך אַ סטודענט. אַ חוץ דעם איז געווען אויך אַ טאָכטער, אַנאַסטאַסיאַ, וואָס האָט זיך געלערנט שפּילן טעאַטער אין פּאַריז. די קינדער האָבן זיך שטאַרק געקריגט צווישן זיך און געפרווט זיך באַפרײַען פון דעם טאַטנס אײַזערנער האַנט. שפּעטער האָט אַלעקסעי אינ־גאַנצן זיך אָפּגעוואַנדט פון טאַטן און געגרינדעט די לײַבעראַלע „לינקע" צײַטונג „רוס" (רוסלאַנד), וואָס האָט ביטער געקעמפט מיט דער „נאַוואַיע וורעמיא".

מיר האָבן געהערט פון וויטן די מאַנאַטאַנע שווערע טריט פון דעם איינזאַמען אַלטן, וואָס וויל אַנטלויפן פון זיך אַליין. דרײַ קלעפּ זענען דאָס געווען: טאַ־טאַ און טוק. דער „טוק" איז געווען פון שטעקן, אָבער געקלונגען האָט עס אזוי, ווי אַ פּאַרוואונדעטער איינזאַמער וואָלף מיט אַן אונטערגעשלאָגענער לאַפּע וואָלט גע־בלאָנדזשעט אַרום.

— סוווּאַרין איז אין טעאַטער... סוווּאַרין גייט אַרום... סו־וואַרין! — האָט זיך געהערט אַ מורמל פון אַלע זײַטן.

מען האָט מורא פאַר אים, פאַר זײַן „סאַמאַדורסטווּא", וואָס קאָן זיך יעדע מינוט אַרויסווײַזן. מען האָט קיינמאָל ניט געקאָנט וויסן, וואָס ער וועט זאָגן און ווי אזוי ער וועט באַפעלן וועגן דער אָדער יענער זאַך. ער אַליין האָט עס ניט געוואוסט אין פאַראויס.

ער איז אפט ארויס מיט א שארפן און אפילו שמוציקן וואָרט, באַ־
לײדיקט מענטשן און ניט געקוקט צו וועמען ער רעדט דאָס.
איינמאָל, אין אַנוועזנהייט פון אַלע שוישפּילער איז ער אַרויפגעפאַלן
אויף פּאָלקאָוויניק טונאַשענסקי, דעמאָלט א פּאָפולערער דראַמען־
שרייבער. ער האָט אים באַלײדיקט מיט אַזעלכע ווערטער, אַז דער
פּאָלקאָוויניק, אויסגעפוצט מיט זײַנע מיליטער־מעדאַלן, האָט זיך
צעווײנט:

— וואָס זאָל איך טאָן? דערשיסן זיך? ער האָט דאָך באַ־
לײדיקט מײַן מונדיר!

מיט גרויס מי האָט מען געפּועלט בײַ סוווארינען, אַז ער זאָל
זאָגן דעם אַרעמען פּאָלקאָוויניק א פּאָר ווערטער, וואָס האָבן גע־
קלונגען ווי אַן אַנטשולדיקונג.

די פּראָבע האָט זיך פּאַרענדיקט און דער „אָלטער" איז נאָך
אַלץ אַרומגעגאַנגען, אַרומגעבלאָנדזשעט; טאָ־טאָ־טוק! פּלוצלינג האָט
ער זיך באַוויזן אויף דער איצט לײדיק־געווארענער בינע.

— איך וועל אײַך פּאַרשטעלן פּאַר סוווארינען, — האָט קאַר־
פּאָוו געזאָגט צו מיר.

— לאָמיר דאָס אָפּלייגן אויף אַן אַנדערש מאָל, — האָב איך
זיך געבעטן בײַ קאַרפּאָוון, — איר זעט דאָך אַליין אין וואָס פּאַר
א שטימונג ער איז.

— עס איז ניט שיין, — האָט ער זיך אָפּגערופן, — סוווארין
האָט דאָך פּאַראַנשטאָלטעט דעם גאַנצן קאָנקורס. ער האָט געגעבן
דאָס נויטיקע געלט. ער האָט אײַך שוין דערזען און וועט שפּעטער
זײַן אומצופריידן, וואָס איר האָט אים איגנאָרירט.

מיר זענען צוגעקומען נענטער צו דעם „אײַנזאַמען וואָלף".
קאַרפּאָוו האָט אים דערקלערט וער איך בין. איך האָב געהאָט א מאַד־
נעם געפּיל ביים דריקן די האַנט, וואָס האָט געדריקט דאָסטאָיעווסקיס
האַנט; קוקן אין די אויגן, וועלכע האָבן אַזוי אָפט געקוקט אין
טורגענייעוס אויגן; צוהערן זיך צו דער שטימע, צו וועלכער טאָלס־
טאָי האָט זיך צוגעהערט.

— א־א, — האָט סוווארין אויסגעצויגן, — זאָגט מיר, איך

בעט אײַך: וואָס פֿאַר אַ טשעפּוכאַ האָט איר דאָס אָנגעשריבן פֿאַרן קאָנקורס?

איך האָב דערוואַרט אַ־צדינג, נאָר ניט אָזא באַגריסונג, בפֿרט נאָך פֿון אַ מאַן, וואָס האָט מיר אַ־יין געגעבן אַ פּרײַז פֿאַר דער „טשעפּוכאַ". איך האָב געקוקט אויף אים פון אונטן אַרויף, ווײַל ער איז געווען אַ סך העכער פון מיר, געזען זײַנע גרויע אויגן, זײַן גרוי־גרינע באָרד, די אַרונטערגעאָזענע אונטערשטע ליפּ, און געטראַכט, אַז דאָס וויצלט ער זיך אָזוי. ניט וויסנדיק וואָס צו ענטפֿערן, האָב איך געשמייכלט. ער האָט וויטער געערעדט און גע־דרייט אין דער לופטן מיט זײַן שוועכן שטעקן:

— בורענין (דער באַוואוסטער קריטיקער און אַנטיסעמיט) זאָגט, אַז ס׳איז טאַ־אַנטפֿוי. מעג־עך. מיר דוכט זיך אויס, אַז ס׳איז אַ טשעפּוכאַ. אָבער זיי האָבן באַשטימט צו געבן אײַך דעם פּרײַז, האָב איך אויך מיטגעשטימט. מיר האָבן דאָך געטראַכט, אַז דאָס האָט אָנגעשריבן באַ־מאָנט (אַ באַוואוסטער דיכטער), פון וועמען איך האָ־לט אויך ניט. נאָך מײַן מיינונג, וועט אײַער דראַמע דורכפּא־לן מיט אַ קראַך, אַדער האָבן אַ ריזיקן דערפּאָלג; גיכער וועט זי דורכפּא־לן... איר דאַרפט זיך אָבער ניט רעכענען מיט מײַן מיי־נונג. איך האָב שוין אַ סך נאַרישקייטן געזאָגט אין מײַן לעבן, גייט אָן מיט אײַער אַרבעט, מיר וועלן שוין זען.

און ער איז אַוועק איבער־אָנדיק מיך און קאַרפֿאַוון אין דעם טונקעלן ווינקל.

— יאָ, ער איז אין אַ שלעכטער שטימונג, — האָט קאַרפֿאַוו דערקלערט, ווי ער וואָלט געוואָלט מיך טרייסטן, — און דאָ איז נאָך אַ זאַך: ער טראַכט, אַז אין אײַער פּיעסע האָט איר באַשריבן זײַן פֿאַמיליען־לעבן.

— איך קען דאָך גאָרניט זײַן לעבן! איז דען פֿאָראָן דאָ אָן ענלעכקייט?

ניין, קיין אויסער־לעכע ענלעכקייט איז ניטאָ, נאָר אַ געוויסע אינערלעכע ענלעכקייט איז יאָ פֿאָראָן. דערפֿאַר אפשר בייזערט ער זיך. בײַ אײַך שלאָגן און קריגן זיך די מיטגלידער פון אַ משפּחה. אין האַרצן האָבן זיי זיך ליב. אין סוואָרינס פֿאַמיליע

איז פונקט דאָס זעלבע. אַ געפיל פון האָס־ליבע ביבדט זיי צוזאַמען און פאַריאָגט זיי אין דער זעלבער צייט איינעם פון צווייטן. אָבער נעמט זיך ניט צום הארצן, וואָס ער האָט אינך געזאָגט. מיר גייען אַן מיט אונדזער פראָגראַם.

וואָס וויטער עס זענען געגאַנגען די פראָבעס, אַלץ קלאָרער איז מיר געוואָרן, אַז קאַרפאָוו פאַרשטייט ניט מײַן פיעסע; אַז זי איז אים פרעמד, און ער ברענגט גאָרניט אַרויס, נאָר פאַרקערט, ער שטערט נאָך. איך האָב געפרוווט אַרײַנמישן זיך און באַלד האָט קאַרפאָוו פראָטעסטירט, געבעטן מיר זיצן שטיל און נאָר צוקוקן. און וואָס, אייגנטלעך, האָב איך געקאָנט זיך אָדער אים העלפן? איך בין געווען נאָך אַן שום טעאַטער־דערפאַרונג און צום ערשטן מאָל אין מײַן לעבן געזען, ווי מען קאָכט אַ טעאַטער־פאַרשטעלונג... עס איז דאָך ניט מער ווי פראָבעס, בײַ דער פאַרשטעלונג וועט שוין זײַן אַנדערש, האָב איך געפרוווט זיך אַליין אָפנאַרן.

מײַן אָפטימיזם איז געגאַנגען אַזוי ווײַט, אַז איך האָב אַנגעריבן דער מאַמען, אַז זי און מײַן שוועסטער אַנא זאָלן קומען צו דער ערשטער פאַרשטעלונג. איך האָב זי צוגעשיקט דאָס נויטיקע געלט פאַר דער רײַזע און אַ פאַר טעג שפּעטער זענען ביידע אַנגעקומען צו נעמען אַנטיל אין דער קומענדיקער גרויסער שמחה מײַנער. וואוינערעט פאַר זיי האָב איך אויך פאַרזאָרגט. געפונען אַ לעגאַלן אַדרעס, וואו מען האָט געקאָנט רואיק שלאָפן אַ פאַר נעכט; זאָל די מאַמע האָבן אַ שטיק נחת פון איר געראָטענעם זון! זאָל זי זען ווי מענטשן שעצן אים און ווי פּעטערבורג איז גוט צו אים. און מײַן אַרעם שוועסטער — זי האָט דאָך נאָר וואָס איבערגעלעבט אַזאַ שרעקלעכע טראַגעדיע: פאַרלאָרן דעם חתן ערב דער חתונה, כמעט שטייענדיק אונטער דער חופה. זאָל זי אויך נעמען אַן אָנטיל אין מײַן פרייד.. מיט שטאָלץ האָב איך געפילט, אַז ניט נאָר בין איך אַן אויסערגעווײַנלעכער דראַמען־שרײַבער (300 רובל), נאָר אויך אַ זעלטענער, געראָטענער זון און ברודער. אַז איך מאַך דאָ אַ קלײַנעם טעות, איז מיר ניט אײַנגעפאַלן.

די געשעפֿט־פראָבע איז דורכגעגאַנגען גוט, און יעדער אײַנער איז געווען צופרידן. אַזוי איז עס דאָך געווײַנלעך: אויב עס גייט

גוט, איז דאָך גוט. אויב אָבער עפּעס קלאַפּט ניט, איז עס דאָך ניט מער ווי אַ פּראָבע, מאָרגן וועט שוין זײַן גוט. איין זאָך אָבער האָט זיך אַרויסגעוויזן קלאָר: די שוישפּילערין מיראָוואָ, וועמען קאַרפּאָוו האָט געגעבן צו שפּילן די ראָלע פון דער דינסט — אַ קלייניע אָבער וויכטיקע ראָלע — איז געווען זייער שלעכט, מען קאָן זאָגן גאָר פאַסקודנע. איך האָב געפרעגט קאַרפּאָוון: וואָס אַזוינס האָט ער געפונען אין מיראָוואָן? אַ בלינדער קאָן דאָך זען, אַז זי איז קיין אַקטריסע ניט. האָט ער זיך אַפּגערופן, ווי איך האָב דאָס גאָר ניט דערוואַרט.

— איר ווילט, אַז דער גרויסער פירשט וולאַדימיר אלעקסאַנדראָוויטש, דעם צאַרס פעטער, זאָל מאָרגן זען אַזיַער פּיעסע? נו, דאַרף מיראָוואָ שפּילן! פאַרשטאַנען?

און אַזוי ווי איך האָב פאַרט ניט פאַרשטאַנען, ווי עס גראַמט זיך דעם צאַרס פעטער, מײַן פּיעסע און אַ טאַלאַנטלאָזע אַקטריסע, האָט קאַרפּאָוו בורטשנדיק אונטער דער נאָז זיך אַפּגערופן, אַז דאָ איז ניטאָ וואָס צו פאַרשטיין, נאָר אַזוי איז עס: דער גרויספּירשט ניקאַלאַיעוויטש דער לאַנגער, איז באַפרײַנדעט מיט איין שוועסטער, מיט פאַטאַצקאַיאַ, די שוישפּילערין פון קייזערלעכן טעאַטער, און וולאַדימיר איז באַפרײַנדעט מיט דער צווייטער שוועסטער, וואָס רופט זיך מיראָוואָ. אַז מירָאוואָ האָט קיין טאַלאַנט ניט, איז אַ פראָגע פאַר זיך. דיר גרויספּירשטן קוקן אויף קונסט אַנדערש.

דער טאָג פון דער פרעמיערע איז אַנגעקומען. דער גרויסער „קלייניער טעאַטער" איז געווען איבערגעפאַקט: פראָקן, עלעגאַנטע דאַמען־קלײדער, בריליאַנטן, אַלערליי אוניפאָרמס, מעדאַלן. דער סוואַרין־טעאַטער האָט צוגעצויגן צו זיך אַ רייכן עולם, וואָס איז געווען מער ווי קאָנסערוואַטיוו געשטימט. צווישן דעם גלאַנץ און פראַכט איז געזעסן אין דער לאָזשע מײַן ביאַליסטאָקער מאַמע מיט דער באַשיידן־פראָווינציעלער שוועסטער מײַנע. אָבער זיכער האָבן זיי זיך ניט געפילט בײַ זיך פאָרלאָרן: אַ קלייניקייט — זיי זענען דאָך אייגענע פון דעם מחבר אַליין! וויניקסטנס האָב איך דאָס אַזוי געפילט פאַר זיי. איך אַליין האָב באַשלאָסן ניט צו טראָגן

אין דעם אָונט מײַן סטודענטישע אוניפֿאָרם, און כּדי אויסצוזען מער „מחבֿרישׁ", בין איך דערשינען אין אַ קורצער טאַקסידאָ. דער ערשטער, וואָס האָט מיך אויסגעלאַכט פֿאַר דעם, איז געווען „לאַלאַ" גאָלדשטיין, דער מיטאַרבעטער פון „נאָוואָיע וועלט", אַ געשמדטער ייִד. כּדי מען זאָל ניט דערקענען אין אים דעם ייִדן, האָט ער זיך ניט געוואָלט גאָלדשטיין, נאָר גאָלשטיין, אָן דעם „ד", וואָס האָט געקלונגען מער „דײַטש". זײַן ברודער איז געווען אַ פֿריוואַט־דאָצענט אין פּעטערבורגער אוניווערזיטעט — אַן ערנסטער געלערנטער, פֿראָגרעסיווער מאַן, מיטאַרבעטער פון דער פֿרײַיידישער צײַטונג „נאָוואָסטי", וואו ער האָט געשריבן אונטער דעם נאָמען „קאַרדאָנוס". פֿאַר זײַנע ראַדיקאַלע אידעען האָט מען קאַרדאָנוסן אינגיכן פֿאַרשיקט קיין אַרכאַנגעלסק און אין 1905 איז ער אומגעקומען דאָרטן אין אַ פּאָגראָם, וואָס די פּאָליציי האָט אָרגאַניזירט אויף די רעוואָלוציאָנערן. ער האָט געהאַט נאָך אַ ברודער, צו דער צײַט שוין טויט — אַ מוזיקער. אין דער מוזיקאַלישער לײַטעראַטור איז פֿאַרבליבן ביז היינט „גאָלדשטיינס וואַלס". „לאַלאַ", אָדער „לאַלאַשקאַ", ווי מען האָט אים איראָניש־שפּאָטיש גערופן, איז אויך געווען זייער מוזיקאַליש, און צוליב דעם פלעגט ער אָפט אַרײַנקומען צו די שטעמבערס.

אַ חוץ לאַלאַשקאַ האָט מיך באַגריסט הינטער די קולײַסן וויקטאָר בורעניין און העפֿלעך־פֿאַרמעל געוואונשן דערפֿאָלג.

רעדן מיט בורעניען, דריקן זײַן האַנט, זיצן מיט אים אין אײַן לאָזשע איז געווען פֿאַר מיר אַ מאָדנע און ניט קיין אָנגענעמע אי־בערלעבונג. איך האָב פֿשוט מורא געהאַט פֿאַר אים. איך האָב דאָך גוט געוואוסט ווער ער איז און ווי בייז און שעדלעך ער קאָן ווירקן מיט זײַן גיפטיקער פֿעדער. מיט יאָרן צוריק איז בורעניין אַנגעפֿאָלן אויף דעם יונגן דיכטער ס. נאַדסאָן. ווער אין רוסלאַנד האָט ניט געקאָנט דעם נאָמען נאַדסאָן? ווי עס ווײַזט שוין זײַן נאָמען אַליין, האָט ער געהאַט יידיש בלוט. געווען איז ער אַ רוסישער שרײַבער און פון יידישקייט האָט ער געוואוסט זייער ווייניק. מען האָט אים געפרופן „פּעווץ גראָזשדאַנסקאַי סקאַרבי" (דער זינגער פון בירגערלעכן טרויער). גאָנץ רוסלאַנד האָט געקאָנט

אויף אויסווייניק זײַנע לידער, וועלכע האָבן אַרײַנגעבראַכט אין דער רוסישער פּאָעזיע אַ נײַעם מאָטיוו. אומקלאָר, אָבער מיט אַ טיפן וווייטאָג, האָט דער יונגער דיכטער געזונגען פון לעבן פון דעם קלײנעם מענטשן, פון דעם אונטערדריקטן אַרבעטער און פון גײַסטיקע קייטן. עס איז געווען נאַיוו, אָבער ער האָט געוועקט דעם גערדאַנק און דאָס געפּיל. איז נאָדסאָן געווארן אַ האַלבער גאָט בײַ דער רוסישער אינטעליגענטער יוגנט. אַ גרויסע צײַט האָט ער פאַרשאָטנט אפילו די נעמען פון פושקינען און לערמאָנטאָוון.

נאָדסאָן איז געווארן קראַנק אויף שווינדזוכט און איז אַוועק־געפאָרן קיין קרים, וואו ער האָט געהאָפט צו ערהאַלן זיך. אין דער צײַט איז אַרויסגעקומען וויקטאָר בורענין מיט זײַן בייזער אַטאַקע אויף אים. דער קריטיקער האָט געמאַכט חוזק פון אים, אויסגע־שפּאָט און אויסגעלאַכט זײַנע לידער, זײַן שפּראַך, זײַנע געדאַנקען. פאַרשטייט זיך, אַז ער האָט אויך ניט פאַרגעסן צו דערמאָנען זײַן יידישע אָפשטאַמונג, ווי דאָס האָט זיך שוין געפּירט אין דער צייטונג „נאָוואָיע וורעמיאַ". דער עמפּינדלעכער דיכטער האָט זיך געמוטשעט בורענינס שרײַבן נאָענט צום האַרצן און דאָס האָט זיך שעדלעך אָפּגערופן אויף זײַן שוואַכן געזונט. מיט שרעק און צײַטער האָט דער יונגער פּאָעט דערוואַרט דעם נעקסטן פּריצאַגדיקן נומער פון „נאָוואָיע וורעמיאַ" — ווײַל בורענין האָט געדרוקט זײַנע אַרטיקלען נאָר פּריצאַג. נאָדסאָנס פּריינד און באַזונדערס די איבערגעגעבענע שרײַבערין וואַטסאָן האָבן געהיט, אַז דער פּריצאַגדיקער נומער זאָל, חלילה, ניט אַרײַנפאַלן אין דעם דיכ־טערס הענט, אָבער ער האָט פאַרט געלייענט די נײַע אַטאַקע, נײַע באַלײַדיגונגען, און בלויז האָט אָנגעהויבן גיסן זיך פון זײַנע קראַנקע לונגען. אַזוי האָט עס אָנגעהאַלטן עטלעכע וואָכן. יעדע „קריטיק" בורענינס איז געווען ווי אַ שטויס אין האַרצן פאַר נאָדסאָנען. האָט בורענין געוואוסט וואָס ער טוט? יאָ, ער האָט דאָס גאָנץ גוט גע־וואוסט, ווײַל מענטשן האָבן אים דערקלערט די סיטואַציע. אָבער ער איז ווײַטער אָנגעגאַנגען מיט זײַנע אַטאַקעס. נאָדסאָן איז אינ־גיכן געשטאָרבן. די עפּנטלעכע מיינונג האָט, מיט רעכט אָדער מיט אומרעכט, באַשולדיקט בורענינען, אַז ער האָט דערהרגעט דעם

דיכטער. א לאַנגע צייט האָבן די פּראָגרעסיוועּ שרייבער און קולטור טוער ניט געגעבן בורענינען די האַנט. מען האָט אים אויסגעמיטן. ער איז אַבער ווייטער אַנגעגאַנגען מיט זיין בייזן, אָפּטמאָל פּאַר־ניכטנדיקן שרייבן. ווי נאָר עס האָט זיך באַוויזן א נייער טאָלאַנט, איז בורענין געווען דער ערשטער אַרויפּצוכאַפּן זיך אויף אים. און אויב דאָס איז נאָך געווען א יד, האָט דער דאָזיקער לייטעראַ־רישער סאַדיסט געהאַט א טאַפּלטע הנאה. פון דעם באַוואוסטן רוסיש־יידישן שרייבער אָקים וואָלינסקי האָט בורענין גאָריסן פּאַסן. ער האָט אים קיינמאָל ניט אַנגערופן מיט זיין פּסעוודאָנים (וואָלינסקי), נאָר שטענדיק מיט שפּאָט: חיים פּלעקסער, דער לעזער זאָל וויסן און מיטלאַכן, — אַהאַ! א יידל! מיט דעם באַ־וואוסטן דיכטער ש. פּרוג האָט ער געפּרוווט מאַכן דאָס זעלבע וואָס מיט נאַדסאָנען, נאָר פּרוג איז געווען שטאַרקער און האָט זיך וויניק געגומען צום האַרצן. פּאַרקערט, פּאַר אים איז עס געווען א סימן, אַז זיינע האַרציקע יידישע לידער זענען גוט באַקאַנט, גע־פינען אַן אָפּקלאַנג ניט נאָר צווישן יידן. מיט דער צייט איז שוין געוואָרן באַקאַנט: אויב בורענין רייסט אַרונטער, איז דאָס מזלדיק פּאַר דעם שרייבער, מען פּאַנגט אַן אים צו לייענען און מען קויפט זיינע ביכער, וויל בורענין וועט דאָך ניט אַרויפּפּאַלן אויף א ניט־טאַלאַנטפולן שרייבער.

דער שרייבער לאָניד אַנדרעיעוו, דער פּאַרפּאַסער פון דער דערציילונג „זיבן געהאנגענע", האָט באַקומען אין איין שיינעם פּרימאַרגן אין פּינלאַנד צענדליקער טעלעגראַמעס מיט גליק־וואונשן און גראַטולירונגען. ער האָט ניט געוואוסט וואָס דאָס מיינט, ביז שפּעטער בייטאָג, וען עס איז אַנגעקומען די „נאַוואַיע וורעמיא" מיט בורענינס אַטאַקע אויף אַנדרעיעוון. וויַ גראָב, וויַ אומפּאַרשעמט די אַטאַקע איז געווען! דער לייטעראַרישער תליון האָט אויסגע־לאַכט אַנדרעיעווס פּאַרשטאַרבענע פּרוי און איר אַנדענק בייַם שריפטשטעלער. פון דעם מאָמענט אָבער איז דער רום פון דעם יונגען שרייבער געווען „געמאַכט".

גראָבקייט איז געווען דער גרונד־ און הויפּט־טאָן פון בורע־נינס שרייבן. וועו זשאַבאָטינסקי האָט מיט יאָרן שפּעטער איבער־

געזעצט חיים נחמן ביאַליק לידער פון „אַלט־העברעיש" אויף רוסיש, האָט בורענין געשריבן: איבערגעזעצט פון דער „אַלט־כאַ־מישער" שפראַך. א. טשעכאָווס נאָמען האָט ער פאַרדרייט אין „אפשכי" — אַזוי ווי אימיצער ניסט: „פשכי". און דאָס האָט גע־הייסן קריטיק!

און אָט דער גרוביאַן איז אין פריוואַטן לעבן געווען א דזשענטלמאן, מיט פּינענ, רואיקע מאַנירן און שטילער באַשיידענער שטים. ווען ער האָט אַרויסגעזאָגט א מיינונג, איז דאָס שטענדיק געווען רואיק, זייער העפלעך, קיינמאל ניט באַליידיגענד. מען האָט זיך פשוט געוואונדערט: איז אָט דער שטילער מענטש מיט דער קליינער אָפּגעשוירענער רויטלעכער בארד, וואָס גייט אַזוי באַשיידן אַרום, איז דאָס דער פאַרהאַסטער, גרויזאַמער, גראָבער קריטיקער? נאָך אינטערעסאַנטער איז, אַז בורענין האָט גאַנץ גוט פאַרשטאַנען דעם ווערט פון דער שיינקייט בײַ טשעכאָווס און זיכער הנאָה געהאַט פון אַנדרעיעווס און אפשר אויך פון ביאַליקס. נאָר די פאַרדאַמטע פרײַטאָג־אַרבעט זײַנע, וואָס ער האָט געדאַרפט דורכפירן, האָט אים געצוואונגען צו שרײַבן ניט אַזוי ווי ער האָט געפילט, נאָר ווי זײַן עולם, וואָס איז פון אים אַליין שלעכט דער־צויגן געוואָרן, האָט דערוואַרט.

— גייט אַרײַן אין טעאַטער און זעצט זיך אַוועק, — האָט קאַרפאָוו מיך פאַרטריבן פון די קולִיסן. ער איז געווען אין א שלעכ־טער שטימונג: מען האָט אים געלאַזט וויסן, אַז דער גרויספירשט, דעם צאַרס אָנקל, וועט זײַן אין טעאַטער. און דאָס איז אים, קענטיק, געווען אומאַנגענעם.

אין טעאַטער איז געוואָרן טונקל. אַן אָוווערטיורע, וואָס קיינער האָט ניט געדאַרפט האָבן און צו וועלכער קיינער האָט זיך ניט צוגעהערט, איז פאַרשטומט געוואָרן. דער פאַרהאַנג האָט אָנגעהויבן קריכן אַרויף מיט א מאַדנעם געריש. און מײַן קאַריערע אָפס דראַ־מען־שרײַבער האָט זיך אָנגעהויבן.

איך האָב דערזען די שטוב, אין וועלכער עס האָבן געוואוינט מײַנע פון מיר געשאַפענע מענטשן. וויפיל מאל האָב איך זי באַ־זוכט אין מײַנע געדאַנקען! וויפיל מאל בין איך דאָ געווען, אַרײַנ־

קומענדיק גלאט דורך די וועגט! איך האב איצט „מיין" שטוב ניט דערקענט. נאר דא און דארט האב איך דערזען א ביסל ענלעכ־קייט צו דער „שטוב פון מיינע געדאנקען". דער לאמפ מיט דעם בייכלדיקן גלאז, דאס האלב־צובראכענע בענקל, דער פראוינציע־לער פארהאנג אויפן פענצטער... דערנאך האבן זיך אנגעהויבן אויפצומלען „מיינע" מענטשן, וועמען איך האב געשאפן פון דער לופט, פון גארניט, פון באגאכטונגען, פון דער פאנטאזיע מיינער. איך וויס באמת ניט וואסערע מענטשן און וועמעס כאראקטערן דאס זענען געווען. מיין זיסע נאדיא מוזיל האט געשפילט עפעס א באשעפענישׂ, עפעס א יונגן גייסט, וואס האט געריידט אויף א מוזיקאליש־מאסקווער שפראך, אבער וואס אזוינס, האט זי אליין ניט געוואוסט, — גאט זאל איר מוחל זיין, ווייל איך האב איר דאך שוין לאנג מוחל געווען אין פארויס. פון מיראוא, דעם גרויספירשטס טרייסט, רעד איך שוין גארניט. דער אייניציקער וואס איז געווען גוט און האט געשפילט מיט הארץ און פארשטאנד, איז געווען דער באקאנטער שוישפילער בראוויטש, וועמעס נאמען איז געווען פארבונדן מיטן נאמען פון דער גרויסער קאמיסאר־זשעווסקאיע. פארט האט דער ערשטער אקט זיך דורכגעשפילעפט גאנץ נישׂקשה. דעם מאטיוו „משפחה־האס", וועלכן איך האב געוואלט פעסטשטעלן, האבן די שוישפילער מער אדער ווייניקער ארויסגעבראכט. דער עולם האט אפלאדירט — ניט צו וואהרעם און ניט צו קאלט, — אזוי ווי עס קומט פאר געווינלעך נאך א האלב־געלונגענעם ערשטן אקט. אבער איך בין געווען גאנץ צו־פרידן און האב געשמייכלט צו דער מאמען מיט אן אויסדרוק: דאס איז בלאטע! וועסט באלד זען עפעס גאר אן אנטיק.

דער „אנטיק", דער צווייטער אקט, האט זיך אנגעהויבן אין א גארטן אונטער דעם שיין פון דער לבנה. די זעלבע ברידער און שוועסטער, וואס האבן זיך נאר־וואס אזוי געקריגט און געריסן, זענען איצט גאר אנדערש געווארן: זיי רעדן צווישן זיך אזוי פיין, אזוי אידל, מיט אזא ליבשאפט און רעספעקט. דאס פובליקום איז געווארן אומרואיק. וואס מיינט עס? איז עס א חלום? א ווירק־לעכקייט? מיר האט זיך אויסגעוויזן, אז איך האב עס געמאכט קלאר:

איך האָב געוואָלט אַרויסברענגען איצט די אינערלעכע אונטער־
דריקטע ליבע און צערטלעכקייט, וואָס די מיטגלידער פון אַ
משפחה פֿילן אייניער צום צווייטן און פֿון וואָס מ׳קאָן און מ׳דאַרף
זיך ניט באַפרײַען. אָבער דאָס איז געווען קלאָר פאַר מיר, אפשר
אויך פאַר די ליטעראַרישע ריכטער, וואָס האָבן מיר געגעבן דעם
פּרײַז, אָבער ניט פאַר דעם פּובליקום... די שטימונג אין טעאַטער
איז מיטאַמאָל געוואָרן אַנדערש. און וועז די זיסע פריילײַן מוזיל
האָט זיך באַווײַזן אין לאַנגן וויסן נאַכט־העמד מיט אַ פּולשטענדיקן
רעאַליסטישן ליכטל אין דער האַנט, איז אין טעאַטער געוואָרן
פרייליעך, אָבער ניט אין מײַן לאָזשע. איך האָב דערזען, ווי דער

מאַמעס פנים האָט זיך פאַרצויגן און זי האָט געוואָרפן אַ דער־
שראָקענעם בליק אויף מיר: וואָס וועט זײַן? איך האָב דערפילט,
אַז קעגן מיר וואָקסט אויס אַ געפאָר. די אויסגעפוצטע מענטשן
אין שיינע, רײַכע קלײַדער, מיט זייערע העפלעכע, פרידלעכע
מאַנירן זענען געווען גאָרניט אַזוי פרידלעך. יאָ, יעדער אייניער
פון זיי באַזונדער, איז געווען אַ גוטער, פרײַנדלעכער מענטש, וואָס
וועט מיר קיין שלעכטס ניט טאָן, אָבער אַלע צוזאַמען קאָנען זײַן
ברוטאַל, בייז, אַנרחמנותדיק. אַלע צוזאַמען ווערן פאַרוואַנדלט אין
דעם, וואָס מען רופט פובליקום, און אַ פובליקום איז שטענדיק אַ
רעטעניש, אַ מין טונקעלע קראַפט, וועגן וועלכער מען קאָן גאָרניט
זאָגן אין פאַרויס. איך האָב דאָס פריער ניט געוואוסט. איך ווייס
עס איצט. אָט לאָכן זיי פון מיר, מאַכן זיך לוסטיק אויף מײַן
חשבון. זיי וועלן מיך צוטרעטן און אָפּילו ניט אַרומקוקן זיך. זיי
וועלן רואיק אַוועקגיין אַהיים און אָפּילו ניט דערמאָנען זיך וועגן
דעם, וואָס זיי האָבן געטאָן.

דער צווייטער אַקט האָט זיך פאַרענדיקט מיט אַ פאַזיטיוון
דורכפאַל. די שטימונג אַרום מיר האָט זיך אין איין מאָמענט אי־
בערגעקערט. מיט ביטערקייט האָב איך געזען, ווי מענטשן האָבן
זיך אויסגעדרייט, כדי ניט צו טרעפן זיך מיט מיר. הינטער די קו־
ליסן האָט געהערשט אַ פאַניק. די שוישפּילער זענען געווען זייער
אויפגערעגט, עטלעכע פון זיי כמעט היסטעריש. נאַדיעזשדאַ מוזיל

האָט זיך פֿאַרשפּאַרט אין איר גאַרדעראָבע־צימער און מיך ניט אַריינגעלאָזט:

— איך דאַרף זיך איבערטאָן פֿאַר דעם דריטן אָקט, — האָט זי מיר צוגעשריען פון הינטער דער פֿאַרמאַכטער טיר.

קאַרפֿאָוו האָט ניט געקוקט אויף מיר, בראָוויטש איז אַרומ־געגאַנגען אַ בייזער. קיין איין מענטש האָט מיך ניט באַגריסט מיט אַ גוט וואָרט.

איך האָב פֿאַרלאָזן די קולִיסן אַ נאָך מער אומגלִיקלִעכער און צוטומלִטער ווי איך בין אַריינגעקומען. ווי אַזוי האָב איך געקאָנט אָנשרײַבן אַזאַ „טשעפּוכאַ״? האָב איך געטראַכט אין פֿאַרוואונדערונג און פֿאַראַכטונג צו זיך אַליין.

דער דריטער אָקט האָט אַלִצדינג ווידער איבערגעקערט. מיט וואָס פֿאַר אַ זיכערקייט האָבן דאָס געראַטעוועט די שוישפּילִער! ווי רירנד־טראַגיש איז געווען נאַדיאַ גייענדיק צו איר פֿרײַווילִיקן טויט! ווי אמתדיק האָט געקלִונגען בראָוויטשס מאָנאָלִאָג וועגן טויט:

„וועז עמיצער שטאַרבט, טראַכטן שטילִערהייט זײַנע נאָענטע: ווי אוז וואָס פֿאַר אַ נוצן וועלִ איך דאָס האָבן פֿון זיין טויט?...״

קיינער האָט שוין ניט געלִאָכט אין טעאַטער. פֿאַרקערט, מען האָט זיך צוגעהערט מיט דער גרעסטער אויפמערקזאַמקייט. ווידער זענען די אַלִע אויסגעפּוצטע מענטשן, די מענער און דאָמען, געווארן גוט צו מיר, צוגעהערט זיך צו מיר, געוואָלט וויסן וואָס איך טראַכט, וואָס איך זאָג. אָבער איך האָב זיי מער ניט געגלִויבט. איך האָב דאָך געדענקט, ווי זיי זענען געווען מיט אַ האַלִבער שעה פֿריער. איך האָב געוואָרפן אַ זײַטיקן בלִיק אויף מײַן מאַמען. אויך זי איז איצט געווארן אַנדערש. זי האָט זיך באַרואיקט, זי האָט מער קיין מורא ניט געהאַט פֿאַר איר זונעלִע...

וועז בראָוויטש האָט פֿאַרענדיקט דעם דריטן אָקט מיט זײַן מאָנאָלִאָג, וואו איך דעק אויף די צענטראַלִע אידעע פון דער פּיעסע, האָט זיך דערהערט אַן אַלִגעמיינער שטורמישער אַפּלאָוו. ווידער און ווידער האָט מען געצויגן דעם פֿאָרהאַנג, און דאָס פּובלִיקום האָט אַפּלאָדירט. אַ דינער האָט זיך באָוויזן אין מײַן לאָזשע און געזאָגט, אַז קאַרפֿאָוו ווילִ מיך זען.

הינטער דער ביגע האָט קאַרפֿאָוו מיט אַ געמאַכטער בייזקייט אויף מיר אָנגעשריען:

— וואו זיצט איר פֿאַרפֿאַלן געוואָרן? גייט אַרויף אויף דער ביגע און פֿאַרנויגט זיך. אָבער פֿריער פֿאַר אַלעמען דאַרפט איר זיך פֿאַרנויגן נאָך רעכטס, צו דער לאָזשע, וואו עס זיצט דער גרויס־פֿירשט... פֿאַרגעסט ניט. — פֿאַרהאָנג! — האָט ער געגעבן אַ באַפֿעל צו דעם אַרבעטער.

אַ מאָמענט שפּעטער בין איך געשטאַנען אויף דער ביגע האַלטנדיק פון איין זיצט בראָוויטשעס האָנט און פון דער אַנדערער — נו, יאָ, מוזלס העכער, פֿאַרשטייט זיך, און זיך געניגט נאָך רעכטס צו אַ באַשטימטער לאָזשע. דאָרט איז געזעסן איינער אַליין אַ הויכער עלטערער מאַן אויסגעפּוצט אין אַ מיליטער־מונדיר, מיט אַ פּנים, וואָס איז געווען ענלעך אי צום דיטשטן קייזער ווילהעלם דעם ערשטן, אי צום דערמאָרדעטן רוסישן צאָר אַלעקסאַנדער דעם צווייטן: נו, ער איז דאָך געווען זיין זון. דעם צאָרס קדיש האָט מיט לאַנגזאַמע באַוועגונגען און אַן גרויס ענטוזיאַזם אָפּגעאָדירט. בראַוויטש האָט זיך פֿאַרנויגט טיפער און פּריילין מוזי האָט אים צוגעשיקט איבער דער לופט איינעם פון אירע סאַמע חנעוודיקסטע שמייכלען. זעענדיק, אַז עס אָפּגאָדירט דער גרויספירשט, האָט דער עולם נאָך מער געשטורעמט און געשריען: „בראַוואָ! אויטאָר!“ און דער גרויספירשט, הערנדיק, אַז דאָס פּובליקום שטורעמט און שרייט, האָט פֿאַרשטאַנען, אַז דאָס איז אַ גוטע פּיעסע, — מיט אַ פּרייז און מיט דער מיראָוואָ — און האָט ווידער אָפּגאָדירט, און דאָס פּובליקום, זעענדיק, אַז דער גרויספירשט...

אַזוי האָט עס אָנגעהאַלטן אַ גוטע פֿאַר מינוט. ווען דער פֿאַרהאָנג איז געפֿאַלן צום לעצטן מאָל, זענען אַלע שוישפּילער געווען אַרום מיר און האָרציק געדריקט מײַן האָנט. פּריילין מוזי האָט זיך ווידער געמוזט איבערטאָן, אָבער זי איז געווען לעבן מיר און האָט געשמייכלט צו מיר, — אמת, ניט אַזוי ווי צום צאָרס אָנקל, נאָר חנעוודיק. „לאַלאָטשקאַ“, דער געשמדטער ייד, איז אויך צוגעשפּרונגען צו מיר און געזאָגט, אַז אַלצדינג גייט גוט — יאָ, זייער גוט, נאָר איך האָב פֿאָרט געדאַרפט אָנטאָן אַ פּראָק פֿאַר

דעם גרויספירשט, און ניט קיין טאַקסידאַ. דער אַלטער סוואַרין איז אַרומגעגאַנגען הינטער די קולַיסן, געשטערט די אַרבעטער איבערצובויען די דעקאַראַציעס און געבורטשעט עפּעס אונטערן נאָז. דערזעענדיק מיך, האָט ער פרייַנדלעך געשאָקלט מיטן קאָפּ און געזאָגט פון ווייַטן:

— איר זיגט!

און אַלע שוישפּילער האָבן זיך צולאַכט צופרידענע. מיט אייַן וואָרט, עס איז געווען פרייַלעך, ס׳איז געווען יום־טובדיק — אַ שיינער מאָמענט אין מײַן יונגן לעבן!

איך האָב אַבער געציטערט פאַר דעם פערטן, לעצטן אַקט. ווען זיי האָבן געלאַכט פון מײַן צווייטן אַקט מיט די „קונצן", וועלן זיי אפשר לאַכן פון דעם פערטן.

איך מוז דאָ דערקלערן אַ ביסל וועגן מײַן פערטן אַקט. עס איז געווען אַ „טריק", וועלכן איך האָב געפרוווט איינצופּירן אין דער טעאַטער־טעכניק. אין דריטן אַקט באַגייט איינער פון דער משפּחה זעלבסטמאָרד, האָפנדיק, אַז די טרויעריקע פאַסירונג וועט מעגלעך ברענגען שלום אין דער פאַמיליע. אָבער — און דאָס דאָרף אויסדריקן דער לעצטער אַקט — אָבער אַלצדינג איז גלײַבן ווי פריער. און ווי דאָס פאַרקריפּלטע לעבן איז פריער געגאַנגען, אַזוי גייט דאָס אויך איצט, אַ פּאָר מאָנאַטן שפּעטער.

„...אַלצדינג איז געבליבן ווי פריער" — אַזוי קאָן מען זיך אויסדריקן אין אַ ראָמאַן, אין אַ בוך. אָבער ווי מאַכט מען דאָס אויף דער בינע? אַ, גאָנץ איינפאַך: מען שרײַבט ניט קיין נײַעם פערטן אַקט, נאָר מען שפּילט איבער דעם ערשטן אַקט כמעט אָן ענדערונגען — און דאָס פובליקום וועט שוין פֿאַרשטיין: אַהאָ! אַ וויידערהאַלונג, אַזוי ווי עס איז געווען פֿריער! הייסט עס, אַז עס האָט זיך גאָרנישט געענדערט, דער קרבן איז געווען אומזיסט... נו, וואָס קאָן זײַן קלאָרער?

און אַזוי האָבן מיר טאַקע געמאַכט. דער פאַרהאַנג האָט זיך אויפגעהויבן: די זעלבע שטוב, די זעלבע בענקלעך, דער זעלבער לאָמפּ מיט דעם בייכלדיקן גלאָז, ווי אין ערשטן אַקט. די שוישפּילער זיצן אויף די זעלבע פּלעצער און רעדן די זעלבע ווערטער...

אַ מינוט אין טעאַטער איז געווען שטיל. דערנאָך האָט מען זיך דאָ און דאָרט געכאַפּט: מען הויבט אָן שפּילן די פּיעסע פון דאָס נײַ? איז דער סופלירער אפשר שיכור? מאַכן די שוישפּילער אַדער דער מחבר, אַדער אַלע צוזאַמען חוזק פון אונדז?

דער אָקט האָט דאָך ניט געקאָנט זיך ציען לאַנג, ווײַל ער איז געווען געבויט אויף אַ טריק, אויף ווידערהאַלונג. נאָך דרײַ־פיר מינוט האָט דער פאָרהאַנג זיך פאַמעלעך אַרונטערגעלאָזט. די פאָר־שטעלונג איז געווען פאַרענדיקט — פון דער זײַט פון פאָרהאַנג, אָבער ניט פון דער אַנדערער, וואו דאָס פובליקום איז געזעסן. דאָרטן, אין טעאַטער, האָט די פאַרשטעלונג זיך ערשט אָנגעהויבן. מען האָט געשריען, געגוואַלדעוועט, געטיפעט מיט די פיס, געפּײַפּט, פּראָטעסטירט. מײַן מאַמע איז געוואָרן בלײַך, אַז איך האָב גע־טראַכט, אַט־אַט חלשט זי אַוועק. מיט אַ ווייטאָג און טיפן רחמנות האָט זי געקוקט אויף מיר. דער פאָרהאַנג האָט זיך אויפגעהויבן — ווײַל אַ טיל פון פובליקום האָט שטאַרק אַפּלאָדירט און דער סקאַנדאַל איז געוואָרן גרעסער. איך האָב זיך אַ וואַרף געטאָן אין די קוליסן.

די שוישפּילער זענען געשטאַנען הינטער די דעקאָראַציעס און זיי זענען ניט אַרויסגעגאַנגען אויף דער בינע. ווען זיי האָבן מיך דערזען, האָבן זיי מיך אָנגעהויבן צו שטופּן:

— גייט, גייט, פאַרבויגט זיך!

— נו, און אירי? — האָב איך געוואָלט זיי מיטנעמען.

— דאָס פובליקום ווײַל אײַך זען, ניט אונדז — האָבן זיי בא־שיידן געענטפערט. אָבער איך האָב ניט פאַרשטאַנען, וואָס זיי מיינען. איך האָב געכאַפּט מוזיל פאָר דער האַנט און געשלעפּט זי אויף דער בינע.

— אַ, ניין, מיט אײַך גיי איך ניט! — האָט זי פּראָטעסטירט.

— מען פּײַפּט דאָך אויס אײַך, ניט מיך. לאָזט מיך אָפּ!

מסתמא האָט דער גוטער, געטרײַער בראָוויטש, (זײַן אמתער נאָמען איז געווען באַראַנאָוויטש, אַ פּאָליאַק, געזען און פאַרשטאַנען, וואָס איך לעב דורך און ווי שארף עס האָט מיך געטראָפן אין האַרצן מוזיל „פּאַראָט".

— קומט, איך גיי מיט אײַך! — האָט ער געזאָגט, און מיר ביידע, האָבן אין האָנט, זענען דערשינען אויף דער בינע.

מען האָט אַפּלאָדירט בראָוויטשן און מען האָט געשריען צו מיר: „אַרונטער פון דער בינע!“ איך האָב דאָס דיטלעך געהערט, און געהאָט צײַט נאָך צו וואונדערן זיך: וואָס האָב איך זיי געטאָן? פאַרוואָס באַלײדיקן זיי מיך? איך האָב זיך צוגעקוקט: ווער עס האָט געוואָלדעוועט. מערסטנס יונגע מענטשן, סטודענטן און סטודענט־קעס. זיי זענען געווען אויסער זיך. איך בין זיכער, וועז זיי כאַפּן מיך אונטן אין טעאַטער, וואָלטן זיי מיך געשלאָגן. אָבער זיי האָבן דאָך נאָר וואָס אַפּלאָדירט, און אַזוי האַרציק, אַזוי ענטוזיאַסטיש. קיין זאָך רעגט ניט אויף אַזוי דעם מענטשן, ווי נײַע פאַרמען. דער מענטש קאָן אָננעמען א נײַע אידעע, א נײַעם געדאַנק, ווי געוואָגט ער זאָל ניט זײַן, אָבער נײַע פאַרמען, צו וועלכע ער איז ניט צוגע־ווואוינט, מאַכן אים ווילד... ער פאַרלירט דעם קאָפּ, ער איז גרייט צו הרגענען.

— לעשט אויס דאָס ליכט אין טעאַטער — האָט קאַרפּאָוו באַפוילן: — זאָל זײַן א סוף צו דעם אומזין!

לאַנגזאַם איז דער טעאַטער לײדיק געוואָרן, אָבער נאָך אין דער טונקל האָב איך געהערט ווי מענטשן האָבן גערעדט בייז און אומצופרידן. טרויעריק איז געווען מײַן צוריקקומען אַהיים — דער טרויעריקער שאַנד־וועג פון א דורכגעפאַלענעם דראַמען־שרײַבער.

און נאָך וויניקער נחת האָט מײַן מאַמע געהאָט פון איר זון, דעם שרײַבער. א חוץ דעם דראַמאַטישן אָוונט, וואָס זי האָט דורכ־געלעבט, האָט זי אינאיינעם מיט מײַן שוועסטער געהאָט א ניט־וויניק דראַמאַטישע נאַכט. ווי געזאָגט, האָב איך זיי פאַרזאָרגט מיט א פּריוואָטער הויז, וואו זיי האָבן פאַר א פּאָר רובל געקאָנט שלאָפן רואיק און ניט געשטערט צו ווערן פון דער פּאָליציי. אָבער גראָד אין דער נאַכט האָט מען געלאָזט וויסן, אַז די פּאָליציי וועט דאָרטן מאַכן אַן אָבלאָווע, האָט דער באַלעבאַס געבעטן זײַנע געסט זיך אָפּצוטראָגן. מײַנע אָרעמע מאַמע און שוועסטער האָבן בא־דאַרפט אַרומגיין איבער די קאָלטע גאַסן, פונקט ווי איך האָב דאָס געטאָן מיט א שטיקל צײַט צוריק.

אַ פּאָר טעג שפּעטער זענען זיי אַוועקגעפּאָרן. דוכט זיך, אַז זיי זענען געווען צופרידן צו פּאָרלאָזן די פּאָר זיי ביידע אומפרײַנדלעכע שטאָט. פּרעגט זיך: צו וואָס האָב איך זיי באַדאַרפט שלעפּן פון ביאַליסטאָק? וואָס אַזוינס האָב איך זיי דאָ געגעבן, איך, דער גוטער זון און ברודער, וואָס איך האָב זיך באָרימט צו זײַן?

דער דורכפּאַל וואָס איך האָב געהאַט מיט מײַן פּרעמירטער פּיעסע אין „מאַלי טעאַטער", האָט אָפּגעהאָקט מיר דעם חשק צו שרײַבן דראָמען. איך האָב צו זיך געזאָגט דאָס, וואָס יעדער דורכגעפּאַלענער שרײַבער זאָגט: — דאָס פּובליקום פּאָרשטייט מיך ניט!

עס איז ניט געווען אָזוי: דאָס האָב איך ניט פּאָרשטאַנען דאָס פּובליקום. מיט אַ יאָר שפּעטער זענען געקומען צו מיר דער שוישפּילער פּאָוול גאַידעבוראָוו מיט זײַן ווײַב, סקאָרסקאַיאַ, וואָס איז געווען די שוועסטער פון דער גרויסער קאָמיסאַרזשעווסקאַיאַ. זיי האָבן געהאַלטן אין גרינדן אַ נײַעם טעאַטער, אַ „פּערעדוויזשנאַי", אַ וואַנדער־טעאַטער, וואָס זײַן ציל איז געווען אַרומצוריסן אין דער פּראָווינץ מיט אַ באַשטימטן, גוט אויסגעקליבענעם רעפּערטואָר. גאַידעבוראָוו איז געווען אַ קלוגער, געבילדעטער מאַן, געשטאַמט פון אַ ליטעראַרישער משפּחה. זײַן פּאָטער איז געווען דער באַאַמטער אַרויסגעבער פון דער פּראָגרעסיווער וואָכנשריפט „נעדעלײַ" (די וואָך).

— איך ווייס אויפּן פּירן אייער דראָמע „די שטימע פון בלוט" — האָט גאַידעבוראָוו געזאָגט צו מיר, — איך האַלט פון דער דראָמע. איר דאַרפט זיך אַנידערזעצן און ניט פּויקן זיך זי איבערצושרײַבן, וואָרפט אַרויס אַלע קונצן און טריקס, פּאַרקלענערט די צאָל כאַראַקטערן, טשעפּעט ניט דעם געלונגענעם דריטן אַקט — און איך בין זיכער, אַז די פּיעסע וועט אויפלעבן.

אין דרײַ טעג אַרום האָב איך אים געבראַכט די נײַע ווערסיע פון מײַן פּיעסע, און גאַידעבוראָוו איז געווען צופרידן מיט איר.

דער „פּערעדוויזשנאַי" (וואַנדער) טעאַטער איז אַוועק מיט דער דראָמע אין דער פּראָווינץ, און באַלד האָב איך אַנגעהויבן צו באַקומען פון דעם יונגן דירעקטאָר טעלעגראַמען, אַז די אונטער־

נעמונג איז אַ דערפאַלג. „דער אײז איז אײנגעבראַכן" — האָט ער מיר באַריכטעט. און ווען ער איז צוריקגעקומען, האָט ער אַ סך כבוד מיר געבראַכט, אויך אַ סך געלט.

ער האָט געשפילט די פּיעסע (אין דער ניצער פאַסונג) אומ־צייליקע מאָל איבער גאַנץ רוסלאַנד. דערנאָך האָבן אויך אַנדערע טעאַטערס אַנגעהויבן שפילן די דראַמע. מען שפילט זי נאָך היינט אין סאָוויעט־רוסלאַנד, 40 יאָר שפעטער. זי הייסט אָבער איצט ניט „שטימע פון בלוט", נאָר „קין".

קאַפּיטל פיר

צו דער צייט האָב איך געפירט, אַזוי צו זאָגן, אַ „טאָפּלט לעבן". איין מאָל אַ וואָך, און אַמאָל נאָך זעלטענער, פלעג איך אויפשטיין פרי, אָנטאָן מײַן אוניפאָרם און פאָרלאָזן פּעטערבורג. מײַן יינגערער ברודער יאַקאָב, וועלכער איז שוין אויך געווען אַ סטודענט אין וואָלד־אינסטיטוט, האָט געוואוינט צוזאַמען מיט מיר, און מיר פלעגן ביידע אַוועקפאָרן אַהין. אין די טעג בין איך געווען אויס שרײַבער, נאָר אַ סטודענט. צוזאַמען מיט מײַנע קאָלעגן פלעג איך באַזוכן די לעקציעס, קאָפּירן לאַנגע כעמישע פאָרמולעס, אַרבעטן אין די לאַבאָראַטאָריעס און עסן אין דער „סטאָלאָווקע".

זומער בין איך געפאָרן אויף די „פּראַקטישע אַרבעטן" אין וואָלד, אין פעלד, ווײַט אַוועק פון פּעטערבורג. געלערנט האָב איך זיך ניט געוואָלדיג־גוט, אָבער אויך ניט שלעכט. איך האָב זיך געגעבן דאָס וואָרט דורכצומאַכן מײַן שטודיום ביזן סוף, ניט צו דאַרפן איבערלעבן נאַכאָמאָל דאָס, וואָס איך האָב שוין איינמאָל דורכגעמאַכט. איך מוז האָבן מײַן אוניווערזיטעט־דיפּלאָם!

מײַן ברודער יאַקאָב האָט אויך געפירט אַזאַ „טאָפּלט לעבן". ער איז אויך געווארן אַ שרײַבער, אָבער זײַן שרײַבן האָט געהאָט אַ סך צו טאָן מיט זײַן לערנען. ער האָט געשריבן וויסנשאָפטלעכע אַרטיקלען איבער באָטאַניק, פיזיק, כעמיע, אאַז"ו. שוין אויף דעם צווייטן טאָג, ווי נאָר ער איז אָנגעקומען אין פּעטערבורג, האָב איך אים געזומען אין דער רעדאַקציע פון דעם פאָפולערן זשורנאַל „פּרירודע אי לידי" (נאַטור און מענטשן), אַ וואָכנשריפט פאַר יונגע לעזער. איך האָב דאָרטן געאַרבעט פון צייט צו צייט, און דער רעדאַקטאָר גרוזדיעוו איז געווען זייער צופרידן מיט מײַנע פאָפולער־וויסנשאָפטלעכע אַרטיקלען.

— צו וואס, אייגנטלעך, שרייבט איר דראמען? — האט ער געטענהט צו מיר. — אײַער פאך איז שרײַבן וועגן נאטור, וועגן וויסנשאפטלעכע פראגן און צוזאמענבינדן דאס מיט א גוט פאר־טראכטער מעשהלע. פאלגט מיך, וואַרפט אוועק אײַער טעאטער!

— אט איז מײַן ברודער, — האב איז געזאגט צו גרוזדיעוון, — ער שרייבט וועגן וויסנשאפט בעסער פון מיר.

א פאר וואכן שפעטער האט גרוזדיעוו אים אַרײַנגענומען אין זײַן זשורנאל וווי א שטענדיקן מיטאַרבעטער.

(אַנמערקונג: גרוזדיעוו איז שוין לאנג טויט. דער זשורנאל הייסט איצט „וו/מאסטערסקאי פרירעדי" (אין דעם וואַרשטאט פון דער נאטור. דער רעדאקטאר איז מײַן ברודער).

אבער אין די טעג און וואכן, וועו איך בין געווען אויס־סטודענט, בין איך אַנגעגאנגען מיט מײַן זשורנאל־יסטישער אַרבעט. איך האב זיך געפילט גוט אין דער צײַטונג „בירזשעוויא וויעדאמאסטי". מײַנע עלטערע קאלעגן — און זיי זענען אלע געווען עלטער פון מיר — האבן זיך באַצויגן צו מיר מיט אויפמערקזאמקייט און פרײַנדשאפט. די צײַטונג האט געהאלטן אין געווינען פאפולאריטעט. זי האט צוגעצויגן צו זיך יונגע ליטעראַרישע קרעפטן.

א יונגערמאן מיט א ביסל צו־שטאַרק אויסגעסטאַרטשעטע אויגן, מיט א ציגאַר און א שטעקן, וועלכן ער האט גאַרניט גע־דארפט, מיט א שיינעם שניפס און פרײַנדלעכן שמייכל אויף דעם זאַטן פנים, פלעגט אפט ברענגען קלײַנע אַרטיקלען, און דער רע־דאקטאר באַנדי האט זיי גערן געדרוקט. דער יונגערמאן איז גע־ווען ברעשקא־ברעשקאווסקי, דער זון פון דער באַוואוסטער רע־וואלוציאַנערקע ברעשקאווסקאַיאַ, די „באבושקא". דער יונגערמאן האט זייער זעלטן גערעדט וועגן זײַן מאמען. מיט רעוואלוציע און פאליטיק האט ער גארניט געהאט צו טאן און איז געווען גאנץ גלײַכגילטיק צו סאציאלע פראבלעמען. אים האט אינטערעסירט ספארט. ער איז געווען דער ערשטער אין רוסלאנד, וואס האט אנ־געהויבן צו שרײַבן וועגן רעסלינג, וועגן „פראנצויזישן קאמף", אאז"וו. („באקסינג", אזוי וווי אין אמעריקע, איז געווען פאַרבאַטן). מיט גרויס באַגײַסטערונג האט ער דערציילט ווער וועמען און וויי

אזוי האָט נעכטן אַוועקגעלייגט אויפן רוקן. ער האָט אויך געשריבן „בולוואַרנע" ראָמאַנען (שונד־ראָמאַנען), וואָס מען פלעגט לייענען אין ווייניקער קולטורעלע קרייזן. ער האָט ניט פרעטענדירט אויף „אמתע לייטעראַטור" און געפילט זיך זאָט און צופרידן אין זיין סביבה.

איינאָמל אין א סענטימענטאַלן מאָמענט האָט ער צו מיר געזאָגט, אז „פאַרן קאָפּ פון מיין מאָמען איז אויסגעשטעלט א פרייז". איז עס געווען א בארימערטן, א באַדויערנסוואַרטן איך וויים ניט. דאָס איז געווען אין דער צייט ווען ברעשקאָווסקאַיא איז אַנטלאָפן פון טורמע און די פאָליציי האָט זי אַרומגעזוכט. מען האָט זי געכאָפט, און ניקאָלאַי האָט גארניט געזאָגט, אַזוי ווי עס גייט אים גארניט אָן. מעגלעך, אז עס איז אים יא אַנגענאַנגען, נאָר ער האָט עס באַהאַלטן פאַר זיך. ווער וויסט?

אָן אַנדערש מאָל האָט ער מיר געוויזן — איך וויים ניט צו וואָס — זיין פאַספּאָרט. לויט דעם דאָקומענט איז ער גאָר געווען „ווערינגא", און ניט ברעשקאָווסקי. ער האָט מיר דערציילט, אז זיין אַנקל האָט אים אַדאָפּטירט און אים געגעבן זיין נאָמען — ווערינגא.

ברעשקאָווסקי האָט ניט געשריבן זיינע לייכטזיניקע ראָמאַנען, נאָר ער האָט זיי דיקטירט. איינמאָל איז אין רעדאַקציע געקומען א פּריילין און האָט דערציילט, אז זי איז עס טאָקע די, וועמען ער האָט דיקטירט, אָבער ער דיקטירט איר שוין ניט מער, זיי האָבן זיך צעאַמפּערט. די פּריילין איז געווען 26 יאָר אַלט, א ביסל שווער, אָבער פראַפּאָרציאָנאל געבויט, האָט געהאַט שיינע דיקע העל־בלאָנדע האָר און גרויע קלוגע לאַכנדיק־לעבעדיקע אויגן. זי איז ניט געווען שיין אין דעם געווינלעכן זין פון וואָרט, נאָר זי האָט געהאַט א סך חן, און וואָס נאָך מער — פערזענלעכקייט. עפּעס לעבעדיקס, אַפּטימיסטישעס און שטיפערישעס האָט זיך געפילט אין איר. איר מויל איז געווען א ביסל צו־בריט, אָבער ווען זי האָט געשמייכלט — און נאָך אַפּטער געלאַכט — האָט זי געווינען קרעפטיקע ווינסל ציין. איר נאָמען איז געווען נאַדעזשדאַ בוטשינסקאַיא. וואָס וויל זי? זי האָט געבראַכט א ליד. אפשר וועט די צייטונג דאָס אָפדרוקן. לידער גאָר? וואָס דאָרף א טעגלעכע

צײַטונג לײדער? טוט אונדז לײד... די פרײַלין האָט זיך צוגעאָכט. נו, אויב ניט לײדער, האָט זי מיטגעבראַכט אַ קלײינע מעשהלע. אַ דערצײלונג? ניין, ניט גראָד אַ דערצײלונג, נאָר אַ פרײַלעכע מעשהלע. דער לעזער וועט לאַכן. איר וועט זען!

די דאָזיקע מעשהלע איז אָפּגעדרוקט געוואָרן אין אונדזער צײַטונג. דער לעזער האָט טאַקע געלאַכט: שפּאַסיק, וויציג, פּריש אַנגעשריבן אין אַ געשמאַקן רוסיש. אָבער וואָס פאַר אַ מאַדנעם פּסעודאָנים זי האָט זיך דאָס אויסגעקליבן: טעפּי! וואָס מיינט, אייגנטלעך, „טעפּי"? פרײַלין בוטשינסקאיאַ האָט געלאַכט. יאָ, עס מיינט עפּעס, אָבער וואָס אָזוינס, וויל זי ניט אויסזאָגן, דאָס איז אַ סוד.

אָזוי איז אויפגעאָנגען אַ נײַער שטערן אויף דעם לײטעראַרישן הימל, אַ שטערן, וואָס האָט וואָרעם און אָנגענעם געבלישטשעט און שײַנט שוין עטלעכע צענדלײג יאָרן — טעפּי, די הומאָריסטישע שרײַבערין, אייגע פון די בעסטע, וואָס רוסלאַנד האָט פאַרמאָגט, און וואָס האָט אָנגעהויבן פרײַלעך מאָכן דעם רוסישן עולם נאָך איידער איר קאָלעגע און קאָנקורענט, דער הויך־טאָלענטירטער אַרקאַדי אַווערטשענקאָ, האָט זיך באַוויזן אין דער לײטעראַטור.

באַלד האָבן מיר זיך דערוואוסט, אַז טעפּי איז די שוועסטער פון מיראַ לאָכוויצקאיאַ, אַ זייער באַקאַנטע דיכטערין, די פאַרפאַסערין פון עראָטיש־ראָמאַנטישע לידער, וועמענס נאָמען איז געווען פאַרבונדן מיט דעם גרויסן רוסישן דיכטער קאָנסטאַנטין באַלמאָנט. פאַרוואָס־זשע איז טעפּי גאָר בוטשינסקאיאַ? דאָס איז דערפאַר, וואָס זי איז געווען פאַרהיראַט מיט אַ געוויסן בוטשינסקי, אַ פּאָליאַק, דוכט זיך מיר, אַן אַדוואָקאַט אָדער אַ פּראָקוראָר, מיט וועמען זי האָט געהאַט צווייַ טעכטער און אין גיכן זיך צוגאָנגען מיט אים. מיט איר באַרימטער עלטערער שוועסטער מיראַ לאָכוויצקאיאַ האָט טעפּי ניט גוט געלעבט. וואָס צווישן זיי איז פאַרגעקומען, וויייס איך ניט, נאָר איך בין געווען דער, וואָס האָט געמאַכט שלום צווישן זיי — כאָטש אין דעם מאָמענט, ווען איך האָב זיי צוזאַמענגעפירט, איז איינע פון זיי שוין געלעגן אַ טויטע. אָט ווי דאָס איז פאַרגעקומען:

אין פּעטערבורג איז געשטאַרבן דער שרײַבער אַנדרעיעוויטש, אַ קריטיקער. קיין גרויסן נאָמען האָט ער ניט געהאַט, געווען נאָך יונג און מען האָט דערוואַרט פון אים אַ סך. זײַן פּריצײַטיקער טויט האָט אַרויסגערופן טרויער צווישן אונדז, זײַנע קאָלעגן. זונ־טאָג אין דער פרי, אין אַ קירך וויט פון צענטער פון דער שטאָט, איז פאָרגעקומען אַ גאָטעסדינסט (פאַניכידאַ) נאָך אים. די קירך איז געווען אָנגעפּילט מיט שרײַבער, — קריסטן און יידן. אין יענער צײַט האָט מען אין דער שרײַבער־פּראָפעסיע, וואָס איז געווען זייער ליבעראַל געשטימט, ניט געמאַכט קיין אונטערשיד אין רע־ליגיע. איך האָב זיך אַ ביסל פֿאַרשפּעטיקט, די „פאַניכידאַ" האָט זיך שוין אָנגעפאַנגען, דער שוואַרצער קאַסטן איז געשטאַנען אינמיטן דער קירך, הויכע געלע לײַכט האָבן געברענט אַרום און געוואַרפן טרויעריקע שאָטנס. פון רעכטס האָט זיך באַוויזן אַ שלאַנקע דאַרע פרוי, אָנגעטאָן אין שוואַרצן מיט אַ שוואַרצן טרויער־וואואַל איבער איר פּנים. צוזאַמען מיט איר איז געווען אַ ייִנגל, אַ יאָר צען אַלט. ביידע זענען צוגעגאַנגען צום אָרון, אין וועלכן עס איז געלעגן דער פֿאַרשטאָרבענער, זיך אַראָפּגעלאָזן אויף די קני און שטיל געזאָגט תפילות.

— דאָס איז די אַלמנה מיט דעם זון, — האָט עמיצער מיר צוגעשושקעט.

די פרוי מיט דעם ייִנגל זענען צוריקגעגאַנגען און באַלד פון לינקס האָט זיך באַוויזן אַ צווייטע פרוי, אויך אָנגעטאָן אין שוואַרצן און אויך מיט אַ ייִנגל. ביידע זענען צוגעגאַנגען צו דעם קאַסטן, זיך אַרונטערגעלאָזן אויף די קני און געזאָגט שטיל תפילות. דער ייִנגל האָט אויסגעזען אַ ביסל ייִנגער. דאָס אַלץ איז געווען אַזוי אומדער־וואַרטעט, אַזוי טראַגיש־גראָטעסק, אַז מיר זענען געבליבן אַן לשון; אפֿשר דאַרף עס טאַקע אַזוי זיין... איך האָב דערזען פון ווייטן אַ פּאָר רייען פאָר מיר, דעם לינקן קאָפּ פון דער יונגער שרײַ־בערין טעפּי. זי איז געשטאַנען לעבן אונדזער פרײַנד, דעם זשור־נאַליסט לעאָניד גאַברילאָוויטש, אַ קאָזין פון דעם באַוואוסטן פּיאָנע־שפּילער, און אים עפּעס צוגעשושקעט אין אויער. לויט דעם שלומישן אויסדרוק פון איר קלוגן פּנים האָב איך פאָרשטאַנען,

אַז זי וויצלט זיך — ניט קוקנדיק אויף דער ערנסטקייט פון דער אומגעבונג. א דין וואקסן ליכטל האָט געציטערט אין איר פוכלער פארזיכטיק לאכנדיקער האנט.

איך בין צוגעקומען צו גאברילאוויטשן און שטיל געזאגט צו אים:

— פארוואס איז טעפי דא און ניט בײַ איר שוועסטער? איר שוועסטער, מירא לאכוויצקאיא, איז דאך נעכטן געשטארבן און איצט, אין דעם מאמענט, ווערט דאך געהאלטן א גאטעסדינסט נאך איר.

— געשטארבן? לאכוויצקאיא? !

— אט שטייט עס דאך אין „נאוואיע וורעמיא".

און איך האב אים געוויזן די צײַטונג.

גאברילאוויטש האָט דורכגעלייענט, געוואָרן פארזאָרגט.

— איך קען דאס איר ניט זאגן, — האָט ער זיך אפגערופן, — זאג דו.

איך האב איר געוויזן די צײַטונג. דער שטיפערישער שמייכל איז אין מאמענט פארשוואונדן.

— איך האב דאס ניט געוואוסט, — האָט זי געזאגט, — זײַ א פרײַנד, באגלייט מיך.

דאס איז דעמאלט געווען א טבע בײַ די יונגע שריפטשטעלער צו „דוצן" זיך. מיר זענען אלע געווען חברים, אלע באפרײַנדעט, איין זארגאזע יונג-גלייכלעכע משפחה.

מיר זענען געפארן לאנג, כמעט א גאנצע שעה. אונזער „וואנקא" (אזוי האָט מען גרופן די איזוואזטשיקעס) האָט זיך געשלעפט איבער די פעטערבורגער גאסן. דער פערד האָט געשאקלט מיט זײַן אלטן קאפ, דער איזוואזטשיק האָט געטשמאקעט מיט די ליפן אויף א מאדנעם אופן, וואס האָט זיכער געמיינט: „יאג זיך ניט, פערדעלע, האסט צײַט: דער בארין (איך, הייסט עס), ווי עס זעט אויס, וועט אונדז קיין סך „נא טשאי" (א טיפ) ניט געבן; האָט, נעבעך, אליין ניט". אונטערווועגס האָט טעפי מיר דערציילט, אז זי האָט שוין יארן־לאנג ניט געזען איר שוועסטער, ניט געוואוסט אפילו, אז זי איז קראנק.

געפֿאַרן זענען מיר ניט אין אַ קירך. דער טויטער קערפּער איז געלעגן אין דער זעלבער מיליטערישׂ־מעדיצינישער קליניק, וועלכער איז מיר געווען צו־גוט באקאַנט: דאָרט איז דאָך געשטאַרבן מײַן אומגליקלעכער יונגער אַנקל יאַשאַ ערליך.

• וועז מיר זענען ענדלעך אַנגעקומען, איז דער גאַטעסדינסט שוין געווען פֿאַרענדיקט. אַ וועכטער האָט דערקלערט, אַז די "פֿאַניכידאַ" איז אַפּגעהאַלטן געוואָרן אונטן אין קעלער, אין דער „מערטוועצקאַיאַ" (טויטן־צימער).

דער וועכטער האָט אונדז געפֿירט איבער לאַנגע שמאָלע קאַרידאָרן און דערנאָך אונטן אין דעם קעלער. דאָ איז געווען האַלב־טונקל, שטיל און גאָר־רואיק.

בײַ דער וואַנט, אין אַ שיינעם ווײַסן קאַסטן אויסגעלייגט מיט באַטיסט, איז געלעגן — ניין, געשלאָפן — אַ יונגע שיינע דאָמע אויסגעפוצט אין ווײַסן, אַזוי ווי צו דער חופּה. אירע דיקע האָר זענען געווען פֿאַרקעמט מיט דער גרעסטער אַקוראַטקייט. אַ סך ווײַסע בלומען, טובֿאַראַזן, זענען געווען אויסגעלייגט אויף איר ברוסט. אַנגענעם און גרויזאַם איז געווען זייער אַראָמאַט. דער קאַסטן איז געווען אַפּגעטיילט מיט אַ שפּאַניש ווענטל פון אַנדערע קאַסטנס, וועלכע זענען אויך געשטאַנען בײַ דער וואַנט. איבער דעם טויטן שיין־פֿאַרקעמטן קאָפּ איז געהאַנגען אַ הייליק בילד. טעפּי האָט זיך אַרונטערגעלאָזן אויף די קני. איך האָב איר ניט געוואָלט שטערן און האָב זיך אַפּגערוקט. זי האָט זיך ניט גערירט, שטיל און קאַרג געווײַנט און געשושקעט עפּעס צו דער טויטער.

— פֿאַרוואָס שטייסטו אַזוי ווײַט? האָב איך צו איר געזאָגט. — קום צו נענטער.

— דאָס וואָג איך ניט צו טאָן, — האָט זי מיר, אַדער אפשר זיך אַליין, געענטפֿערט. — זי איז ברוגז אויף מיר.

איך בין צוגעגאַנגען צום קאַסטן, אַרויסגעריסן פון דעם בוקעט בלומען, וואָס איז געלעגן אויף מיראָס ברוסט, אַ קליין צוויגל און דאָס געגעבן טעפּן.

— זי גיט דאָס דיר, — האָב איך געזאָגט.

מיט ביידע הענט האָט טעפּי זיך אַנגעכאַפּט אַן דעם ווײַסן צווײַג פון בוקעט און זיך היסטעריש צעווײנט. איצט איז זי יאָ צוגעקומען נעענטער און גלײַכט דעם ראָם פון דעם באַטיסטענעם קאַסטן און עפּעס שטיל גענטן בײַ דער טויטער שוועסטער. איך האָב ניט געוואָגט צוצוהערן זיך: דאָס איז געווען דער סוד פון טויט...

אין דער רעדאַקציע פֿלעגט אַמאָל זיך באַווייזן אַ קליין־וויקסי־קער מענטש מיט אַ גלאַט־ראַזירטן פּנים און שנעלע נערוועזע באַוועגונגען. איך האָב קיינמאָל ניט געהערט, אַז אַ מענטש זאָל רעדן מיט אַזאַ מעכטיקער שטימע. בורדעס, אונדזער „פּאָליטיקער", האָט מיר דערקלערט:

— דאָס איז קאַנסטאַנטין דאַוו.

— איר האָט דאָך געהערט פון דאַוון, דעם דיכטערן? פריער האָבן אים געדרוקט די „דיקע" (מאַנאַטלעכע ערנסטע זשורנאַלן), איצט דרוקט מען אים שוין ווייניקער. מען האָט געהאָפּט, אַז דאָס וועט זײַן אַ צווייטער נאַדסאַן. ניין, קיין נאַדסאַן וועט שוין פון אים ניט אַרויסקומען. און ווייסט איר פֿאַרוואָס?

בורדעס האָט געמאַכט אַ כיטרען פּנים. אײַן אויג זײַנס איז געווען קלענער, די שטימע איז אַריבער אויף אַ קוויטש:

— איך וועל אײַך דאָס זאָגן: ווײַל ער איז אַוועק פון באַרג סיני און איז געגאַנגען מיט דעם ווועג פון געקרײַצטקטן. אָט פֿאַרוואָס.

איך האָב שוין גוט געווווסט בורדוסעס מאַדנעם מאָניר צו רעדן און איך האָב זיך ערקונדיקט:

— איר מיינט צו זאָגן, אַז ער האָט זיך געשמדט?

— יאָ, דאָס ווי איך טאַקע זאָגן, דימינקאַ (אַזוי האָט ער מיך געפרופן, פֿאַרדרייט פון „דימאָוו"). זײַן אמתער נאָמען איז ראָזענ־בלום. אָן אַ גאָט אין האַרצן קאָן מען קיין לידער ניט שרײַבן. רעווען קאָן מען — דאָס יאָ. ראָזענבלום האָט געקאָנט אפשר ווערן אַ צווייטער נאַדסאַן; אָבער לדאַוו דער משומד — קיינמאָל ניט.

אַזוי האָט געערדט אַ מענטש, וואָס איז אַליין געווען אַ גע־שמדטער! מיר איז אויסגעקומען צו טרעפן זיך אין מײַן לעבן

מיט אַ סך משומדים, מער ווי איך האָב דאָס געוואָלט; נאָר אַ מער טראָגישע פּיגור ווי דער דאָזיקער באָריס פֿאָוולאָוויטש בורדעס פון ווילנע, איז מיר ניט אויסגעקומען צו טרעפן. דאָס איז געווען אַ מענטש מיט אַן אָפּגעברענטער, פֿאַרקריפּלטער נשמה; מיט אַ האַרץ, וואָס האָט ניט געקלאָפּט ווי בײַ אַלע מענטשן, נאָר געצויגן, — אַ מאָדנער, טשיקאָווער און גראָטעסקער מענטש פון אַ קלאָון און אַ מאַרטירער; אַ מענטש, וואָס האָט אויף זיך געקוקט ווי אויף אַ קרבן, און וועמען אַנדערע האָבן געהאָלטן פֿאַר אַ פֿאַרראָטער.

שוין אַ פּאָר טעג נאָכדעם ווי איך האָב אָנגעפֿאַנגען צו אַרבעטן אין דער צײַטונג „בירושעוויאַ וויעדאָמאָסטי", האָט איזמאַילאָוו, אונדזער לײַטאַראָרישער קריטיקער, זעענדיק אַז איך חבר זיך מיט בורדעסן, געזאָגט צו מיר:

— זײַט פֿאַרזיכטיק מיט דעם מאַן, חברט זיך ניט מיט אים.

איך האָב ניט פֿאַרשטאַנען, וואָס ער וויל מיט דעם זאָגן. איז דאָס צוליב דעם, וואָס בורדעס איז אַ געשמדטער? וואָס־זשע גייט דאָס אַן אים, דעם קריסט, דעם „פֿראָוואָסלאָווני" איזמאַילאָוו? בורדעס האָט באָמערקט, אַז איך בין געווארן אָפּגעקילט צו אים, איך מײַד אים אויס, און געזאָגט צו מיר:

— איך זע, אַז מען האָט שוין אײַך אָנגעהעצט אויף מיר. נו, זאָל אײַך גאָט מוחל זײַן.

אַרויסגערעדט האָט ער דאָס מיט אַזאַ אינערלעכן וויטאָג, אַז איך האָב זיך פּשוט פֿאַרשעמט. טאַקע: פֿאַרוואָס הער איך זיך צו וואָס פֿרעמדע מענטשן רעדן און נעם עס אַן בלינדערהייט, אַן קריטיק, און וויל גאָרניט אויסהערן די צווייטע זײַט? אפשר איז דאָ פּאַראַן אַ טעות, אַ מיספֿאַרשטענדניש? און איך האָב ווידער אָמאָל אָנגעפֿאַנגען חברן זיך מיט בורדעסן, טראָכטנדיק בײַ זיך, אַז ער וועט מיר עפּעס קלאָר מאַכן; וויל אָט ווייסט ער דאָך, אַז מען האָט אים „באַרעדט". אָבער אומזיסט האָב איך געוואָרט: ער האָט גאָרניט דערקלערט, און וואָס וויטער אַלץ מער האָט ער זיך ניט־וויסנדיק געמאַכט, ביז ענדלעך האָב איך אַלץ מענטשן אַרום אים האָבן אים דאָס פֿאַרגעסן און איגנאָרירט אַלע טונקעלע קלאָנ־

גען, וואָס זענען געווען פֿאַרשפּרייט וועגן אים. די קלאַנגען און באַשולדיקונגען זענען געווען וויכטיק ניט קיין לייכטע, ניט מיט דער האַנט אַוועקצומאַכן. שטילערהייט האָט מען זיך איבערגעגעבן, אַז בורדעס האָט אַ צייט געדינט אין דער רוסישער געהיים־פּאָליציי, אין דער „אָכראַנקע", און טאָקע וועגן דעם, און ניט וועגן זײַן שמדן זיך, האָט מיך געוואָרנט דער ערלעכער איזמאַילאָוו. אויך פון עטלעכע אַנדערע מענטשן איז מיר אויסגעקומען צו הערן די זעלבע באַשולדיקונג.

כ׳מוז זאָגן, אַז ניט איך, ניט איזמאַילאָוו, קיינער ניט אַרום בורדעסן האָט ניט געפּילט די האַנט פון דער „אָכראַנע", סײַדן פֿאַר זאַכן און טעטיקייט, פֿאַר וועלכע מיר אַליין זענען געווען שולדיק. און בורדעס האָט זייער לייכט געקאָנט מיר ברענגען שאָדן, ווען ער וואָלט נאָר געוואָלט. אָבער קיינער האָט דורך בורדעסן ניט געליטן. טאָ וואָס־זשע פֿאַר אַ דינער פון דער געהיים־פּאָליציי איז ער געווען? און דאָך — עפּעס איז געווען אין די אַלע פֿאַרעקשנטע קלאַנגען, געווען — אפשר אמאָל, מיט יאָרן צוריק, ניט אין מײַן צײַט, פֿאַר דעם ווי איך האָב זיך באַפרײַנדעט אָט מיט דער פֿאַרברענטער, צופֿלאַצטער, אויפגעריסענער נשמה... איינמאָל, אין אַן אָנפאַל פון סענטימענטאַליטעט, — בורדעס איז געווען זייער סענטימענטאַל, ווי די מערסטע משומדים זענען, — האָט ער מיר דערציילט אַ דראַמאַטישן עפּיזאָד פון זײַן פֿאַרקריפּלטן לעבן: „איך בין געווען ניט מער ווי נײַן יאָר אַלט, האָט ער דערציילט, איך זע זיך אַליין, ווי איך לויף אַריבער אַ ברייטע פּוסטע ווילנער גאַס. איך לויף דאָס פון אונדזער שטוב אין חדר. עס איז זומער, די זון גייט אונטער, גאָלדענער שטויב שטייט אין לופט. און אַזוי ווי די גאַס איז גאָר פּוסט, שרעק איך זיך און לויף גיכער. און עס דוכט זיך מיר אויס, אַז עמיצער יאָגט זיך נאָך מיר, אַדער וועט באַלד אָנפאָנגען זיך יאָגן. אין דעם מאָמענט דערהער איך אַ שטימע, וואָס שרײַט מיר נאָך: „דו וועסט זיך אמאָל שמדן!" די שטימע האָט געוועדט צו מיר אַזוי דײַטלעך, מיט אַזאַ פּעסטער איבערצײַגונג, אַז איך בין געבליבן שטיין ווי אַ פֿאַרגליווערטער און זיך אומגעקוקט עטלעכע מאָל:

וועך רעדט עס אַזוי צו מיר? וואו איז ער? באַלד אָבער האָב איך פאַרשטאַנען, אַז די שטימע שרײַט אַרויס פון מיר אַליין. איך האָב זיך ביטער צעווײַנט. פון דעם מאָמענט אָן האָב איך שוין געוואוסט מײַן צוקונפט".

וואָס האָט מיך געצויגן צו בורדעסן? צווישן אונדז איז געווען כמעט צוואַנציק יאָר אַן אונטערשייד. אָבער איך בין מיט אים געוואָרן באַפרײַנדעט מער ווי מיט אימיצן אַנדערש פון דער רע־דאַקציע אָדער פון מײַן אינסטיטוט. זײַן פאַרוואונדעטע נשמה האָט געציטערט אַזוי בלוטיק, אַז עס איז געווען שווער זיך צו באַפרײַען פון דעם אײַנדרוק. א „געטרײַער זון פון דער פראַוואַסלאַווניער קירך", האָט ער געהאַסט די קירך, די פראַוואַסלאַווײַ, דעם גלח, דאָס קריסטלעכע גאָטעסדינסט מיט א טיפן צאָרנדיקן האַס. ער האָט זיך אָפגעריסן פון יידנטום און גערעדט און געטראַכט נאָר פון יידיש־קייט. אינטעליגענט, קלוג באַלעזן, א קענער פון שפראַכן, א גוטער קענער פון תּלמוד, — אַזוי האָט ער געלעבט אין א געמישטער אַטמאָספערע פון א פאַרקריפּלטן אידאַליזם און פון קליינבירגער־לעכן גלעט־מאַכן. יעדע געדרוקטע שורה זײַנע איז באַצאָלט גע־ווארן מיט א „פּיאַטאַק (פינף קאָפּיקעס) און ער האָט געצייכנט אויף וויפּל „פּיאַטאָקעס" ער האָט געוואָרנט עסטרײַך, אז זי זאָל ניט אַנעקסירן באָסניע און הערצעגאווינע. פּראָפעסן, דעם אַרויסגעבער פון דער צײַטונג, האָט ער געהאַסט, אַזוי ווי נאָר איין משומד קאָן האַסן א צווייטן. בורדעס האָט געהאַט די שלעכטע טבע צו זאָגן איין זאַך אין די אויגן און עפּעס אַנדערש הינטער די אויגן. אויך מיט מיר, זײַן „דימינקא", האָט ער געטאָן דאָס זעלבע. איך האָב עס גוט געוואוסט, אָבער געמאַכט זיך ניט־וויסנדיק, ווי כאַראַק־טעריסטיש דאָס איז געווען, ווי פסיכאַלאָגיש, אַזוי צו זאָגן, „נא־טירלעך": האָבנדיק פאַרראַטן זײַן גאָט, איז ער אַנגעגאַנגען מיט פאַרראַטן מענטשן.

און דאָך האָט ער ליב געהאַט מענטשן, פונקט אַזוי ווי ער האָט געליבט און געדינט דעם גאָט, פון וועלכן ער איז אַנטלאָפן און געקומען צוריק דורך דער הינטער־טיר...

בורדעס איז געווען פאַרהייראַט צו א בלאָנדער שטיל־ער

קריסטין, אַן אמתע פּראָוואָסלאַווענע, מיט דעם טיפּישן נאַמען סע־
ראַפימאַ טיפּאַנאַוונאַ. פון וואַנען האָט דער ווילנער ייד געזומען
די פּרוי? ווי אַזוי האָט זי אײַנגעוויקלט חתונה צו האָבן מיט דעם
פּאַרשוין? צווישן ביידע מענטשן איז גאָרניט געווען קיין צוזאַמענ־
האַנג. זי האָט קיין אַנונג ניט געהאַט וועגן דעם, וואָס אַזוינס ער
שרײַבט, קיינמאָל ניט געלייענט זינען פּיאַטאַק־אַרטיקלען, און וועג
זי וואָלט זיי שוין יאָ געלייענט, וואָלט זי סײַ־ווי גאָרניט פאַרשטאַ־
נען. וועג צו בורדעסן פּלעגן קומען געסט — און ער האָט ליב
געהאַט געסט — פּלעגט זי זיך ניט באַווײַזן. קיינמאָל האָט זי אים
ניט באַגלייט וועג ער איז געגאַנגען צו גאַסט. אָ סך פון זינען
פרײַנד האָבן אינגאַנצן ניט געוואוסט, אַז ער איז פאַרהיראַט. עס
איז פאַרגאַנגען אָ היבש ביסל צײַט, ביז איך האָב אויסגעפונען
— און דאָס אויך ניט אויף געוויס — אַז בורדעס און סעראַפימאַ
זענען גאָרניט געווען פאַרהיראַט. אויב אַזוי, וועלט דאָך די רע־
טעניש נאָך אומפאַרשטענדלעכער: וואָס־זשע האָט זיי פּאַרט צו־
זאַמענגעהאַלטן? בפרט איר, אָ יונגע, אָ שטילע און גאָר ניט קיין
מיאוסע פרוי, וועלכע האָט לײַכט געקאָנט געפינען עמיצן אַנ־
דערש — ניט דעם העסלעך אויסזעענדן און דערצו נאָך קראַנקן
מענטשן.

קיין קינדער האָבן זיי, פאַרשטייט זיך, ניט געהאַט; ווײַל ווי
קומט אַזא כמעט קאַריקאַטור אויף אָ מאַן, ווי מײַן פרײַנד איז
דאָס געווען, צו האָבן קינדער? איינמאָל האָט ער זיך צוקריגט מיט
עמיצן אין דער רעדאַקציע. ער האָט אָנגעכאַפּט דעם טעלעפאָן־
בוך מיט זײַן רעכטער האַנט און געמאַכט אָ באַוועגונג צו וואַרפן
דעם בוך אויף זײַן שונא. אוי וויי! די דאָזיקע באַוועגונג איז געווען
פאַטאָל פאַר זײַן דין, שוואַך העכט: ער האָט זיך אויסגעלינקט
די האַנט און געלאָזט דאָס בוך מיט אָ ווילדן געשריי:

— איך האָב צובראָכן מײַן האַנט צוליב אײַך, מערדער וואָס
איר זײַט!

מען האָט געדאַרפט רופן אָ דאָקטאָר, וועלכער האָט אַרײַנ־
געשטעלט די האַנט אויפן ריכטיקן פּלאַץ און דערבײַ זיך אײַנ־
געהאַלטן ניט צו לאַכן.

אַזוֹי, אַן קינדער; אַבער אַ שיינעם ווײַסן הונט האָט דאָס פֿאַרלאָ יאָ געהאַט. דאָס איז געווען אַן אינטעליגענטער הונט, און געהייסן האָט ער „טשאַרלי" — אַן ענגלישער. „טשאַרלי" האָט זייער ווייניק געהאַלטן פון זײַן באַלעבאָס, און דער באַלעבאָס האָט איגנאָרירט דעם הונט. נײַן, דאָס היים־לעבן איז בײַ בורדעסן קיין דערפֿאַלג ניט געווען.

אַזוי ניט געראָטן איז געווען, אַז אײנמאָל, קוקנדיק מיט אַ פֿאַרקרימטן אויג און מאַכנדיק אַ כיטרען פּנים, האָט ער צו מיר געזאָגט:

— איך גיי אין גיכן חתונה מאַכן מײַן ווײַב.

דאָס האָט זיכער געקלונגען פֿאַראַנטאָסטיש, אַבער בײַ אים איז דאָך אַלצדינג פֿאַראַנטאָסטיש, אומגלויבלעך, כמעט אומנאַטירלעך.

— נו, זאָל זײַן מיט מזל! — האָב איך זיך אָפּגערופֿן ניט גאַנץ פּרײַ פון סאַרקאַזם, וואָס ער האָט זיכער אויפֿגעכאַפּט.. — און ווער איז דער חתן?

— אַ, דער חתן איז אַ פֿיינער מענטש, גאָר אַ פֿיינער, זעט אויס צו זײַן אַן אַנשטענדיקער מאַן.

— איר קענט אים?

— אַוודאי קען איך אים. ער קומט דאָך אָפט זי באַזוכן, — האָט בורדעס מיר דערקלערט, — און אַ שטיליער מענטש אויך. דוכט זיך, אַז ער טרינקט ניט, און איך וואָג ניט דאָס צו פֿרעגן בײַ אים. אַבער ער האָט אַ זיכערע, אַ גוטע שטעלע.

— אַ זיכערע שטעלע איז אַמאָל בעסער ווי געלט. וואָס איז דאָס פֿאַר אַ שטעלע?

— ער איז אַ זשאַנדאַר, און ניט גלאַט אַ זשאַנדאַר, נאָר אַ פֿאַלקאַווניק. אַ שטיליער מענטש, אַ רואיקער מענטש.

איך האָב געקוקט אויף בורדעסן מיט גרויס פֿאַרווונדערונג. נײַן, ער האָט ניט געשפּאַסט. ער האָט מיך באַטראַכט מיט זינען בלויע קינדיש־אויסזעענדיקע אויגן — ווי אומשולדיק, ווי נאַיוו האָט ער דאָס מאָל אויסגעזען! ער האָט ניט געשפּילט קיין קאָמעדיע. דאָס

אומשולדיקע, דאָס קינדישע איז אויך געווען אַ טייל פון זײַן קאָמפּליצירטער נאַטור.

בורדעס איז געבליבן אַליין און נאָך מער צוגעטוליעט זיך צו מיר, צו די שטעמבערס, צו דעם באַוואוסטן שרײַבער וואַלינסקי, צו טעאַטער־קונסט, צו פּאָליטיק. פון סעראָפימאָן האָט ער מער קיינמאָל ניט גערעדט. זי איז פּאַרשוואונדן אַזוי ווי אין וואַסער אַרײַן.

אַנהויב אָקטאָבער האָט בורדעס געזאָגט צו מיר מיט אַ העלקייט אין די אויגן:

איך האָב שוין געקראָגן מײַן אויסלענדישן פּאָס. קומענדיקן דינסטאָג פּאָר איך אַוועק.

— וואוהין, אייגנטלעך, פּאַרט אירי? האָב איך געפרעגט.

— צוערשט, פּאַרשטייט זיך, קיין בערלין. דערנאָך קיין האָלאַנד. איך גיי דאָך פּאַרבערענגען מײַן אורלויב אין אַנטוערפן...

יעדעס יאָר אין אָסיען פלעגט בורדעס נעמען זײַן אורלויב אין דער רעדאָקציע, פלעגט פּאַרלאָזן רוסלאַנד און פּאָרן קיין אויסלאַנד. פּאַרוואָס אין אָסיען? פּאַרוואָס ניט אין די זומער־מאָנאַטן? און צו וואָס האָט ער דאָס באַדאַרפט פּאָרן קיין אויסלאַנד? וואָס האָט ער געהאַט צו טאָן מיט אַמסטערדאַם?

עמיצער האָט עס מיר דערקלערט: בורדעס, דער „פּראָוואָסלאַוונער", פלעגט פּאָרן אין אָסיען קיין אויסלאַנד נאָר מיט אײַן צוועק: צו קאָנען דאָרט דאַוונען. ווײַל עס איז דאָך געקומען ראָשהשנה און דערנאָך דער יום־טוב פון די ימים־טובים — יום כּפּור. אין פּעטערבורג האָט ער ניט געקאָנט באַווײַזן זיך אין שול, ווײַל מען האָט דאָך געוואוסט ווער ער איז. ער האָט מורא געהאַט פּאָר אַ סקאַנדאַל. און ניט נאָר די יידן וואָלטן געקאָנט מאַכן אַ סקאַנדאַל, — די קריסטן און די פּאָליציי. ווארעם צו זײַן אָפּיציעל אַ קריסט און קומען דאַוונען אין שול, איז געווען אַ פּאַרברעכן... און בלײַבן אָן דאַוונען, אָן אַ שול, אָן אַ „כל נדרי", — דאָס האָט ער פּשוט ניט געקאָנט.

ער איז געווען אַ קאַרגער; ער האָט שווער און ביטער געאַרבעט אויף זײַן גלט. די רײַזע קיין האָלאַנד האָט געקאָסט אַ שווערע

מטבע, אָבער דאָס האָט אים ניט געאַרט. זאָל קאָסטן! עס איז דאָך אַלץ פאַר דעם אַלטן ווילנער גאָט, פון וועמען ער האָט זיך אַפּ־ געוענדט אין רוסלאַנד, אָבער וועלכער וואַרט אויף אים אין דער אַלטער שול פון אַמסטערדאַם; אין דער זעלבער שול האָבן נאָך אַקאַסטאָ און שפּינאָזאָ געדאַוונט און דאַרטן האָט מען זיי אַרײַנ־ געלייגט אין חרם. און רעכט אויף זיי! גייט ניט קיגן יידנטום, טוט תשובה, קלאַפּט זיך אין ברוסט, דאַוונט און פאַסט... יאָ, אַוודאי וועט ער פאַסטן. ווי־זשע דען אַנדערש?

בורדעס איז ניט געווען קיין געזונטער מענטש. די רײַזע איז געווען ניט קיין לײַכטע. אָבער אָ מערקווירדיקע זאַך: ער פלעגט צוריקקומען קיין פעטערבורג אין אָ סך אָ בעסערן צושטאַנד, ווי ער איז אַוועק. ער פלעגט קומען דער ערשטער און פאַרלאָזן די שול דער לעצטער. אָ גאַנצן יום כפּור פלעגט ער זײַן אין שול, פון כל נדרי ביז נעילה, און נאָך אַלעמען האָט ער זיך געפילט פּריש, שטאַרק, לעבנספּעיק און לעבנס־דורשטיק. אָט די גײַסטיקע אײַנשפּריצונג האָט אים אויפגעהאַלטן שפּעטער דעם גאַנצן פּע־ טערבורגער רוישיקן, זידיקן ווינטער, דעם זומער, ביז דעם אַנ־ דערן אָסיען, ווען עס איז שוין ווידער געווען צײַט צו פאָרן צו כל נדרי, יאָגן זיך נאָך דעם שאָטן פון אַקאָסטאָ, וועלכער האָט אַמאָל געקעמפט מיט בורדעס' געוועזענעם גאָט.

זיכער האָט ער זיך דאַרטן געשאָפן אָ פּאָר באַקאַנטע, אפשר אויך פרײַנד. ער האָט קיינמאָל ניט גערעדט וועגן זיי. זיכער האָבן זיי ניט געווואוסט, אַז אָט דער פרומער הויך־אינטעליגענטער רו־ סישער ייד, מיט די אומרואיק־נאַיווע, פאַררעטעריש־קינדישע אויגן, מיט דער „אומישנער" בערדל, מיט די „אומישנע" קוטשעראַווע שמוציק־ברוינלעכע האָר, איז, נעבעך, אָ „וויקרעסט", אָ משומד. ווי האָט זיי דאַרט געקאָנט קומען אין קאָפּ אַזאָ געדאַנק? דערפאַר האָט ער „דאָ" אויך ניט גערעדט וועגן די „דאַרטיקע", עס זאָל ניט זײַן קיין שום פאַרבינדונג צווישן פעטערבורג און אַמסטערדאַם, צווישן „דא" און „דארט". אַזוי האָט ער שוין אײַנגעטיילט זײַן פאַרקריפּלט לעבן: „דאָ" האָט געמיינט: די צײַטונג, פּראָפּערס, „פּיאָטאָקעס", זשאַנדאַרן און לײַגנס, לײַגנס; „דאַרטן" האָט געמיינט:

זעלקייט, אידעאלזים, יידישקייט און אמת. אבער זיין שוועריקייט איז נישט קיין סיבה אז מען זאל זיך אפגעבן מיט אזעלכע זאכן. ווי אזוי קען מען ווערן א גוטער מענטש, א גוטער איד, ווען מען וועט נישט וויסן וואס אמת איז? ווי אזוי קען מען ווערן א גוטער איד, ווען מען וועט נישט וויסן וואס "דערטן" האט ער דאך אויך געווען א שטיקל ליגן. ווי אזוי קען מען ווערן א גוטער איד, ווען מען וועט נישט וויסן וואס "דערטן" האט ער דאך געטראגן א מאסקע, פארשטעלט זיך, באהאלטן אונטער דעם טלית דעם צלם'ל זיינעם, וועלכער, כאטש ער האט אים ניט געטראגן, האט געשניטן זיינע שמאלע, שוואכע פלייצעס ווי מיט מעסערס. "דערטן" האט ער געגארט מענטשן, אבער ניט גאט. "דא" האבן מענטשן געווויסט דעם אמת וועגן אים, אבער ליגנס האט ער געזאגט צו גאט, — צו ביידע געטער, צו דעם אלטן, דעם ווילנער, און דעם נייעם, דעם פעטערבורגער, דעם נאר וואס פון אים אדאפטירטן... אזוי האט געבלאנדזשעט און זיך פארבלאנדזשעט זיין ארעמע נשמה. דער ריס, וואס זיין שמד האט געמאכט אין זיין הארצן, האט גהאלטן אין איין וואקסן און געווארן אלץ טיפער מיט יעדער געלעגנהייט, מיט יעדער סיטואציע, ביז ער האט שוין אליין ניט געקאנט אונטערשיידן די מאסקע, וואס איז צוגעוואקסן צו אים ווי א צווייטער פנים, פון דעם פנים, וועלכן ער האט געטראגן ווי א מאסקע.

פון "דערטן" האט ער קיינמאל ניט געשריבן, אפילו ניט קיין פאסטקארטל. פאר אים איז "די" וועלט געווען שטרענג אפגעשניטן פון דער אנדערער, דער הינטער־וועלט, וואס האט אלעמאל געווען בורדעס פלעגט צוריקקומען פון זיין הילליקער וואנדערונג, — ווייל דאס איז דאך געווען זיין רייזע, — פלעגט ער מיטברענגען מתנות פאר זיינע קאלעגן פון דער רעדאקציע: א מעסערל, א קעסטל ציגארן אאז"ו. מיך האט ער איינמאל אווענק־געמומען אויף א זיבט און געזאגט מיט אן אינדרוקספולער מינע:

— פאר אייך האב איך גאר א באזונדערע מתנה. איך קאן זי ניט וויזן דא. קומט צו מיר הינט אין אוונט.

ווען איך בין אין אוונט ארײן אין זיין שטוב, האב איך דערהערט דעם ניגון פון "רצה" פון סיראטא, געשפילט אויף א גראמאפאן. בורדעס האט זייער ליב געהאט דעם ניגון און מיט א קוויטשנדיקער פאלשער שטימע האט ער נאכגעזונגען דעם וואר־שעווער חזן. מיר זענען ארײן אין קאבינעט. אויבן, פון דער עק־

וואָנט, איז געהאָנגען אַ קלייניע „איקאָנע", וואָס סעראָפימאָ, בורדעס' געוועזענע ווייב, האָט עס פֿאַרגעסן, אַדער ניט געוואָלט מיטנעמען דאָס אין הויז פון איר נייעם מאַן, דעם זשאַנדאַר. בורדעסן האָט די „איקאָנע" גאָרניט געשטערט, און סיראָטאַן, פֿאַרשטייט זיך, אויך ניט.

איך האָב אײַך געבראַכט פון אויסלאַנד אַ זאַך, וואָס איך וויל איר זאָלט עס גוט באַהאַלטן, אָבער גאָר גוט.

און איך האָב דערזען אַ שמאָל שוואַרץ קעסטעלע, ניט לענגער פון אַ פּעך. אין קעסטעלע איז געלעגן אַ קלייניע ספר־תורה אין אַ שיין גרין „העמדל". די ספר־תורה איז געווען ניט קיין געשריבענע מיט דער האַנט, נאָר אַרונטערפאָטאָגראַפירט פון אַן אַלטער פּאַריזער ספר־תורה. אין קעסטעלע איז אויך געלעגן אַ באַשטעטיקונג פון פּאַריזער „גרענד ראַבי", אַז דאָס איז אַן אמתע קאָפּיע.

בורדעס, אויגן זענען געווען נאָסלעך פון אויפרעגונג, ווען ער האָט מיר דערקלערט:

— איך האָב געקויפט אינגאַנצן דרײַ אַזעלכע ספרי־תורות — אייניע פֿאַר מיר אַליין, די צווייטע פֿאַר אײַך און די דריטע האָב איך נעכטן אַוועקגעשאָנקען. טרעפט וועמען?

— פֿראָפּערן?

— פֿראָפּערן? ! אָט דעם משומד וועל איך שענקען אַ ספר־תורה? ניין, דאָס האָט געקראָגן פון מיר אַ מענטש, וואָס קאָן אָפּשאָצן אַזאַ זאַך: ווי־אַדימיר סאָלאָוויאָוו.

— דער פּילאָסאָף? — האָב איך זיך געוואונדערט.

— יאָ, יאָ, טאָקע ער, דער גרויסער רוסישער פּילאָסאָף. ער איז געווען זייער צופֿרידן, זייער. דימינקאָ! עס זענען נאָך פֿאַראַן גוטע מענטשן אויף דער וועלט!

ער האָט געציטערט פון עקסטאַז. ביז שפּעט אין דער נאַכט זענען מיר געזעסן אין זײַן געמיטלעכן קאַבינעט, וואָס איז געווען אָנגעלאָדן מיט ביכער. ווידער האָט חזן סיראָטאַ געזונגען מיט דעם מעטאַלענעם קול „רצה", און ניקאָלאַי אוגאָדניק, יעזוס' געטרײַער דינער, האָט געקוקט אויף אונדז ביידן פון דער איקאָנע מיט זײַנע

קריסטאָפּעכע אויגן און יידישער בּאָרד, און ער האָט זיך גאָרניט געוואונדערט, ווײַל קיין געפּיל פּאָר הומאָר האָט ער ניט געהאָט...

(באַמערקונג: וואָדימיר סערגעיעוויטש סאָלאָוויאָוו איז געווען איינער פון די אינטערעסאַנטסטע, טיף־דענקנדע רוסישע פּילאָסאָפן פון זײַן צײַט. זיינע פּילאָסאָפישע אַנשויאונגען האָבן שטאַרק בּאַאײַנפלוסט דעם דעמאָלט יונגן רוסישן דיכטער אָלעקסאַנדער בלאָק. וועג סאָלאָוויאָוו האָט געהאָלטן בײַם שטאַרבן, — און דאָס איז געווען אַ פּאָר יאָר נאָכדעם, ווי בורדעס האָט אים געשאַנקען די ספּר־תורה, — האָט ער געבעטן גאָט פּאָר יידן אויף העברעיש. מיט זײַן אייניציקער שוועסטער, וואָס האָט געשריבן קינדער־מעשׂה־לעך אונטער דעם פסעוודאָנים „אָלעגרא", האָב איך זיך שפּעטער אָפט מאָל געטראָפן).

די ספּר־תורה, וואָס בורדעס האָט מיר געשאַנקען האָב איך נאָך ביז היינט.

פּעטערבורג איז געווען איבערגעפּילט מיט משומדים. אַ סך פון זיי זענען פּאַרבּליבן אין האָרצן גוטע יידן, אָבער גאָר ווייניק פון זיי פּלעגן זיך דערלויבן דעם לוקסוס צו פּאָרן קיין אַמסטער־דאַם דאָוונען אין דער אָלטער האָלענדישער שול. פּאַרשטייט זיך, אַז אַ געוויסער טייל פון זיי האָבן אינגאַנצן ניט געדאַוונט, ניט אין קירך און ניט אין שול; אָבערע, אָבער, האָבן יאָ געדאַוונט, און דווקא אין שול, ניט קוקנדיק אויף דעם, וואָס דאָס איז געווען פּאָר־בונדן פּאָר זיי מיט אַן ערנסטער געפּאָר.

די פּעטערבורגער שול — סינאַגאָגע — איז געווען אויף דער מאָדאָ מאָסטערסקאָיא אוליצאַ, ניט ווײַט פון דער מאָריאינסקער אָפּערע. פּאָרוואָס האָט מען גראָד דאָרטן געדאַרפט אויפּבויען די שול, ווייס איך ניט. איז דאָס געווען דער קוואָרטאָל, וואו עס האָבן געוואוינט יידן, אָדער דער גרעסטער טייל יידן? אַזא קוואָרטאָל איז אין פּעטערבורג אינגאַנצן ניט געווען. יידן האָבן געוואוינט צעוואָרפן איבער שטאָט און ניט גרופּירט זיך אין איין צענטער. די שול איז געווען אין אַזא פּלאַץ, וואו צו גיין צו איר צופוס איז געווען פשוט אוממעגלעך, און פּאָרן, זאָגן מיר, אין שבת און ימים־טובים טאָר מען דאָך ניט. טאָ וואָס־זשע טוט מען? מען איז טאָקע

צוגעפֿאָרן, נאָר מען פֿלעגט אָפּשטעלן דעם איזוואָטשיק אָדער די קאָרעטע אַ קוואַרטאַל וויבט פון דער געביידע און קומען צו „כל נדרי" צופוס. אַז מען גייט סוף־כל־דוי תשובה טאָן, נעמט מען שוין אַרײַן אין דער זאָל דעם הינטיקן פֿאָרן אויך. און ס'איז דורכגעגאַנגען: מען איז געבליבן לעבן...

די שול איז געווען ניט קיין זייער גרויסע, אָבער אויך ניט קיין קלײנע. אַ ביסל מאָדערניזירט אין דער אַרכיטעקטור. יעדנפֿאַל אימפּאָנירט דעם אויג האָט זי ניט.

דער דאָך האָט געהאַט די פֿאָרם פון אַ קופּאָל. די אַרײַנגאַנג־טיר איז געווען שיין, הויך, ברייט אָפֿן. דאָס הייסט, אַזוי אינגאַנצן אָפֿן פֿאָר יעדן אײַנעם איז זי ניט געווען; אַ שמש בײַ דער טיר פֿלעגט אויפּפּאַסן אויף די וואָס האָבן געוואָלט אַרײַנגיין.

דער דאָזיקער שמש, בײַ וועמען דער טלית פֿלעגט יעדע מינוט זיך אַרונטערוקן פון דער פּלייצע, ווי דאָס איז די טבע בײַ אַלע שמשים, האָט מיך אָפּגעשטעלט און געזאָגט, אויף רוסיש, פֿאַרשטייט זיך:

— די סינאַגאָגע איז איבערגעפֿאָקט. עס זענען נאָך פֿאָראַן פֿלעצער... פֿאַר קריסטן.

קריסטן פֿלעגן קומען אין שול, הויפּטזעכלעך כדי צו הערן קוואַרטין דעם חזן מיט דער וואונדערבאַרער שטימע. הינט איז דאָך יום כפּור, וועלן זיכער זיך אַרײַנכאָפּן וואָשנע קריסטלעכע געסט. אָבער איך, דער יונגער אומגעדולדיקער היציקער סטודענט, וואָס איז נאָר וואָס גנביש צוגעפֿאָרן מיט דעם טראָמוואַי, — איך האָב ניט געוואָלט וויסן פון דעם שמש'ס אויסרעכענונגען. איך האָב זיך ביטער אָפּגערופן:

— נאָר פֿאַר קריסטן זענען פֿאָראַן פֿלעצער? הייסט עס, מוז איך זיך שמדן, כדי צו קאָנען אַרײַנקומען יום כפּור אין שול?

דער שמש איז געווארן אַזוי צוטומלט פון מײַן חוצפּהדיקן ענטפֿער, אַז ער האָט געמאַכט אַ טריט אויף צוריק, און איך בין אַרײַן אינעווייניק.

איך שטיי אין אַ ווינקל; וויל ווי קומט אַן אַרעמער סטודענט צו זיצן? עס קאָסט דאָך געלט. איך שטיי צוזאַמען מיט אַנדערע

יידישע סטודענטן, אין פּאַרשיידענע אוניפּאַרמס, מיר דאָ פּאַרנעמען דעם פּלאַץ פון די יידישע סאָלדאַטן, וועלכע פּלעגן קומען אין שול אין ביאַליסטאָק, — און ניט נאָר אין ביאַליסטאָק, — און שטופּן זיך באַשיידן איןווינקל און הערן זיך צו צום יידישן וואָרט, צום יידישן ניגון. אָבער סאָלדאַטן זענען דאָ אויך פּאַראַן. דאָס רירט מיך טיף. מײַן האַרץ גייט אויס נאָך זיי, די יידישע בחורים. גאָט ווייס ווי אָזוי זיי האָבן פּאַרבליבן אָנדושעט קיין פּעטער־בורג. אונדזערע אוניפּאַרמס גיבן צו דער שול קאָליר. דער שטרענ־גער שמש בײַ דער טיר פּאַרשטייט דאָס ניט, ער האָלט מער פון קריסטלעכע געסט. מילא, ס׳איז אַ געשמאַק־זאַך.

איך טרעף דאָ אַ באַקאַנטן סטודענט פון אוניווערזיטעט. זײַן נאָמען איז באַבאַקאָוו. איך ווייס, אַז ער איז אַ פרײַנד פון אַן אָדעסער יונגענמאַן מיטן נאָמען זשאַבאָטינסקי. מען דערציילט, אַז דער דאָזיקער זשאַבאָטינסקי איז גאָר־גאָר אַ פּעיקער מענטש און ער שרײַבט גלענצנדע אַרטיקלען, וועלכע ווערן געדרוקט אין די אָדעסער צײַטונגען אונטער דעם לאָטײַנישן פּסעוודאָנים „אַלטאַ־לענא״. באַבאַקאָוו, אַ קליין מענטשעלע מיט נערוועזע באַוועגונגען, ווייס אַלץ. ער שושקעט מיר אין אויער אַרײַן:

איר זעט דאָרטן דעם מאַן מיט אַ גרויען בערדל? אין דער אוניפּאָרם פון אַ מיליטער־דאָקטאָר? זעט ווי ער רעדט!

— ער רעדט? איך האָב געמיינט, אַז ער איז אַ קריסט, גלאַט אַזוי אַרײַנגעקומען אין שול.

— ניין, ער איז אַ ייד.

— אַ מיליטער־דאָקטאָר, אַ ייד?!

דאָס איז אייגנער פון די וויניקע, וועלכע זענען נאָך איבערגע־בליבן פון די צײַטן פון אַלעקסאַנדער דעם צווייטן. יעדעס יאָר קומט ער אין שול און דאָווענט. דאָס איז זײַן פּלאַץ.

— און דאָרטן, הינטער אים, — אַ גענעראַל, אַן אמתער גע־נעראַל, מיט מעדאַלן, מיט אויסצייכענונגען, — וואָס טוט ער דאָ?

דער גענעראַל איז אַ ייד, אַ געשמדטער, נאָטירלעך. מען האָט אים אָפּגעשמדט מיט געוואַלד, ווען ער איז געווען אַ קינד. ער איז פון די קאַנטאָניסטן.

— אָבער איצט איז ער דאָך אַ „פּראָוואָסלאָווני"?

— זיכער. אָבער איר זעט דאָך אַליין, ווי ער האַלט פון דעם. יעדן יום כּפּור קומט ער אַהער, ציט אָן איבער זײַן געוועראַסקן מונדיר אַ טלית און שטייט אַפּ דעם גאַנצן אָוונט זון אויף מאָרגן דעם גאַנצן טאָג.

— אָבער אויב די פּאָליציי דערוויסט זיך פון אַזאַ זאַך...

— זעט איר דאָך, אַז ער שרעקט זיך ניט אַפּ פון דעם. און אפשר, ווער ווייסט? אפשר וויל ער גאָר, אַז מען זאָל אים כאַפּן, צו ווערן אַ מאַרטירער פאַר זײַן גלויבן... ווער קאָן דען וויסן? אַ, דער פּאָטאָגראָפּער שאָפּירט איז אויך דאָ.

— פּאָרוואָס זאָל ער דאָ ניט זײַן?

— ווייל ער איז שוין לאַנג קיין ייִד ניט.

— שאָפּירט? דער דיכטער, וואָס שרײַבט זינגע לידער אויף העברעאיש, קיין ייִד ניט?!

— ניין, ער איז ניט.

— איז ער ניט דער פּאָטאָגראָפּער פון קייזערלעכן הויף?

— נו, יאָ, ער האָט די דערלויבעניש צו פּאָטאָגראָפּירן דעם צאַר און אַלע גרויספירשטן. קיין אַנדערער טאָר דאָס ניט טאָן.

— מסתמא האָט ער זיך צוליב דעם געשמדט.

— יאָ, צוליב דעם, — האָט באַבקאָוו געענטפערט. — געווען געצוואונגען דאָס צו טאָן.

— טישע; ניע ראַזגאוואַריוואָט! (שטיל, ניט רעדן!) — האָב איך דערהערט לעבן זיך די בייזע שטימע פון דעם שמש, וועלכער איז צוגעקומען צו אונז, נאָכדעם ווי ער האָט אַרײַנגעפירט צוויי וואַשנע — און ווי עס האָט אויסגעזען, קריסטלעכע — געסט.

ווען דער שמש מיט דעם טלית, וואָס האָט זיך כסדר אַרונטער־געוקט, האָט זיך אָפּגעטראָגן, האָט דער קלייַנער באַבקאָוו ווידער אַנגעהויבן מיר אַרײַנשושקען אין אויער:

— טוט נאָר אַ קוק אויף די צוויי מענטשן, ווען דער שמש האָט נאָר וואָס אַרײַנגעפירט.

— די הויכע מיט די געגאָלטע פּנימער?

— יאָ, דאָס זענען זיי.

איך האָב געקוקט אויף די קריסטלעכע געסט. זיי זענען געווען שיין און רייַנלעך אָנגעטאָן, געהאַלטן זיך מיט גרויס זעלבסטווירדע. באַזונדערס איינער פון זיי, דער מיט דעם זאַטן, צופרידענעם אויסדרוק. מערקווירדיק איז געווען די ענלעכקייט צווישן זיי. זיי האָבן אויסגעזען ניט נאָר ווי ברידער, נאָר ווי צווילינג־ברידער. חוץ דעם, האָט זייער פּנים דערמאָנט אַן אָנדער זייער באַקאַנטן פּנים, נאָר אין דעם מאָמענט האָב איך זיך ניט געקאָנט דערמאָנען ווער דאָס איז.

— זיכער דאַרפן זיי אײַך זײַן באַקאַנט, — האָט באָבקאָוו געזאָגט, — איינער איז דאָך דער באָווסטער זינגער פון דער מאַריאָנסקער אָפּערע, יאָאָכים טאַרטאָקאָוו.

— און דער צווייטער איז זײַן ברודער?

— שש... שטיל, — האָט ער מיך אָפּגעשטעלט. — דער צווייטער איז יאָקאָב רובינשטיין, דער זון פון דעם וועלט־באָווסטן אַנטאַן רובינשטיין.

איצט האָב איך זיך דערמאָנט אויף וועמען די צווייַ מענער זענען דאָס ענלעך; נו, יאָ, אויף רובינשטיינען. ווער האָט דאָס ניט געקענט זײַן כאַראַקטעריסטישן פּנים מיט די לאַנגע האָר און שטרענגע אויגן? זײַן בילד איז דאָך געווען פאַרשפרייט אין פּאָטאָגראָפיעס און סטאָטועס איבער גאַנץ רוסלאַנד.

— איך האָב ניט געוואוסט, אַז רובינשטיין האָט געהאָט אַ זון, — האָב איך געזאָגט. — איז ער אויך אַ מוזיקער? וואָס איז ער?

— גאָרנישט. אַ געווייַנלעכער מענטש, און דערצו נאָך, ווי מען זאָגט, אַ קראַנקער.

— אָבער ווי קומט עס, אַז ער און טאַרטאָקאָוו זענען אזוי ענלעך אייַנער אויפן צווייטן?

באָבקאָוו האָט זיך צוגעשאָרט צו מיר נאָך נעענטער און אַרײַנגעשושקעט מיר אין אויער:

— מען דערציילט, אַז — איך וויים ניט אויב דאָס איז אמת — אַז טאַרטאָקאָוו איז רובינשטיינס אַ ניט־געזעצלעכער זון, אַ רעזולטאַט פון אַ ראָמאַנטישער באַגעגעניש, וואָס דער גרויסער מוזיקער

האָט געהאָט מיט יאָרן צוריק אין אָדעס. טאָרטאָקאָווס מאָמע איז אויך געווען אַ יידישע פרוי.

אין דער מינוט האָט קוואָרטינס זיסע שטימע אָנגעהויבן:

„כּל נדרי..."

און אין דער שול, אין דער מערקווירדיקער שול, וואו עס זענען געווען פאַרזאַמלט יידן און קריסטן און האַלבע יידן און יידן, וואָס זענען קריסטן, און קריסטן וואָס זענען יידן, אין אָט דער שול איז געוואָרן הייליק שטיל.

„כּל נדרי..." — האָט זיך געהערט אין דער געבוידע, פונקט אַזוי ווי פֿאַראַיאָרן, פֿאַר צען און פֿופֿציק יאָרן צוריק, און ווען די דאָזיקע תפילה איז געזונגען געוואָרן אין שפּאַניע — דורך פּייַער, אייַזן און בלוט:

— „כּל נדרי..."

אָבער דאָס איז געווען יום־כּפּור. דאָ זענען קריסטן און האַלבע קריסטן געלאָפֿן אין שול אַרייַן „דערשראָקן" פֿאַר דעם גרויסן יום־טוב, וואָס האָט געהאָט אַ מיסטעריעזע קראָפט.

די קריסטלעכע יום־טובים אָבער, ווי למשל „פּאַסכאַ" (פּסח), אָדער „ראָזשדעסטוואָ" (קריסטמעס), האָבן די פּטערבורגער יידן מיטגעמאַכט מיט די קריסטן. אַ גרויסע „יאָלקע" (קריסטמעס־בוים) איז געשטאַנען בייַ פּראָפּערן אין זאַל, באַהאַנגען מיט פּרעזענטן. אַלע מיטאַרבעטער פון דער „בירזשאַווקאַ" זענען געווען אייַנגעלאָדן, חוץ די מיטאַרבעטער, וועלכע פּראָפּער האָט אגב ניט אַזוי שטאַרק רעספּעקטירט (ער האָט דאָך זיי געצאָלט, טאָ צו וואָס נאָך רעספּעקטירן?). עס זענען געווען אויך באַוואוסטע זינגער, שוישפּילער און גלאָט פּראָמינענטע פּערזאָנען, — ווי וויט מעגלעך, קריסטן. ווייל אונדזער אַרויסגעבער האָט זיך געהאַלטן פֿאַר אַ הונדערט־פּראָצענטיקן קריסט און פון יידישקייט האָט ער גאָרניט געוואָלט ווייסן. פּאַרשטייט זיך, אַז קיינער האָט זיין „קריסטלעכקייט" ניט געמוען ערנסט. גיי, נעם עס ערנסט בייַ אַ מענטשן, וואָס רעדט אַ שוידערלעכן רוסיש און האָט אַ קרומע נאָז, ווי בייַ אַ פּאפּוגאַיי! אָבער אים האָט עס ניט געאָרט. אייַנמאָל, נאָך אַ קלייַנעם צוזאַמענ־

שטויס מיט אים, וועז איך האָב אים געוואָרנט, אַז איך פֿאָרלאָז די ציטונג, האָט ער מיר געזאָגט:

— ווי זאָל איך אײַך זאָגן צו דעם, גאָספּאָדין „דימאָוו" (דער אַלטער טעות זיינער), איר קאָנט אַוועקגיין, נאָר עס וועט אײַך זײַן שווער צוריקצוקומען, ווײַל ווי זאָל איך אײַך זאָגן צו דעם, איך האָב קיין חשק ניט צו פֿאַרגרעסערן די צאָל פון מײַנע יידישע מיטאַרבעטער.

דאָס איז געווען אַזוי אומגעריכט־קאָמיש, אַז איך האָב זיך ניט געקאָנט צוריקהאַלטן פון געלעכטער. אין דער ציטונג בין איך פֿאָרט געבליבן.

די קריסטלעכע „פּאָסכאָ" (איסטער) האָט מען אויך געפּײַערט מיט פֿאַראַד אין זײַן הויז. אָבער דאָס מאָל איז דאָס שוין געווען מער דער יום־טוב ניט פון הער פּראָפּער, נאָר פון פרוי פּראָפּער.

איך בין געווען אײַנגעלאָדן פון איר צו דעם רײַכן „פּאָסכאָ"־טיש צוזאַמען מיט אַנדערע געסט. מײַן פרײַנד בורדעס איז געווען צווישן זיי. ער האָט געגעסן דעם „קוליעטש", געקײַט די גע־פֿאַרבטע אייער, האָט געהאָט הנאָה פון דער פּאָסכע (אַ מין שפּײַז פון ווייכן קעז מיט צוקער אאַז"ו.) און שטיל־ערהייט געריידט צו מיר:

— איז דאָס ניט די גרעסטע שאַנד צו פֿראַווען די פֿראַוואַסלאַווענע פּאָסכאַ און דערבײַ ניט פֿאַרשטיין ריכטיק אויסצורעדן אַ רוסיש וואָרט? קוקט נאָר אויף איר, ווי זי זיצט דאָ מיט דעם גאַלדענעם צלם אויף דער ברוסט, די משומדתטע!...

פרוי פּראָפּער, די געבוירענע לאָסקי, האָט טאַקע געטראָגן אַ גרויסן גאַלדענעם צלם, אַזוי ווי דאָס טוען די גלחים אין קירך. די געסט — די יידישע און בפרט די קריסטלעכע — האָבן געמאַכט אַן אַנשטעל, ווי זיי וואָלטן דאָס ניט געזען; אָבער די נאָרישע פֿלאַראַ (איר אמתער נאָמען איז מסתמא געווען פֿײַגע!) מאַרטינאָוונאַ(?) האָט יעדע מינוט פֿאַרריכט דעם צלם, אַזוי ווי דאָס וואָלט געווען עפּעס אַ צאַצקע, מיט וועלכער מען שפּילט זיך. איך האָב דיטלעך דערהערט, ווי זי האָט מיט שטאָלץ אויסגערעדט צו אײַנעם פון די געסט:

— עסט אַ שטיקל „פּאַסכע". גרעפּין טיזענהאָוזען זאָגט, אַז מיין „פּאַסכע" איז די בעסטע אין גאַנץ פּעטערבורג!

בורדעס האָט ניט אויסגעהאַלטן. אַ שטיק קויליעטש איז אים געבליבן שטעקן אין גאָרגל און ער האָט זיך צעהוסט אַזוי שטאַרק, אַז ער האָט געמוזט פּאַרלאָזן דעם טיש. פרוי פּראָפּערס באַמערקונג איז געוואָרן אַ פּאָפולער ווערטל אין שטאָט. מיט יאָרן שפּעטער האָב איך נאָך געהערט פון צייט צו צייט ווי מען האָט מיט שפּאָט איבערגעחזרט:

„מיין פּאַסכע אין די בעסטע אין גאַנץ פּעטערבורג!"

פון אָלע גרימאַסן, וואָס דער רוסישער פּריסטאַוו האָט אַרויפּ־געצוואונגען אויף דער יידישער רעליגיע, איז דאָס געווען די סאָמע אָפּשטויסנדסטע, כמעט שוין ניט קיין מענטשלעכע, כמעט אַ טיוווילשע.

קאַפּיטל פינף

וועו די שפּאַנישע אינקוויזיציע האָט באַשאַפֿן די „מאַראַנעו" — די יידן, וואָס זענען געווען געצוואונגען אָנצונעמען דעם קריסטלעכן גלויבן, אָבער זענען אין געהיים געבליבן יידן, איז דאָס געווען א נייער באַגריף, א נייע פֿאָרם פֿון א פּסיכאָלאָגישער פֿאַרקריפּלונג, א קאָנווולסיע, וואָס האָט פֿאַרצערט די נשמה, פֿאַרסמט דעם מוח.

די שפּאַנישע קירך האָט גאָר אין גיכן זיך דערוואוסט וועגן דעם „שווינדל". גרויזאָם און רחמנות איז געווען דער צאָרן פון דער „אָפּגעאָרטער" קירך. די קירך האָט זיך געפּילט זייער געקרענקט, געקריוודעט, באַלייַדיקט. וואָס הייסט? צוערשט אָנגענומען דעם קאַטולישן גלויבן און דערנאָך אים אוועקגעוואַרפן...? אויסגעראַטן וועט איר ווערן, מאַראַנעו פון שפּאַניע!

די מאַראַנעו פון שפּאַניע האָבן ווידער אויפגעלעבט אין אַן אַנדער מדינה, אויף דעם ברעג פון אַן אַנדער טייַך, אין די גאַסן פון אַנדערע שטעט, שענערע אָפּילו ווי מאַדריד אַליין. דאָס זענען געווען: פּעטערבורג, מאָסקווע, קיעוו — די שטעט און די געגנטן וואו יידן איז ניט דערלויבט געווען צו וואוינען.

א פּאָר צענדליג מיל פון פּעטערבורג, ניט ווייט פון דער סטאַנציע פֿרעאָבראַזשענסקאַיאַ (איצט רופֿט מען עס אפֿשר אַנדערש), אויף דעם טרויעריקן וועג צו דעם יידישן בית־עולם, שטייט א מצבה. זי איז ניט אויף דעם בית־עולם גופא, נאָר אויסערהאַלב דעם צאַם, בייַם סאַמע וועג. יעדער איינער, וואָס גייט פֿאַרבי, מוז זיך אָפּשטעלן: וואָס טוט דאָ אין פּעלד בייַם וועג די איינזאַמע מצבה, דער שיינער, גרויסער און רייַך־אויסגעאַרבעטער שטיין, אַן

אַ צלם, אַבער אויך אַן אַ שום יידישן עמבלעם? וועט ליגט אונטער דעם שטיין?

פֿאַרוואָס וועלט דאָ באַהאַלטן די רעליגיע פֿון דעם פֿאַר־שטאַרבענעם? און זיין נאָמען — זיין נאָמען אויך?!... איר קומט נענטער און איר לייענט אויף רוסיש:

„פּראָכאָזשי, אָסטאַנאָוויס אי פּאָדומאַי: יאָ דאָמאַ, אַ טי וו גאָסטיאַך" (פּאַרבייגייער, שטעל זיך אַפּ און פּאַרטראַכט זיך: איך בין אין דער היים, דו אַבער ביזט צו גאָסט).

מיט יאָרן צוריק איז געקומען צו פּאָרן קיין פּעטערבורג אַ רייכער ייד, פון מינסק, דוכט זיך. ער איז געווען קראַנק, געוואָלט זיך דורכרעדן מיט אַ גרויסן פּראָפעסאָר. קיין וואוינערכט האָט ער ניט געהאַט, און אַזוי ווי די קראַנקהייט האָט פּראָגרעסירט, און קיין צייט פֿאַרלירן האָט ער ניט געקאָנט, איז ער געקומען צו פּאָרן ניט אויף זיין אייגענעם נאָמען, נאָר אויף דעם נאָמען פון זיין קריסטלעכן פרייַנד פּעטראָוו, אַדער סאָקאָלאָוו. אים איז געוואָרן אַלץ ערגער. ער האָט געדאַרפט דורכמאַכן אַן אָפּעראַציע, וועלכע האָט זיך געענדיקט מיטן טויט פון דעם פּאַציענט. דער ייד איז געשטאַרבן; אַבער געשטאַרבן לויט די דאָקומענטן איז דאָך פּעטראָוו, דער קריסט, דער „פּראָוואָסלאַווני". דאַרף מען, הייסט עס, אים מקבר זיין אויף דעם קריסטלעכן בית־עולם. אַבער דאָ האָבן זיך אַרייַנגעמישט די משפּחה און קרובים פון מינסק און דערציילט דער פּאָליציי דעם אמת. ווייל וואָס האָט מען שוין דעם „פּאַרברע־כער" געקאָנט טאָן? זיי האָבן אַבער געמאַכט אַ טעות: דער רוסישער פּריסטאָוו האָט אַזוי לייכט ניט אָפּגעלאָזן דעם יידן, וועלכער האָט אים געוואָלט אָפּנאַרן. אַזוי ווי דער ייד איז געשטאַרבן אויף אַ קריסטלעכן פּאָספּאָרט, מוז מען אים באַגראָבן ווי אַ קריסט. אַבער אַזוי ווי ער איז פּאָרט ניט געווען קיין קריסט, מוז מען אים באַ־האַנדלען ווי אַ מינסקער ייד. נאָר אַזוי ווי אויף דעם יידישן בית־עולם אין פּעטערבורג לייגן נאָר די, וואָס האָבן וואוינערכט, פּאָסט ער זיך דאָרט ניט אַרייַן. הייסט עס, איז ער ניט אַהער און ניט אַהין, ניט קיין קריסט און ניט קיין ייד, בלויז אַ פּאָספּאָרט, און דערצו נאָך אַ פּאָלשער. דער סוף איז דאָס, וואָס יעדער איינער

קאָן איצט זען: אַ שיינע מצבה, געבויט בײַם סאָמע וועג צווישן צוויי בית־עולמס, דעם יידישן און דעם קריסטלעכן, און די ביטער־טרויעריקע איבערשריפט:

„איך בין אין דער הייַם; דו אָבער ביזט צו גאָסט.“

זיכער איז ער אין דער הייַם... ניט אין דער „טשערטאָאַסיעדלאָסטי“, וואו יידן איז דערלויבט צו וואוינען, נאָר טאָקע בײַ זיך אַליין, טאָקע ניט צו גאָסט — דערלויבט, צי ניט דערלויבט. דער גראָדאָנאַטשאַלניק (הויפּט פון דער שטאָט) — דוכט זיך, אַז דאָס איז געווען פאָן־גרעסער — האָט באָפוילן, אַז די מצבה זאָל ניט זײַן קיין יידישע, ווײַל געלעגן אונטער איר איז דאָך פּעטראָוו, וועלכער האָט צו דער צײַט נאָך געלעבט. אָבער אַ טיפער, אַן אמתער יידישער טרויער וווייעט פון דעם שטיין, אַ ניגון אַן ווער־טער, אַ קרעכץ, וואָס קאָן געבוירן ווערן נאָר אין דער געטאָ: אַן יידישע סימבאָלן און עמבלעמען און פּאָרט יידיש!

אָט דער מינסקער יידּ מיט דעם פּאָלשן פּאַספּאָרט און אמתן טויט, דער „פּעטראָוו“, קאָן באָטראַכט ווערן ווי דער ערשטער מאָדערנער מאָראַן, דער פּאַרשטעלטער יידּ, וואָס איז געשטאָרבן אויף די שמאָלע גאַסן פון מאָדריד און האָט ווידער אויפגעלעבט אויף די שיינע בריייטע פּראָספּעקטן פון פּעטערבורג. די שוין האַלב־פּאַרגעסענע געשיכטע פון מיטלאָלטער האָט אַנגעהויבן זיך איבער־חזרן. ווידער דאַרף מען זיך פּאַרשטעלן, ווידער זיך באַהאַלטן, זינגען דאָס קריסטלעכע „האָספּאָדי פּאָמילוי“ און שטילערהייט דאָוונען פון אַלטן סידור, וואָס איז איבערגעבליבן פון טאַטן. ווידער אַ געצוואונגענער שמד, אַ צלם, וואָס באָדעקט דאָס יידיש־קלאָפּנ־דיקע האַרץ און וואָס דריקט, דריקט ווי אַ בארג... טאָרקוועמאָדאַ, דער גרויזאָמער אינקוויזיטאָר פון שפּאַניע, רעדט איצט רוסיש. ער איז געוואָרן אַ ביסל מענטשלעכער, אַ קאָפּעטשקע ציווילייזיר־טער, ווײַל עס גייט שוין אין נינצנטן יאָרהונדערט און מען שעמט זיך פּאָר אייראָפּע, — כאָטש דאָס אויך ניט צופיל.

נאָך דער דערמאָרדונג פֿון אַלעקסאַנדער דעם צווייטן, האָט די רוסישע רעגירונג אָנגעהויבן נאָך מער צו פֿאַרפֿאַלגן די יידן. מען האָט זיי געטריבן פֿון פּעטערבורג, פֿון מאָסקווע, פֿון קיעוו, פֿון דער וואָלגאַ, פֿון רוסישע דערפֿער. און ניט נאָר אין אַ פֿיזישער געטאָ האָט מען די יידן אַריינגעיאָגט; עס איז געשאַפֿן געוואָרן אַ פּינלעכערע, אַ מער דערדריקנדע געטאָ: אַן עקאָנאָמישע, אַ פּאָליטישע, אַ גייסטיקע, אַ וויסנשאַפֿטלעכע... און כּדי דורכצוברעכן די גראָטעס, וואָס האָבן אָפּגעטיילט די יידישע וועלט פֿון דער ניט־יידישער, איז וויניק געווען טאָלאָנט, געלט, גוטע פֿאַרבינדונגען; אָבער עס איז געווען גענוג, צו וויזן דעם פּריסטאָו אַ טויף־שיין... אַן אומענדלעכע רייע פֿון דערשיטערנדע דראָמען האָבן זיך געשאַפֿן אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם ענין.

אָבער אַנגעמען דעם קריסטלעכן גלויבן, האָט נאָך ניט געמיינט וועלן אַ קריסט. אַ סך אַפֿטער האָט דאָס געמיינט פּונקט פֿאַרקערט: צו וועלן א ייד. און גראָד דאָ פֿלעגט זיך אָנהויבן אַ טראָגעדיע — אַ טראָגישער לעבן און אַ טראָגישער טויט.

דער פֿאַל מיט דעם פֿאָטאָגראָפֿער שאָפּירא איז פֿאַרבליבן אין זכּרון. ער איז געווען אַ ייד, אַ קענער פֿון דער העברעאישער שפּראָך, אַ דיכטער. זיינע העברעאישע לידער זיינען געווען באַקאַנט. וועגן די יידן־פֿאַרפֿאָלגונגען האָבן זיך פֿאַרשטאַרקט, איז שאָפּירא געווען געצוואונגען צו שמדן זיך. מיט האַרץ־קלעמעניש, מיט אַ פּעסט־פֿאַרמאָכט מויל, כּדי ניט אויסצושרייען פֿון וווייטאָג, איז ער אַריין אין קלויסטער א ייד און אַרויסגעקומען פֿון דאָרטן אַן... אומגליקלעכער ייד. אָבער אין זיין פּאַספּאָרט איז געווען שוין אָנגעשריבן מיט פֿרישן טינט:

„פּראָוואָסלאָווני".

זיין פּאָטאָגראָפֿישע סטודיע איז געווען אייגנטומלעך אויף נעווסקי פּראָספּעקט, פֿונקט אַנטקעגן דעם פּרעכטיקן קאָזאַנסקי סאָבאָר. שאָפּיראָס פּאָטאָגראָפֿישע אַרבעטן זיינען געווען באַקאַנט איבער גאַנץ רוסלאַנד, ניט נאָר צוליב זייער פֿיינקייט, נאָר הויפּטזעכלעך צוליב דעם, וואָס ער, דער ייד, און איצט דער פּראָוואָסלאָווני, האָט געהאָט דאָס רעכט צו פּאָטאָגראָפֿירן דעם צאָר און זיין משפּחה. כדי צו קאָנען אָנגיין מיט דער דאָזיקער אַרבעט, האָט ער זיך געשמדט.

ער האָט ווייטער געשריבן לידער אויף העברעאיש, איז געגאַנגען אין שול, געהערט צו יידישע אַרגאַניזאַציעס. ער האָט געהאַט אַ גרויסע נייגונג אויך צו דער רוסישער ליטעראַטור, וועלכע ער האָט גוט געקענט און הויך געשאַצט. שאָפּיראָ איז געווען שטאָלץ מיט דעם, וואָס די גרעסטע און טאָלאַנטפֿולסטע פּאָרשטייער פֿון דער רוסישער ליטעראַטור האָבן זיך פּאָטאָגראָפֿירט דווקא ביי אים.

ביינאַכט פלעגט זיך אָנהויבן זיין מאַטערניש. אין אַ באַשטימטער שעה, וען דרויסן איז נאָך געווען טונקל — פלעגן אָנהויבן קלינגען די הונדערט־פּודיקע גלאָקן פֿון דעם קאָזאַנסקי סאָבאָר, וועלכער, ווי געזאָגט, איז געשטאַנען פֿונקט אַנטקעגן זיין וואוינונג. יאָרן־לאַנג האָט שאָפּיראָ אָפּגעלעבט אין דער זעלבער וואוינונג זיינער און ניט געהערט די גלאָקן; נאָך זיין שמדן זיך, האָט ער פֿלוצלונג אָנטדעקט, אַז זיי זיינען דאָ: זייער שווערער מעטאַלענער קלאַנג האָט אים אַרויס־געריסן פֿון שלאָף יעדע נאַכט, יעדע טונקעלע נאַכט אין איין און דער זעלבער שעה. ער האָט געקאָנט ווי טיף שלאָפֿן — דער ערשטער מעטאַלישער „בום" איז געווען ווי אַ קלאַפּ איבער זיין קאָפּ, ווי אַ שאַרפֿער שטאָך אין זיין האַרץ, און ער האָט זיך אויפֿגעכאַפּט דערשראָקן, צוטומלט און צעטראָגן פֿון די אייזערנע קלעפּ, וועלכע האָבן אים באַשאָטן אַלץ מער.

„געדענקסט?" — האָבן די גלאָקן צו אים געערעדט. — „געדענקסטו דעם פּרימאָרגן, וען מיר האָבן געקלונגען פֿאַר דיר אין דער קירך, און דער גלח האָט געערעדט צו דיר און געמאַכט דיך צלמן זיך, און מיט טויטע ליפּן, מיט האַס, בושה און קאָנוואולסיע

אין האַרצן האָסטו נאָכגעזאָגט דעם גלח ווערטער? זיי זיינען געווען אויף אלט־סלאָוויש, אָבער דו קענסט דאָך די שפראַך און האָסט ניט פֿאַרשטאַנען וואָס האָט געמיינט".

„בום־בים... בום־בים!" — האָבן ווייטער געקלונגען די גלאָקן און ווייטער האָט זיך אויפֿגעראָלט די סצענע, וועלכע ער, דער העב־רעאישער דיכטער, דער נאַציאָנאַליסט האָט איבערגעלעבט. זי גייט נאָך אָן ווייטער. זי האָט ניט פֿאַרענדיקט דאָרטן, אין דער קירך, ווי־דער האָט דער גלח געזאָגט תפילות איבער אים און געמאַכט אַ צייכן פֿון צלם אויף זיין פּנים. דער צייכן איז געמאַכט געווען מיט אַ באַ־שטימטער פֿלייסיקייט ענלעך צו בוימל, וואָס הייסט אויף רוסיש „מירא", די שוועכע טראָפּנס זיינען געפֿאַלן איבער זיין בלייכן פּנים. אינסטינקטיוו האָט ער געמאַכט אַ באַוועגונג אָפּצוווישן די טראָפּנס, אָבער דער גלח האָט ניט געלאָזט.

„בום־בים... בים־בום!" — האָבן געפֿיניקט אים די גלאָקן. דער מעטאַלישער קול זייערער איז אַרייַנגעדרונגען דורכן פֿענסטער, דורך די וועגט, אָנגעפֿילט דעם צימער, דאָס גאַנצע הויז, דעם מוח, און גערייסן זיין יידיש — איצט שוין אַוודאי יידיש האָרץ.

און אַזוי האָט זיך איבערגעחזרט יעדע נאַכט. יעדע נאַכט איז ער דורכגעגאַנגען דעם זעלבן מאַרטירער־וועג, יעדע נאַכט, בשעת די שטאָט איז געשלאָפֿן און די גלאָקן זיינען געווען וואַך, האָט דער העב־רעאישער דיכטער, דעם צאָרס פֿאָטאָגראָפֿער, זיך געשמדט. ניט אייגמאָל, נאָר צענטלייקער און צענטלייקער מאָל האָט ער זיך שוין אָפּגעזאָגט פֿון דעם „פֿאַלשן גלויבן פֿון די רבנים און די גאונים", — ווי דער גלח האָט אים געצוואונגען נאָכצוזאָגן; ניט איין מאָל, נאָר צענטלייקער מאָל האָב ער זיך אָפּגעזאָגט פֿון טאָטע־מאַמע... אָבער וואָס מער ער האָט זיך געשמדט, אַלץ מער איז ער געווארן יוד, און וואָס מער די גלאָקן האָבן געבים־בומט איבער זיין אומגליקלעכן קאָפּ און געראָפֿן אים אין קירך אריין, אַלץ ווייטער האָט ער געוואָלט אָנט־לויפֿן פֿון איר.

וואוהין לויפֿן? וואו באַהאַלט מען זיך?

זיכער האָט ער געקאָנט זיך אַריבערקלייבן אין אַן אַנדער וואוי־נונג, וואו מען הערט ניט קיין גלאָקן. אָבער ווי אַזוי נעמט מען מיט

די גאנצע פּאטאגראפֿיע, די סטודיע, דעם גלעזערנעם דאך, די אלע אייניריכטונגען און דעם אדרעס, דעם יארן־לאנג גוט־באקאנטן אדרעס אויף נעווסקי פּראספּעקט? ער איז געווען געצוואונגען צו בלייבן דא אין צענטער פון דער שטאט.

שאפירא האט ניט אויסגעהאלטן און איז פּארט אנטלאפן. ער האט פּארקויפט זיין פּלאץ, זיין גאנצן געשעפט, זיך ענטזאגט פון דעם כבוד צו זיין דער „פּאטאגראף יעווא וועליטשעסטווא" (פון זיין מאיעסטעט) און זיך איבערגעקליבן אין א שטיל ווינקל, ווייט פון צענטער, וואו קיינער האט אים ניט געקענט און ער האט קיינעם ניט געקענט. דא איז ער געשטארבן — אליין, אינזאם, ארומגע־רינגלט פון זיינע העברעאישע ביכער און העברעאישע מאנוסקריפטן.

באגראבן האט מען אים נאטירלעך, אויף א קריסטלעכן בית־עולם, און גלאקן האבן טרויעריק באגלייט זיין לעצטן גאנג, געהערט האט ער זיי שוין נישט; אדער — וער ווייסט? — אפשר יא גע־הערט?...

דאס פּראבלעם ווי צו ברענגען צו קבורה א משומד, איז אפט מאל געווען א קאמפּליצירטע. איך געדענק דעם פּאלגענדן פּאל:

איינמאל אין א ווינטערדיקן פּרי־מארגן האט אנגעקלונגען מיין טעלעפֿאן.

— קענט איר קומען צו אונדז? האט ארויסגערעדט די שטימע פון א באקאנט מיידל אלגא פ. — עס איז זייער וויכטיק. קומט באלד.

איך בין אפט געווען אין הויז ביי אלגאס עלטערן. דער פּאטער איז געווען א שטילער, א שווייגנדיקער יד, א קאמיסיאנער ביים פּארקויפן הייזער. די מוטער, אן אינטעליגענטע פרוי, אלגא איז געווען א שילערין פון קאנסערוואטאריע, געשפּילט פידל. זי איז געווען די שילערין פון דעם דעמאלט באקאנטן פידלער גאלקין. חוץ איר, איז געווען נאך א יונגערע שוועסטער, ועלכע האט פּארשפּראכן צו ווערן אן ערשטקלאסיקע זינגערין.

א פּארווייניגט דינסט־מיידל האט געעפנט די טיר און געזאגט צו מיר:

— אונדזער בארין (באלעבאס) איז געשטארבן היינט ביי נאכט.

אין צימער איז אַריין אַלגאַס מוטער. זי איז געווען זייער בלאַס, דערדריקט, האָט אָבער געהאַלטן זיך מוטיק.

— דאָס האָב איך געבעטן זיין אַזוי גוט און קומען צו אונדז. איך בעט אייך אונדז צו העלפֿן. גייט אַריין אין שול און לאָזט זיי וויסן, וואָס עס איז פֿאַרגעקומען. זיי וועלן שוין מאַכן אַלע פֿאַר־בעריטונגען פֿאַר דער באַערדיגונג. אָט זענען די דאָקומענטן פֿון מיין מאַן.

אין דעם מאָמענט איז אַריינגעקומען אַ יונגער בלאָנדער סטודענט פֿון אוניווערזיטעט מיט אַ גאַר עכט־רוסישן נאָמען: רומאַנאָוו. אָבער ער איז געווען אַ ייִד, געבוירן אין גאָטשינאַ, אַ שטעטל לעבן פּע־טערבורג, וואו עס האָבן זומער־צייט געוואוינט דער צאַר און די אויסגעקליבענע גוואַרדיע אָפֿיצירן און וואו געווייגלעכע שטערבלעכע און יידן בפֿרט זיינען געווען גאָר זעלטן. רומאַנאָוס פֿאַרשטאַרבע־נער פֿאָטער אין געווען אין דער „אַריסטאָקראַטישער" גאָטשינאַ אַ פֿאָטאָגראַפֿער, געהאָט צו טאָן מיט רייכע אָפֿיצירן, און זיי האָבן אים גוט באַהאַנדלט. אַרקאַדי רומאַנאָוו, דער עלטסטער זון, האָט געהאָט בלאָנדע גויאישע האָר, רונדע ראָזע בעקעלעך, אַ כמעט קאָצאַפּסקע קאַרטאָפֿל־נאָז, אַן עכט גויאישע אויסשפּראַך. ער איז געווען זייער קלוג, באַגאַבט, געהאָט אויסגעצייכנטע מאָניערן, געווען טאָקטפֿול, פֿאַרשטאַנען מענטשן, באַזונדערס זייערע שוואַכע זייטן. אַ קורצע צייט האָט ער זיך אינטערעסירט מיט ציוניזם, אָבער אינגיכן האָט ער דאָס פֿאַרגעסן און איז געוואָרן פֿאַראינטערעסירט נאָר אין איין זאַך: אויפֿ־צובויען זיין פּערזענלעכע קאַריערע (און דאָס איז אים טאַקע געלונגען. ער איז געוואָרן איינער פֿון די וויכטיקע פּערזענלעכקייטן און מיט־אַרבעטער פֿון דער רייכער מאָסקווער צייטונג „רוסקאָיע סלאָווא", געווארן אַן „אייגענער מענטש" בייַם מיניסטער וויטע, האָט חתונה געהאָט מיט מיין קוזינע, זשעניאַ שטעמבער, און געמאַכט אַ מיליאָן).

— איך פֿאָר מיט דיר אין דער קאַנצעלאַריע פֿון דער שול, — האָט רומאַנאָוו מיר פֿאַרגעשלאָגן. — אויף מיר ווארט אונטן מיין איזוואָזשטשיק. קום.

כאָטש די סיטואַציע איז געווען אַ טרויעריקע, האָב איך פֿאַרט ניט געקאָנט זיך צוריקהאַלטן פֿון אַ געלעכטער. ווייַ איך האָב

דאָך געוואוסט, וואָס עס מיינט ביי אים „מיין איזוואָשטשיק": רומאַנאַוו האָט געהאַט ווייניק צוטרוי צו אַ טראַמווי און נאָך ווינציקער צו גיין צופֿיס. ער פֿלעגט דינגען אַן איזוואָשטשיק און הייסן אים פֿאָרן. קיין געלט צו באַצאָלן דעם איזוואָשטשיק האָט ער נאָך ניט געהאַט, אָבער געהאַפֿט צו באַקומען דאָס געלט ביי די, צו ווען ער איז געפֿאָרן. ווען ער האָט עס ניט געקראָגן ביי אייגעם, פֿלעגט ער פֿאָרן צו אַ צווייטן, צו אַ דריטן, און אזוי פֿלעגט ער אָפֿט מאָל אַרומפֿאָרן עטלעכע שעה. דער רעכנונג פֿלעגט אַלץ ווערן גרעסער, אָבער אַפֿטשעפֿן זיך פֿון דעם איזוואָשטשיק, פֿון דעם קרעדיטאָר זיינעם האָט ער דאָך שוין ניט געקאָנט. צום סוף איז עס געווען אַ נישטקשהדיקע סומע געלט, עטלעכע רובל, און ביידע זענען געווען צופֿרידן: אי מיין רומאַנאַוו, אי זיין איזוואָשטשיק. אָבער צי דער מאַן, וואָס האָט געגעבן דאָס געלט, איז געווען צופֿרידן, איז שוין אַן אַנדער פֿראַגע.

מיר זענען אַנגעקומען אין קאָנטאָר פֿון דער סינאַגאָגע אין מאָלאָי מאָסטערסקאָיע גאַס. אַ קליין מענטשלע, באַוואַקסן מיט אַ בערדל און מיט אַ פּענסנע אויף דער לאַנגער סימפּאַטישער נאָז, פּדי אויסצוזען „אינטעליגענט", האָט געזאָגט צו אונדז:

— נו, יאָ, גוט. מיר וועלן שוין אַלצדינג באַזאָרגן, האָט איר מיטגעבראַכט די נויטיקע דאָקומענטן?

— אָט זענען זיי, — האָב איך אים דערלאַנגט די פּאַפּירן.

דער מאַן מיט דער סימפּאַטישער נאָז האָט אַנגעהויבן אויבערצובלעטערן די דאָקומענטן. איך מיט רומאַנאַוון האָבן שטיל־ערהייט געוועדט צווישן זיך. פּלוצלונג האָב איך דערהערט אַ שטאַרקן קלאַפּ, ווי דאָס קלאַפּט מיטן קולאַק אין טיש אַ בייז־געווארענער מענטש. דאָס מענטשל האָט געהאַלטן אין איין האַקן אין טיש, די סימפּאַטישע נאָז האָט געשפּריצט מיט פֿייער, אַזוי צו זאָגן, און ער האָט געשריען:

— איר זענט געקומען אהער מאַכן חוזק פֿון אונדז, וואָס?! ווי וואָגט איר אַהער צו קומען מיט אַזאַ זאַך?

— וואָס איז? וואָס שרייט איר?

— איר וויסט גאָר ניט? טוט נאָר אַ קוק! — האָט דער שול־

באַמטער אונדז צוגעוואַרפֿן דעם פּאַספּאַרט. — ער איז דאָך אַ קריסט, ער האָט זיך געשמדט! גייט אין קירך, אין קלויסטער, וואוהין ער באַלאַנגט, אָבער ניט צו אונדז.

מיט גרויס מי איז אונדז געלונגען צו באַרואיקן דעם מאַן און ערקלערן, אַז מיר האָבן ניט געוואוסט וועגן דעם.

— נו, נו... — האָט ער געבורטשעט. דער מאַן אַנגענומען דעם „עוואַנגעליש" גלויבן. ער האָט דאָס געטאָן אין פֿינלאַנד. נו, טאָ וועגדט זיך צו אַן עוואַנגעליש פּאַסטאָר, און גייט, איך בעט אייך...

דער זעלבער נאַך ניט באַצאָלטער איזוואַשטשיק האָט אונז צוריקגעבראַכט אין אַלגאַס וואוינונג. מיר האָבן דערציילט וואָס איז פֿאַרגעקומען. די אַלמנה האָט זיך ביטער צעווייַנט:

— איך האָב דאָך ניט געוואוסט וועגן דעם, ער האָט עס באַהאַלטן ביי זיך, און דאָס האָט עס פֿאַרצערט זיין האַרץ...

— שטיל, מאַמע, שטיל, — האָט אַלגאַ געפֿרואווט באַרואיקן די מוטער, אָבער אַליין איז זי געווען ניט ווייניקער אויפֿגערעגט.

— דאָס האָט ער דאָך געטון צוליב אונדז, צוליב דיר, קינד מיינס... — האָט די מוטער געיאַמערט. — דו זאָלסט קאַנען פֿאַרבליבן אין פּעטערבוירג און קאַנען ווייטער לערנען זיך אין דער קאַנסערוואַטאָריע. איך קאָן זיך איצט דערמאַנען, ווען דאָס איז געווען: מיט צוויי יאָר צוריק, ווען דער פּריסטאַוו איז געקומען צו אונדז און געזאָגט, אַז מיר מוזן פֿאַרלאָזן פּעטערבורג.

— ער איז דערנאָך אוועגעפֿאָרן קיין פּסקאָוו, — האָט אַלגא זיך אויך דערמאָנט, — צוליב עפּעס א געשעפֿטלעכער אַנגעלעגנהייט.

— ניין, ניט פּסקאָוו איז דאָס געווען, נאָר פֿינלאַנד. ווען ער איז צוריקגעקומען, האָט ער געזאָגט, אַז אַלצדינג איז אין אַרדענונג... א, גאָט, א, גאָט מיינער!

די אַלמנה האָט אונדז געבעטן זען דעם פּאַסטאָר און בעטן אים קומען אַהער: זי וויל מיט אים אַליין רעדן.

באַלד זענען מיר ווידער געזעסן אויף דעם זעלבן איזוואַשטשיק און געפֿאָרן צו דער קירך. וואָס אייגנטלעך, האָט געטראַכט וועגן אונדז דער „וואַנקא", וועלכער האָט געדאַרפֿט פֿירן אונדז צוערשט

אין שוּל און דערנאָך אין קירך, דאָס וויס איך ניט. וואַרשיינלעך, האָט ער גאָרניט געטראַכט וועגן דעם קאַמפּליצירטן מאַרשרוט, נאָר וועגן דעם, וויפֿל מען וועט אים באַצאָלן — אויב מען וועט באַצאָלן איבערהויפּט.

דער פּאַסטאָר, אַ הויכער, ערנסטער מאַן, מיט אַ גלאַט אָפּגעגאָלטן פּנים און בלויע שוואַר־דורכדרינגלעכע אויגן, האָט אויסגעהערט מיין געשיכטע וועגן דעם געשמדטן יידן, וואָס זוכט איצט אַ קליין שטיקל פּלאַץ אין גאָטס פֿרייער ערד, האָט ניט געפֿרעגט קיין קשיות און געזאָגט, אַז ער וועט קומען רעדן מיט דער אַלמנה.

ער איז טאַקע געקומען און געפֿאָדערט מען זאָל אים דערלויבן זאָגן תּפֿילות איבער דעם פֿאַרשטאָרבענעם.

האָט די אַלמנה געזאָגט.

— איר קאָנט עס טון, מיין הער, אָבער איין זאַך בעט איך ביי אייך: צלמט ניט דעם טויטן קערפּער. מאַכט דעם צייכן פֿון צלם איבערהויפּט ניט, איך בעט אייך.

דער גלח האָט זיך פֿאַרטראַכט:

— גוט איך וועל טון ווי איר ווילט.

— קאָנט איר אפֿשר אויסלאָזן דאָס וואָרט „יעזוס" אין אייערע תּפֿילות? — האָט די אַלמנה וויטער געבעטן.

— ניין, דאָס קען איך ניט, — האָט ער געענטפֿערט מיט פֿעסטקייט.

מיר אַלע, די קליינע גרופּע מענטשן, האָבן זיך פֿאַרזאַמלט אין דעם שלאָף־צימער, וואו דער טויטער קערפּער איז געלעגן באַדעקט מיט אַ לייַלעך. עס איז אויך צוגעקומען דאָס דינסט־מיידל, אַ קריסטין, און דער „סטאַרשי דוואָרניק" (הויפּט הויף־וועכטער), וועלכער איז געקומען זיך געזעגענען מיט דעם גוטן „באָריס". מיט פֿאַרוואונדערונג האָט ער זיך צוגעקוקט צום טשיקאַוון גאָטעס־דינסט. דוכט זיך, אַ גלח, ער רעדט פֿון יעזוסן איינמאָל און נאָכאַמאָל און ער צלמט זיך ניט, קיינער צלמט זיך ניט און מען ווייניט, וויינט אַזוי ביטער... אָפֿילו די צוויי סטודענטן, וועלכע ער האָט פֿון צייט צו צייט געזען אַרייַנקומען אין הויז, יאָמערן ווי קינדער.

דער פּאַסטאָר איז געווען אַזוי פֿריינדלעך, אַז ער האָט פֿאַר־

שפּראַכן אַלצדינג צו באַזאָרגן, מיר זאָלן זיך נאָר ניט אַריינמישן.

ביים אָוועקגיין האָט ער געפֿרעגט:

— איר ווילט מיר האָבן ביי דער באַערדיגונג?

— ניין, בעסער ניט, — האָט געענטפֿערט די אַלמנה.

ער איז אָוועק. שפּעטער האָט מען אַריינגעטראָגן אין הויז אַ שוואַרצן קאַסטן, וואָס דער גלח האָט, קענטיק, באַשטעלט. דער קאַסטן איז געווען באַצויגן מיט שוואַרצן טוך. אויף דעם דעקל איז געווען אַריינגענייט אַ גרויסער און ברייטער שוואַרצער צלם. וויבער איז צוגעקומען די אַלמנה און געבעטן אַרונטערריסן דעם צלם. זי האָט אָבער ניט געזאָגט, פֿאַרוואָס זי וויל אָזוי.

— אונדז איז אַלץ איינס, — האָבן זיך אָפּגערופֿן די יונגעלייט, וואָס האָבן געבראַכט דעם קאַסטן. — איינער האָט ליב מיט אַ צלם, אַ צווייטער אָן אַ צלם. יעדער האָט זיך זיין געשמאַק.

אויף מאָרגן איז געווען די לויה — אַ זייער מאָדנע לויה, מיז איך זאָגן. געווייגלעך ברענגט מען דעם מת צו קבורה אין דער פֿרי, אָבער מיר האָבן דאָס געטאָן אין אָוונט, כדי מענטשן אויף דער גאַס זאָלן זיך וויניקער וואונדערן קוקנדיק אויף דער מאָדנער פּראָצעסיע; אָבער מענטשן האָבן זיך פֿאַרט געוואונדערט. זיי האָבן ניט געזען ניט קיין צלם, ניט קיין גלח, און צו קיין יידישער לויה איז דאָס אויך ניט געווען ענלעך — וואָס־זשע איז עס אַזוינס?

צווישן די, וואָס האָבן באַגלייט דעם טויטן צו זיין רו־אָרט, זיינען געווען משומדים. עס זיינען געווען יידן אויך. אָבער ווער עס איז געווען אַ ייד און ווער אַ קריסט, האָט מען אויף ענעוי ניט גע־קאָנט וויסן. מען האָט ניט גערעדט וועגן דעם אין פּעטערבורג. שמדן זיך איז געווען אַ „פּריוואָט־זאַך", אַ פּריוואָט־וויטאָג, אַ פּריוואָטע דראָמע, וועלכע האָט אין דער זעלבער צייט אָפּגע־שפּיגלט די אַלגעמיינע נאַציאָנאַלע טראָגעדיע פֿון אונדזער פֿאַלק.

מיר זענען אָנגעקומען אויף דער סטאַנציע פּרעאָבראַזשענס־

קאַיאַ. מיר זענען ניט געווען זיכער, צי דער קבר איז טאַקע אויס־
געגראָבן, ווי דער פּאַסטאָר האָט פֿאַרשפּראָכן; אָבער דער קבר
איז יאָ געווען פֿאַרטיק. גאָר ווייט פֿון אַריינגאַנג און נאָענט צום
אַנדערן בית־עולם, וועלכער האָט זיך אָנגעהויבן באַלד נאָך דער
וואָנט. דער אַנדערער בית־עולם איז געווען דער יידישער. איז דאָס
געווען אַ צופֿאַל, אָדער דער קלוגער פּאַסטאָר האָט דאָס געטון מיט
אַן אָבזיכט, אָנגעזאָגט אויסצוגראָבן דעם קבר וואָס נענטער צו דעם
אָרט, וואו דער געשטאָרבענער וואָלט געווואָלט ליגן?

עס איז שוין געווען גאָר טונקל, ווען מיר האָבן אַרונטערגעלאָזט
דעם קערפּער אין דער קאָלטער ערד. קיינער האָט קיין וואָרט ניט
גערעדט, קיינער האָט ניט געבעטן, אַז גאָט זאָל מוחל זיין דעם מת.
דער האַלבער פּנים פֿון דער נאַך ניט רייפֿער לבנה האָט געקוקט אין
דער ניט־פֿאַרשאַטענער גרוב און געזען דעם שוואַרצן דעקל אָן דעם
אָנגעגייטן צלם. א קאָלטער ווינט האָט געבלאָזן איבער דעם אייַ־
זאָמען פּלאַץ. עס איז געווען מאָדנע אונהיימלעך אין דער דאָזיקער
שפּעטער שעה, ווען אַלע מתים שלאָפֿן שוין און קיין נייַער מת
קומט שוין ניט, סיידן ער איז א משומד. באַהאַלטענערהייט אין דער
נאַכט האָט ער זיך אַריינגעגנבעט אָהער און מיט פּוסטע, אייביק־
פֿאַרמאַכטע אויגן קוקט ער זשעדנע פֿון זיין קבר אויף דעם פּלאַץ
פֿון דער אָנדערער זייט, וואו זיין טאָטע ליגט און וואַרט אויף אים
און וועט נאָך לאַנג וואַרטן...

עפּעס גאָר אומגעריכטעס האָט פּאַסירט מיט מיין קוזינע מינא
שטעמבער, דער שוואַכזיניקער: זי האָט אָנגעמומען דעם גריכיש־
קאַטוילישן גלויבן אין א פּראָוואָסלאַווונער קירך מיט דער גאַנצער
שטרענג־אויסגעפֿירטער צערעמאָניע, ווי די קירך־געזעצן פֿאָדערן
דאָס. וואָס דאָרף א שוואַכזיניקע, מיט א שכל פֿון א פֿיר־יאָריקן קינד
אָפּקערן זיך פֿון יידישקייט און אָנגעמען דעם קריסטלעכן גלויבן?
וואָס ווייס זי איבערהויפּט פֿון רעליגיע און פֿון שול און קלויסטער;
זי, וועלכע האָט שטענדיק געזאָגט, אַז ווען זי וועט אונטערוואָקסן,
וועט זי חתונה האָבן אָדער מיט אוסטאַשאַ, דער דינסט, אָדער מיט
„מופּטי", דעם קלייַנעם וויַיסן הונט פֿון שטוב. אָבער אַזוי איז עס
געשען. און אָט די קלייַנע פּאַסירונג (א גרויסע זאַך: א שוואַכזיניקע

איז געווארן א קריסטין?), קאן דינען ווי א מערקווירדיק בילד פון דער צייט. ווי א בייסיקע קאריקאטור, ווי א שארפע סאטירע קומט ארויס דער דאזיקער פאקט, וועלכער איז שוין לאנג אפגעווישט געוואָרן פון שטראם פון דער צייט.

פארגעקומען איז דאס שוין נאכדעם ווי לוי שטעמבער, מיין אנקל, דער פאטער פון די מוזיקאלישׂ־באגאבטע טעכטער, איז געווען טויט. די דריי שוועסטער — עמא, זשעניע און לידיא — האבן אלע פארענדיקט די פעטערבורגער קאנסערוואטאריע מיט דעם טיטול „סוואבאדני כודאזשניק" (פרייער קינסטלער) און דורכדעם געהאט דאס רעכט צו וואוינען אויסערהאלב דער „טשערטא אסעדלאסטי". זייער מוטער האט אויך געמעגט וואוינען אין פעטערבורג „ביי די קינדער, וועלכע האבן זי אויסגעהאלטן". אבער מינא, זייער קראנקע שוועסטער? כל זמן זי איז געווען א קינד, האט זי געוואוינט „מיט די עלטערן". דער פריסטאוו האט זי ניט געטשעפעט. אבער זי איז אונטערגעוואקסן, זי איז שוין געווען איבער צוואנציק יאר אלט, האט זי געמוזט האבן א דאקומענט פאר זיך אליין. אי, זי האט נאך אלץ א קינדערשן שכל און וויל נאך אלץ חתונה האבן מיט אוסטיושא, דער דינסט־מיידל, — גייט עס דעם פריסטאוו ניט אן.

— איר מוזט זי אוועקשיקן פון פעטערבורג, — פלעגט ער קומען כמעט יעדע וואך און דוקן א קאפ. זי וואוינט ניט לעגאל. איך קאן דאס ניט ערלויבן.

— גאספאדין פריסטאוו, — האט ערקלערט די מאמע, ארייניקרוקנדיק אים אין האנט א פינף־רובלדיק פאפירל. — איר זעט דאך אליין, ווער און וואס זי איז: א קראנקע, נעבעך, א צוריקגעבליבענע און א האלב־בלינדע נאך אויך. ווי קאן איך זי אוועקשיקן? וואוהין?

— דאס ווייס איך ניט. דאס איז ניט מיין זאך. טראכט וועגן דעם, מאדאם שטעמבער, און א דאנק פארן טיי.

קיין טיי האט ער, אייגנטלעך, ניט געטרונקען; נאר אזוי האט עס שוין געהייסן — „טיי" — דאס וואס מען האט ארויסגערוקט אין זיין לאפע ארויס.

א וואך שפעטער איז ער ווידער געקומען און ווידער אנגעפאנגען טענהן דאס זעלבע. קיין „טיי" האט ער דאס מאל ניט געוואלט

„טרינקען". פֿאַניאַ שטעמבער, האָט פֿאַרשטאַנען, אַז עס האָלט שמאָל.

—הערט, מאַדאָם, — האָט דער פּריסטאַוו געגעבן אַן עצה. — אַוועקשיקן אייער קראַנקע טאָכטער קאַנט איר ניט; איבערלאָזן זי דאָ אין שטאָט טאָרט איר ניט: זי איז אַ יידישקע — קראַנק אַדער ניט, אָבער זי איז דאָס לויט דעם דאָקומענט. טאָ פֿאַרוואָס ניט אָפּ־שמדן זי אין קירך, און אַ סוף אַן עק? וואָס פֿאַר אַן אונטערשיד וועט עס מאַכן פֿאַר איר, אַדער פֿאַר אייך? דער אונטערשיד וועט זיין, וואָס איר וועט פּטור ווערן פֿון מיר.

פֿון מיר האָט מען באַהאַלטן די גאַנצע זאַך. ווער ווייס, וואָס אים קאָן נאָך איינפֿאַלן און ווי ער וועט דאָס אויפֿנעמען! מיר האָט מען דערציילט וועגן דעם שוין נאָכדעם וועז די שמד־צערעמאָניע איז געווען פֿאַרענדיקט.

דאָס געזעץ פֿאַדערט, אַז איידער אימיצער נעמט אָן דעם קריסט־לעכן גלויבן, דאַרף ער קענען דעם „קאַטעכיזם", דאָס הייסט, די גרונט־פּרינציפּן פֿון דער קריסטלעכער רעליגיע. דער גלח, אַדער דער קסיאַנדז, אַדער לוטעראַנישער פּאַסטאָר, איז פֿאַרפּליכטעט אויפֿצופּאַסן אויף דעם, אַז דער אַפּליקאַנט זאָל טאָקע וויסן וואָס ער גייט טאָן. וואָס פֿאַר אַ קאַטעכיזם האָט געקאָנט זיין פֿאַר דער שוואַכ־זיניקער מינאַ? און דאָך האָט זי געקראָגן די ברכה פֿון דער קירך און איז געווארן אַ נייי שעפֿלע אין אַפֿאַסטאָל פּאָולס (געווען שאָולס) סטאַדע...

טאָקע אוסטיושאַ, די דינסט־מויד, האָט געבראַכט מינאַ אין קירך: די מאַמע און די שוועסטער האָבן דאָס ניט געוואָלט טאָן. אוסטיושאַ האָט אַנגעטאָן מינאַ אין איר שענסטער קלייד, האָט זיך אַליין אויסגעפּוצט און זיך געלאָזט גיין. מינאַ איז געווען געוואוינט ניט צו פֿרעגן קיין קשיות און פֿאָלגן וואָס מען הייסט איר טאָן. זי איז געווען זיכער, אַז זיי ביידע גייען טאָקע חתונה האָבן. דער גלח, אַן עלטערער זויערער מאַן, האָט געהייסן מינאַ צלמען זיך און זי האָט זיך געצלמט; ער האָט געהייסן נאָכזאָגן אַ קריסטלעך געבעט און זי האָט נאָכגעזאָגט מיט דער גרעסטער פּינקטלעכ־קייט, ווייל זי האָט געהאָט אַ זעלטן שאַרפֿן זכרון. אָבער צום סוף איז מינאַ געווארן שווייגנדיק. מסתמא האָט זי שוין פֿאַר־

שטאַנען, אַז דאָס איז ניט קיין חתונה. מיט דעם אומגליקלעכן קאָפּ אירן פֿאַרבויגן אויף אַ זייט, האָט זי געקוקט, ווי איר טבע איז געווען, אין דעם ליכטל, וואָס האָט געברענט לעבן דער גרויסער איקאָנע פֿון „גאָטס מוטער".

וואָס האָט מינאַ געקאָנט פֿאַרשטיין פֿון דער גאַנצער צערעמאָניע? זיכער איז דאָס געווען איבער איר שוואַכן און זייער באַגרענעצטן שכל. מיר האָבן אָבער געמאַכט אַ טעות. זי האָט יאָ פֿאַרשטאַנען, ניט אַ סך, אָבער פֿאָרט גענוג צו וויינען ביטער דעם גאַנצן אָוונט. אַפֿילו זשעניע, איר ליבלינג-שוועסטער, האָט ניט געקאָנט אַרויסקריגן פֿון איר קיין איין וואָרט. איינמאָל האָט די מאַמע איר געהייסן עפּעס ברענגען פֿון קיך. דערהערנדיק דאָס וואָרט „קיך", האָט זי אָנגעהויבן ציטערן: דאָרטן זיצט דאָך אוסטיושאַ, דיזעלבע וואָס האָט איר עפּעס אָפּגעטאָן — זי קאָן נישט פֿאַרשטיין וואָס — נאָר עפּעס שלעכטס...

מינאַ האָט ליב געהאַט צו שטריקן. דאָס איז געווען די אייניציקע האַנט-אַרבעט, וואָס זי האָט פֿאַרשטאַנען. די מאַמע פֿלעגט איר געבן ווייסע וואָל און מינאַ פֿלעגט שטריקן עפּעס אַ וואָרעם לייבעלע, וואָס איז געווען אַבסאָלוט ניט פּראַקטיש און ניט נויטיק. דאָס שטריקן האָט געדויערט ביי איר לאַנג, אָבער אין אַ פּאָר וואָכן אָרום פֿלעגט זי שוין זיין פֿאַרטיק. דאַן פֿלעגט די מוטער נעמען דאָס לייבעלע, אַרייַנגיין אין אַ צווייטן צימער און אויפֿלייזן די גאַנצע שטריקערייַ אירע. אַנשטאָט דעם אויסגעשטריקטן העמדל, איז פֿאַרבליבן אַן אומענדלעך לאַנגער וואָלענער פֿאָדעם, וועלכן די מאַמע פֿלעגט ווידעראַמאָל אויפֿוויקלען און ווידער געבן מינאַן צו שטריקן — דעם זעלבן שוין אויסגענוצטן פֿאָדעם. עס האָט גהייסן, אַז דאָס אויסגעשטריקטע העמדל ליגט פֿאַרפּאַקט אין אַ שאָפע אינאיינעם מיט אַלע אירע פֿריערדיקע אַרבעטן.

— איך האָב שוין זעקס, — האָט מינאַ געהאַלטן דעם חשבון. דערנאָך זענען געוואָרן זיבן, אַכט... אין דער אמתן אָבער איז אין דער שאָפע גאָרניט געווען: מינאַ האָט געשטריקט שטענדיק דעם זעלבן פֿאָדעם.

— צו וואס דאַרפֿסטו דאָס אַזוי֫ל שטריקערייַ ? — פֿלעגט מען זי פֿרעגן.

— וועז איך וועל֫ חתונה האָבן, וועט די מאַמע מיר דאָס געבן. זאָל֫ עס דערווייַל֫ ליגן אין שאָפֿע, קיינער זאָל֫ עס ניט קאָנען טשעפּן.

מינאַ האָט קיינמאָל֫ ניט געפֿרואווט אָנקוקן איר אוצר. זי האָט נאָר געדאַרפֿט צוקומען מיט דעם פּאַסיקן שלי֫סל֫ און עפֿענען די שאָפֿע. זי האָט געגלויבט דער מאַמען. זי איז ביי זיך געווען זיכער, אַז זי איז רייך; אַז איר צוקונפֿט, די ערלי֫כע נאָך־חתונה־צוקונפֿט, איז פֿאַרזיכערט. זי האָט עפּעס אָפּגעשפּאַרט פֿאַר דעם שיינעם פֿרייַ֫עכן טאָג, וועלכער דאַרף אָט־אָט קומען. יעדע אייניע פֿון אירע שוועסטער האָט עפּעס: אַ פּיאָנאַ, אוירינגלי֫עך, שיינע בלומען וואָס זיי גרינען. איר אוצר טאָר קיינער ניט זען און ניט באַרירן. ער איז שוין גוט באַהאַלטן אין דער שאָפֿע. זי איז ניט ערגער פֿון אַנדערע, גלייך מיט אירע געראָטענע שוועסטער.. זי פֿוי֫לט זיך ניט. זי שטריקט איר לי֫עבן, זי שטריקט איר צוקונפֿט, איר פֿרייַ֫עכן חתונה־טאָג שטריקט זי, אויג֫ל נאָך אויג֫ל, העמדל֫ נאָך העמדל֫. און וועז זי וועט ענדל֫ך חתונה האָבן מיט אוסטיושאַן, וועט די וועל֫ט דערזען דאָס אויסגעשטריקטע, אויסגעהאַרעוועטע רייכטום אירס אין פֿולן פּראַכט.

אָבער היינט אָוונט איז עפּעס געשען אין איר נאָר וואָס אָפּגע־שמדטער נשמה. וואָס דאָס איז אַוויינס געווען, האָט זי ניט געקאָנט זאָגן געניי; אָבער עס איז געווען אַ פּראָטעסט, אַ רעוואָל֫ט קעגן אוסטיושאַן, וואָס האָט זי געבראָכט אין אַ מאָדנעם אָרט, וואו זי האָט געדאַרפֿט נאָכזאָגן מאָדנע וועריטער און צלמען זיך.

וועז די מוטער האָט זיך פֿאַרטיפֿט אין אַ געשפּרעך, האָט מינאַ אַ כאַפּ געטאָן די שלי֫סל֫, אַריינגעגנבעט זיך אין שלאָף־צימער און געעפֿנט די שאָפֿע, וואו איר אוצר איז געל֫עגן. דאָרטן זיינען געווען טישטעכער, האַנטיכער, סערוועטקעס — אָבער פֿון אויסגעשטריקטע העמדל֫ך איז קיין זכר ניט געווען. — גאָרניט! וואו־זשע איז איר אָרבעט, איר האָרעוואָניע, אירע חלומות, איר לי֫כטיקע צוקונפֿט און איר חתונה, וואָס דאַרף אָט־אָט פֿאַרקומען?!

מען האָט זי בּאַראַבעוועט, מען האָט זי באַגנבעט, אָפּגענאַרט, גע־
זאָגט לי־גנס... אָלע, אָלע... די מאַמע... אוסטיושא,
דער מאַן מיט דעם זויערן פּנים, וועלכער האָט איר געהייסן צלמען
זיך... לי־גנס! לי־גנס! א־א־א!!

א חיהשער געשריי האָט זיך אַרויסגעריסן פֿון איר מויל.

דאָס איז געווען דער ערשטער ווילדער אָנפֿאַל, וועלכן מינא
האָט באַקומען פֿון דער צייט ווען זי איז געווען א קינד און מען
האָט זי געמוזט אָפּגעבן אין א ספּעציעלן אַנשטאַלט, וואו מען האָט
זי „קורירט" פֿון איר ווילדקייט.

הונדערטער, טויזנטער געשיכטעס קאָן מען דערציילן פֿון
דער עפּאָכע, וועלכע איך באַצייכן דאָ מיט דעם נאָמען „מאָדערנע
מאַראָנען". די דאָזיקע עפּאָכע איז שוין פֿאַרשוואונדן, נאָר דאָ און
דאָרט לעבן נאָך אירע ווייטע אָפּקלאַנגען. מענטשן, וואָס זיינען
אַרייַנגעלעפּט געוואָרן אין דער שמד־עפּידעמיע זיינען טויט,
אָדער אויב זיי לעבן, שווייגן זיי.

עטלעכע פֿון זיי האָבן געהאַט דעם שכל און דעם מוט אומ־
צוקערן זיך, אויב ניט צו דער רעליגיע איז צום פֿאַלק זייערן.
קיינמאָל איז דאָס זיי ניט צופֿיל געלונגען. אָבער א פּרואוו האָבן
זיי דאָך געמאַכט, און אין דעם אפֿשר האָבן זיי געפֿונען זייער
אינערלעכע צופֿרידנהייט.

מען האָט מיר דערציילט א גאָר מערקווירדיקן פֿאַל, וואו טרערן
האָבן זיך צוזאַמענגעמישט מיט געלעכטער, און די האַרצרייסנדע
דראַמע איז געוואָרן ענלעך צו א קאָריקאַטור. אָבער זאָגן אויף
געוויס, אַז די זאָך האָט טאַקע פּאַסירט, קאָן איך ניט. יעדנפֿאַלס
איז זי כאַראַקטעריסטיש פֿאַר יענער אומנאַטירלעכער צייט.

אין מאָסקווע האָט געלעבט א יידל מיט דעם נאָמען מעדוועצקי.
געלעבט שטיל, געהאַט א ווייב און צווייי טעכטער, גוטע שילערינס
אין א גימנאַזיע. געווען איז ער א שנייידער, א בעל־מלאָכה הייסט
עס, און בעלי־מלאָכות, וואָס זיינען געווען צוגעשריבן צו א „צעך"
(א מין פֿאַך־אַרגאַניזאַציע) האָבן געהאַט דאָס רעכט צו וואוינען אין
דער „בעלאָקאָמענאַיאַ", ווי מען האָט מיט ליבשאַפֿט געוופֿן
מאָסקווע. א שנייידער איז מעדוועצקי געווען גראָד ניט קיין גע־

וואָלדיקער, געהאָט שוואָכע אויגן, און אַרבעט האָט ער מסתמא אויך ניט געהאָט קיין סך. פֿון וואָנען זשע האָט ער געקאָנט האָלטן אַ וואוינונג פֿון זעקס צימערן, מיט אַ טייערער פּיאַנאָ, מיט טעפּיכער, ביכלדער און ווייכע מעבל?

מעדוועצקיס שניידעריי איז געווען אַ זייטיקע זאַך, ניט מער ווי אַ שיכד. זיין אמתע פרנסה, וואָס האָט אים גערראַכט ביכלדער, מעבל, פּיאַנאָס, איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס ער האָט געהאָלטן אין שמדן זיך. וואָס מיינט דאָס?

וועך, לאָמיר זאָגן, הער ראַבינאָוויטש פֿון מינסק האָט אומבאַדינגט געדאַרפֿט קומען און בלייבן וואוינען אין מאָסקווע, האָט ער זיך געשטעלט אין פֿאַרבינדונג מיט מעדוועצקין. אָזוי און אָזוי, פֿאַניע מעדוועצקי, איך וויל וועכן אַ קריסט — דאָס הייסט, וויכן וויל איך ניט, נאָר איך מוז... האָט מעדוועצקי אים צוגעשריבן: וואָס פֿאַר אַ קריסט וויכסטו וועכן, הער ראַבינאָוויטש? אַ פּראָוואָסלאָוונער — וועט אייך קאָסטן זעקס הונדערט קערבלאָך; אַ קאַטוילישער — פֿיר הונדערט, און אַ לוטעראַנישער — צוויי פֿופֿציקערס. וועך די פֿאַרם פֿון קריסטנטום איז געווען אויסגעארבעט לויט דעם געשמאַק פֿון דעם קליענט און דעם פּרייז, האָט ראַבינאָוויטש צוגעשיקט זיינע דאָקומענטן צו מעדוועצקין קיין מאָסקווע. פֿון דעם מאָמענט אָן איז מעדוועצקי שוין געווען אויס מעדוועצקי און איז געוואָרן ראַבינאָוויטש. דער נאָר וואָס געשאָפֿענער ראַבינאָוויטש איז געגאַנגען צום רוסישן גלח (אויב זעקס הונדערט), אַדער צום קאַטוילישן קסיאַנדז (אויב בלויז פֿיר), און דער גלח אַדער דער קסיאַנדז האָט אים געלערנט דעם קאַטעכיזם. מעדוועצקי־ראַבינאָוויטש האָט געמאַכט דעם אַנשטעל, אַז ער הערט די גאַנצע סדרה צום ערשטן מאָל — וויזשע אַנדערש?

וועך ער איז געוואָרן פֿאַרטיק מיט דעם קאַטעכיזם, איז מעדוועצקי געגאַנגען אין קירך און געלאָזט זיך שמדן. אָפּגעשמדט, האָט ער אַוועקגעשיקט די דאָקומענטן מיט דער קלייניער ענדערונג וועגן רעליגיע, צוריק קיין מינסק. עטלעכע טעג שפּעטער איז אַנגעקומען קיין מאָסקווע דער אמתער גאָספּאָדין ראַבינאָוויטש, אַ פֿולשטענדיקער קריסט... קיינער האָט אים ניט געטשעפּעט.

אזוי איז געווען מיט ראבינאוויטשן פון מינסק, מיט לעווינען פון אדעס, מיט ראזענבלומען פון פינסק... מעדוועצקי האט געהאט גאר א נישקשהדיקע קליענטור! איינער האט אים רעקאמענדירט דעם צווייטן... האט ער דערביי זיך געפילט שלעכט? האט אים זיין געוויסן געפלאגט? האט ער זיך דען געשמדט? דאס איז דאך געווען ראבינאוויטש, אדער לעווין, אדער ראזענבלום, ניט ער. א באווייז: אט איז ער דאך א ייד, און זיי זענען געווארן קריסטן, אז ניט גוט זאל זיי ווערן, די פאסקודנע משומדים!

נו, און ווי האבן זיך געפילט ראבינאוויטש און לעווין? וואס דארפן זיי אזוינס פילן? זענען זיי דען געגאנגען צום גלח? זיי האבן ניט שטודירט דעם קאטעכיזם און זענען קיינמאל אין לעבן אין קלויסטער ניט געווען. דאס האט אלץ געמאכט דער פאסקודניאק מעדוועצקי פון מאסקווע — א נישט גוט זאל אים ווערן, פארקויפטע נשמה וואס ער איז!...

צוויי און פערציק מאל — אזוי דערציילט מען — האט מעדוועצקי אנגענומען דעם קריסטלעכן גלויבן, פארשיידענע גלויבנס, נאר דעם באשטעל פון זיינע קליענטן. די צוויי כשרע יידישע טעכטער האבן שוין געענדיקט די גימנאזיע און געווארן כלות; די מאמע האט געהאלטן אין פארן קיין קארלסבאד „טרינקען וואסער". אין שטוב זענען שוין געווען צוויי דינסטמיידלעך אנשטאט איינער. און מעדוועצקי האט נאך אלץ געהאלטן אין שמדן זיך, און, פארשטייט זיך, נאך אלץ געבליבן א ייד.

און אזוי ווי ער איז נאך אלץ פארבליבן א ייד — און געדארפט פארבלייבן, אניט איז אויס שמדען זיך, — האט ער ביסלעכווייז דערפילט, אז אין זיין שניידער-צעך האבן זיך אנגעהויבן שווערי-קייטן. דער ענעראל גובערנאטאר פון מאסקווע, דער גרויס-פירשט סערגיי אלעקסאנדראוויטש, דעם צארס פעטער, האט „גערייניקט" די צעכן, פטור צו ווערן דארט פון די יידן.

אין א שענעם פרימארגן, כאטש עס איז גארניט געווען אזוי שיין פאר בערקא מעדוועצקין, האט דער פריסטאו אים געזאגט, אז ער דארף זיך אפטראגן פון מאסקווע, פון דער שטאט פון „פערציק מאל פערציק קלויסטערס", ווי דאס פלעגט רופט זיי.

— דאָס מיינט מיין סוף, — האָט מעדוועצקי אויסגערעדט אַ דערשלאָגענער: — ווואהין וועל איך גיין? צו וואָס זאָל איך גיין?

—הער זיך צו, בערקאָ, — האָט דער פּריסטאָוו געזאָגט צו אים: ביי מיר, אין מיין „אוטשאָסטאָק", וואוינט אַ געוויסער ראָביאַוויטש פֿון מינסק. ער איז אַ קריסט, אַ פּראָוואָסלאָווענער, און איך טשעפּע אים ניט. פֿאַרוואָס זאָלסטו ניט טאָן דאָס זעלבע?

— ראָבינאָוויטש! איך קען אים גוט! — האָט אויסגעשריען מעדוועצקי. — אַ פֿאַרקויפֿטע נשמה איז ער. ער האָט קיינמאָל ניט געהאַלטן פֿון זיין פֿאַלק און פֿון זיין רעליגיע! ער קאָן זיך שמדען, אויב ער ווילּ, אָבער איך ניט! ניין, גאָספּאָדין פּריסטאָוו, ניט בערקאָ מעדוועצקי!

און וויפֿל דער פּריסטאָוו האָט ניט געטענהט מיט אים, האָט מעדוועצקי זיך געהאַלטן ביי זיינס: ער איז אַ ייד און וועט בלייבן אַ ייד, און עס איז ניטאָ אַזאָ קראַפֿט אין דער וועלט, וואָס קאָן אים איבערערדן.

דער סוף איז געווען אַז מעדוועצקי האָט טאַקע געמוזט פֿאָרלאָזן מאָסקווע, „די שטאָט פֿון פֿערציק מאָל פֿערציק קלויסטערס" — פֿאַרלאָזן זיין געמיטלעכע וואוינונג מיט די זעקס צימערן, מיט דער פּיאַנאָ, וואָס ער האָט געקאָנט האָבן נאָר דאָ און ניט אין קיין אַנדער אָרט.

קאַפּיטל זעקס

— אַסיפֿ, טו אַן אויפֿן האַלז דאָס שאַלעכל און וויקל זיך גוט אַרום.

— טו אַן צווייַ פּאָר זאָקן. דאָן וועסטו זיך שוין זיכער ניט פֿאַרקילן.

— נעם מיט זיך אין קעשענע די פּאָר בוטערבראָדן (סענד־וויטשעס). איינס איז מיט וואורשט און איינס איז מיט קעז.

— אפֿשר וועסטו אָנטון די קאַלאָשן? ס׳איז וואַרימער אין די פֿיס.

אַזוי האָבן געראַדט צו מיר מיינע מומעס און קוזינעס, די שטעמבערס, אייַדער איך האָב פֿאַרלאָזן אין אַוונט זייער פֿרייַנד־לעך הויז.

וועז עמיצער וואָלט זיך צוגעהערט צו זייערע רייד פֿון דער זייט, וואָלט ער געגלויבט, אַז איך קלייב זיך דאָס צו פֿאַרן ניט אַנדערש ווי צום נאַרד פּאָל. אָבער דאָ האָט זיך געהאַנדלט ניט וועגן נאַרד פּאָל, נאָר וועגן קונסט. איך בין געגאַנגען קויפֿן בילעטן פֿאַר דער אָפּערע, ניט מער און ניט ווייניקער.

און צופֿיל איז דאָס זיכער ניט געווען. ווייל צו באַקומען אַ בילעט אין דער פּעטערבורגער מאַריאינסקאַיאַ אָפּערע איז געווען כּמעט אַזוי שווער, ווי צו דערגרייכן דעם נאַרד פּאָל.

די אָפּערע איז שטענדיק געווען אויספֿאַרקויפֿט. דעם וועג־כנטלעכן רעפּערטואַר פֿלעגט מען אַנאַנסירן פֿאַרויס, און שוין אין אַ האַלבע שעה אַרום פֿלעגן אַלע בילעטן זיין אויספֿאַרקויפֿט. חוץ דעם זיינען נאָך געווען אַבאָנענטן, און זיי האָבן צוגענומען די גרעסטע צאָל פֿון די פֿלעצער. אַן אַבאָנענט אין דער קייזער־לעכער אָפּערע האָט געקאָסט אַ פֿאַרמעגן.

אָבער צו אַן אָפּערע מוז מען גיין. דאָרטן זינגען די אָנער־קענטסטע, די אויסגעוויילטע מעטשן פֿון רוסלאַנד, דאָרטן גע־פֿינט מען קונסט און שיינקייט און אויך די פֿרייהייט, פֿון וועלכער עס חלומט יעדער איינער אין גרויסן רוסלאַנד. דאָרטן זינגט די ראָלע פֿון „קאַרמען" מעדעאַ פֿיגנער, די פֿרוי פֿון דעם גרויסן טענאָר ניקאָלאַי פֿיגנער:

„די ליבע איז פֿריי ווי אַ פֿויגל".

פֿריי. איר הערט? און דאָס זינגט מען דעם צאָר אין פּנים אַריין.

איר וועט זאָגן, אַז ליבע פֿרייהייט איז אַן אָנדער מין פֿרייהייט; אָבער דאָס פֿאַרשטעלט זיך די זינגערין נאָר, אין דער אמתן מיינט זי גאָר עפּעס אַנדערש. אויף דער גאָלעריע, וואו עס זיצן סטו־דענטן און סטודענטקעס, פֿאַרשטייט מען צו „ליענען צווישן די שורות". פֿריי — איז פֿריי. מען טאָר אויך ניט פֿאַרגעסן ווער עס זינגט דאָס: פֿיגנער! די ווייב פֿון דעם ברודער פֿון וועראַ פֿיגנער, וואָס זיצט איינגעשפּאַרט אין דער „שליסלבורגער פֿעסטונג" פֿאַר אָנטיי־ אין דעם פֿאַרזוך צו טויטן אָלעקסאַנדער דעם צווייטן.

עס איז געווען נאָך האָלבע נאַכט, וועו איך בין צעגעקומען צום טעאַטער. דער גרויסער אָפּענער מאַריאינסקער סקווער איז געווען לייִדיק. טונקל, פֿאַרוואַרפֿן, וויסט איז געווען די געגנד. ס'איז געווען שווער צו גלויבן, אַז טאַקע דאָ בליען אויף יעדן אָוונט די שענסטע בלומען פֿון קונסט. עלנד האָט אויסגעזען די ערד, כמאַרנע און טרויעריק איז געהאָנגען דער ווינטער־הימל. וועו איך בין צוגעלאָפֿן אַ פֿאַרספּעטער צו דער קאַסע, אָדער בעסער געזאָגט, צו דער פֿאַרשלאָסענער טירל פֿון דער קאַסע, זיינען דאָרטן גע־שטאַנען אין אַ לאַנגער רייע ניט ווייניקער פֿון עטלעכע הונדערט מענטשן. איך האָב זיך געמוזט אָוועקשטעלן גאָר ווייט און איך האָב געטראַכט בייַ זיך טרויעריק: „קיין ביליגע פּלעצער וועל איך שוין זיכער ניט קריגן, מען וועט זיי אויסכאַפּן פֿאַר מיר".

דער אָנפֿאַנג, דער „קאַפּ" פֿון אונדזער רייע איז געווען אינע־ווייניק אין טעאַטער־פֿאַיע. דאָרט איז געווען וואָרעם און אָפּילו לייכ־טיק. אָבער מיר איז אויסגעקומען זיין אין דרויסן, אין גאַס, און איך האָב געמוזט וואָרטן דאָרטן אויף דער קונסט די גאַנצע נאַכט. צו־

זאָמען מיט מיר זיינען געשטאַנען אויך אַנדערע סטודענטן, יונגע מיידלעך און גלאָט מענטשן — ליבהאָבער פֿון מוזיק. מען האָט געשפּאָסט און געפֿירט זיך אַזוי ווי מיר וואָלטן זיך פֿאַרזאַמלט ער־געץ־וואו צו גאָסט. אַלץ מער מענטשן זיינען צוגעקומען צו אונדז און געמאַכט די „מענטשלעכע שלאַנג" אַלץ־ענגער. אינגיכן האָט די „שלאַנג" זיך פֿאַרקירעוועט הינטער דעם ראָג פֿון דער געבויד און איז פֿאַרשוואונדן. אָבער זי האָט געהאַלטן אין איין וואָקסן.

ס׳איז געווארן שפּעט און קאַלט, די קאַלאַשן אויף מיינע פֿיס זיינען איצט געווען ווי געוואונשן. אויך די בוטערברויט זיינען גוט צוניץ געקומען. אַנדערע קונסט־זוכער, וואָס זיינען געשטאַנען צוזאַמען מיט מיר, האָבן אויך געקייט און דיסקוטירט פֿאַליטיש־עקאָנאָמישע פֿראָבלעמען. ווייל ביז די קונסט וועט זיך עפֿענען, איז פֿאַראַן געוואָג צייט קלאָר צו מאַכן אַ פּאָר פֿראָגן וועגן קאָוטסקי, פּלעכאַנאָוו און מיכאַיללאָווסקי. דער רוסישער שרייבער און פּוב־ליציסט נ. מיכאַיללאָווסקי איז דעמאָלט געווען זייער פּאָפּולער אין די סטודענטן־קרייזן. ער האָט געשריבן וועגן עקאָנאָמישע, פּאָליטישע און ליטעראַרישע פֿראָבלעמען מיט גרויס אויטאָריטעט און זיכערקייט. מיכאַיללאָווסקי האָט באַשולדיקט דעם גרויסן שרייבער אָנטאָן טשעכאָוו אין דעם, אַז „ער האָט קיין נשמה ניט". ווי קאָמיש און ווי לייכטזיניג דאָס קלינגט היינט־צוטאָג! אָנטאָן טשע־כאָוו, דער נשמהדיקסטער, דער ארטיקסטער שרייבער פֿון אונ־דזער צייט, האָט ניט קיין נשמה! אָבער אַ סך האָבן געגלויבט, אַז אַזוי איז עס טאַקע, ווייל מיכאַיללאָווסקי איז געווען ביי זיי דער גרעסטער אויטאָריטעט. איך האָב אָפֿט געזען אים אויף נעווסקי פּראָספּעקט. אַ הויכער, שיינער עלטערער מאַן מיט אַ שיטערער זילבערנער באָרד, מיט פּענסנע איבער די בליע קורצזיכטיקע אויגן, האָט ער אויסגעזען ווי אַ זאַרגלאָזער „בארין". ער איז עס אָבער ניט געווען.

נאָר אין רוסלאַנד, אין יענע טעג, האָט געקאָנט פֿאַרקומען אַזאַ טשיקאָווע זאַך: יונגע מענטשן שטייען אַ גאַנצע נאַכט לעבן דער אָפּערע אין דער האָפֿענונג צו קויפֿן אַ ביליקן ביליעט ערגעץ־וואו אויף דעם פֿינפֿטן באַלקאָן. זיי טראַמפּלען מיט די פֿיס פֿון קעלט

און דיסקוטירן פֿיר אַזייגער אין דער פֿרי וועגן דעם צוקונפֿטיקן רוסישן פֿאַרלאַמענט! יונגע מענער, יונגע מיידלעך, אַ פֿאַסט־באַאַמטער, אַ פֿריקאַזשטשיק (סעילסמאַן), קריסטן, יידן, אַלע ענטוזיאַסטיש געשטימט און אַלע גוט דורכגעפֿרוירן... ניין, איך וועל דאָס ביידע אין דער קאַלטער, און אינערלעך וואַרעמער, נאַכט קיינמאָל ניט פֿאַרגעסן!

וען די קאָסע האָט זיך ענדלעך געעפֿנט, איז די „שלאַנג" געוואָרן ביסלעכווייז קלענער פֿון פֿאַרנט. באַלד זיינען מיר אַריין אין וואַרעמען פֿאַיע און זיך געפֿילט גאָר פֿיין. דערנאָך האָב איך זיך געפֿונען שטייענדיק ביי דער סאַמע־סאַמע קאָסע, און רעדנדיק צו דער וויכטיקסטער, זיסטער פּערזאָן אין גאַנץ פּעטערבורג, צו דער קאָסירערין פֿון דער אָפּערע! זי האָט געלייטן אויף אַ פֿלוס און איין באַק איז בייַ איר געווען דריי מאָל אַזוי גרויס ווי די אַנדערע. אָבער זי האָט מיר פֿאַרקויפֿט אַ בילעט אויף „פֿאָוסט" — גאָט זאָל זי בענטשן!

א וואָך שפּעטער האָב איך געהערט זינגען דעם ערשטן טעאַטער פֿון רוסלאַנד, ניקאָלאַי פֿיגנער. קיין שטימע, ווי מען האָט געזאָגט, האָט ער שוין ניט געהאַט, און ער האָט געזונגען „מיט זיין רעפּוטאַציע". ער האָט געטראָגן וואַנצעס — דער אייניציקער „פֿאָוסט" מיט וואַנצעס, וואָס איך האָב געזען אין מיין לעבן. דאָס זיינען געווען זיינע אייגענע אמתע וואַנצעס. און כאָטש אַלע קיין זערלעכע שוישפּילער זיינען געווען פֿאַרפֿליכטעט צו זיין גלאַט געגאַלט, האָט צאָר ניקאָלאַי, אויס פֿריינדשאַפֿט צו פֿיגנערן, אים דערלויבט אַרומצוגיין ניט־געגאָלטערהייט!

אינגיכן האָט די מוזיקאַלישע וועלט באַקומען פֿון וואָס צו רעדן: פֿיגנער איז זיך צוגאַנגען מיט זיין וויב, די איטאַליענערין מעדעא, אַ גרויסאַרטיקע זינגערין, און האָט געהייראַט מיט אַ גאָר יונגער אַנפֿאַנגערין, רענע ראַדינא, אַ יידישע טאָכטער. באַזונדערס שטאַרק האָבן זיך געקאָכט די „פֿיגנעריסטקעס", די פֿאַרערינס פֿון פֿיגנער, זיינע „פֿאַטריאָטקעס", ווי מיר זאָגן דאָס דאָ אין אַמעריקע.

א ביסל שפּעטער האָט פֿיגנערס שטערן אַנגעהויבן אונטער־

צוגיין. א נייער זינגער, א נייער ליכטיקער מוזיקאַלישער שטערן האָט זיך באַווּיזן: לעאָניד ווּיטאַליעוויטש סאָבינאָוו.

מיט א באַזונדער געפֿיל פֿון טיפֿער ליבשאַפֿט שרייב איך דאָ וועגן אים. סאָבינאָוו איז געווען מיין פֿערזענלעכער פֿרײַנד. איך האָב אים אַרײַנגענומען אין מיין האַרצן, ווי מען נעמט אַריין א ברודער. ער האָט מיך געוּרופֿן „דימאָק" (א וואַרט־שפּיל פֿון דימאָוו און „קלײַנער רויך"). יאָרן־לאַנג האָט געדויערט אונדזער פֿרײַנד־שאַפֿט. עס האָט פֿאַסירט, אַז מיר האָבן זיך ניט געזען א סך יאָרן; אָבער ווען מיר זײַנען ווידער צוזאַמענגעקומען, איז עס ווידער גע־ווען פֿרײַנדשאַפֿט און ליבע און „לאַניאַ" (פֿאַרקירצט פֿון לעאָניד) און „דימאָק"... ער איז שוין טויט. ער איז געשטאָרבן אָן לײַדן, שטיל און רואיק. אין זיין שלאָף האָט ער פֿאַרלאָזן די וועלט, וואָס האָט אים אָזוי רײַך באַשאָנקען מיט אירע שענסטע מתנות און שפּעטער אויך שווער באַשטראָפֿט: זיינע צוויי זין, אָפּיצערן, האָט מען דערשאָסן.

אין איין שיינעם פֿרימאָרגן האָב איך געבראַכט צום שוישפּיל־ער דאָלסקי מיין דורכגעפֿאַלענע דראַמע „שטימע פֿון בלוט". מאַמאָנט דאָלסקי איז געווען איינער פֿון די בעסטע שוישפּיל־ער, וואָס רוס־לאַנד האָט פֿאַרמאָגט, — מעגלעך, איינער פֿון די בעסטע אויף דער וועלט. זיין ברענענדער טעמפּעראַמענט האָט אים געטראָגן אין העכסטן עקסטאַז פֿון טעאַטער־קונסט. אין דער פּיעסע „פֿאָטער", פֿון סטרינדבערג, האָט קיינער ניט געקאָנט בעסער שפּילן די טיטל־ראָלע. גרויס, באמת גרויס איז געווען זיין „אָטעלאָ". שאַליאַפּין האָט זיין וואונדערלעכע דראַמאַטישע אויסדרוק־קראַפֿט געהאַט א סך צו פֿאַרדאַנקן דעם „גרויסן מאַמאָנט", ווי מען האָט, האַלב אין שפּאַס, האַלב אין ערנסט, געוּרופֿן דאָלסקין. אין פּריוואַט־לעבן איז דער גרויסער טאַלאַנט געווען א מאַנסטער, כּמעט א רויבער. ער האָט אויך פֿאַרענדיקט זיין לעבן ווי אַן אמתער רויבער, א האַלב־אָפּניק. אין דער צייט פֿון דער רוסישער איבערקערעניש האָט דאָלסקי אין פּעטערבורג זיך פֿראָקלאַמירט פֿאַר אן „אַנארכיסט", אַרגאַניזירט א קלײַנע, אָבער געפֿערלעכע באַנדע „עקספּראָפּריאַ־טאָרס" און גייענדיק פֿון אײַן רייכער הויז אין א צווייטער האָט ער

אַוועקגענומען — איינפאַך אַוועקגענבעט — בריליאַנטן, קאָסט־באַרע רינגען, בראָשן, זיגערס... האַלטנדיק אין איין האַנט דעם זעקל פול מיט געגנבעטער צירונג, האָט ער מיט דער צווייטער האַנט געוואָלט א כאַפּ טאָן דעם אייזערנעם שטעקן פון א פֿאַרבייַ־לויפֿנדיקן טראַמוואַי. ער איז אַרונטערגעפֿאַלן און דער וואָגאָן האָט אים צעשניטן אין העלפֿט. דאָס זעקל מיט דעם אוצר האָט אימיצער אין טומל אויסגעכאַפּט און איז מיט דעם פֿאַרשוואונדן.

דאָלסקי האָט געוואוינט אין דער סאָמע אַריסטאָקראַטישסטער געגנט פון פּעטערבורג, אויף מאַרסקאַיאַ אוליצאַ, אין די רייכע מעבלירטע צימערן איבער „קיובאַ" — דעם בעסטן רעסטאָראַן פון רוסלאַנד.

דאָלסקי האָט מיר פֿאַרגעשלאָגן:

— איך וועל אייך באַקענען מיט סאָבינאָוון. ער וואוינט אויך דאָ. קומט מיט מיר.

איך האָב דערזען פֿאַר מיר א בילד־שיינעם מאָן פון א יאָר צווייי און דרייסיק. הויך, אָבער ניט צו־הויך, בלאָנד, אָבער ניט צו־בלאָנד, מיט וואַרעמע, ערלעכע, אייגנאָדנדיקע אויגן, מיט א צו־ציעגדיקן שמייכל, וואָס מען קען זעלטן זען אויפן פנים פון דער שענסטער און רייצנדסטער פֿרוי. איין באַק איז ביי אים געווען באַדעקט מיט א ברייטן ראָזן פלעק, אַזוי ווי אויסגעברענט פון א גיפֿטיקער פליסיקייט; אָבער, ווי מאָדנע דאָס זאָל ניט קלינגען, האָט דער דאָזיקער פלעק גאָרניט געשטערט דער האַרמאָנישער שיינקייט פון זיין פנים. און פון דער בינע — אַוודאי ניט; א ביסל שמינק און פודער האָבן פֿאַרדעקט דעם פלעק אינגאַנצן.

ווי נאָר דער מאָן האָט געעפֿנט זיין מויל און אויסגערעדט דאָס ערשטע וואָרט, האָט מען באַלד געקאָנט וויסן, אַז דאָס איז א זינגער, א טענאָר, און א טענאָר פון א גאַנץ גרויסן קאַליבער. אַזוי פיל מוזיק, אַזוי פיל קלינגענדער זילבער איז געווען אין דער דאָזיקער שטימע. איך רעד וועגן זיין געווינלעכער שטימע און ניט וועגן זיין בינע־שטימע וואָס איז געווען גאָר אומגלויבלעך שיין.

אין יענע טעג איז דער נאָמען שאַליאַפּין נאָך ניט געווען אַזוי

גרויס. סאָבינאָוס רוישיקער דערפֿאָלג האָט וויט פֿאַרטונקלט אַלע אַנדערע מוזיקאַלישע רעפּוטאַציעס.

ווי אַ זון פֿון אַ יאַראָסלאָווער סוחר, האָט סאָבינאָוו קיינמאָל ניט געוואוסט פֿון נויט. ער האָט געענדיקט די גימנאַזיע אין יאָראָסלאָוו — די שיינע וואָלגאַ־שטאָט, וואָס איז באַרימט מיט אירע נאַכטיגאַלן. דערנאָך האָט ער שטודירט יוריספּרודענץ אין מאָסקווער אוניווערזיטעט און געקראָגן דעם דיפּלאָם פֿון אַן אַדוואָקאַט. אין מאָסקווע האָט דעמאָלט געהערשט דער גרויסער, דער אומפֿאַרגלייכלעכער אַדוואָקאַט פּלעווּאַקאָ. סאָבינאָוו איז געוואָרן זיין גרעסטער פֿרײַנד און איז געווען שטאָלץ מיט דעם זיין גאַנץ לעבן, מער שטאָלץ ווי מיט זייַנע מוזיקאַלישע דערגרייכונגען, דוכט זיך. וויפֿיל פֿראַצעסן דער יונגער אַדוואָקאַט סאָבינאָוו האָט פֿאַרלאָרן און וויפֿיל ער האָט געוואונען, איז מיר אומבאַקאַנט. אינגיכן האָט סאָבינאָוו גענומען זיך ענערגיש שטודירן צו זינגען און אַנטוויקלען זיין שטימע. און אין אַ פּאָר יאָר אַרום האָט גאַנץ רוסלאַנד מיט אַ פֿאַרכאַפּטן אָטעם זיך צוגעהערט צו אים אין דער אָריע פֿון טשאַיקאָווסקיס אָפּערע „יעווגעני אָניעגין".

„קודאַ, קודאַ ווי אודאַליס, וועסני מאַיי, זלאַטיע דני?" (וואו אַהין זייט איר אַוועק, די גאָלדענע טעג פֿון מיין פֿרילינג?). — אַזוי זינגט, אַזוי ווייניט, אַזוי טוט תּפֿילה דער יונגער דיכטער לענסקי, וואָס וועט באָלד שטאַרבן אויף דעם דועל מיט יעווגעני אָניעגין. אַזוי ווי לענסקי, איז אויך געשטאַרבן פּושקין, זיין מחבר: געטויט אויף אַ דועל. און וען איר זעט און הערט אויף דער בינע ווי לענסקי־סאָבינאָוו קלאָגט איבער זיין פֿריצייטיקן טויט, זעט איר און הערט אין אייערע געדאַנקען, אין אייערע געפֿילן, אַלעקסאַנדער פּושקין, דעם שענסטן זון פֿון רוסלאַנד, דעם ברודער פֿון שעקספּיר, דאַנטע און הייניע... קיינער פֿאַר סאָבינאָוון האָט ניט פֿאַרקערפּערט מיט אַזאַ קראַפֿט און אַזאַ שיינקייט און אומבאַשרייבלעכן חן פּושקינס ווייזע; קיינער וועט עס אויך ניט קאָנען טאָן בעסער נאָך סאָבינאָוון. פּושקינס פּאָעזיע און טשאַיקאָווסקיס מוזיק האָבן זיך צוזאַמענגעגאָסן אין דער ערשטוינלעכער קונסט פֿון סאָבינאָוס שיינקייט. דאָס איז געווען שוין מער ווי קונסט; דאָס איז געווען כישוף!

און ווי באַשיידן, ווי חנעווריק, ווי מענטשלעך, ווי „דזשענטל־מענישׂ" איז געווען דער גרויסער כישוף־מאַכער אַלייז! מיר איז אויסגעקומען צו זיין נאָענט צו ניט וויניק קינסטלערישע גדולים — רוסישע, יידישע, דייטשע, ענגלישע, — איך האָב גוט געקענט זייער לעבן, זייערע שטרעבונגען און געדאַנקען. ווי אַנדערש דאָס איז געווען מיט דעם ערשטן טענאָר פון רוסלאַנד, דעם פּרינץ פון מוזיק און בינע, לעאָניד סאָבינאָוו! איך בין געווען אַן אייגענער ביי אים אין שטוב און איך וויס וואָס איך רעד.

סאָבינאָוס טאָג, אין זיין מעבלירטער וואוינונג, אויף דער מאַרסקאַיאַ, האָט זיך אָנגעפאָנגען שפּעט. אַרום צען אַזייגער קלינג איך ביי דער טיר. א פֿרוי פון א יאָר פֿערציק, א דיקלעכע, מיט א טונקעלן פּנים און א ביסל א גראָבער שטימע, עפֿנט מיר. דאָס איז „ספּירידאָנאָוונאַ", „קראָקאַדיל", „צערבער", „בעגעמאָט". זי האָט נאָך אָנדערע נעמען פון דעם זעלבן סאָרט חיות, אָבער איר אמתן נאָמען וווייסט קיינער ניט, א חוץ אפֿשר סאָבינאָוו אַלייז. וואָר איז זי אים? גאָר א פֿרעמדע. זי פֿירט זיין הויז. עמיצער דאַרף דאָך פֿירן דאָס הויז. יעדע מינוט קומען געסט — און וואָס פֿאַר א געסט! מען דאַרף דערלאַנגען טיי, פֿרוכט, ווייַן, אָמאָל אויך א גאַנצע רייכע וועטשערע. מען דאַרף אויפֿפּאַסן אויף „לאָניאַן" אַלייז, ער זאָל אָנטאָן וואָס מ'דאַרף, ער זאָל עסן און גיין שלאָפֿן אין צייט; וויל קיין וווייב האָט ער דאָך ניט. דאָס הייסט, ער איז יא פֿאַר־הייראָט, אָבער זיין וווייב לעבט ניט מיט אים, זי איז אַוועק. דאָס מערקווירדיקסטע איז, אַז ניט ער האָט זי פֿאַרלאָזן, נאָר זי — אים, דעם צויבערמאַן, נאָך וועמען עס יאָגט זיך א גאַנצע אַרמיי פון „סאָביניסטקעס"! טאָקע פון דער אָנטלאָפֿענער וווייב האָט סאָבינאָוו געהאָט צוויי זין — די זעלבע, וועלכע זיינען מיט יאָרן שפּעטער דערשאָסן געוואָרן. סאָבינאָוו האָט איצט געהאָט א פֿרייַנדין, אַלגא סאַדאָווסקאַיאַ, פון דער באָוואוסטער מאָסקווער טעאַטער־משפּחה. אָבער אַלגא איז ניט געקומען מיט אים קיין פּעטערבורג. עס האָבן זיך געטראָגן קלאַנגען, אַז זייערע באַציאונגען זיינען אָפּגעקילט. נו, איז דער אַרעמער גרויסער זינגער, נעבעך, גאָר־גאָר אַלייז, און מען מוז וועגן אים זאָרגן.

דאָס טאָקע טוט די „קראָקאַדיל־יכע", ספּירידאָנאָוואָ. זי פּטרט איר גאַנצע צייט דאָ אין הויז. פֿאַר איר איז אַ כבוד, אַ פֿרייד, אַ גליק צו קאָנען זיך אָפּמאַטערן איר לעבן פֿאַר „לאָניאָן", זי איז שוין גליקלעך מיט דעם, וואָס איר אָפּגאָט רופט זי „צערבער" און „קראָקאַדיל"; וואָס קאָן זיין זיסער?

אַ „צערבער" מיינט אַ „וואָטש־דאָג", אַ בייזער הונט, וואָס היט די טיר און לאָזט קיינעם ניט אַריין. דאָס איז אויך איינע פֿון אירע פֿליכטן. ווען זי דערהערט דעם קלונג ביי דער טיר, מאַכט זי אַ צערבערישן, אַ קראָקאַדילישן פּנים און איז גרייט ניט נאָר פֿאַריאָגן דעם גאַסט, נאָר אויפֿעסן אים לעבעדיקערהייט; ווייל — ווי וואָגט עס עמעצער צו קלינגען, ווען „ער" שלאָפֿט! אָבער זי דערזעט מיך, דעם „דימאָק", „זייך ליבלינג, — נו, טאָר מען דאָך זיך ניט בייזערן. אין אַ מאָמענט ווערט איר שוואַרצלעכער, ניט שענער פּנים, זיס, די האַרטע שטימע — ווייך, און זי שושקעט מיר צו:

— ער שלאָפֿט נאָך! פֿאַמעלעך! ווילט איר אַ גלעזעלע טיי, דימאָק?

מיר גייען אויף די שפּיצפֿינגער אין צווייטן צימער אַריין און דערהערן אַ זיסבערנעם גלעטטער צוזאַמען מיט אַ באַגריסונג:

— גוט מאָרגן!

דאָס איז „ער". „לאָניאָ" האָט זיך אויפֿגעכאַפּט, אַרויפֿגעוואָרפֿן אויף זיך דעם שיינעם כאַלאַט און ער לאָכט. וואָס פֿעלט אים? איז ער ניט דער גליקלעכסטער מענטש אויף דער גאַנצער וועלט?

— ווילסט עפּעס הערן? — זאָגט ער צו מיר. — און דו אויך, קראָקאַדיל. לאָז אַפּ דיין סאַמאָוואָר. זעץ זיך.

ער האָלט אין דער האַנט אַ שטיקעלע פּאַפּיר אָון שמייכלט שעלמיש. סאָבינאָוו האָט ליב געהאַט צו פֿאַרפֿאַסן קאָמיש־סאָטיריש עפּעס לידער — אויף פֿאַרשידענע טעאַטער־פּערזאָנען, אויף דעם דיריגענט נאָפֿראָווניק, אויף זיינע חברים און אָפּילו אויף זיך אַליין. די סאָטירעס, געשריבן אין אַ פֿאָרם פֿון קופּלעטן, זיינען געווען וויציג, אָבער קיינמאָל ניט באַליידיקענד. באַליידיקן אָון וויי טאָן מענטשן האָט סאָבינאָוו ניט געקענט.

איידער ער לייענט פֿאר זיין נייע שאָפֿונג, מאַכט ער אַ קלייניע הקדמה:

— דאָ אין פּעטערבורג בין איך סאָבינאָוו מיט דעם אַקצענט אויף דעם ערשטן „א"; אין מאָסקווע אַבער רופֿט מען מיך סאָבי׳נאָוו, מיט דעם אַקצענט אויף דעם „י". מאָסקווע און פּעטערבורג, ווי איר ווייסט, האָבן דאָך קיינמאָל ניט די זעלבע מיינונג: וואָס עס איז גוט דאָ, איז שלעכט דאָרט, און פֿאַרקערט. נו, וועגן דעם שרייב איך דאָ: ווי מאָסקווע, נאָך מיין דערפֿאָלג אין פּעטערבורג, האָט גע־וואָרט אויף מיר. הער זיך גוט צו, קראָקאָדיל.

— איך הער, לאָניעטשקאָ! — האָט גלייקלעך אַרויסגערעדט די קראָקאָדיליכע.

סאָבינאָוו האָט געזומען דאָס שטיקל פּאַפּיר און אָנגעפֿאַנגען לייענען אַ וויציקן פֿעליעטאָן איבער זיך אַליין. איך געדענק נאָך דעם אָנפֿאָנג:

„מי זשדאָלי סאָבינאָווא,
קאָק פּעניאָ סאָלאָווינאָווא.
דאָזשדאָליס סא׳בינאָווא —
ניטשעווא אָסאָבענאָווא."

(מיר, דאָס הייסט דאָס מאָסקווער פּובליקום, האָבן געווארט אויף סאָבינאָוו, ווי אויף אַ געזאַנג פֿון אַ נאַכטיגאָל; האָבן מיר זיך דערוואַרט אויף סאָבינאָוון — גאָרניט באָזונדערס).

די „קראָקאָדילכע" האָט זיך אָנגעהויבן קאָכן: — וואָס הייסט „ניטשעווא אָסאָבענאָווא", גאָרנישט באָזונדערס?! סאָבינאָווס זינגען איז גאָרנישט באָזונדערס, יוי קען מען גאָר שרייבן אַזוינס? ווי קאָן מען זיך ויצלעכן איבער זיך אַליין?!

אַ דינער איז אַריינגעקומען און געבראַכט די פּאָסט: אַ הויפֿן בריוו און בריוולעך. די פּאָסט האָט געשמעקט ווי אַ בוקעט בלומען.

„קראָקאָדילכע" האָט פֿאַרדרייט איר נאָז.

— זיי אַזוי גוט, דימאָק, לייגן איבער די פּאָסט און איך וועל זיך דערווייל אָנטאָן.

איך האָב זיך געזומען צו סאָבינאָווס פּאָסט און זיך געוואונ־דערט אויף דעם, מיט וואָס פֿאַר אַ זאָרגלאָזיקייט ער האָט איבערגע־

געבן די זאַך צו מיר. אָבער ער האָט שוין געוואוסט, וואָס ער טוט. דער פּאַרפֿום וואָס האָט זיך געהערט פֿון די צענדליקער בלויע, רויטע, ליליאַ און ראָזע קאָנווערטן, האָט געריעדט פֿאַר זיך אַליין. נו, יאָ, דאָס האָבן געשריבן צו אים יונגע מיידלעך, פֿאַרהייראָטע פֿרויען און געיאָגט אַ און אַנדערע אַלערליי "קרענקס", לִיבעס־ברִיוו־לעך און לִיבעס־דערקלערונגען. אייניקע האָבן געשריבן אין גראָמען, אַנדערע — אין אַ "הויך פּאָעטישער" פּראָזע, אָבער דער אינהאַלט איז געווען איינער און דער זעלבער: איך האָב דיך ליב... איך שטאַרב פֿון ליבע... שרייב מיר, ווי אַזוי קאָן איך דיר זען... אויב דו ענטפֿערסט מיר נישט, באַגיי איך זעלבסטמאָרד...

— נו, געפֿונען עפּעס רעכטס? —האָב איך דערהערט סאַבי־נאָווס זילבער־קול.

איך האָב אים אָנגעהויבן דערציילן. ער האָט מיך איבערגעהאַקט:

— נו, יאָ, דאָס ווייס איך שוין... איך מיין, אַ חוץ די נאַריש־קייטן, איז עפּעס פֿאַראַן?

— דאָ איז אַ מאַדנער בריוו מיט דער אונטערשריפֿט "פּיאַ". זי בעט שיקן איר געלט...

— פּיאַ? — ער איז געווארן ערנסט.

— גיב מיר דעם בריוו.

ער האָט דורכגעלייענט די איינפֿאַכע, אויפֿריכטיקע שורות און געזאָגט:

— "פּיאַ", פֿאַרשטייט זיך, איז אַן אויסגעטראַכטער נאָמען. איך האָב זיך געטראָפֿן מיט איר אין אַ מאָסקווער נאַכט־רעסטאָראַן, זי האָט דאָרטן געזונגען. זי איז שיין און אינטעליגענט. מיר האָבן גאָנץ אָנגענעם געפֿלוידערט ביי אַ גלאָז וויין. זי שרייבט, אַז זי איז אַריינגעפֿאַלן אין שלעכטע הענט, געווארן אַ וויסע שקלאַפֿין.

— זי דאַרף האָבן פֿינף און צוואַנציק רובל צו באַפֿרייען זיך פֿון דעם שאָנד־פּלאַץ.

— נאָך היינט שיק איך איר דאָס געלט. אָרעמע פּיאַ! וועסטו מיר גלויבן, ווען איך זאָג דיר, אַז צווישן אונדז איז גאָרנישט גע־ווען, אַ חוץ אַ פּלוידערייַ אין דעם רעסטאָראַן?

— יאָ, לאָניאַ, געווייס גלויב איך דיר, — האָב איך זיך אַפּ־
געפֿאַן, געירט כּמעט ביז טרערן.

די אויפֿגערעגטע שטימע פֿון דער „קראַקאַדיליכע" האָט אי־
בערגעהאַקט אונדזער געשפּרעך.

— לעאָניד ווימאַליעוויטש! — האָט זי אויסגעשריען מיט אַ
רויט געוואָרענעם פּנים. — די קאַרעטע איז ווידער דאָ!

מיר זיינען צוגעלאָפֿן צום פֿענצטער. אונטן, אויף דער גאַס,
ביים אַריינגאַנג צו די מעבלירטע צימערן, — איז געשטאַנען אַ שיין־
אויסגעפּוצטע קאַרעטע, איינגעשפּאַנט מיט צוויי שנייי־וויים פֿערד.
עפּעס איז געווען מאַדנע אין די דאָזיקע פֿערד: זייערע מאָרדעס זאָט,
גוטמוטיק און קלוג, זייערע גריווען לאַנג און אַקוראַט פֿאַרקעמט.
נאָר אין אַ צירק קאָן מען טרעפֿן אַזעלכע פֿיין־אויסגעהאַדעוועטע
פֿערד.

דאָס איז אַן אמתער סקאַנדאַל! — האָט סאָבינאָוו אַרויסגערעדט,
און צום ערשטן מאָל האָב איך געזען, אַז ער בייזערט זיך.

— זיי אַ פֿריינד, ספּירידאָנאָוונאַ, לויף אַרונטער און זאָג דעם
פֿורמאַן, ער זאָל זיך שוין אָפּטראָגן פֿון דאָנעז!

— איך האָב דאָך דאָס אים נעכטן געזאָגט, און היינט איז
ער ווידער דאָ.

— זאָג אים, אַז איך וועל זיך באַקלאָגן פֿאַר דעם גראַדאָנא־
טשאַלניק (הויפּט פֿון שטאָט). זאָל ער איר דאָס איבערגעבן.

ספּירידאָנאָוונאַ איז אַרויסגעלאָפֿן, און סאָבינאָוו האָט מיר דער־
ציילט, וואָס דאָס אַלץ מיינט. די קאַרעטע מיט די פֿערד זיינען
טאַקע פֿון צירק. די אייגנטימערין פֿון צירק, שוין ניט קיין יונג
ווייב, האָט זיך פֿאַרליבט אין דעם זינגער, און כּדי אים צו געווינען,
שיקט זי אים אַ מתּנה.

— זי קאָמפּראָמיטירט מיך, — האָט דער אַרעמער סאָבינאָוו
געיאָמערט. — מענטשן לאָכן דאָך פֿון מיר! זיי דערקענען דאָך די
קאַרעטע. אַ געפֿערלעכע פֿרוי איז זי, די טעמפּעראָמענטפֿולע אי־
טאַליענערקע! זאָל מאַלעווינסקי זיך נעמען צו איר.

מאַלעווינסקי איז געווען דער אַדוואָקאָט, וואָס האָט געפֿירט
אַלע זיינע געשעפֿטן.

— באַרואיק זיך, די קאַרעטע פֿאָרט אַוועק — האָב איך אים אָנגעוויזן.

— זי וועט מאָרגן ווידער קומען, — האָט ער טרויעריק אַרויס־געזעדט... דאָס זיינען געווען סאָבינאָוס אייגציקע זאָרגן: מען האָט אים צופֿיל געליבט.

אין גיכן האָבן אָנגעהויבן צו קומען מענטשן, וואָס האָבן געהאָט אַ שייכות מיטן זינגער. צוערשט האָט זיך באַוויזן זיין געזאַנג־לערער, ספאַסקי, אַן אומצופֿריידענער מאַן, אַן אַ שטימע און מיט אַ „גוטער לער־שול־ע", ווי סאָבינאָוו האָט זיך געוויצלט. ביידע האָבן זיך אַוועקגעזעצט צום קלאַוויר און סאָבינאָוו האָט געזונגען אַ פּאָר נאָטן. זאָפֿאָרט האָט זיך באַוויזן פֿון דער קיך די „קראַקאַדיליכע" און געקוקט אויף איר „לייאַנעטשקא". דערנאָך איז אָנגעקומען מאַל־ווינסקי, אַ רוסישער פּאָליאַק, אַ שלאַנקער גאַלאַנטער יונגער מענטש, מיט גאָר־גאָר שוואַכע אויגן. דערנאָך האָט זיך באַוויזן אַן אָפּיצער מיט אַ זויערן פּנים־אויסדרוק.

— ווי גייט עס מיט דיין בויך? — האָט אים סאָבינאָוו צוגערופֿן.

עס האָט זיך ניט געהאַנדלט וועגן אַ קראַנקן בויך, דער נאָמען פֿון דעם זויערן אָפּיציר איז געווען „זשאַלטאַבריוכאָוו", וואָס מיינט: געלער בויך". יעדער אייגער האָט געהאַלטן פֿאָר זיין פֿליכט צו מאַכן וויצן וועגן דעם, ביז ענדלעך דער אָרעמער אָפּיציר האָט באַשלאָסן זיך צו וועגדן צום צאָר, — ווייל דאָס איז געווען דעם צאָרס פֿריוולעגיע, — ער זאָל גנעדיק ערלויבן אים צו באַנוצן זיך מיט אַן אָנדער נאָמען. סאָבינאָוו, וועלכער האָט געהאַט גלענצנדע פֿאַרבינדונגען האָט אים געהאָלפֿן, אָבער דערווייל זיך אויך געוויצלט.

נאָך דעם פֿרישטיק — וואָס איז געווען ענלעך צו צוויי מי־טאָגן — האָט זיך באַוויזן דאָקטאָר מעיראָוויטש, בורדעס פּלי־מעניק, וועלכן איך האָב געבראַכט צום גרויסן זינגער און וועלכער איז געווארן זיין האַוז־דאָקטאָר. הייַנט אין אָוונט דאַרף סאָבינאָוו זינגען אין דער מאַריאַינסקער אָפּערע, און דער יונגער דאָקטאָר איז געקומען זען אויב אַלצדינג איז אין אָרדענונג מיט אים. סאָבי־נאָוו איז געווען זייער צופֿרידן מיט זיין יידישן באַשיצער. די פֿראַגע פֿון ייד אָדער קריסט איז אים אָפּילו ניט געקומען אין קאָפּ. מיט

עטלעכע יאר שפעטער האָב איך געבראכט צו אים וויקטאָר קוגעל, דעם ברודער פון דעם גרויסן קריטיקער, און וויקטאָר אַ כשרער ייד און ציוניסט, איז געוואָרן סאָבינאָוס הויפט „מענעדזשער".

מענטשן זיינען געקומען און געגאַנגען ניט לאָזנדיק סאָבינאָוון אויף איין מינוט אַליין.

די „קראַקאַדיליכע" איז געווען אין פאַרצווייפלונג: „לאָניאַ" רעדט צופיל, עס קאָן אים נאָך, חלילה, פאַרשאַטן זיין היינטיקן זינגען... זי האָט אַנגעפאַנגען צו פאַרטרייבן די אַלע גענסט, און די גענסט האָבן איר געפאַלגט און ניט פראָטעסטירט.

איך האָב אויך געוואָלט אַוועקגיין, ער האָט מיך פאַרהאַלטן:

— דו וועסט היינט גיין מיט מיר אין דער אָפערע.

— איך האָב ניט קיין ביליעט.

— מיר ביידע וועלן זיך שוין וויי עס איז אַריינשטופן, — האָט ער זיך צוגאָנט.

אין שטוב האָט זיך באָוויזן אַ מאָן, גאָרניט קיין אַלטער אָבער שוין מיט אַ ריזיקן שיינעדיקן פּליק. זיין גלאָטער קאָפּ איז געווען איינגעבויגן אין מיטן.

— דאָס איז גראָף טאַרנאָווסקי, — האָט סאָבינאָוו אים מיר פאָרגעשטעלט.

נאָכדעם ווי די „קראַקאַדיליכע" האָט אַן צערעמאָניעס פאַרטריבן דעם גראָף מיט דעם „דורכגעברראָכענעם קאָפּ", האָב איך זיך ער־קונדיקט:

— איז דאָס דער טאַרנאָווסקי פון קיעוו?

— יאָ, דער וואָס האָט דערשאָסן באָרגעווסקין, — האָט סאָ־בינאָוו באַשטעטיקט.

— און וואו איז טאַרנאָווסקיס ווייב?

— איך ווייס ניט. זיי האָבן זיך געגט. דוכט זיך, אַז זי איז איצט אין פּאַריז, די בעסטיע.

(באַמערקונג: וועגן דער יונגער זעלטן שיינער גרעפין מוראַ טאַרנאָווסקאַיאַ האָט מען אין יענע יאָרן געהערט אַ סך, שפּעטער נאָך מער. מוראַ איז געווען די טאָכטער פון גראָף אָ'רורק, אַ האָלבער רוס און האָלבער אייריש־ער. ווען די מיידל איז געווען

זעכצן יאָר אַלט, האָט גראָף טאַרנאָווסקי, דעמאָלט אַ קאָזאַק־אָפֿיציר, זיך שטערבלעך פֿאַרליבט אין איר. אָזוי ווי דער פֿאָטער איז געווען קעגן דעם שידוך, האָט טאַרנאָווסקי, מיט דער צושטימונג פֿון דער שיינער מוראָ, זי „אַרויסגענבעט" פֿון הויז און מיט איר חתונה געהאַט. נאָר אינגיכן נאָך דער חתונה האָט טאַרנאָווסקי געהאַט אַ דועל מיט אַ געווײַסן גראָף טאָלסטאָי, מוראָס געליבטן. דאָס יינגע ווײַב איז געווען זייער צופֿרידן מיט דעם, ווײַל מען דועלירט זיך צוליב איר. זי האָט זיך באַהאַלטן אין וואַלד אונטער אַ בוים און צוגעזען דעם „קאַמף" און מיט אומגעדולד געוואַרט צו זען ווער פֿון די צוויי מענער וועט פֿאַלן אַ טויטער. אָזוי ווי ביידע זיינען געבליבן לעבן, איז זי געווען ביטער אָנטוישט. באַלד איז געקומען אַ נייע, מער אינטערעסאַנטע איבערלעבונג: אין איר האָט זיך פֿאַרליבט דער יונגער בראָן פֿאָן־שטאָהל. און אָזוי ווי זי האָט אים געזאָגט „ניין", האָט ער קיין סך ניט געטראַכט און זיך דערשאָסן. נאָך פֿאָן־שטאָהל זיינען געקומען אַנדערע יינגע מענער, ווײַל האָבן שוין ניט געהאַט קיין אורזאַך צו דערשיסן זיך. צווישן זיי איז אויך געווען גראָף סטעפֿאָן בארגעווסקי. מוראָס מאַן האָט אים געכאַפּט אין אַ מאָמענט, ווען ער האָט איר אַ קוש געטאָן. ער האָט אַרויסגעכאַפּט דעם רעוואָלווער און אויסגעשאָסן. „ענדלעך ווען מען מיין מאַן אַוועקשיקן קיין סיביר!" — האָט אויסגעשריען מוראַ מיט אַ פֿרייַלעכן געלעכטער. בארגעווסקי איז געשטאָרבן פֿון דער וואונד, אָבער טאַרנאָווסקין האָט מען קיין סיביר ניט פֿאַרשיקט, און אים אינגאַנצן באַפֿרייט פֿון שטראָף.

מיט אַ פּאָר יאָר שפּעטער האָט שוין ניט נאָר רוסלאַנד, נאָר די גאַנצע וועלט געריידט וועגן גרעפֿין מוראַ טאַרנאָווסקאַיאַ. דאָס איז געווען אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם סענסאַציאָנעלן מאָרד, וועלכער איז באַגאַנגען געוואָרן אין דעם באַוואוסטן קור־אָרט אין איטאַליע, לידא, לעבן וועניציק. דער ערמאָרדעטער איז געווען גראָף קאַמאָראָווסקי, מוראָס נייער חתן, זייער אַ רייכער מאַן אין די מיטלע יאָרן. זי האָט אים איינגערעדט, אַז ער זאָל זיך פֿאַר־זיכערן („אינשורן") אויף אַ האַלבן מיליאָן אויף איר נאָמען, און ער האָט דאָס געטון. פּדי צו באַקומען דאָס געלט, האָט טאַרנאָווסקאַיאַ

געהייסן אירע צווייַ לִיבהאָבער, דעם מאָסקווער אַדוואָקאַט פּרי־לוקאָוו און דעם יונגען סטודענט נאָומאָוו, דערהרגענען קאָמאַראָווסקין. אַ וועלט־סענסאַציע איז אויסגעבראָכן. אָלע צייטונגען אין אָלע שפּראָכן האָבן מאָנאַטן־לאַנג געשריבן וועגן דעם. דער רעזולטאַט פֿון דעם פּראָצעס אין וועגעדיק איז געווען פֿאַלגענדער: נאָומאָוו האָט געקראָגן דריי און אַ האַלב יאָר שווערע געפֿענגעניש, פּריליקאָוו — צען און טאַרנאָווסקאיאַ — אַכט און אַ האַלב יאָר. זי איז אָפּגעזעסן איר פֿולע צייט און איז מיט עטלעכע יאָר צוריק געשטאָרבן אין פּאַריז, אַן אָלטע, צעבראָכענע, פֿון אָלעמען פֿאַרגעסענע פֿרוי.

גראַף טאַרנאָווסקי האָט פֿאַרלאָזן סאָבינאָוון, וועו עס איז שוין געווען טונקל. איצט האָט זיך באָוויזן אַ נייער גאָסט — דער וויכטיקסטער און „אָנגעגעמסטער" פֿון אָלע: אַ באָאַמטער פֿון דער מאָריאינסקער אָפּערע. ער האָט געבראַכט סאָבינאָוון געלט, — דעם האָנאָראַר פֿאַר זיין היינטיקן זינגען אין דער אָפּערע, וואָס דאָרף נאָך פֿאַרקומען, אָזוי איז געווען דער אָפּמאַך: צאָלן אין פֿאָרויס. וויפֿל סאָבינאָוו האָט געקראָגן פֿאַר איין אָוונט איז מיר אומבאַקאַנט. איך ווייס נאָר, אַז מען האָט אים געצאָלט מער ווי אַנדערע זינגער, ביז דער צייט וועו עס האָט זיך באָוויזן די ריזן־געשטאַלט פֿון שאַליאַפּין.

די פֿאָרשטעלונג האָב איך געזען ניט פֿון זאַל, וואו אָלצדינג איז געווען אויספֿאָרקויפֿט נאָר פֿון סאָמע ביגע. סאָבינאָוו האָט מיר געהייסן שטיין הינטער אַן אויסגעמאָלטן בוים ניט רירן זיך, דאָס איז געווען דער שענסטער, דער בכבודיקסטער פּלאַץ אין גאַנצן טעאַטער. עטלעכע מאָל איז צוגעקומען דער פּאָליציימייסטער פֿון טעאַטער (געווען אַזאַ אַמט) און ניט געווואָסט וואָס צו טון מיט מיר. שטיין דאָרטן איז געווען קעגן אָלע רעגלען פֿון קייַזערלעכן טעאַטער. נאָר גיי טו עפּעס, אַז איך בין אונטער דער פּראָטעקציע פֿון דעם „פּרעמיער" אַליין (אין יענע צייטן איז ניט געווען קיין „סטאַר", נאָר אַ „פּרעמיער"). און דאָרטן, הינטער דעם אָנגעשמירטן בוים, צווישן טריט פֿון סאָבינאָוו־לענסקין, האָב איך געהערט די אומשטערבלעכע אַריע זיינע: „קודא, קודא ווי אודאָליליִם?"

און נאָאיווע, ביטער־זיסע, נאָרישע טרערן האָבן זיך געגאָסן פֿון מיינע אויגן. פֿיר מאָל — אַן אומדערהערטע זאַך! — האָט דער „פּרעמיער" געמוזט ווידער און ווידער זינגען די דאָזיקע אַריע, און דאָס פּובליקום האָט זיך ניט געקאָנט זאַט אָנהערן. מען האָט געפֿאָדערט נאָך, אָבער דער קאָפּעל־מייסטער נאָפּראָווניק האָט שוין דיריגירט עפּעס אַנדערש און די ערשטע פֿידל, דער „קאָנצערט־מייסטער", וואָלף איזראָעל, האָט געפֿירט ווייטער דעם צויבערלעכן אַרקעסטער, דעם פֿיינסטן אין רוסלאַנד. פֿון הינטער מיין בוים האָב איך געקאָנט זען ווי וואָלף איזראָעל'ס ענערגישער פּנים האָט זיך אָנגעשטרענגט און ווי עס האָבן געגלאָנצט עקסטאָטיש זיינע ברענענדע שוואַרצע יידישע — כאָטש אָביסל צוגעשמדטע — אויגן.

אין אָנטראַקט האָט מען מיר געלאָזט וויסן, אַז סאָבינאָוו וויל מיך זען אין זיין גאַרדעראָבע.

— זיי דערווייל ביי מיר און פֿאַרטרייב די אַלע פֿרויען, וואָס לאָזן מיך ניט צורו.

— די סאָביניסטקעס, מיינסטו? האָב איך געפֿרעגט.

— יאָ, אָט טאַקע די היסטערישע חברה, — האָט ער זיך צעלאַכט.

אין דער פֿאַריגלטער טיר האָט מען אָנגעהויבן פּויקן אַלץ מער און העכער. איך בין אַרויס אין קאָרידאָר. אַ מחנה ווייבער, יונגע און אַלטע, רייך אויסגעפּוצטע, באַהאָנגען מיט קאָסטבאָרע צירונג, אָנגעטון אין טייערע פּוטערס, האָבן זיך געריסן צו זען דעם זינגער.

—לאָזניד וויטאַלי'ס וויטאַלעוויטש קען קיינען ניט זען, — האָב איך געזאָגט צו זיי. — ער טוט זיך איבער.

ווי נאָר איך האָב אויסגערעדט די לעצטע וואָרטער, האָט זיך די גאַנצע וויבערישע אַרמיי אַ וואָרף געטון צו דער טיר. איך האָב קוים צייט געהאַט זיך אַרײַנצוכאַפּן אין גאָרדעראָב־צימער, אָבער פֿאַרמאַכן די טיר האָב איך שוין ניט געקאָנט. עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ קאַמף צווישן מיר און די „סאָביניסטקעס". זיי האָבן מיך אָנגעוראָפֿן מיט פֿאַרשידענע ניט גראָד קאָמפּלימענטאָרישע נעמען. דער טעאָטער־שניידער איז צוגעלאָפֿן מיר העלפֿן ביי דער טיר, אַ קליינער שפּאַלט איז אָבער געבליבן אָפֿן. אין דעם דאָזיקן שפּאַלט האָבן זיך אַרײַנגעדרוקט פֿון דער אָנדערער זייט עטלעכע דיקלעכע

גוט־אויסגעהאדעוועטע ווייבערשע פֿינגער מיט פֿאַלירטע נעגל און קאַסטבאַרע רינגען. מען האָט דאָך געדאַרפֿט זיין אַ גזלן כּדי צו פֿאַרקלאַפּן די טיר איבער אַזעלכע שיינע און היפּלאַזע פֿינגער. מיט גרויס מי איז אונדז געלונגען די פֿינגער אַרויסצושטופּן צוריק אין קאַריאַר צו די, צו וועמען זיי האָבן געהערט.

— אַ גליקלעכער מענטש זייט איר! — האָט דער שניידער אַ זיפֿץ געטון.

— גליקלעך? — האָט סאָבינאָוו זיך אָפּגערופֿן. — איך בין אַ געפֿאַנגענער פֿון מיין אייגענער שטימע!

נאָך דער פֿאַרשטעלונג האָב איך באַגלייט מיין פֿרײַנד אַהיים. מיין אויפֿגאָבע איז געווען ניט צו לאַזן אים רעדן, קיין איין וואָרט ניט. מיר זײַנען אַרויס פֿון טעאַטער דורך אַ געהיימער הינטער־טיר, פֿון וועלכער די „סאָביניסטקעס" האָבן ניט געוואוסט, און זיך אַרײַנגעזעצט אין אַ פֿאַרמאַכטער קאַרעטע. אַ פּאָר שריט ווייטער האָבן מיר דערזען די ווייסע צירק־פֿערד און די זעלבע קאַרעטע, וואָס איז געשטאַנען אינדערפֿרי הינטער סאָבינאָוס פֿענסטער. זיינע העלל־בלויע קינדערשע אויגן האָבן שעלמיש געלאַכט הינטער דעם אָנגעשטעלטן קאַלנער פֿון זיין טויזנט־רובלדיקן פֿוטער.

אין דער היים, אין זיינע מעבלירטע צימערן, איז שוין אַלצדינג געווען אָנגעגרייט פֿאַר אַ רייכלעכן מאָלצייט. ווי עס האָט אויס־געזען, זיינען געווען איינגעלאָדן ניט ווייניקער ווי פֿופֿציק געסט. סאָבינאָוו האָט געשטראָלט פֿון צופֿרידנהייט.

— ביז מאָנטאָג בין איך פֿריי. מען קען זיך אָביסל אויסרוען.

די „קראַקאַדיליכע" האָט מיר צוגעוואַרפֿן אַ קורצן בליק: לאַ־ניעטשקאַ, אונדזער געליבטער לאָניעטשקאַ דאַרף ניט זינגען די פֿאַר טעג; קלייבט ער זיך אַ קאַפּעטשקע זיך אַ נעם צו טאָן צום שאַמפּאַניער־פֿלעשל, דאָס אייניציקע, וואָס ער האָט געטרונקען, אָבער גראָד דאָס האָט ער ניט געטאָרט אַנרירן, ווייל דאָס האָט געקאָסט פֿאַרשאָטן זיין צאַרטער טענאָר־שטימע. ער האָט עס גוט געוואוסט, אָבער פֿון צייט צו צייט האָט ער זיך פֿאַרט ערלויבט אויסצוטרינקען אַ פּאָר פֿולע בעכער. יעדעס מאָל ווען ער האָט

דאָס געטון, האָבן זיינע פֿרײַנד געציטערט. נאָר וואָס האָט מען געקאָנט מיט אים טון?

אין צימער האָבן זיך באַוויזן עטלעכע יונגע מיידלעך, אויס־געפּוצט און שיין פֿאַרקאָמט. מען האָט באַלד געקאָנט דערקענען, אַז זיי זיינען פֿון פֿיינע משפּחות. דאָס זיינען אויך געווען „סאָבי־ניסטקעס", נאָר, אַזוי צו זאָגן, היימישע, פֿריוואָטע, אונטער דער פּראָטעקציע פֿון ספּירידאָנאָווקאַ, די גרויזאָמע צערבעריכע.

שטונדן־לאַנג פֿלעגן זיי זיצן יעדע אײַנע אין איר ווינקל, גאָרנישט גערעדט און נאָר געקוקט אויף סאָבינאָוון, וועלכער האָט איצט ניט געשאָנקן זיי די מינדעסטע אויפֿמערקזאָמקייט. זיי זיינען געווען פֿאַרשידן. אײַנע איז געווען אַ הויכע, אַ שלאַנקע, מיט אַ בלאָנדן קאָפּ האָר, שיין ווי אַ בלום. סאָבינאָוו האָט זי געוויסן „סנע־גוראָטשקאַ" (שנייי־מיידל"). איר נאָמען איז געווען וואַלענטינאַ. דעם פֿאָמיליען־נאָמען האָט קיינער ניט געוואוסט. מען האָט דערציילט, אַז זי איז אַן אַדמיראַלס אַ טאָכטער. איר פּנים איז באַשטאַנען אין קומען אַהער פּרי, זעצן זיך אין האַלב־טונקעלען ווינקל, קוקן אויף דעם באַלעבאָס און ווערן באַוואונדערט פֿון די געסט. אַ צווייטע איז געווען די רויט־האָריקע קסעניאַ שאַן־גודאַל, די טאָכטער פֿון דעם גובערנאַטאָר פֿון טיפֿליס. זי האָט געהאָט אין זיך טאָטעריש בלוט, וואָס איז געווען שוין קלאָר פֿון איר ניט־רוסישן נאָמען: שאַן־גודאַל. „שאַן" קומט, פֿאַרשטייט זיך, פֿון דעם וואָרט „כאַן", וואָס מיינט אַ טאָטעריישער הויפּטלינג, אַ פֿירער. קסעניאַ, אַדער „קסאַנאָטשקאַ" האָט אויך געשווויגן אין אַנדער ווינקל, אַבער ניט אויף לאַנג. איך האָב זיך איינמאָל צערעדט מיט איר און דער־זען, אַז איר קאָקעטיש־אויפֿגעריסן נעזעלע האָט זיך שוין גוט געהאָט אַריינגעמישט אין לעבן, און אַז זי איז גאָר קיין נאָר ניט. זי האָט מיר דערציילט אַ סך וועגן קאָווקאַז און מיך באַקענט מיט אַ וועלט, פֿון וועלכער איך האָב זייער ווייניק געוואוסט.

אַבער די סאַמע אינטערעסאַנטסטע פֿון אַלע „סאָביניסטקעס" איז געווען זינאָאידאַ. זי איז געווען פֿאַרהיראָט און פֿאַרלאָזן פֿון איר מאַן. מיט אַ פּאָר יאָר צוריק, ווען זי איז שוין געווען קראַנק אויף די לונגען, האָט זי דערהערט סאָבינאָוס זינגען. פֿון דעם מא־

מענט האָט זי אַלצדינג איבערגעלאָזן: איר היים, איר משפּחה, איר פּראָווינץ שטאָט, וואו זי האָט ביז איצט געלעבט און איז אים נאָכגעפֿאָרן פֿון שטאָט צו שטאָט. דאָקטוירים האָבן איר געוואָרנט, אַז דער קלימאַט אין פּעטערבורג איז פֿאַר איר שעדלעך און איר געהייסן פֿאָרן קיין קרים אָדער אין די בערג. זי האָט אָבער ניט געפֿאָלגט. וואָס טויג איר דער וואַרימער קלימאַט אין די בערג, וואָס דאָרף זי אינגאַנצן איר געזונט, אויב זי קען ניט הערן זינגען איר גאָט, איר זיסן מלאך, איר „פֿאָוסט", איר „לענסקי"?... זי האָט ווייניק געזען סאָבינאָוון אין פּריוואָטן לעבן, געקומען נאָר פֿון צייט צו צייט אויף אַ וויזיט, אָבער זי האָט ניט דורכגעלאָזן קיין איין פֿאָרשטעלונג, קיין איין קאָנצערט זיינעם. אינגיכן איז איר געוואָרן ערגער, זי האָט שוין ניט געהאָט קיין כּוחות צו פֿאָרלאָזן איר צימער. ניט לאַנג פֿאָר איר טויט האָב איך געקראָגן פֿון איר אַ בריוו פֿון אַ קליינער שטאָט אויפֿן טייך דאָן. אין דעם בריוו האָט זי זיך געזעגענט מיט מיר, געבענשט סאָבינאָוון און געשריבן, אַז זי שטאַרבט אַ גליקלעכע... איר לעבן האָט זי פֿאַרענדיקט אין שיינקייט און מוזיק.

עס איז שוין געווען האַלבע נאַכט, און די גאַסט האָבן זיך אָנגעהויבן פֿאַרזאַמלען. יעדער איינער פֿון זיי איז געווען ניט אַבי־ווער, נאָר אַ באַוואוסטע פּערזענלעכקייט אויף דעם אָדער אַן אַנדער געביט. קיינער האָט קיינעם ניט פֿאַרגעשטעלט, מען האָט זיך אַליין פֿאַרגעשטעלט און אַ האַלבע שטונדע שפּעטער שוין געווארן פֿרייַנד — אַ טיפּיש־רוסישער כאַראָקטער־שטריך. באַלד האָט מען אָנגעהויבן דעם נאַכטלעכן מאָלצייט, אויף אַן אופֿן, וואָס נאָר אַ פּאָר שטעט אין רוסלאַנד, האָבן דאָס געקאָנט זיך פֿאָרגינען אין די אַלטע לאַנג פֿאַרשוואונדענע צייטן. איך דערמאָן זיך דעם איבערראַשן טיש, די אַלע צענדליקער מאכלים און „זאַקוסקעס", פּיראָגן, קוליעבאָקעס, ראָסאָלן, סאָוסן, פֿיש און פֿישלעך, איקרא (קאַוויאָר), פּעלמעלן, באַרשטש און באַרשטשאָק, שטשיר קרויט און די אַלע וואַדקעס, ריאָבינאָווקא, ספּאָטיקאָטש, קאָניאָקס, די צאָלרייכע וויינען און ליקערן, און עס דוכט זיך מיר, אַז דאָס אַלץ איז געווען אויף אַן אַנדער פֿלאַנעט. אָבער אין יענע טעג איז דאָס געווען אַ געוויינלעכע

זאָך, וועגן וועלכע קיינער אין פּעטערבורג האָט זיך ניט געוואונ־
דערט. רייך איז געווען דאָס אָרעמע רוסלאַנד, הויך איר קונסט,
ברייט איר האָרץ און פונקט אַזוי ברייט איר מאָגן...

שפּעט אין דער נאַכט, אַדער ריכטיקער, גאָר פֿרי אין דעם
נאָך ניט לייכטיקן מאָרגן, ווען די געסט, מיד פֿון זאַטקייט, זיינען זיך
ענדלעך צעגאַנגען און איבערגעלאָזן דעם מזלדיקן יונגען באַלע־
באַס אַליין. א סך פֿון די, וואָס זיינען געווען ווילד־פֿרעמדע אייגער
דעם צווייטן מיט עטלעכע שעה צוריק, זיינען איצט שוין געווען
אַלטע גוטע פֿרייַנד, געראַדט אויף „דו" און דערציילט איינער דעם
צווייטן די אינטימסטע פּאַסירונגען פֿון זייער לעבן. מעגלעך, אַז
אין א וואַך אָרום וועלן זיי פֿאַרגעסן וועגן דעם און ניט דערקענען
אייגער דעם צווייטן, ווען זיי וועלן זיך וויידער טרעפֿן; זיי וועלן זיך
וויידער באַקענען, וויידער וועלן אַלטע גוטע פֿרייַנד און דערציילן
זיך די סאַמע אינטימסטע זאַכן וועגן זיך, זייערע וויבער און זייערע
געלעבטע... און וויידער זיך צוגיין...

סאָבינאָוו פֿלעגט זינגען אין דער מאָריאינסקער אָפּערע אין פּע־
טערבורג און אויך אין דעם „באַלשאָי טעאַטער" אין מאָסקווע.
צוליב דעם האָט ער געמוזט קומען אָפֿט קיין פּעטערבורג, און ער
איז שטענדיק געווען צופֿרידן ווען איך האָב אים באַזוכט. איך
געדענק גוט איינעם פֿון זייַנע וויזיטן, ער האָט זיך אָפּגעשטעלט
אין דעם האָטעל „אַנגלעטער". איך האָב אים אָפּגערופֿן אויפֿן טע־
לעפֿאָן און ער האָט מיך געבעטן קומען וואָס גיכער. א פּערטל שעה
שפּעטער בין איך שוין געזעסן בייַ אים אין האָטעל־צימער. ער איז
געווען אַליין: קיין פֿרייַנד, קיין „סאָביניסטקעס", קיינער ניט.

— היינט איז מיין געבורטסטאָג — האָט ער געזאָגט — איך
בין געוואָרן פּערציק יאָר אַלט. מיין קאַריערע וועט זיך באַלד פֿאַר־
ענדיקן. א טענאָר־שטימע וועלט אויסגעווען נאָך פּערציק יאָר.

און פּלוצים האָב איך דערזען טרערן אין זיינע בלויע קינדישע
אויגן. די מעגלעכקייט פֿון אַזא טראַגעדיע האָט אים דערשיטערט.
אַלע מיינע רייד זיינען געווען אומזיסט — און וואָס האָב איך גע־
קענט אים זאָגן? עס איז דאָך געווען דער אמת. צוזאַמען מיט אים
האָב איך אויך דערפֿילט — כאָטש מער טעאַרעטיש — דעם אום־
פֿאַרמיידלעכן גאַנג פֿון דער צייט.

עס איז אַריינגעקומען אַן עלטערער מאַן אין אַ פּוילער געגע־
נאַלי־יוניפֿאָרם.

— איך בין דער אַדיוטאַנט פֿון זיין הויכקייט, דעם פֿירשט באַגריאַטיאַן־מוכראַנסקי — האָט דער געגנערס זיך פֿאַרגעשטעלט. זיין הויכקייט וויל אייך באַזוכן, און איך בין געקומען אייך פֿרעגן, אויב איר זענט גרייט אים אויפֿצונעמען.

סאַבינאָוו האָט העפֿלעך זיך אָפּגערופֿן אין אַן אָפּיציעלן טאָן:

— אַ גרויסער כּבוד פֿאַר מיר.

— דער גרויספֿירשט האָפֿט, אַז איר וועט זיין נאָר אַליין, אָן געסט — האָט דער געגנערס ווייטער געזאָגט.

גאָנץ אינפֿאַך, מיט אַ לייכטן שמייכל, האָט סאַבינאָוו אָנגע־ווינען אויף מיר:

— דאָס איז מיין פֿרײַנד, אַ באַוואוסטער שרייבער. איך בין זיכער, אַז דער פֿירשט וועט זיין צופֿרידן אים צו טרעפֿן דאָ.

דער אַדיוטאַנט האָט געזאָגט:

— איך ווילי דאָס איבערגעבן זיין הויכקייט. ער וועט זיין ביי אייך אין אַ האַלבע שעה.

— ווי דאַרפֿן מיר זיך האַלטן? — האָט סאַבינאָוו אים געפֿרעגט.

— איר דאַרפֿט ניט זעצן זיך, ביז זיין הויכקייט זאָגט אײַך, אַז איר זאָלט דאָס טאָן. איר דאַרפֿט אים טיטולירן לויט זיין ראַנג. איר דאַרפֿט אים ניט שטעלן צופֿיל קשיות. איר וועט זיכער געפֿינען אין אים אַ גוטן קאָמפּאַניאָן.

דער געגנערס איז אַוועק, און איך האָב זיך אָנגעהויבן צו בעטן ביי מיין פֿרײַנד:

— לאָז מיך בעסער גיין אַהיים. וואָס דאַרפֿסטו מיך דאָ האָבן?

— דו וועסט בלייבן און וועסט זיך באַקענען מיט דעם גרויס־פֿירשט! עס איז דאָך געווען אַ חוצפּה פֿון דעם געגנערס צו זאָגן מיר, וועמען איך מעג אַדער טאָר ניט האָבן אין מיין אייגענער הויז.

— ווער איז עס דער באַגריאַטיאַן־מוכראַנסקי? וואָס פֿאַר אַ פֿאַרוואַנדשאַפֿט האָט ער מיט דער ראָמאַנאָוו־משפּחה?

— ער איז פֿאַרהייראַט מיט דער טאָכטער פֿון דעם קאָזין פֿון צאַר, קאָנסטאַנטין ראָמאַנאָוו.

— דער דיכטער, וואָס שרייבט לידער, אונטערגעשריבן מיט די איניציאַלן „ק. ר.“ (קאָנסטאַנטין ראָמאַנאָוו)?

— יאָ, דאָס איז ער. זיין טאַכטער, די גרויס־פּירשטין טאַטיאַנאַ, איז די ווייב פֿון מיין גאָסט.

אין צימער איז אַריינגעקומען, כּמעט אַריינגעשפּרונגען, אַ גאָר יונגיטשקער אָפּיציר פֿון מיטלען וואוקס, אַ שלאַנקער, אַ בויגזאַמער, ווי אַלע קאַווקאַזער זיינען דאָס. ער האָט געהאַט שוואַרצע האָר, שוואַרצע לעבעדיקע „קאַווקאַזער“ אויגן און קלייַנע דינע וואָנצעלעך איבער די דינע קאַרשן־רויטע ליפּן. זיין אָפּיצירן־מונדיר האָט אים זייער געקלייַדט. אַ פּאָר מעדאַלן זיינען געהאָנגען אויף זיין ענגער ברוסט. ער האָט אויסגעזען ווי אַ פּאַרשטעלטע מיידל? אין הויזן. ער האָט באַגריסט סאָבינאָוון, דערנאָך מיר געזאָגט אַ פּאָר ווערטער וועגן דעם וועטער און פּלוצים אַרויסגערעדט:

— איך בעט אײַך, זעצט זיך, מיינע הערן.

געווייַנלעך, בעט דער באַלעבאָס דעם גאָסט ער זאָל זיך אַוועקזעצן. דאָ אָבער איז געווען פונקט פֿאַרקערט — וויל דער גאָסט איז דאָך געווען אַ קאַזיז פֿון צאַר. איך מוז אָבער זאָגן, אַז ער האָט זיך געהאַלטן זייער איינפֿאַך און טאַקטפֿול. פֿון דעם מאָמענט, וואָס מיר האָבן זיך אַוועקגעזעצט, האָבן מיר זיך שוין ניט געפֿילט פֿרימדע און געשמועסט מיט דעם „ראָמאַנאָוו“ כּמעט אַזוי פֿריי ווי מיט יעדן אַנדערן יונגן אָפּיציר.

— איך בין געקומען איבערגעבן אײַך אַ דאַנק, לעאָניד וויטאַלייעוויטש — האָט ער אַרויסגערעדט און איז געוואָרן ערנסט, — אַ דאַנק פֿאַר אייער וואונדערבאַרן זינגען. מ י ר האָבן אייך נעכטן געהערט.

ער האָט געמאַכט אַ קלייַנעם אָקצענט אויף דעם וואָרט „מיר“. איך האָב ניט געכאַפּט וואָס דאָס מיינט, אָבער סאָבינאָוו, וואָס איז זיכער געווען מער דערפֿאַרן אין דינאַסטיע־פֿראַגן, איידער איך, האָט זיך אָפּגערופֿן:

— איז זיין מאַיעסטעט נעכטן געווען אין דער אָפּערע? איך האָב דאָס ניט געוואוסט.

— ניין, דער צאַר און די צאַרינאַ האָבן נעכטן ניט פֿאַרלאָזן

גאַטשינאַ. מיר אַלע זיינען געווען איינגעלאַדן נעכטן אַוונט צום טיש און מיר האָבן אייך געהערט.

איך האָב פֿאַוואונדערט געקוקט אויף דעם גרויספֿירשט: ווי קאָן מען הערן אַן אָפּערע פֿערציק מיל? ווייט?

— ווייסט איר דען ניט, — האָט דער גאַסט דערקלערט, — אַז אונטער דער מאַראינסקער בינע האָבן די אינזשינערן אייניגעשטעלט אַ געווייסע טעלעפֿאָן־סיסטעם, וועלכע איז פֿאַרבונדן מיט דעם צאַרס פּאַלאַץ אין גאַטשינאַ? וועָן איר זינגט איז פֿונקט ווי איר וואָלט געזונגען אין אַ טעלעפֿאָן אַריין, נאָר איר ווייסט דערפֿון ניט. זיין מאַיעסטעט איז געווען זייער צופֿרידן מיט אייער זינגען און האָט מיך באַאויפֿטראָגט דאָס אייך צו זאָגן: ניט אָפּיציעל, פֿאַרשטייט זיך, — האָט ער צוגעגעבן. — אָפּיציעל? וועט איר עס שוין הערן פֿון דעם דירעקטאָר פֿון די קייזערלעכע טעאַטערס.

סאָבינאָוו האָט באַדאַנקט פֿאַר דעם כבוד.

אַ פּאָר מינוטן שפּעטער האָט זיך באָוויזן דער גענעראַל, דער אַדיוטאַנט, און דער גאַסט איז אוועק.

— אַ פֿיינער בחור, — האָט סאָבינאָוו געזאָגט. — אַ שאַד וואָס ער איז אַ גרויספֿירשט.

און סאָבינאָוו האָט זיך צעלאַכט פֿון זיין אייגענעם וויץ.

אַ פּאָר טעג שפּעטער האָט סאָבינאָוו טאַקע באַקומען דעם אָפּיציעלן דאַנק, וועגן וועלכן מוכראַנסקי האָט געערעדט: אַ זייגער, אַ מתנה פֿון צאַר.

איך האָב אָפּט מאָל געזען אָט די מתנות, וואָס דער „הויף" — דער צאַר און די גרויספֿירשטין — האָבן פֿון צייט צו צייט געגעבן די קינסטלער. דאָס איז געווען אַ זייגער, אַ פּאַרטסיגאַר, אַדער „זאָפּאָנקעס" (קאַף־באַטנס) — קיין צו גרויסן ווערט האָבן זיי נישט געהאַט. פֿאַרשטייט זיך, אַז דער צאַר האָט קיינמאָל ניט געזען די מתנות, וועלכע זיינען געווען צוגעטיילט אין זיין נאָמען. בייַם „הויף" איז געווען אַ ספּעציעלער מאַן, וואָס האָט צוגעשטעלט די אַלע צירונגען. זיין נאָמען איז געווען אַראָן סימאַנאָוויטש, אַ הויבער דאַרער ייד, מיט רואיקע מאַניערן און כיטרע טיף־זיצנדע פֿוקסישע אויגן. וועָן דער נאָמען „ראַספֿוטין" האָט אַ ביסל שפּעטער

אַנגעפֿאַנגען צו קלינגען איבער רוסלאַנד, האָט מען אויך דערהערט דעם נאָמען „סימאַנאָוויטש" אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם נייעם פּאָליטישן „שטערן".

(באַמערקונג: דער יונגער פֿירשט באַגריאַטיאַן־מוכראַנסקי איז געווען צווישן די ערשטע, וואָס זיינען געפֿאַלן אין דער מלחמה אין יאָר 1914. מיט סימאַנאָוויטשן האָב איך זיך באַקענט שוין נאָך דער מלחמה, דאָ אין ניו־יאָרק. מיר האָבן געהאַט צוזאַמען לאַנגטש אויף דער איסט־סאַיד. אין איינעם מיט אונדז איז געווען דער פּאָר־שטאָרבענער יידיש־ענגלישער זשורנאָליסט הערמאַן בערנשטיין. סימאַנאָוויטש האָט אונדז אָ סך דערציילט וועגן ראַספוטינען, וועל־כער איז שוין דעמאָלט געווען טויט; וועגן איליאַדאָר דעם „ווילדן מאַנאַך"; וועגן זייער זייגערלעך און פּאַרטסיגאַרן, וועלכע ער, סימאַנאָוויטש, האָט אין נאָמען פֿון רוסלאַנד, האָט צאָר געשאַנקען די בעסטע און שענסטע אַרטיסטן פֿון רוסלאַנד, האָט ער גאָרניט געזאָגט... אָבער צו יענער צייט איז שוין ניט געווען קיין צאָר און אויך ניט קיין זייגערלעך.

מיט אָ פּאָר מאָנאַטן צוריק האָט אָ יונגער אומבאַקאַנטער מאַן, וואָס איז צופֿעליק געזעסן לעבן מיר אין אָ רעסטאָראַן, פּלוצ־לינג באַשלאָסן, אַז ער דאַרף מיר אָנפּאַרטרויען וואָס עס איז בייַ אים אויפֿן האַרצן; אָדער ריכטיקער: אויפֿן מאָגן.

— איך קום אָהער ספּעציעל אַזש פֿון ניו־דזשוירזי, כּדי צו עסן דאָ די טשיקן־סופּ. עס איז בעסער ווי די, וועלכע מיין מאַמע פֿלעגט קאָכן.

געוואָרט פֿון אַזאַ צוטרוי, וועלכן איך האָב מיט קיין זאַך ניט פֿאַרדינט, האָב איך זיך ערקונדיקט:

— און ווער איז געווען אייער מאַמע?

— די שוועסטער פֿון אַראָן סימאַנאָוויטש. האָט איר געהערט אַזאַ נאָמען.

דער יונגערמאַן האָט מיר דערציילט, אַז זיין פֿעטער דאַרף איצט זיין ערגעץ אין פֿראַנקרייך, אויב ער לעבט נאָך אין גאַנצן, דער אַלטער פֿוקס.

קאַפּיטל זיבן

אין רוסלאַנד איז דאָ א ווערטל: „דער טייך וואָלגאָ נעמט זיך פון א גאָר קלייַנער אָזערע: א הון קען עס דורכגיין צופוס".

דער שכל פון דעם ווערטל איז: „גרויסע זאַכן, גרויסע פאַסירונגען האָבן א קלייַנעם אָנהויב: פון א קלייַנער אָזערע פלייסט אַרויס דער גרעסטער טייך אין אייראָפּע.

די גרויסע רושישע איבערקערעניש, צוערשט אין יאָר 1905 און דערנאָך אין 1917, האָט אויך געהאַט אַזא „אָזערע", וואָס א הון האָט עס געקאָנט אַריבערגיין צופוס. אָט די „קלייַנע, ניט וויכטיקע" פאַסירונגען, איז געווען די דראַמע „קאָנטראַבאַנדיסטן" וואָס איז אויפגעפירט געוואָרן אין סווואַרינס „קלייַנעם" טעאַטער, אין ווינטער פון יאָר 1902 אָדער 1903. פאַרשטייט זיך, די רושישע רעוואָלוציע האָט געהאַט פיל טיפערע היסטאָרישע וואָרצלען און אורזאַכן און וואָלט סאי־ווי געקומען אויך אָן דער פיעסע „קאָנטראַבאַנדיסטן". אָבער דער ערשטער עפּנטלעכער אויסברוך, דער מאַסן־פראָטעסט פון דער רושישער געזעלשאַפט, איר אָפּענער קאַמף קעגן דער ביוראָקראַטיע, איר פאַרלאַנג צו „קומען צום וואָרט", צו וויזן איר אייגענעם ווילן — דאָס איז פאַרגעקומען בייַ דער פאַרשטעלונג פון א נישטיקער, טאָלאַנטלאָזער דראַמע, אָנגעשריבן פון א גאָר אומבאַקאַנטן נאָמען: לייטווין.

ווי נאָר דער „מאָלי" (קלייַנער) טעאַטער — דער זעלבער וואָס האָט מיר געגעבן א פרייַז פאַר מיין פיעסע — האָט באַשלאָסן אויפצופירן „קאָנטראַבאַנדיסטן", האָט מען שוין געוואוסט ווער וואָס האַנדלט זיך און אָנגעפאַנגען קאָכן זיך: „ניין, די פיעסע וועט מען ניט אויפפירן!"

די דאזיקע דראמע איז געווען אן אנטיסעמיטישע. ביז דעמאלט האט מען קיין אנטיסעמיטישע פיעסן אויף דער רוסישער בינע ניט געשפילט און ניט געטראכט צו שפילן. דא אבער האט איינער פון די גרעסטע און רייכסטע טעאטערס אין רוסלאנד, געפירט פון א גרויסן זשורנאליסט, סוואריך, באשלאסן ארויסצוקומען מיט אזא מין דראמע. וואס איז די אורזאך? שמוציקע פאליציי־פאליטיק, וועלכע האט אין זינען אויפצוהויבן א העצעריי קעגן יידן, א נידער־טרעכטיקער פלאן ארויסצושטעלן יידן אין א שלעכט ליכט, פדי דורך דעם אפצוציען די אויפמערקזאמקייט פון אנדערע וויכטיקע לאנד־פראבלעמען — אן אלטער, הונדערטער מאל אויסגעפרואוו־טער מיטל!

ניט אנדערש ווי סואוואריך און מענטשן און מענטשלעך ארום אים האבן באקומען א גענויסן וואונק פון „אויבן", א „רעקאמענ־דאציע", וואס איז ענלעך צו א באפעל צו נעמען זיך צו יידן. סוואָ־רינס „נאוואיע וורעמיא" איז דאך פון אנפאנג אן געווען פארבונדן מיט די קאנסערוואטיווסטע עלעמענטן און די טונקעלע פערזענ־לעכקייטן, וואס זיינען געווען אומעטום אין די וויכטיקסטע מלוכה־אנשטאלטן: אין דער פאליציי, אין געריכט, אין מיליטער־קרייזן. סואוואריכס צייטונג — אבער ניט זיין טעאטער — האט תמיד געדינט אט די דאזיקע עלעמענטן. דאס האט מען געוואוסט. איצט אבער האט ער געוואלט, אז אויך זיין טעאטער זאל זיך פארנעמען אויף דעמזעלביקן וועג.

זייער אומבאקוועם האבן זיך געפילט די, וואס זיינען געווען פארבונדן מיטן „קלייגעם טעאטער" און וואס האבן וויט ניט צוגע־שטימט צו סוואריכס פאליטיק. דער רעזשיסער קארפאוו, א געווע־זענער „פאליטישער פארברעכער", א זייער אנשטענדיקער מענטש, איז ארומגעגאנגען אן אנגעכמורעטער, א בייזער. ער האט מיר דערציילט, ווער דער מחבר פון דער דראמע „קאנטראבאנדיסטן" איז געווען. זיין אמתער נאמען איז געווען עפראן. ער האט געשטאמט דוכט זיך, פון ווילנע, האט זיך געשמדט צוליב א שטיקל קאריערע. האט ער עפעס פריער געשריבן? ניין. ער דארף זיין ארום פערציק יאר אלט, האלט זיך מער אדער ווייניקער אנשטענדיק, רעדט ווייניק,

איז גוט אַנגעטון, און ווי עס זעט אויס האָט ער אַביסל געלט אויך. צו סואוואָרינען האָט אים געבראַכט דער "געגנראַל" פּלושטשיק־פּלושטשעווסקי.

ווי נאָר קאַרפֿאָו האָט דערמאָנט דעמדאָזיקן נאָמען, איז מיר די זאַך געוואָרן א סך קלאָרער. פּלושטשיק־פּלושטשעווסקי איז געווען איינער פֿון די דירעקטאָרן פֿון דעם טעאַטער. אין דערזעלבער צייט אָבער איז ער אויך געווען אַ וואָשנער באַאַמטער אין דעם מיניסטעריום פֿון אינערלעכע אַנגעלעגנהייטן וואָס איז געווען ענג פֿאַרבונדן מיט דער פּאָליציי, מיט זשאַנדאַמעריע, און נאָך מער מיט דער פּאָליטישער געהיים־פּאָליציי — "אָכראַנאַ" אָטדעלענע "אָכראַנקאַ". איך האָב גוט געקענט דעם "ציווילנעם גענעראַל" פּלושטשיק. א קליינער, א דאַרער, מיט קורץ אָפּגעשוירענע גרויע וואָנצעס, מיט עלעגאַנטע פּענסנע אויף דער נאָז. שטענדיק לעפּלעך, פּרייַנדלעך, אַ ליבהאָבער פֿון דראַמע, מוזיק און באַלעט, האָט ער געמאַכט אויסערלעך אַ גאַנץ גוטן איינדרוק. אָבער צו טרעפֿן זיך מיט אים, צו רעדן מיט אים און דיסקוטירן פּראָבלעמען פֿון טעאַטער און קונסט, איז פֿאַרט געווען ניט אַנגענעם. און מיר איז אויסגעקומען אָפּט דאָס צו טון, ווייל ער, אַזוי ווי איך, איז געווען אינאייניעם מיט אַנדערע אין דעם פּרעזידיום פֿון דעם "פֿאַרבאַנד פֿון רוסישע דראַמאַטישע שרייבער", און דאָרטן ביי זיצונגען, האָבן מיר זיך אָפּט געטראָפֿן.

עס איז אינטערעסאַנט צו באַמערקן, ווי אַזוי פּלושטשיק האָט אַנגעפֿאַנגען די גאָר נישקשהדיקע קאַריערע זיינע וואָס ער האָט געמאַכט. דאָס איז געווען אין יאָר 1881, נאָך דער ערמאָרדונג פֿון צאָר אלעקסאַנדער דעם צווייטן. צווישן די מערדער איז אויך געווען, ווי באַקאַנט, דאָס יידישע מיידל העלפֿמאַן. דאָס העכערע געריכט האָט זי פֿאַראורטיילט צום טויט, אויפֿצוהענגען. אָבער עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז זי דאַרף ווערן א מוטער. פֿון אַנפֿאַנג האָט די רעגירונג געוואָלט פֿאַרקוקן די זאַך: שוואַנגער — נו, איז וואָס? ווער דאַרף דאָס האָבן העסיע העלפֿמאַנס קינד? זאָלן זיי הענגען ביידע. די מוטער און דאָס נאָך ניט געבוירענע קינד. אָבער די פֿראַנצויזישע צייטונגען האָבן אויפֿגעהויבן א געוואַלדיקן פּראָ־

טעסט און מען האָט אָפּגעהאַלטן אין פּראָנקרייך גרויסע פּראָטעסט־מיטינגען. האָט די רוסישע רעגירונג באַשלאָסן, אַז הענגען וועט זי טאָקע הענגען, אָבער ניט פֿריער ווי זי וועט האָבן איר קינד. און אַזוי איז טאָקע געווען: די אומגליקלעכע האָט געבוירן אַ טאָכטער אין טורמע. אויפֿן באַפֿעל פֿון נייעם צאַר, אַלעקסאַנדער דעם דריטן, האָט דאָס קינד געדאַרפֿט אַוועקגענומען ווערן פֿון דער מוטער און געבראַכט ווערן אין אַ יתומים־אַנשטאַלט אונטער אַן אַנדער נאָמען. אין טורמע האָט זיך באַוויזן אַ יונגערמאַן, וואָס האָט אויסגעפֿירט דעם באַפֿעל פֿון צאַר: אָפּגעריסן דאָס קינד פֿון דער מוטער, וועלכע איז אינגיכן נאָכדעם געשטאָרבן. דער דאָזיקער יונגער באַאַמטער איז געווען פּלושטשיק־פּלושטשעווסקי, איצט, דער „געגנראַל", מיין קאָלעגע אין שרייבער פּרעזידיום. דער העפֿלעכער, גוט־דערצויגענער יונגער זשאַנדאַר האָט געטון וואָס מ׳האָט אים געהייסן. מיט צוואַנציק יאָר צוריק האָט מען אים געהייסן באַהאַלטן העסיע העפֿלמאָנס קינד, און היינט האָט מען אים געהייסן שאָפֿן אַן אָפּגענט ניט־גינסטיקע שטימונג קעגן יידן, אַרויסשטעלן זיי אין אַ שלעכטער ליכט — האָט ערווידער געפֿאַלגט און געלאָפֿן צו סוואָרין צו דעם אַלטן פֿוקס, דורכפֿירן דעם באַפֿעל.

קאַרפֿאָו האָט מיר דערציילט דעם אינהאַלט פֿון די „קאָנטראַ־באַנדיסטן". די האַנדלונג קומט פֿאָר אין אַ פּוילישן־יידישער שטאָט לעבן דער סאָמע דייטשער גרענעץ. דער מחבר ברענגט אונדז אַריין אין אַ הויז פֿון אַ יידישער משפּחה. דאָ איז דער טאַטע, זיין וויב, זיין זון און די יונגע שיינע טאָכטער. זיי זיינען קאָנטראַבאַנ־דיסטן — אַלע, דאָס גאַנצע שטעטל זיינען קאָנטראַבאַנדיסטן. מען שלעפּט אַריין פֿון איבער דער גרענעץ שפּיצן, זיידענס, פֿוטערס, וויין. מען מאַכט געלט. מען באַאַבעוועט די רוסישע רעגירונג. אין שטאָט קומט צופֿאָרן אַ יונגער „סלעדאָוואָטל" (אונטערזוכונגס־ריכטער). ער ווילּ אויסגעפֿינען, ווער עס זיינען דאָס די גע־פֿערלעכע קאָנטראַבאַנדיסטן, די גנבים. אָבער די כיטרע יידן פֿאָר־שטייען ווי זיך צו באַהאַלטן. דער יונגער סלעדאָוואָטל איז פֿאָר־צווייפֿלט. וואָס אָבער טוט גאָט? די שיינע טאָכטער פֿון דעם קאָנ־טראַבאַנדיסט, די „זשידאָוואָטשקאַ", פֿאַרליבט זיך אין דעם קריסט־

לעכן „סלעדאוואטעל", און ער אין איר. דערציילט די טאכטער אלצדינג וועגן דעם, וואס עס טוט זיך אין איר טאטנס הויז. דער סלעדאוואטעל כאפט די בייזע באנדע. און צום סוף טריאומפירט די הייסע ליבע פון די צוויי הערצער. גאר צום סוף האט נאך גע־דארפט טריאומפירן סואוואריז מיט אלע די, וואס זיינען גע־שטאנען הינטער אים. אבער קיינער דעם האט זיך אויפגעהויבן אן אומגעהויער שטארקער פראטעסט.

רוישיק און אומרואיק איז געווארן הינטער די קולסין פון דעם „קלייגעם טעאטער", צווישן די שוישפילער, וואס האבן געדארפט שפילן די פיעסע. די שוישפילער זיינען אלע געווען קריסטן, מיט איין אייניציקער אויסנאם פון דעם געשמדטען טינסקי (שיף), וועלכער האט געדארפט שפילן דעם יידן, דעם הויפט „קאנטראבאנדיסט". ער האט זייער וויניק געהאט צו טון מיט יידן, אבער האט זיך פארט געפילט זייער אומבאקווים. ער האט זיך געבעטן ביי סוא־ווארינען ער זאל אים באפרייען פון דער ראלע. דער „אלטער" האט זיך צעהיצט און געזאגט צו טינסקין:

— אדער איר שפילט די ראלע, אדער איר פליט ארויס פון מיין טעאטער.

צווישן די מיטגלידער פון דער קאמפאניע איז געווען א שוי־שפילערין, א קריסטין, וואס האט באוויזן א סך מער מוט און אנט־שלאסנקייט, ווי איר קאלעגע טינסקי. דאס איז געווען לידיא יא־ווארסקאיא — אין פריוואטן לעבן, פירשטין באריאטינסקאיא. זי איז געווען איינע פון די אינטערעסאנטסטע פיגורן פון דער דע־מאלסטיקער פעטערבורג — יונג, שיין, געבילדעט, ענערגיש, באגאבט. זי האט געשטאמט פון א זייער פארנעמער משפחה מיטן נאמען גיובענעט. איר פאטער איז געווען אויבער־פאליציימייסטער אין קיעוו, איר אנקל — מיניסטער פון טראנספארט, איר ברודער — הויף־כירורג. די יונגע מיידל האט געחלומט צו ווערן א שוישפי־לערין, און ניט גלאט אבי א שוישפילערין, נאר די בעסטע, די שענסטע. זי איז געווען פול מיט אמביציע און געהאט אן אומגע־ווינלעך שטארקן ווילנס־קראפט, וואס האט ביז א געוויסער מאס איר געדינט אנשטאט דעם גרויסן טאלאנט, ווען כן זי האט, ליידער,

ניט געהאָט. אירע טעאַטער־מיטלען זיינען געווען באַגרענעצט, אָבער זי האָט געהאָט אַ שיינע, שלאַנקע פֿיגור, איר ענערגיש אויס־זעענדיקער פּנים האָט געשטראָלט מיט קלוגשאַפֿט, מיט אינטעלי־גענץ; אַ קרוין פֿון העל־בלאָנדע דיקע האָר איז געלעגן עפֿעקט־פֿול אויף איר קאָפּ, אירע ביגע־אינטאָנאַציעס זיינען געווען אָרי־גינעל — מען האָט געקענט אָננעמען, אַז דאָס איז טאַלאַנט... אָבער איין זאַך האָט זי זיכער געהאָט מער ווי טאַלאַנט, מער ווי בילדונג און חכמה: פֿערזענלעכקייט! דאָס האָט זיך געפֿילט אין יעדער באַ־ווענונג אירער. איר שטאַרקע אינדיווידואַליטעט האָט געהאָט אין זיך עפּעס האַרטעס, פֿעסטעס, אָנטשלאָסענעס. זי איז געווען מער מענלעך, ווי ווייבלעך.

אין דעם „קליינעם טעאַטער" איז זי געווען די „פּרעמיערשע" (סטאַר) און האָט געשפּילט די ערשטע ראָלן. אייגנטלעך האָבן מענטשן געהאָט ווייניק הנאה פֿון איר שפּילן. זי האָט קיינעם ניט גערירט. אָבער יעדער איינער האָט זיך צוגעהערט צו איר — אַזוי שטאַרק איז געווען איר פּערזענלעכקייט.

דער יונגער פּלאָטן־אָפּיציר, פּירשט וולאָדימיר באַריאַטינסקי, האָט זיך פֿאַרליבט אין איר. באַריאַטינסקי האָט געשטאַמט פֿון אייַ־נער פֿון די פֿיינסטע משפּחות אין רוסלאַנד, און זיין יחוס איז אַ סך עלטער געווען ווי פֿון דעם צאַר אַליין. די ראָמאַנאָוס זיינען שוין לאַנג ניט געווען קיין ראָמאַנאָוס — דער פֿאָדעם פֿון זייער די־נאַסטיע איז עטלעכע מאָל איבערגעריסן געוואָרן זינט דעם יאָר 1613, וועו דער ערשטער ראָמאַנאָוו, מיכאַאיל, איז אויסגע־וויילט געוואָרן צו פֿאַרנעמען דעם רוסישן טראָן. די באַריאַטינסקיס אָבער האָבן געשטאַמט פֿון די „רוריקאָוויטשעס", דאָס הייסט, פֿון די ערשטע סקאַנדינאָווישע פֿירשטן, וועלכע זיינען גערופֿן געוואָרן צו קומען הערשן אין רוסלאַנד, ווי די לעגענדע דערציילט דאָס. זיכער האָבן זיי דעמאָלט געהערשט מיט אַ שטאַרקער אייזערנער האַנט. אָבער דער היינטיקער פֿאַרשטייער פֿון די אַמאָליקע „וואַר־יאַגן" (סקאַנדינאָוון). דער יונגער פּירשט וולאַדימיר האָט געהאָט ווייניק ענלעכקייט צו אַ נאַרדישן הויפּטלינג, צו אַ וויקינג. ער איז געווען אַ שטילער, אויסגעצייכנט־דערציונגענער מענטש, מיט אוי־

סערגעווינלעך העפלעכע מאניערן, מיט ווייכע, פּמעט ווייבלעכע באוועגונגען. אזוי איידל און ווייך איז געווען זיין מאניר צו רעדן, אז עס איז פּאר אים געווען שווער ארויסצושטופן פון זיך דעם האַרטן בוכשטאב „ר"; עס האט ביי אים געקלונגען ווי „גהע". דאס האט אים צוגעגעבן חן, א מין מילכיקע הילפלאזיקייט, וואס האט נאטירלעך, אפעלירט צו פרויען מיט א „מענלעכער", האַרטער נאטור. די שיטערע גאלדענע האר זיינע און דאס געלע ווייכע בערדל, וועלכע ער האט געטראגן, כדי צו מאכן זיך אויסזען עלטער, — ווייל ער איז געווען זייער יונג, — האבן צוגעגעבן נאך מער „מילכיקייט" צו זיין ראפינירטן, א ביסל דעקאדענטישן אויסזען.

איך האב אים עטלעכע מאל געזען הינטער די קולישן פון דעם „מאלי טעאטער". איך פלעג קומען באזוכן די חנעוודיקע נאדיא מוזיק, אין וועלכער איך בין געווען פארליבט און וועלכע איז יידער געווען צו מיר גלייכגילטיק. ער פלעגט קומען באזוכן די פרימאדאנע יאוואַרסקאיא, אין וועלכער ער איז געווען פארליבט און וועלכע האט אים — ווער וויס וואס זי האט געפילט צו אים? אין סואוואַרינס קרייזן איז מען געווען זייער צופרידן צו האבן אין טעאטער הינטער די קולישן אזא וואזשנעם גאסט, א קלייניקייט! זיין טאטע איז דאך געווען דער אדיוטאנט פון דער אלטער קייסערינע, מאריא פיאדאראוונא, דער מאמע פון ניקאלאי דעם צווייטן. דער יינגער פירשט וולאדימיר אליין, האט מען גערעדט, איז געווען א פערזענלעכער פרייַנד פון צאר. שפעטער, וען איך האב זיך מער אדער ווייניקער באפרייַנדעט מיט באריאטינסקין, האט ער מיר איינמאל געווויזן דעם צארס פארטרעט, וועלכער איז געשטאנען ביי אים אויפן שרייב־טיש. דאס בילד האט געהאט דעם צארס אויפשריפט: „מיין ליבן וואוא, פון ניקאלאי". און וואוא (פארקירצט פון „וולאדימיר") האט זיך גארניט אזוי בארימט מיט דער דאזיקער צארישער מתנה: עס שטייט אויפן טיש, זאל עס שטיין...

אינגיכן איז לידיא יאוואַרסקאיא געווארן פירשטין באריאטינסקאיא. אין דער זעלבער צייט אבער איז דער יונגער אפיציר געווארן אויס פלאטן אפיציר, ווייל עס איז געווען אן אונערהערטע שאנדע, א פשוטער סקאנדאל, חתונה צו האבן מיט אן אקטריסע,

ניט קוקנדיק אויף דעם, וואָס די דאָזיקע אַקטריסע, איז געווען אַ „דוואָריאַנקע" (פֿון די אַדעלײגע).

— זאָל זי פֿאַרלאָזן די בינע! — האָט דער צאָר באַפֿוילן. — אָדער זאָל וואָוא פֿאַרלאָזן דעם פּלאַץ.

וואָוא האָט זיך געפֿילט מער באַקוועם אויף דער יבשה. און וואָס טוט מען ניט פֿאַר אַ שיינער פֿרוי? ער האָט אַרונטערגע־נומען פֿון זיך דעם שיינעם מונדיר און זיך פֿאַרוואַנדלט אין אַ פּשוטען שטערבלעכן. די „העכערע" און די גאַנץ „הויכע" קרייזן זיינען פֿון דעם מאָמענט אָן געווארן אָפּגעשניטן פֿאַר אים: אויס צאָר מיט זיינע פּאַרטרעטן, אויס הויף־בעלעך מיט די אַלע פֿירשטן און גרויס־פֿירשטן...

באַריאַטינסקי איז געגאַנגען נאָך ווייטער: אין יענע טעג האָט זיך געגרינדעט אין פּעטערבורג אַ נייע צייטונג, „סעווערני קוריער". זי איז געווען די ערשטע גרויסע טעגלעכע סאַציאַל־דע־מאָקראַטישע צייטונג אין דער געשיכטע פֿון רוסלאַנד. פֿירשט באַריאַטינסקי איז געווארן איינער פֿון די צוויי רעדאַקטאָרן פֿון דער דאָזיקער „געפֿערלעכער" צייטונג. איך צוויפֿל זייער אין דעם, אַז ער איז געווען טאָקע אַזוי פֿעסט און גענוי אין דער סאַציאַל־דעמאָקראַטישער טעאָריע; ווייל וואו און ווען האָט ער דאָס גע־קאָנט זיך אויסלערנען? זיכער ניט ביי זיין טאַטן, דעם פֿליגל־אַדיוטאַנט. אָבער דאָס האָט ניט געשאַדט דער יונגער צייטונג.

דערפֿאַר האָט דער צווייטער רעדאַקטאָר, קאָנסטאַנטין אַרא־באַזשין, שוין גאָר גוט געוואוסט וועגן וואָס עס האָנדלט זיך. אַראַבאַזשין איז געווען אַ פֿריוואַט־דאָצענט פֿון פּעטערבורגער אוניווערסיטעט. ער האָט געמיינט גוט, אָבער מען האָט אים ניט גע־גלויבט. עפּעס ניט ערנסטעס, ניט זיכערעס, ניט איבערצייגנדעס איז געווען אין זיין פֿערזענלעכקייט. טיילווייז האָט מען געהאָט מורא פֿאַר אים און טיילווייז ניט געוואָלט אינגאַנצן אים זען, — איך וויים ניט אויף וועלכע, וואָס אייגנטלעך עס איז געווען די אורזאַך. פֿער־זענלעך האָט ער געמאַכט אַ גוטן אייндרוק, איז געווען פֿרײנדלעך, העפֿלעך, האָט געקאָנט גוט רעדן.

יאַוואָרסקאַיאַ, די פֿרוי פֿון דעם רעדאַקטאָר פֿון „קוריער",

האָט געדאַרפט שפּילן די ראָלע פֿון דער „שיינער יידישקע", וואָס פֿאַראָט דעם אייגענעם טאַטן, איר אייגענעם פֿאָלק, גייט אַוועק צום בראָוון סלעדאָוואָטע? און שמדט זיך.

— איך וועל די ראָלע ניט שפּילן, — האָט יאָוואַרסקאַיאַ רואיק אָבער פֿעסט אַרויסגערעדט מיט איר אַ ביסל אַ הייזעריקער שטים.

סואוואַרין האָט איר געזאָגט דאָס זעלבע, וואָס טינסקין, דעם משומד.

— אָדער איר שפּילט, אָדער איר וועט מוזן פֿאַרלאָזן מיין טעאַטער.

טינסקי־שיף האָט זיך אונטערגעוואַרפֿן און איז געבליבן. יאָוואַרסקאַיאַ איז אַרויס פֿון טעאַטער.

יאָוואַרסקאַיאַ האָט זיך צעקריגט מיט סואוואַרינען... פֿירשטין באַריאַטינסקאַיאַ איז קעגן די „קאָנטראָבאַנדיסטן" און פֿאַר יידן...

אַ געווינס פֿאַר דער רעוואָלוציע! — האָט מען זיך געטראָכט און געפֿרייט זיך מיט דעם, וואָס אָט גייט עס אין רוסלאַנד פּאָמעלעך פֿאָראויס. דעמאָלט, אין „פֿאָר־פֿרילינג טעג" פֿון רוסלאַנדס חלומות וועגן באָפֿרייאונג, האָט מען אַלצדינג אָפּגעמאָסטן מיט דער זיסער מאָס פֿון דער רעוואָלוציע. זי גייט שוין, זי קומט שוין, זי איז שוין ביי דער טיר, — און דאָ שטעלט מען איר אין וועג דעם בייזן פּלאָן מיט די „קאָנטראָבאַנדיסטן"! און פֿירשטין באַריאַטינסקאַיאַ מיט איר מאַן וועגדן זיך עפּנטלעך אָפּ פֿון די „שוואַרצע־מאָהניקעס"" און דריקן אויס זייער סימפּאַטיע צו אַלע אונטערדריקטע און פֿאַרפֿאָלגטע! לאַנג לעבן זאָלן זיי ביידע!

אַ פּאָר טעג פֿאַר דער אויפֿפֿירונג האָט דער מחבר פֿון דער פּיעסע געזאָגט צו קאַרפּאָוון דעם רעזשיסער:

— אפֿשר שפּילן, אַז דער ערשטער אָקט קומט פֿאַר פֿרייטאָג־צו־נאַכט?

— פֿאַרוואָס גראַד פֿרייטאָג? וואָס איז דער אונטערשיד?

— נו, פֿרייטאָג־צו־נאַכט איז דאָך שוין שבת. די יידן דאָוונען, פֿראָווען דעם יום־טוב. און מאַכן אַזוי, אַז ווי זיי דאָוונען אָפּ, זאָלן

זיי גיין צו זייער געשעפט: אריבערצושיקן איבער דער גרענעץ די קאנטראבאנדע.

— ניין, ניין — האט פראטעסטירט קארפאוו. — דאס טארט איר ניט טאן. צו וואס דארפט איר באליידיקן די יידן אזוי טיף?

— עס וואלט געווען א סך טעאטראלישער, שענער — האט געענטפערט דער מחבר.

נאך א זאך האט קארפאוו מיר דערציילט, און זיין פנים און זיין שטימע האבן אויסגעדריקט שפאט:

— נעכטן האט ליטווין געבראכט אין טעאטער א פאר בילדער, וועלכע דארפן הענגען אין שטוב, וואו זיינע יידן וואוינען. אויף אייך בילד איז געווען א טיפישער אלטער ייד; אויף דעם אנדערן — א יידישע פרוי אנגעטאן אין אלטמאדישע קליידער. „פון וואנען האט איר געזומען די בילדער? זיי זענען אויס עכט. — האט אים קארפאוו געפרעגט. „דאס זיינען מיין זיידע און באבע" — האט דער משומד געענטפערט.

קארפאוו האט זיך בייז צעלאכט.

— דאס הייסט, אז דער פארפאסער האלט פאר נויטיק ארייינצוברענגען אין דעם הויז פון גנבים און קאנטראבאנדיסטן זיין זיידן און באבען. א פיינע מיינונג האט ער פון זיין אייגענער משפחה!

מעגלעך, אז עס האט זיך מיר נאר אויסגעווייזן אזוי, נאר איך האב פלוצים דערפילט, אז קארפאוו רעדט איצט ניט בלויז פון דעם מחבר, פון דעם אינציקן יידן, נאר פון עטלעכע... פון א גענויסער צאל יידן... מעגלעך — ווער ווייסט? אפשר לאכט ער פון מיר אויך. ביז איצט האבן מיר קיינמאל ניט גערעדט וועגן די אייביקע פראבלעמען: „איך — ייד, און דו — קריסט". ניט ווייל אזא פראגע האט ניט עקזיסטירט, נאר וואס איז דא צו דיסקוטירן? איך האב געוואוסט, למשל, ווי דער קריסט קארפאוו האט זיך באצויגן צום ייד אלעקסאנדער קוגעל, מיין לערער. מיט וואס פאר רעספעקט און ליבשאפט ער האט גערעדט וועגן אים! קוגעל איז שטענדיק געווען ארומגערינגלט פון קריסטן. אלע, שוישפילער פון די קייזערלעכע טעאטערס האבן זיך באצויגן צו אים פונקט אזוי ווי קארפאוו. ער איז א ייד, — נו, איז וואס?

זײַנע ברידער זײַנען געווען יידן. זײַן לעבעדיגע־תּלמיד, דימאָוו, אַ ייִד. נו, איז וואָס? זאָל זיי גאָט, זייערער אָדער אונדזערער, העלפֿן.

אָבער איצט האָב איך פּלוצים דערפֿילט, אַז עפּעס בײַט זיך. די אָרומיקע ניט־יידישע וועלט ווערט אַנדערש; איז טיילוויַיז שוין געוואָרן אַנדערש. אַזוי, למשל, איז געווען דער שוישפּילער־קרייז, וואו איך האָב שטענדיק זיך געפֿילט גוט. עס איז דאָך טעאַטער, קונסט, ווי קאַן אַהער אַרײַנדרינגען די שמוציקע גאַס־פּאָליטיק? זי איז אָבער אַרײַנגעדרונגען! אויב מען פֿאַרמאַכט די אויגן און מען פֿאַרשטאָפּט די אויערן, שפּירט מען דאָס טאָקע ניט. אָבער צו וואָס פֿאַרשטאָפּן זיך די אויערן און פֿאַרמאַכן די אויגן און פֿרעטענדירן, אַז מען איז טויב און מען איז בלינד?

די געפֿאָנטע אויפֿפֿירונג איז נאָך ניט־יידישע וועלט, אָבער שוין פֿילט מען איר ווירקונג. די ניט־יידישע וועלט, וואָס האָט געשמייכלט צו מיר, ווערט אַנגעכמורעט. עס איז דאָך דערזעלבער „קלײנער טעאַטער", וואָס האָט מיר געגעבן דעם פּריי־ז פֿאַר מיין דראַמע. מענטשן הינטער די קולי־סן פֿון דעם טעאַטער זײַנען אַלע געווען גוט צו מיר. איך בין געווען אַ קורצע צייט „זייער" דראַמאַטורג. אייגנטלעך, וועג איך בין אַרומגעגאַנגען אין דעם אי־בערפֿולטן טעאַטער, האָט מיך דערזען בורענין (דערזעלבער, וואָס האָט אמאל חוזק געמאַכט פֿון דעם שטאַרבנדיקן נאַדסאָן), און זייער העפֿלעך, ווי זיין שטייגער איז געווען אין פֿריוואָטן לעבן, האָט ער צו מיר געזאָגט:

— זעצט זיך אין דירעקטאָרס לאָזשע; איר געהערט דאָך צו אונדז.

„צו אונדז" — דאָס האָט, פֿאַרשטייט זיך, ניט געמיינט צו די „נאָוואָורעמענצעס", נאָר צום טעאַטער, צו די דראַמאַטורגן, וועמעס פּיעסן מען האָט געשפּילט אויף דער שיינער בינע פֿון דעם „קלײנעם טעאַטער". דאָס האָב איך גוט פֿאַרשטאַנען, און דאָך האָבן מיך די דאָזיקע ווערטער אַ ביסל אַ קראַץ געטאָן. אָבער אין יענער צייט איז דאָך קיין רייד ניט געווען וועגן „קאָנטראַבאַנדיסטן"! פֿאַרקערט, סואוואָרין איז באַגריסט געוואָרן פֿון דער גאַנצער פּרעסע פֿאַר אויפֿפֿירן די געניאַלע היסטאָרישע דראַמע

פֿון אַלעקסעי טאַלסטאָי „צאָר פֿיאָדאָר יאָאַנאָוויטש". ווי־זשע גראָמט זיך דאָס אַלעקסעי טאַלסטאָי מיט עפֿראָן־לִיטווין?

איך האָב געפֿילט, אַז עס קומען אַנדערע צייטן — ווער ווייס, וואָס זיי וועלן ברענגען מיט זיך?

— אויב איר דערוואַרט מאָרגן עפּעס צו זען, — האָט מיך קאַרפּאָוו, דער רעזשיסער, געוואָרנט, — קומט וואָס פֿריער. אַדער נאָך בעסער, קומט אינגאַנצן ניט.

איך בין געקומען אין טעאַטער אַ שעה פֿאַר דער פֿאָרשטעלונג, און שוין איז דאָרטן געווען אַ גרויסע צאָל מענטשן. דאָס הויז איז געווען אויספֿאַרקויפֿט שוין מיט אַ סך טעג אין פֿאָרויס.

איך האָב דערוואַרט צו זען אַרום טעאַטער, און אפֿשר אויך אין טעאַטער, אַ סך פּאָליציאַנטן. ניין, קיין פּאָליציי איז ניט געווען צו זען, אָבער, ווי עס האָט זיך אין גיכן אַרויסגעשטעלט, איז די פּאָליציי געווען אָנגעגרייט אין די אַרומיקע הויפֿן. דערווייל האָט אַלצדינג אויסגעזען רואיק.

אַלץ נייע און נייע מחנות מענטשן האָבן אַרײַנגעשטראָמט אין טעאַטער. די קאָנטראָליאָרן אַרום די פֿילע טירן זיינען ניט געווען אימשטאַנד צו האַלטן אַרדענונג. מען האָט זיך אַרײַנגעשטופּט מיט בילעטן און אָן בילעטן. באַזונדערס פֿיל סטודענטן און סטודענטקעס האָבן זיך אַרײַנגעריסן ארויף צו די באַלקאָנען און גאַלעריעס.

עלעגאַנט אָנגעטאָנענע, רייך אויסגעפּוצטע דאָמען האָבן פֿאַרנומען זייערע פּלעצער אין די לאָזשעס. דאָרטן, אין די לאָזשעס, איז געווען אַ שטיקל אַרדענונג, אָבער אונטן, אין אַרקעסטער, איז מען ניט געזעסן, נאָר געשטאַנען. וואָס מער מענטשן עס זיינען אַרײַנגעקומען, אַלץ גרעסער איז געוואָרן די סומאַטאָכע. אַלע האָבן געריבן אויפֿן קול, באַקאָנטע מיט אונבאַקאַנטע. אין טעאַטער האָבן זיך שוין געהאַט פֿאַרזאַמלט דריי מאָל אַזוי פֿיל מענטשן, ווי עס זיינען געווען פּלעצער, און דער מענטשלעכער שטראָם האָט זיך נאָך אַלץ געגאָסן אַן אויפֿהער. מען האָט געפֿרואווט פֿאַרשליסן די אַרײַנגאַנג־טירן, האָבן אָבער די פֿייערלייט געהייסן ווידער עפֿענען. אַ נייע כוואַליע פֿון צושויער, מיט און אָן בילעטן, האָט זיך אַרײַנגעשטופּט אין דער געביידע.

ס,איז שוין געווען נאָך אַכט אַזייגער, די צייט אָנצופֿאָנגען די פֿאַרשטעלונג, אָבער דער פֿאָרהאָנג האָט זיך נאָך ניט גערירט. מיט גרויס מי איז מיר געלונגען זיך אַריינצוגנבענען הינטער די קולִיסן. איך האָב דערזען יונגע און אַלטע יידן מיט ווייסע בערד, מיט יאַרמאָלקעס, אייניקע אין טלִיתים, קוקנדיק דורך די לעכער פֿון דעם פֿאָרהאָנג אין זאָל אַריין. דאָס זיינען געווען פֿאָרגרימירטע שוישפילִער, וואָס האָבן באַדאַרפֿט באַלד אויפֿטרעטן אין דער פּיעסע. אייניער פֿון די „יידן" האָט מיך געכאָפּט פֿאַר דער האַנט און איינגערוימט מיר, אַז „ער וועט דאָס ניט קענען אויסהאַלטן". דאָס איז געווען טינסקי־שיף, דער געשמדטער יידִ, וועלכער האָט געהאַט די ערגסטע, די אומסימפּאַטישסטע ראָלִ.

— וואָס טוט איר דאָ? — האָב איך דערהערט די אויפֿגע־רעגטע שטימע פֿון מיין פֿריינד, דעם רעזשיסער קאַרפֿאָוו, — טראָגט זיך אָפּ פֿון דאָנען. דאָ איז גענוג צרות אָן אייך.

— וועט מען היינט שפּילן די פּיעסע צי ניט? — האָב איך אים געפֿרעגט.

— דאָס וועלן מיר ביידע באַלד וויסן, — האָט ער געענטפֿערט.

איך האָב זיך ווידער אַ לאָז געטאָן אין צושויער־זאָל. ער איז געווען געפּאַקט מיט מענטשן, אַז די ניי אָנקומענדיקע האָבן ניט געקאָנט גיין ווייטער ווי ביז צו דער פֿאָיע (לאָבי). די קלִיי־דער־דינער זיינען פֿאַרשוואונדן, אַלע קאָנטראָליאָרן אויך. די גע־ביידע איז געבליבן הפֿקר.

מיטאָמאָל איז געוואָרן טונקל. „א־א־א!" האָט זיך דער־הערט אין דעם גאַנצן הויז פֿון אונטן ביז אָרויף, אין די הויכע גאַלעריעס.

— שטיל! זאָל זיין שטיל! — האָט געשריען אַ טיל פֿון די צושויער.

— רואיק! שרייט ניט! האָט געשריען דער צווייטער טיל אויף די וואָס האָבן געשריען.

רואיק! — האָבן געשריען נאָך אָנדערע צו די, וואָס האָבן געשריען אויף די שרייער.

לאַנגזאָם, גאָר לאַנגזאָם, אַווי ווי ער וואָלט זיך געשעמט, האָט

דער שווערער, סאמעטענער פֿאַרהאַנג זיך צעטיילט אין מיטן, איין טייל האָט אַנגעהויבן קריכן צו דער רעכטער זייט, דער צווייטער — צו דער לינקער. דער איבערגעפֿאַקטער, אומרואיקער און נער־וועזער טעאַטער־עולם האָט דערזען די „יידן" — די קאַנטראַבאַנ־דיסטן! אין איין רגע האָט אויסגעבראַכן אַ קאַלאַסאַלער סקאַנדאַל.

מען האָט אַנגעהויבן שרייען, טומלען, רעדן, פֿייפֿן, קלאַפּן, טאַפּטשען מיט די פֿיס. וואָס אַזוינס מען האָט געשריען צו דער בינע, האָט מען ניט געקענט פֿאַרשטיין, נאָר זיכער זיינען דאָס געווען בייזע פֿראָטעסט־ווערטער, מעגלעך אויך באַליידיגענדע. וואָס עס האָבן גערעדט די שוישפּילער אויף דער אַפּענער בינע, האָט מען אויך ניט געקאָנט הערן. מען האָט בלויז געקאָנט „זען" די פֿאַרשטעלונג, אָבער ניט „הערן". די „יידן" זיינען אַרומגעגאַנ־גען אויף דער בינע, געמאַכט מיט די הענט, באַוועגט די לippen, זיך אַנידערגעזעצט, ווידער אַרומגעגאַנגען. אין זאַל האָט מען געהאַלטן אין איין געוואַלדעווען און שרייען און טומלען. די שוישפּילער האָבן געמאַכט דעם אַנשטעל, ווי זיי וואָלטן עס ניט געהערט. זיי האָבן ווייטער גערעדט אויף זייער שטום־לשון. מען האָט געזען, אַז דאָס איז אַ יידישע שטוב, און אַז עס איז ביי זיי פֿרייטאָג־צו־נאַכטס. אויפֿן טיש האָבן געברענט ליכט, און אַלע זיינען געווען שיין, „שבתדיק" אָנגעטאָן. פֿון אַנדערן צימער איז אַריינגעקומען אַן אַלטער יד אין אַ טלית, — קענטיק דער אַלטער זיידע. אָבער כאָטש אַ זיידע, האָט ער ניט געוואוסט, אַז דער טלית איז דאָ אי־בעריק, — אַדער דער רעשיסער קאַרפֿאָוו האָט עפּעס צעפּלאַנטערט.

ווי נאָר דער אַלטער האָט זיך באָוויזן, איז אין זאַל די לופֿט געוואָרן נאָך ווילדער. נאָך אַ מינוט אַדער צוויי, האָבן די צוויי טיילן פֿון סאַמעטענעם פֿאַרהאַנג אָנגעהויבן צוזאַמענצוקריכן — איין טייל פֿון רעכטס, דער צווייטער פֿון לינקס, און האָבן זיך געטראָפֿן אין מיטן.

— „או־או־או־או!" — האָט זיך ווידער דערהערט אין טעא־טער פֿון אונטן, פֿון די אַרקעסטער־פּלעצער, ביז אויבן, אין דער ביליקסטער גאַלעריע. ס'איז געוואָרן הל. „מיר" האָבן געזיגט!

מיר האָבן געזיגט: דער ערשטער אקט האָט געדויערט ניט

מער ווי פֿינף מינוט און דער פֿאַרהאַנג האָט זיך געמוזט אַראָפּ־
לאָזן. מען וועט די פּיעסע הײַנט ניט שפּילן! מען וועט ווײַזן סו־
וואַרינען, און די וואָס שטייען הינטער אים, אַז דאָס פֿאַלק לאָזט זיך
ניט מער פֿירן ביי דער נאָז. געגנג האָט איר קאָמאַנדעוועט! אינגיכן
וועט זיין אַנדערש. היט זיך! מיר שטייען אויף דער וואַך!

אַזוי האָט מען אויסגעטייטשט דאָס שרייען, פֿייפֿן און גע־
וואַלדעוועט. מ׳האָט דאָס געשריען ניט צו די שוישפּילער, וואָס
האָבן זיך פֿאַרשטעלט פֿאַר יידן, און אויך ניט אַזוי צו סאוואַרינען
אַליין — דאָס האָט מען געצילט ווייטער און העכער: דאָס איז
געווען אין אַ פֿאַרשטעלטער פֿאָרם דער שטומער אויסרוף, וועלכער
איז געווען אַזוי פּאָפּולער אין ייִנע ווייטע טעג: „דאַלאַי סאַמא־
דערזשאַוויע!״ (אַרונטער מיט דער זעלבסטהערשונג!).

דאָס פּובליקום האָט געוואַרט, קיינער איז ניט געגאַנגען אַהיים.
עפּעס דאַרף דאָך פֿאַרקומען! ווייל אויב ניט — צו וואָס האָלט מען
דעם טעאַטער באַלויכטן? אָלע האָבן גערעדט און קיינער האָט
זיך ניט צוגעהערט. נאָר אַביסל רואיקער איז פֿאַרט געוואָרן. מען
האָט געקאָנט זיך אַרומקוקן און זען וואו מען איז אין דער וועלט.

די לאָשעס, וועלכע זיינען געגאַנגען ארום דער וואַנט אין
דער פֿאָרם פֿון אַ פּאַדקאָוועי, זיינען געווען פֿאַרנומען מיט באַוואוסטע
פערזענלעכקייטן. אָט זיצט דער „קעניג פֿון הומאָריסטן״, וולאָס
דאָראָשעוויטש, אַ מאַן פֿון אַרום 40 יאָר. זיין פּנים איז ניט שיין,
אָבער ווייזט אַרויס קראַפט, ענערגיע, חכמה. ער איז גלאַט געגלאַט,
די קורצע בלאָנדע האָר שטעקן אויפֿן קאָפּ, ווי ביי אַ רעקרוט.
זיין אונטערשטע ליפּ איז דיק, פֿעט, אויסגעשטרעקט פֿאָרויס. ער
טראָגט אַ פּענסנע איבער זיינע העל־גרויע קלוגע אויגן. מען וואָלט
ניט געקענט זאָגן, אורטיילנדיק פֿון אויסזען, אַז ער פֿאָרמאָגט הומאָר
פֿאַר צען שרייבער, אָבער אַז ער איז אַ שטאַרקע פּערזענלעכקייט —
דאָס יאָ. אָנגעטאָן אין זיין פֿראַק, איז ער געווען ענלעך מער צו
אַן ענגלענדער, ווי צו אַ רוס. איצט, ווען ער זיצט, קען מען ניט
וויסן, אַז ער הינקט אַביסל צו. אָבער בעת ער גייט, שלעפּט ער
זיין לינקן פֿוס. דאָס אָבער שטערט אים ווייניק — אפֿשר מאַכט
דאָס אים נאָך מער אינטערעסאַנט.

דאראשעוויטש איז געקומען קיין פעטערבורג מיט א שטיקל צייט צוריק פון אדעס, און איבערנאכט, אזוי־צו־זאגן, האט ער געמאכט אן ערשטוינלעכע קאריערע. געשריבן האט ער אין דער נייער, נאר־וואס געגרינדעטער צייטונג „ראסיא" (רוסלאנד). זיינע הומאר־ריסטישע פעליעטאנען זיינען געווען גלענצנד. לייענענדיק זיי האט מען זיך ניט געקענט צוריקהאלטן פון האַרציקן געלעכטער. ער האט ארויסגעפירט א גאר נייעם סטיל אין שרייבן אזעלכע בליציק־טרעפנדיקע צייטונגס־ארטיקלען. זיינע שארפע שורות זיינען גע־וען קורץ, ניט מער ווי א פאר ווערטער אין א שורה. מיט רעכט האט מען זיך געווארטלט וועגן אים:

„דאראשעוויטש האט פארקלענערט די שורה און פארגרע־סערט דעם האנארד".

אינגיכן האבן אלע פעליעטאניסטן אין גאנץ רוסלאנד אנגע־הויבן שרייבן „ווי דאראשעוויטש", דאס הייסט, מיט דער זעלבער קלייניער שורה, אבער ניט זיי האבן ארויסגעווינען זיין טאלאנט, ניט זיי האבן פארגרעסערט זייער האנאראר.

לעבן דאראשעוויטשן איז געזעסן אין דער לאזשע א זעלטן שיינע יונגע פרוי, אויסגעפוצט ווי א קעניגין. א דיקער שנור פון גרויסע פערל איז געהאנגען ארום איר האלדז, קענטיק, א מתנה פון איר מאן — אדער פרייַנד — דאראשעוויטשן. איר נאמען איז געווען אלגא מיטקעוויטש, א שוישפילערין. זי איז געווען א פריי־לעכער, גוטהארציקער מענטש, וואס האט, פונקט ווי ער, הארציק און העל געלאכט פון די אימיטאציעס און וויצן, וועלכע איך האב אביסל שפעטער מיט גרויס הנאה פארגעטראגן אין זייער הויז אויף דער קיראטשנאיא אוליצא.

אין דער נייַ־געגרינדעטער פראגרעסיווער צייטונג „ראסיא" איז געווען אחוץ דאראשעוויטשן, א צווייטער „שטערן": אלעקסאנ־דער אמפיטעאטראוו — אן אויסערגעווייַנלעך אינטערעסאנטער מענטש, א גלענצנדער זשורנאליסט, א קלוגער און געבילדעטער מאן. ער האט געשטאמט פון א באוואוסטער משפחה פון גייסט־לעכע. אויפן קבר פון זיין זיידן אין מאסקווע — דערציילט א לעגענדע — האבן זיך אפגעשפילט נסים — אזוי „הייליק", הייסט

עס, איז דער זיידע געווען. מיט אַ קורצער צייט צוריק איז אַמפּי־
טעאַטראָו געווען איינער פֿון די סאַמע גלענצנדסטע און געפֿער־
לעכסטע מיטאַרבעטער פֿון דער אַנטיסעמיטישער „נאַוואָיע וואָרע־
מיאַ" און אַליין געווען אַן איבערצייגטער שונא ישראל. וואָר האָט
ניט געקאָנט און ניט געלייענט — און מיט וויזערווילן! — די פֿע־
לייטאָנען פֿון „אַלד דזשענטלמען" — אַזוי איז געווען אַמפּיטע־
אַטראָוס פּען־נאַמען. ער האָט פֿאַרפֿאַלגט יידן און אַלצדינג וואָס
איז געווען פֿאַרבונדן מיט יידישקייט. זיין געמיינער פֿעליִעטאָן אי־
בער „דעם יידּ" הינריך הייגע, האָט אַרויסגערופֿן אַ טיפֿן עקל
ביי אַלע געבילדעטע מענטשן. און פֿלוצים, ווי דורך אַ נס, האָט
אָט דער „שטערן" פֿון „נאַוואָיע וואָרעמיאַ", דער פֿאַרפֿאַלגער און
העצער פֿון יידן, פֿון הייגע, פֿון ליבערַאַליזם, פֿון פֿרייהייט, פֿאַר־
לאָזן סואוואָרינען מיט זיין צייטונג, אַנגעשריבן אַן אָפּענעם חרטה־
בריוו און תשובה געטאָן אויף אַלע זיינע זינד. ער, אַמפּיטעאַטראָוס,
„אַלד דזשענטלמען", האָט די גאַנצע צייט געזאָגט ליגנס, געשריבן
ליגנס, געטאָן ניט דאָס וואָס אַן ערלעכער זשורנאַליסט דאַרף טאָן.
פֿון דעם איצטיקן מאָמענט אָבער אַן, וויל ער אַלצדינג גוט מאַכן,
אַרבעטן האָנט אין האָנט מיט די פֿראָגרעסיווע קרעפֿטן פֿון רוס־
לאַנד, שרייבן פֿריי, אָפֿן און אמתדיק.

זיין בריוו איז געווען אַ זייער אויפֿריכטיקער און איבערצייגנ־
דיקער, און האָט געמאַכט אַ טיפֿן איינדרוק אין ביידע „לאַגערן" —
אי אין דעם לינקן, אי אין דעם רעכטן, פֿון וועלכן ער איז אָנט־
לאָפֿן. דער אַרויסגעבער פֿון דער נייער פֿראָגרעסיווער צייטונג
„ראָסיאַ", סאָזאָנאָוו, האָט באַלד אַריינגענומען אַמפּיטעאַטראָוון צו
זיך, געגעבן אים די פֿולע מאַכט און מעגלעכקייט צו שרייבן ווי
און וואָס ער אַליין וויל. „אַלד דזשענטלמען" איז פֿאַרשוואונדן אויף
אייביק און איז קיינמאָל שוין ניט צוריקגעקומען. אַמפּיטעאַטראָוו
אָבער האָט אָנגעהויבן צו וואַקסן אַלץ מער, קאָנקורירנדיק אין
פֿאָפּולאַריטעט און אין אינפֿלוס מיט זיין נייעם צייטונגס־חבר,
וואָס דאַראַשעוויטש.

אַ הויכער, כּמעט אַ ריז, שוואַרץ און קרעפֿטיק געבויט, מיט אַ
קלוגן און רואיקן גוט־מוטיקן בליק, איז אַמפּיטעאַטראָוו איצט גע־

זעסן אין דער צווייטער רייע, צוזאמען מיט אנדערע טעאטער־קריטיקער וואס זיינען געקומען זען און דערנאך שרייבן וועגן ליטווינס פיעסע. לעבן אים איז געזעסן מיין געוועזענער לערער אלעקסאנדער קוגעל, מיט א זייער זויערן פנים; ווייטער — מיין צייטונגס־חבר איזמאילאוו, נאך ווייטער, דער בייזער און ווייניק באגאבטער קריטיקער ראסאווסקי, א ביטערער שונא פון אלץ וואס איז געווען פריש און ניי אין טעאטער. נאך ווייטער, א געוויסער טראזינער, וועמענס ליטעראראישע פארדינסטן זיינען באשטאנען נאר אין איין זאך: ער האט אונדז איינגערעדט, אז דער פילאסאף ארטור שאפענהאוער איז געווען זיינער א קרוב.

אין א לאזש נאענט צו דער ביגע זיינען געזעסן דריי פרא־מינענטע מענטשן: פירשט באריאטינסקי, זיין ווייב — די שוישפי־לערין יאוארסקאיא, און דער צווייטער רעדאקטאר פון דער ציי־טונג „סעווערני קוריער", קאנסטאנטין אראבאזשין. יאוארסקאיא — נעכטן נאך די הויפט־שוישפילערין פון דעם „קליינעם טעאטער" — איז היינט געווען זיין גרעסטע קעגנערין. זי זיצט אין דער לאזש מיט אן אויפגעהויבענעם קאפ, און איר שארפער ענער־גישער פראפיל דריקט אויס פאראכטונג צו די מענטשן און מענ־טשעלעך, וואס זיינען פאראנטוואָרטלעך פאר דער היינטיקער שענד־לעכער פארשטעלונג. פון צייט צו צייט קומען ארויס אין איר לאזש גוט־באקאנטע פעטערבורגער פערזענלעכקייטן. אט איז אדוואקאט גרוזענבערג, וועלכער זעט אויס אין זיין פראק ווי אן ענגלישער פאליטישער פירער פון גלאדסטאנס צייטן. זיינע פעך־שוארצע האר און עלעגאנט בערדל קליידן אים זייער. פון דעם גאלדענעם פענסנע זיינעם הענגט ארונטער א שמאל שוואָרץ בענדל און שניידט איבער זיין כאראקטעריסטישן פראפיל. וויפיל זעלבסט־זיכערקייט דריקט אויס זיין פיגור! זיין פנים איז ערנסט. פאר אים איז דער טעאטער־סקאנדאל, וואס שפילט זיך איצט אפ א סך מער ווי טעא־טער: עס איז א פארזוך, צו פארגוואלדיקן די פרייהייט, וועלכע ער, אסקאר אסיפאוויטש, איז בארופן צו פארטיידיקן. און אט איז זיין קאלעגע, דער אדוואקאט גאלדשטיין. ער איז ווייניקער אייגדרוקס־פול ווי גרוזענבערג, מען קאן פארבייגיין פארבי אים און ניט

דערזען, אז מען האָט געטראָפֿן אַ באַדייטנדיקן, אַ קלוגן און באַ־
גאַבטן מענטשן, וועמענס אויגן עס לייבטן מיט קלוגשאַפֿט. ער
רעדט עפּעס צו דעם באַוואוסטן אַדוואָקאַט אַנדרעיעווסקי, מיט
וועמען ער איז גוט באַפֿריינדעט. אַנדרעיעווסקי, אַן עסטעט, אַ
קריסט, אַ גרויסער ליבהאַבער, אַן איבערצייגטער שונא פֿון דער
רעגירונג — ווי יעדער אַנשטענדיקער אַדוואָקאַט, איז געווען אין
יענע יאָרן. ער איז באַקאַנט מיט זיינע רעדעס, ער איז אַ שטיקל
ליטעראַט. זיינע געהילפֿן און מיטאַרבעטער זיינען יידישע אַדוואָ־
קאַטן. דאָס וואָס מען באַליידיקט איצט יידן פֿון דער בינע אַראָפּ,
נעמט ער אַן ווי אַ פּערזענלעכע באַליידיקונג, ווי אַ קלאַפּ פֿאַר זיינע
ליבהאַבע אַנשויאונגען. אַ הויכער, אַ דאַרער, מיט גרויע וואָנצעס
און גרויע אַקוראַט־פֿאַרקעמטע האָר, שטייט ער נאָענט צו דער בינע,
אַרומגערינגלט פֿון זיינע יונגע קאַלעגן. מען האָט אַנדרעיעווסקין
זייער ליב, מען רעספּעקטירט אים, מען וויל וויסן, וואָס ער האָט
צו זאָגן.

איך דערזע דעם הויכן בלאַסן אַדוואָקאַט אַראָנסאָן און לעבן
אים אַ יונגע דאָמע, אַנגעטאָן אין אַ ווייסער באַל־קלייד. איך קוק
אויף איר מיט דער גרעסטער אויפֿמערקזאַמקייט און פֿאַרגעס אויף
אַ וויילע די „קאָנטראָאַנדיסטן". זי איז דאָס טאָקע דיזעלבע, וועגן
וועמען עס האָבן ניט לאַנג צוריק געשריבן אַלע צייטונגען פֿון
רוסלאַנד — פֿון די גרעסטע ביז די קלענסטע. אָט די יונגע פֿרוי
מיט די יאָקבי „מעלאַנכאָלישע" אויגן, וואָס פֿינקלען מיט אַ בא־
האַלטענעם פֿייער, האָט אין איר שלאַפֿצימער ביינאָכט דערשטיקט
מיטן שנור פֿון אַ קאַרסעט איר מאַן. דער יידישער אַדוואָקאַט אַראָנ־
סאָן האָט זיך אונטערגענומען זי צו פֿאַרטיידיקן פֿאַרן געריכט.
ער האָט געקעמפֿט פֿאַר זיין קליענטקע ווי אַ לייב, געשלאָגן זיך
מיט דעם „פּראָקוראָר", געקראָכן אין פֿייער און וואַסער און
גערעטעוועט די מערדערין: די געשוואָרענע (דזשורי) האָבן זי דער־
קלערט „אומשולדיק". אַ קורצע צייט שפּעטער האָט אַראָנסאָן חתונה
געהאַט מיט איר. מען האָט דערציילט, אַז זייער פֿאַרהייראַט לעבן
איז גאָנץ גליקלעך — יעדנפֿאַלס מער גליקלעך, ווי אַ סך אַנדערע
חתונות.

עס איז שוין אַוועק מער ווי אַ האַלבע שעה און דאָס פּובלי־קום האָט נאָך אַלץ געווארט. דאָרטן, הינטער דעם ארונטערגעלאָזענעם פֿאָרהאַנג, האָט מען זיך ניט געאיילט. עס איז געווען אַזוי ווי צוויי פֿיינדלעכע ארמייען וואָלטן געשטאַנען איינע אַנטקעגן דער צווייטער גרייט צו דער שלאַכט, און יעדע פֿון זיי שרעקט זיך אַנצוהויבן שיסן.

— איך בין אַ יידּ! און איך פּראָטעסטיר קעגן אַזאַ שווייגעריי!

— האָב איך דערהערט הינטער זיך אַ היסטעריש־קויטשנדיקע שטים: — דאָס איז אַ באַליידיקונג, אַ דערנידעריקונג!

איך האָב דערקענט מיין קאָלעגע פֿון דער צייטונג, באָריס בורדעס, דעם משומד. ער איז געווען זייער פֿאַרשוויצט, זיין שטייפֿער קראָכמאָלענער קאָלנער האָט זיך פֿאַרוואַנדלט אין אַ ווייסע שמאַטע, זיינע האָר זיינען געווען צופּאַטלט. קיינער האָט זיך ניט צוגעהערט צו אים, אָבער ער האָט געהאַלטן אין איין שרייען:

— איך בין א יידּ! איך וועל ניט דערלויבן, אַז...

וואָס אַזוינס האָט דער „יידּ" ניט געוואָלט דערלויבן, האָב איך שוין ניט געקענט כאַפּן, ווייל אין טעאַטער איז ווידער געווארן טונקל, און ווידער האָט זיך ארויסגעריסן פֿון טויזנטער מיילער אַ לאַנגער אומפֿאַרשטענדלעכער, פּמעט ניט־מענטשלעכער, „א־א־א־אי!"

און אייידער דער „א־א" האָט זיך אינגעשטילט, האָט זיך צעשפּאַלטן דער שווערער פֿאָרהאַנג און די פֿאָרשטעלונג איז ווייטער געגאַנגען.

ניין, ניט ווייטער. ווידער האָבן מיר דערזען דיזעלבע „יידישע" שטוב, ווידער האָבן געברענט דיזעלבע שבת־ליכט און אויף דער בינע זיינען געווען דיזעלבע מענטשן און האָבן געמאַכט דיזעלבע באַוועגונגען — יאָ, בלויז באַוועגונגען, ווייל וואָס אַזוינס זיי האָבן גערעדט, האָט מען ניט געקענט הערן: דער שרעקלעכער טומל, וואָס האָט אויסגעבראַכן אין זאָל, האָט ווידערהאַלט פֿאַרטויבט די שוי־שפּילער. קלאָר, אַז מען האָט אַנגעפֿאַנגען צו שפּילן די פּיעסע פֿון אַנפֿאַנג. פֿאַרוואָס מען האָט געדאַרפֿט אַזוי טאָן וואָס דאָס האָט שוין געקאָנט העלפֿן, ווייס איך ניט. עס האָט גאָרניט געהאָלפֿן — פֿאַרקערט, עס האָט נאָר פֿאַרשטאַרקט די ביטערקייט פֿון די צוהערער.

א שרעקלעך וואיזן האט זיך דערהערט פון דער גאלעריע. עס האט באדעקט אלצדינג: דאס לייארמען, דאס שרייען, רעדן, קלאפן. אלע האבן געקוקט ארויף. וואס איז דאס אזוינס? אינגיכן איז גע־ווארן קלאר: די סטודענטן האבן מיטגעבראכט מיט זיך אן אמתע „סירענע" — א מאשין, וואס האט געשריען און געיאמערט און גע־קלאגט איבערן גאנצן טעאטער, אזוי ווי א פייער וואלט געווען אויס־געבראכן. ווי אזוי האבן דאס די סטודענטן געקענט ארריינשלעפן די מאשין אומבאמערקטערהייט? זיי האבן עס אבער פארט געטאן, און איצט איז דער ליארם פשוט ניט אויסצוהאלטן. די שוישפילער זיינען איצט געווארן אינגאנצן צעטומלט. אייניער פון זיי איז ארונטער פון דער בינע ניט פארענדיקנדיק זיין סצענע. די איבערגעבליבענע האבן געקוקט דערשראקן אין זאל, קענטיק ניט וויסנדיק, וואס זיי זאלן טאן. ווידער האט זיך באוויזן דער אלטער זיידע אין טלית און די „סירענע" אויף דער גאלעריע האט אים באגריסט אזוי יא־מערלעך, אז ער איז, נעבעך, געבליבן שטיין ווי א פארגליווערטער. דער פארהאנג פון ביידע זייטן האט ווידער אויפגעלעבט, אנגעהויבן קריכן צום מיטן און האט זיך פארמאכט. אין צושויער־זאל האבן זיך דערהערט שטארקע אפלאדיסמענטן.

„מיר" האבן ווידראמאל געזיגט!

ווידראמאל איז הל געווארן אין טעאטער. דער עולם טומלט און רעדט און דיסקוטירט. וואס וועט זיין איצט? שאו! אויף דער בינע, פאר דעם פארמאכטן פארהאנג באווייזט זיך דער רעזשיסער קארפאוו. ער גיט א צייכן, עס זאל ווערן שטיל, ער ווי! רעדן. גע־ווים איז עס געווען א מוטיקע זאך פון אים, צו באווייזן זיך איינער אליין אויף דער בינע פאר אן עולם, וואס איז גרייט אויף אלצדינג. אבער ער איז זיכער ביי זיך. זיין שווארצע בארד און בלישטשנדי־קער בליק אימפאנירן דעם עולם. — רואיק! שטיל זאל זיין!

— צוערשט הערט אויס די פיעסע און דערנאך משפט! — האט קארפאוו ארויסגערעדט און זיך גלאזט גיין. א געוואלדיקער געשריי באגלייט אים.

עס איז ווידער געווארן טונקל. דער פארהאנג האט זיך פונאנ־דערגערוקט, און מיר האבן דערזען דעם צווייטן אקט. וואס־זשע

איז מיט דעם ניט־פֿאַרענדיקטן ערשטן אָקט? דער שרעקלעכער לייַדעם אין זאַל האָט ווייטער אָנגעהאַלטן, און נאָך העכער ווי פֿריער געיאָמערט און געוואַיעט די סירענע.

דער צווייטער אָקט קומט פֿאָר ביי דעם יונגן סלעדאָוואָטעל, וואָס איז געקומען צו פֿאָרן אין דער שטאָט אויפֿצודעקן די „יידישע שווינדלערייַען". די דאָזיקע ראָלע איז געשפּילט געוואָרן פֿון דעם יונגן שוישפּילער סעוועריסקי, וואָס איז פֿריער געווען אַ ניט גע־לונגענער אָפּערעטן־זינגער. זיין אמתער נאָמען איז געווען פּרא־קאָפּיעוו. איך בין געווען גוט באַקאַנט מיט זיין ברודער, אַן אינ־זשינער, אַ לייבראַלער, פּראָגרעסיווער מענטש. דער שוישפּילער אָבער איז געקראָכן פֿון דער הויט צו באַווייזן זיין נייַעם באַלעבאָס, סואוואָרינען, אַז ער האָלט מיט אים. סעוועריסקי האָט זיך איצט געהאַלטן אויף דער בינע אָגרעסיוו, אַרויספֿאָדערנדיק, כּמעט חוצ־פֿהדיק. אָזוי ווי ער האָט געהאַט אַ קרעפֿטיקע שטימע, האָט ער גע־פֿרוואוט איבערשרייַען דעם עולם. נאָטירלעך, איז דאָס אים ניט געלונגען. פֿלוצים איז סעוועריסקי צוגעקומען נאָענט צו דער ראָמפּע (פֿוטלייט), האָט זיך אָפּגעשטעלט ביי דעם סופֿלער־קאָסטן, אויפֿגע־הויבן זיין האַנט, זיך עטלעכע מאָל אַ קלאַפּ געטאָן אין שטערן, דערנאָך אָנגעוויזן מיט דער זעלבער האַנט אויף דעם פּובליקום. די זשעסטן האָבן געקאָנט אויסגעטייטשט ווערן אָזוי: „איר זייט שוואָכ־זיניקע, איר זייט אידיאָטן!".

פֿון באַלקאָן האָט אימיצער אַראָפּגעוואָרפֿן אויף דער בינע אַ קאַלאָש. פֿון דעם אַרקעסטער־זיץ איז געפֿלויגן אויף דער בינע אַ ביגאָקל און געטראָפֿן דעם שוישפּילער טינסקין אין קאָפּ. נאָך אַ פּאָר קאַלאָשן, אָדער עפּעס אַנדערש, זיינען געפֿלויגן אויף די שוי־שפּילער. סעוועריסקי האָט עפּעס געשריען צום פּובליקום, מען האָט אים אָבער ניט געקאָנט הערן. אין זאַל האָבן זיך אָנגעפֿאַנגען היס־טעריש געשרייען. דער פֿאָרהאַנג האָט זיך גיך צוזאַמענגעצויגן.

איך האָב דערזען לעבן מיר אַן אויסגעפּוצטע פֿרוי אין די מיטלע יאָרן, וועלכע האָט זיך אַרונטערגעגליטשט אויף דער ערד און געוואָרפֿן זיך אין כּמעט אַן עפּילעפּטישן אָנפֿאַל. איך בין צוגע־לאָפֿן צו איר, פֿון דער אַנדערער זייט איז צוגעקומען אַן אומבאַ־

קאַנטער מאַן אַנגעטאַן אין אַ שיינעם פּראַק. מיר ביידע האָבן אויפֿ־
געהויבן די פּרוי און זי אַוועקגעטראָגן אין אַ זייט, וואו איר איז גע־
וועז באַקוועמער.

—לאָזט זי אָפּ, דימאָוו, — האָב איך דערהערט אַן איראַנישע
שטימע. — צו וואָס שלעפּט איר זי? דאָס איז דאָך מאַדאַם עסטער,
די באַוואוסטע קאַרסעטניצע. דאָס איז ביי איר אַן אַנשטעל.

דאָס האָט געריעדט צו מיר דער יונגער, הויכער, שלאַנקער
טעאַטער־קריטיקער פֿון „נאַוואָיע וורעמיאַ", יורי בעלאַיעוו. מיט אַ
פּאָר יאָר צוריק האָט ער געאַרבעט אין קוגעלס זשורנאַל „טעאַטער
און קונסט". איך בין געווען בעלאַיעווס נאָכפֿאָלגער, נאָכדעם ווי
ער איז אַנגאַזשירט געוואָרן צו שרייבן אין „נאַוואָיע וורעמיאַ" ביי
סואוואָרין. גאָר גיך האָט ער געמאַכט אַ גרויסע קאַריערע, דער־
וויטערט זיך נאָך מער פֿון דעם פּראָגרעסיוון לאָגער. איך בין גע־
וועז מיט אים באַפֿריינדעט. אונדז האָט צוזאַמענגעהאַלטן אַ צייט
די ליבע צו אונדזער געמיינזאַמען געווּזענעם לערער קוגעל.

(באַמערקונג: שפּעטער, וועז איך האָב אַנגעשריבן „שמע ישראל",
האָט בעלאַיעוו מיך גראָב אַטאַקירט אין „נאַוואָיע וורעמיאַ". גע־
טאָן האָט ער דאָס — איך וויס עס! — קעגן זיין ווילן. ער האָט
געמוזט פֿאָלגן דעם באַפֿעל פֿון דער אַנטיסעמיטישער צייטונג. אין
דעם זעלבן אַרטיקל איז ער אויך אַנגעפֿאַלן אויף סעמיאַן יושקע־
וויטשן. איך וויס ניט וווי יושקעוויטש — אָבער איך האָב דאָס פּאַר־
שטאַנען און ניט געבייזערט זיך אויף בעלאַיעוון צו־שטאַרק. מיט
אַ פּאָר יאָר שפּעטער האָב איך זיך געטראָפֿן מיט אים ביי שאַליא־
פּינען, האָט ער געפּראוואוט זיין גוט צו מיר און אַלץ געראָפֿן מיך
אַרבעטן אין דער „וועטשערנאיע גאַזעטאַ", די צייטונג, וועלכע באַ־
ריס סואוואָרין, דער יינגסטער בענאָק פֿון דעם „אַלטן", האָט גע־
פֿירט. און בעלאַיאַיעוו האָט זיך געוואונדערט, וואָס איך נעם ניט
אַן אַזאַ שיינעם אָנבאָט. צו יענער צייט האָט בעלאַיעוו געהאַלטן
אין איין טרינקן שאַמפּאַניער־וויין. אַ פּאָר וואָכן שפּעטער, צוריק־
גייענדיק צו זיך אַהיים ביינאַכט אַ שיכורער, איז ער אַרונטערגעפֿאַלן
פֿון די שטיינערנע טרעפּ, זיך צעקלאַפּט דעם קאָפּ און איז גע־
שטאָרבן אין גרויסע שמערצן. יורי בעלאַיעוו איז געווען אַ זייער

באַגאַבטער מענטש. ער האָט גוט פֿאַרשטאַנען טעאַטער, האָט אַנ־
געשריבן אַן אינטערעסאַנטע פּיעסע, „פּסישאָ", וועלכע האָט געהאַט
אַ גרויסן דערפֿאָלג אין גאַנץ רוסלאַנד. ער איז אויך געווען אַן אויס־
געצייכנטער קאָרטוניסט. דאָס רייכע פֿאַלשע לעבן אויף „נאַוואַיע
וורעמיאָס" ברויט — און וויין — האָט אים דעמאָראַליזירט און
דערהרגעט. איינמאָל, זייענדיק ביי אים אין הויז און דערזעענדיק
זיין שוועסטער, האָב איך אים געזאָגט, אַז זי, אַזוי גוט ווי ער אַליין,
זיינען גאָר ניט ענלעך צו רוסן; גיכער צו יידן. „וואָר וויס ?" — האָט
ער מיר געענטפֿערט. — „אפֿשר איז מיין באָבע געווען פֿאַרבונדן
מיט אַ יידן. איך האָב טאַקע אויף זיך אַ יידישן קאַפּ . . .").

אין גאַנצן טעאַטער האָבן זיך פֿלוצלינג אָנגעהויבן הערן גע־
וואָלדן און געשרייען. צענדליקער און אפֿשר הונדערטער ברוטאַל
פֿאַליסלייט האָבן זיך געיאָווען מיט אָמאָל, און זיך געשלאָגן מיט
די סטודענטן און סטודענטקעס. איך האָב זיך אַ לאָז געטאָן אַרויף
אויף דער גאַלעריע, צו מיינע קאָלעגן, די סטודענטן. דאָרטן האָט
געבושעוועט אַ קליינער, אָבער ביטערער בירגער־קריג. איך האָב
דערזען אַ סצענע, וואָס שטייט מיר נאָך איצט פֿאַר די אויגן: אַ
הויכער, שטאַרקער גראָדאָוואי (פּאָליציאַנט) ראַנגלט זיך מיט אַ
קליינער, צאַרטער, יונגער סטודענטקע. ער האָלט זי ביי די האָר
און שלעפּט זי צו זיך איבער די טעאַטער־בענקלעך. זי בריקעט
מיט אירע פֿיס. זי האָט פֿאַרמאַכט אירע אויגן פֿון ווייטאָג, אָבער
זי שרייט ניט: קיינעם זאָל, חלילה, ניט איינפֿאַלן, אַז איר טוט
וויי . . . מיטאָמאָל איז געוואָרן טונקל. אַ פּחד איז אויסגעבראָכן
צווישן דעם טעאַטער־עולם. אַלע האָבן זיך אַ לאָז געטאָן צו די
טירן, מען האָט געשריען אין אַלץ וואָקסנדיקער פּאָניק. די היסטע־
ריש־שענדלעכע פֿאַרשטעלונג איז געווען פֿאַרענדיקט.

אַ סך סטודענטן, יידישע און קריסטלעכע, זיינען אַרעסטירט
געוואָרן אין דער נאַכט, אָבער אויף מאָרגן האָט מען זיי אַרויסגע־
לאָזן פֿריי. עטלעכע האָבן געמוזט באַצאָלן אַ קלייניע געלט־שטראָף.
די צייטונגען האָבן געגעבן אַ באַריכט, ניט וועגן דער דראָמע, —
וויי? מען האָט זי דאָך ניט געזען, — נאָר וועגן דעם, וואָס עס האָט
זיך אָפּגעשפּילט אין טעאַטער. און מיט דעם האָט זיך דער בייזער

חלום פֿאַרענדיקט. אַזוי, ווי־ניקסטנס, האָבן מיר געמיינט. דער פּראָ־גרעסיווער טייל פֿון דער רוסישער געזעלשאַפֿט, די אינטעליגענטן, די פֿאַרשטייער פֿון ליבעראַלע פּראָפֿעסיעס, און הויפּטזעכלעך די שיינע רוסישע פֿרייהייט־חלומדיקע יוגנט, האָט געזיגט! די קאָנטרא־באַנדיסטן — און דאָס זיינען געווען סואוואַרין און זיין גאַנצע חברה — האָבן אין דעם אָוונט ניט געקאָנט גנבענען די גרענעץ. „מיר" האָבן זיי פֿאַרשפּאַרט דעם וועג.

אָבער סואוואַרין האָט אונדז אַלעמען אָפּגעטאָן אויף טערקיש. ער האָט זיינס אויסגעפֿירט.

נאָך דעם סקאַנדאַל מיט דער פּרעמיערע פֿון ליטווינס דראַמע, האָט דער „קלייניער טעאַטער" געהאַלטן אין שפּילן די היסטאָרישע דראַמע פֿון אַלעקסיי טאָלסטאָי: „צאָר „פֿיאָדאָר יאָאַנאָוויטש". געשפּילט האָט מען זי זייער גוט. אַרלענעוו אין דער הויפּט־ראָלע איז געווען גלענצנד — נאָך מיין מיינונג, בעסער פֿון מאָסקווין, וועלכער האָט געשפּילט די זעלבע ראָלע אין מאָסקווער קונסט־טעאַטער. דער עולם האָט אָנגעפֿילט דעם טעאַטער יעדן אָוונט כסדר. אָבער אין איין אָוונט, אידער דער פֿאָרהאַנג האָט זיך אויפֿגעהויבן, האָט זיך באָוויזן אויף דער בינע דער געהילף־רעזשיסאָר און ער האָט אָנאָנסירט:

— צוליב דער קראַנקהייט פֿון דעם און דעם שוישפּילער, וואָס האָט געדאַרפֿט שפּילן, וועט אָנשטאָט „צאָר פֿיאָדאָר", היינט פֿאָרגע־שטעלט ווערן די דראַמע פֿון גאָספּאָדין ליטווין, „קאָנטראָבאַנדיסטן".

פֿאָרשטייט זיך, אַז די זאַך איז געווען געפֿלאָנט אין פֿאָרויס, און אַזוי קונציק, אַז קיינער האָט וועגן דעם ניט געוואוסט. מען האָט געמומען דעם עולם מיט איבעראַשונג. קיין סקאַנדאַל איז טעאַטער האָט, נאָטירלעך, ניט אויסגעבראָכן; ווייל וואָלט דאָס גע־מאַכט? אייניקע האָבן אָפּלאָדירט, נאָך מערערע האָבן געשוויגן. אָבער אַלץ איז אָפּגעגאַנגען רואיק, אַ ביסל לאַנגווייליק, אַ ביסל אָמוזאַנט — נישט פֿייש, נישט פֿיש.

„אָט זעט איר", האָט אויף מאָרגן געשריבן „נאָוואָיע ווּרעמיאַ". „דאָס אמתע טעאַטער־פּובליקום האָט גארנישט אויסגעזעצט קעגן

דער דראַמע. דער סקאַנדאַל איז געווען אַנגעשטעלט פון אַ הייפּעלע יידן און אומפּאַראַנטוואַרטלעכע היץ־קעפּ".

„קאַנטראַבאַנדיסטן" האָט מען געשפּילט אַ פּאָר וואָכן כּסדר, און אַזוי ווי די דראַמע איז געווען גוט רעקלאַמירט דורך דעם סקאַנדאַל, איז מען געלאָפֿן זי זען. דערנאָך איז זי שטיל און נישטיק אָפּגעשטאָרבן און פֿאַרגעסן געוואָרן. דער מחבר, דער משומד לֵיטווין־עפֿראָן, איז פֿאַרשוואונדן פֿון האָריזאָנט און איך האָב מער קיינמאָל ניט געהערט פֿון אים.

אָבער די אויפֿפֿירונג פֿון דער פּיעסע האָט דערגרייכט איר ציל: זי האָט געמאַכט דייטלעכער און שאַרפֿער די גרענעץ־לִיניע צווישן „רעכטע" און „לינקע", צווישן אַלט־רוסלאַנד און ניי־רוסלאַנד, צווישן „זיי" און „מיר".

אויף מיר פֿערזענלעך האָט די דאָזיקע סקאַנדאַליעזע אויפֿפֿירונג געהאַט נאָך אַ ווירקונג: פֿון דעם מאָמענט אָן בין איך קיין איין מאָל מער ניט אַרײַנגעקומען אין דעם „קליינעם טעאַטער", אין דעם אָרט, וואו איך בין אייגנטלעך געבוירן געוואָרן אָלס דראַמאַטורג, און טאָקע מיט גרויסע וויטאָגן...

קאַפּיטל אַכט

צו דער צייט האָבן זיך אין גאַנץ רוסלאַנד אָנגעהויבן אומרועז צווישן די אַרבעטער. די צייטונגען האָבן ניט געשריבן וועגן דעם, וויל די פּרעסע איז געווען אונטער אַ שטרענגער צענזור. קיין אין אַרטיקל, קיין אין שטיקל נייעס האָט ניט געקאָנט דערשיינען אָן דער צושטימונג פון דער צענזור. יעדער אַרויסגעבער פון אַ צייטונג, יעדער רעדאַקטאָר האָט געציטערט פאַר דער עקזיסטענץ פון דער צייטונג. די אמתע רעדאַקטאָרן האָבן זיך באַהאַלטן אונטער דעם רוקן פון ספּעציעל אָנגעשטעלטע באַשיידענע מענטשלעך, וועלכע האָבן „אונטערגעשריבן" די צייטונג. ווען מען האָט געדאַרפט אַרייַנזעצן דעם רעדאַקטאָר אין טורמע פאַר אַן אַרטיקל, האָט מען אַזאַ אָנגעשטעלטן גענומען „זיצן". אַזעלכע אָנגעשטעלטע האָט מען גערופן „זיץ־רעדאַקטאָרן". האָט די רעגירונג זיך דערוואוסט פון דעם „טריק"? געוויס; אָבער זי האָט געמאַכט דעם אָנשטעלן, אַז זי ווייס ניט.

און דאָך, ניט קוקנדיק אויף דער שטרענגער צענזור און אויף דעם געצוואַנגענעם שווייגן פון דער פּרעסע, האָט גאַנץ רוסלאַנד געוואוסט פון דער וואַקסנדיקער אומרואיקייט אין לאַנד. די אויפֿפֿירונג פון „קאָנטראַבאַנדיסטן" איז געווען איינע פון די מיטלען אָפּצווועגדן די אויפֿמערקזאַמקייט פון דער אמתער לאַגע אין אַ זייטיקער, ניט־וויכטיקער „אומשעדלעכער" זייט — אומשעדלעך פאַר דער רעגירונג, פאַרשטייט זיך. וואָס עס איז שעדלעך פאַר יידן — וועגן דעם זאָלן זאָרגן די יידן.

און די יידן האָבן זיך טאַקע געזאָרגט. איך געדענק דאָס גענוגענע ווערטל, וואָס דער פאַרפאַסער פון דער דראַמע „יעוורעאי"

(„יידן"), יעווגעני טשיריקאוו, האָט געזאָגט איינמאָל ביי אַ באַנקעט:
— או צאַריאַ מי ווסיע זשידי! (ביי דעם צאַר זיינען מיר אַלע זשידעס).

„מיר", דאָס הייסט, די קעמפֿער פֿאַר אַ נייע באַפֿרייטע רוס־לאַנד. אָט די קעמפֿער, אָט די „זשידעס" האָט די רעגירונג גע־פֿרואווט פֿאַרמיאוסן, פֿאַרטרייבן, פֿאַרניכטן, מאַכן זיי שטום און הילפֿלאָז. אָבער זיי האָבן זיך ווייטער ארגאַניזירט און זיינען ווייטער אַנגעגאַנגען מיט זייער פּאָליטישער ארבעט.

געטאָן האָבן זיי דאָס אין געהיים, און ווען נאָר מעגלעך — אויך עפֿנטלעך. באַקעמפֿן די געהיימע טעטיקייט פֿון די אַנטי־רע־גירונג־עלעמענטן איז געווען ניט אַזוי לייכט. אַ סך לייכטער, נאָ־טירלעך, איז געווען צו פֿאַרפֿאָלגן די דאָזיקע קעמפֿער, ווען זיי זיינען ארויסגעקומען אין דער עפֿנטלעכקייט.

אין דער ערשטער ליניע איז דאָס געווען די פּרעסע, די רא־דיקאַלע פּראָגרעסיווע צייטונגען און זשורנאַלן. פֿאַר זיי איז אייג־געפֿירט געווארן אַ שטרענגע צענזור, וועלכע האָט געטאָן איר אַר־בעט וואָס ווייטער אַלץ מער ברוטאַל. אַ קרבן פֿון דער צענזור איז אין גיכן געווארן די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע צייטונג „סעווערני קוריער", געפֿירט פֿון אראַבאַזשין און פּירשט באַריאַטינסקי.

דעם אמת געזאָגט, האָט קיינער ניט געהאַפֿט, אַז די נייע צייי־טונג וועט האָבן אַ לאַנג לעבן. און צוריק געדעדט, וואָס פֿאַר אַ סאַ־ציאַל־דעמאָקראַט איז דאָס געווען „וואָוואַ" באַריאַטינסקי, דער געווען פֿרייהד פֿון „ניקי ראָמאַנאָוו" (צאַר ניקאַלאַי)? ער איז געווען אַ פֿיינער און גוט־ערציגענער מענטש, אַ באַגאַבטער קאַ־מעדיע־שרייבער, ווי עס האָט זיך באַלד ארויסגעוויזן; אָבער ווערן אַ פֿירער פֿון אַ פּראָגרעסיווער באָוועגונג, דאָס איז פֿאַר אים געווען אַ ביסל צופֿיל. אויך אויף אראַבאַזשין האָט מען ניט געלייגט צופֿיל האָפֿענונג. קיינער האָט אים ניט געזומען צו ערנסט...

בייַדע יונגע רעדאַקטאָרן האָבן געפֿירט זייער צייטונג אָן גע־הערישער פֿאַרזיכטיקייט. זיי האָבן געדרוקט ארטיקלען, וואָס האָט זייער ניט געשמעקט דער צענזור. די צייטונג האָט באַקומען אַן „ערשטע וואָרנונג", אַ צווייטע און אין גיכן אַ דריטע. מיט די צענ־

זור־וואַרנונגען איז געווען פונקט אַזוי ווי מיט אַ פּאַראַליז: וועג מען קריגט עס צום דריטן מאָל איז עס דער סוף. אַזוי איז אויך געקומען דער ביטערער סוף אויף דעם „סעוועריני קוריער", אויף דער צייטונג, וואָס איז צו־פֿרי אַרויסגעקומען מיט איר וואַרט. פֿאַר דער פֿרי־לינג־בלום איז דער וועטער געווען נאָך צו־קאַלט.

ווער־זשע זיינען דאָס געווען די אַלמעכטיקע צענזאָרן?

עטלעכע פֿון זיי האָב איך גוט געקענט. ניט נאָר האָבן זיי פֿאַרשטאַנען וואָס זיי טוען, נאָר זיי האָבן אָפּטמאָל געטאָן פונקט פֿאַרקערט ווי זיי האָבן געדאַרפֿט טאָן. איך רעד דאָ מער וועגן די צענזאָרן, וואָס האָבן צענזורירט דעם טעאַטער. ווייל פֿאַרן טעאַטער איז געווען אַ ספּעציעלע צענזור, וואָס איז געווען אַ סך שטרענגער. אַ דראַמע, למשל, האָט געקאָנט געדרוקט ווערן אין פֿאָרם פֿון אַ בוך און יעדער אייגער האָט זי געקאָנט לייענען; אָבער אויפֿצופֿירן זי אויף דער בינע איז געווען פֿאַראָטן. זי האָט געדאַרפֿט אריבערשפּרינגען אַ צווייטן, אַ העכערן צוים, און דאָס איז אָפֿט מאָל געווען גאָר שווער.

ווי גוט מיר איז דאָס געווען באַקאַנט דער גאַרניט אַנגענעמער וועג „טעאַטראַלני פּערעאוקאָק", וואו די שטרענגע דראַמאַטישע צענזאָרן האָבן אויפֿגעבויט זייער נעסט! דער הויפּט־צענזאָר, מיכאל לייטווינאָוו, איז געווען אַ מער אַדער ווייניקער געבילדעטער מאַן, הויך, פֿאַרנעם, מיט אַ גרויער באָרד, פֿאַרקעמט אויף צוויי זייטן, שטענדיק אָנגעטאָן אין אַ שוואַרצן עלעגאַנטן „פּרינץ אַלבערט". ער האָט זיך גערופֿן ווי אַ באָריץ". געווען שטאָלץ און אָפּילו גרויזאָם צו זיינע טשינאָווניקעס. זיי האָבן מורא געהאַט פֿאַר אים, ווייל זיי זיינען דאָך טאַקע געווען ניט מער ווי „טשינאָווניקעס", „פּריקאַזטשיקעס" פֿון וואַרט, פֿון פּרעסע, פֿון לייטעראַטור. זיי האָבן באַקומען זייערע אינסטרוקציעס וועגן דעם וואָס ניט צו דערלאָזן, וואָס אויסצומעקן און אונטערדריקן, און זיי האָבן זיך פֿעסט געהאַלטן ביי דעם. כּמעט אַלע אזעלכע אינסטרוקציעס זיינען געווען נאָריש, נאַיוו, און, אין בעסטן פֿאַל, איבעריק; אָבער איגנאָרירן זיי איז פֿאַר אונדז, די שרייבער, געווען אוממעגלעך, און שפּאַרן זיך מיט די צענזאָרן איז געווען אַן אַרויסגעוואַרפֿענע אַרבעט. און דאָך

האָט מען עס געטאָן. אָט רעד איך, צום ביישפּיל, צו ווערעשטשאָגינען און פֿרואוו אים איבערצייגן, אַז אין מיין דראַמע „קין" קאָנען דאָך ניט אַרויסגערעדט ווערן די פֿאַלגענדע ווערטער „קין, וואָס האָסטו געטאָן מיט דיין קאָזין הבל?" וויל דער קאָלטבלוטיקער מערדער קין האָט דאָך דערהרגעט זיין ברודער הבל און ניט זיין קאָזין — דאָס וויים דאָך יעדער אייגער. ס'איז אַן אַלטע מעשה, און קיינער קימערט זיך נישט היינט צו טאָג וועגן דעם. טאָ וואָס איז דאָ אָזוינס גע־פֿערלעך פֿאַר דער מאָראַל פֿון דער רוסישער געזעלשאַפֿט, וועו מען דערמאָנט עס יאָ פֿון דער בינע?

ווערעשטשאָגין, אַ דאָרפֿער, אַ הויכער, קוקט אויף מיר מיט זיינע גרויע אָפֿוועזנדע, גלעזערנע אויגן. זיין פּנים איז אומבאָוועג־לעך. איך וויים אָפּילו נישט צי ער הערט מיך. מיט אַ מאָנאָטאָנער טויטער שטימע רעדט ער אויס:

— אייער קין איז דאָך ניט דער אַלטער קין פֿון דער ביבל, נאָר אַ מאָדערנער, אַ היינטיקער. ער נעמט אָוועק דאָס וויב פֿון זיין ברודער, דאָס טאָר מען נישט, אַ קאָזינס וויב איז עפּעס אַנדערש.

ער גיט מיר די האַנט — זי איז קאַלט, זי איז טויט. און ווען איך רעד אויס „דאָסווידאַניאַ" (אויף ווידערזען), קוקט ער ווידער אויף מיר מיט זיינע אָפֿוועזנדע גלעזערנע, אומבאָוועגלעכע אויגן, טראַכט אַ ווייל און שטופּט אַרויס פֿון זיין מויל:

— „דאָ סווידאַניאַ".

ער מאַכט אָן איינדרוק פֿון אַ גייסטיק־קראַנקן, פֿון אַ האַלבן מת — און פֿון אים הענגט אָפּ דער שיקזאַל פֿון אַ נייעם ווערק, פֿון אַ פּיעסע, אָפּטמאָל דער שיקזאַל און עקזיסטענץ פֿון אַ גאַנצן טעאַטער... מיין אייגדרוק, אַז ווערעשטשאָגין איז אומהייל־באַר קראַנק, האָט זיך גאָר אינגיכן באַשטעטיקט. אַ פּאָר מאָנאָטן נאָך אונדזער „ביבלישן" געשפּרעך איז ער געשטאָרבן פֿון אַ פּראָגרע־סיוון פּאַראַליז. איך בין צו זיין לויה ניט געגאַנגען.

זיין אָרט האָט פֿאַרנומען אַ נייער צענזאָר — איסאַיעוויטש, אַ געוועזענער באַאַמטער אין דער „טאַמאָזשנע": געשטאַמט האָט ער פֿון ווארשע, געווען פּלינק אין כאָפּן קאָנטראַבאַנדע: לעדער, שפּיצן, וויין, הענטשקעס — וועט ער דאָך אויך גוט קענען כאָפּן

פֿאַרבאַטענע אידעען, גייסטיקע קאַנטראַבאַנדע, וואָס די שרייבער ווילן אַריבערפֿירן איבער דער גרענעץ. אַזוי האָט אויסגערעכנט די „באַטשאַלסטוואָ" און געהייסן איסאַיעוויטשן קומען קיין פּעטערבורג.

איך געדענק שוין ניט ווי אַזוי, נאָר איך האָב זיך באַקאַנט מיט זיין ווייב און צוזאַמען מיט אַ פּאָר אַנדערע שרייבער זיינען מיר געווען אייגעלאַדן צו קומען צו די איסאַיעוויטשעס אין שטוב. זיין ווייב, ווערא וואַליריאַנאָוונאַ, איז געווען אַ יונגע, פֿרייַלעכע, פֿרייַנדלעכע דאָמע. זי האָט ליב געהאַט לייטעראַטור, קונסט, מוזיק. פֿון אַנפֿאַנג האָבן מיר זיך געהאַלטן אַ ביסל פֿון ווייטן; וואָס הייסט, מען גייט צו אַ צענזאָר טרינקען טיי, אַדער — נאָך ערגער! — עסן בלינצעס?...

פּאַסט עס דען? וואָס ווילן זאָגן פֿלעכאַנאָוו און מיכאַילאָווסקי? נאָר ווערא וואַלעריאַנאָוונאַ האָט פֿאַרשטאַנען ווי אַזוי אונדז צו באַרואיקן:

— איר זייט מיינע געסט, — האָט זי אונדז פֿאַרזיכערט. — ניט דעם „בייזן צענזאָרס". מיין מאַן איז צופֿיל פֿאַרנומען צו קענען פֿאַרברענגען מיט אונדז. איר דאַרפֿט אים שוין מוחל זיין.

און טאַקע, איסאַיעוויטש אַליין איז ניט געווען מיט אונדז, ווען מיר פֿלעגן באַזוכן זיין טאַקטפֿול ווייב. און מיר האָבן זיך גאָנץ גוט געפֿילט אין דעם הויז פֿון געוועזענעם „טאַמאַזשניק".

אייגנטלעך האָט ער זיך יא באַווייזן — פֿרייַנדלעך, באַשיידן, קאַלעגיאַל. ער האָט זיך צוגעזעצט צום טיש, צוגעהערט זיך צו אונדזער פֿלוידעריי. דערנאָך האָט ער מיך אָפּגערופֿן אַן א זייט און געזאָגט:

— ווילט איר טאַן אַ טובה? לייענט איבער, איך בעט אייך, די פּאָר ביכער, וועלכע איך וועל אייך געבן, און זאָגט מיר אייער מיינונג וועגן זיי.

— וואָס פֿאַר אַ ביכער זיינען דאָס?

— אייגנטלעך זיינען דאָס ניט ביכער, נאָר מאַנוסקריפּטן. דראַמען זיינען דאָס.

— ווער איז דער מחבר?

— ס׳איז אַ געוויסער געוועלטיקער דעמיאַנאָוו. ער ווילט, אַז זייַנע

דראַמען זאָלן אויפֿגעפֿירט ווערן פֿאַר סאָלדאַטן, און אין אַזא פֿאַל מוז די צענזור זיין טאָפּלט אויפֿמערקזאַם. אָט זיינען די מאַנוס־קריפטן. אייל זיך ניט, דער גענעראַל קען צוואוואַרטן.

איך בין געבליבן גאָר אַ פֿאַרוואונדערטער. פֿאַרשטיי איך אים דען ריכטיק? אַזוי ווי פּיעסן געשריבענע פֿאַר סאָלדאַטן זיינען באַזונדערס וויכטיק, דאַרף איך, אַן אַבסאָלוט זייטיקע פּערזאָן, וואָס האָט גאָרניט צו טאָן מיט דער צענזור, דורכליינען די מאַנוסקריפטן און איבערגעבן מיין אייגדרוק. צו וואָס דאַרף ער האָבן מיין אייגדרוק? וואָס וועט ער מיט דעם טאָן? גאָרניט וועט ער טאָן. ער אַליין פֿוילט זיך צו לייענען דעם גענעראַלס דראַמען, וואָרפֿט ער זיי אונטער מיר. און דאָס הייסט ביי אים זיין „טאָפּלט אויפֿמערקזאַם". איך, הייסט עס, בין פּלוצים געוואָרן דער שומר, דער פֿאַרטיידיקער פֿון דעם רעגירונגס־פֿראָנט. נו, מילא, מיר וועלן זען.

— אָבער איין זאַך בעט איך אייך, — האָט איסאַיעוויטש צו מיר געזאָגט, — זייט אַ פֿריינד און רעדט ניט דערפֿון. קיינער טאָר דאָס ניט וויסן.

איך האָב אים דאָס פֿייערלעך צוגעזאָגט און געהאַלטן וואָרט פֿמעט גאָנצע פֿערציק יאָר. מער קען איך שוין ניט אויסהאַלטן. ווי האָט דער אַלטער טאָלסטאָי געזאָגט? „ניע מאָגו מאָלטשאַט" — איך קען ניט שווייגן.

איך בין געווען אַ ביסל שטאָלץ ביי זיך מיט דער אומגעריכטער אויפֿגאָבע, וואָס מען האָט מיר אַזוי פּלוצים אַנגאָרטרויט. איך האָב פֿאַרמאַכט טיר און פֿענצטער — אַ קליניקייט, צענזורירן אַ געראַל! — און געטומען זיך לייענען.

אַז דער גענעראַל האָט ניט געקענט שרייבן איז מיר געוואָרן קלאָר גאָר אינגיכן. נו, אַז ניט שרייבן, טאָ זיי־זשע אַ מענטש, וואָרף זיך נישט אַזוי מיט בייזע, באַלידיקנדע ווערטער, ווי „זשיד", „זשידאָווסקי" און „זשידאָטשעק". אין אַלע זיינע „פּיעסן" איז געווען אַ סאָלדאָט יאָנקל אָדער חיים, פֿון וועמען אַלע איבעריקע האָבן געלאַכט, און וועלכער איז געווען אַ שלעכטער סאָלדאָט, אַ נישטיקער, אַן אומגעלומפּערטע באַשעפֿעניש, אַן איבעריקער שלימיאל אין דער העלדישער רוסישער ארמיי. ער האָט אויך געכאַפּט

קלעפ פון דעם אפּיציר און אלע ארום זיינען געווען צופרידן: רעכט אויף דיר, יאנקל־זשיד!

א פּאר טעג שפּעטער האָב איך זיך געטראפן מיט אים.

— איר האָט דורכגעלייענט די מאנוסקריפטן? נו, וואָס וועט איר זאָגן? זיינען זיי פּאסיק פּאר א סאלדאטן־טעאטער?

— ניין.

— פּאַרווואָס ניין?

— ערשטנס, האָט דער מחבר גאָר קיין טאלאנט ניט.

— דאָס מאכט ניט אויס. דאָס איז אמאָל נאך בעסער. וואָס איז „צווייטנס"? — האָט אים אסאיעוויטש געוואלט וויסן.

צו דערציילן דעם גאספאדין צענזאָר וועגן „יאנקעל" און „חיים" וואָלט זיכער ניט געפּירט צו קיין טאלק. וואָס איז? טאָר מען שוין ניט א לאך טאן פון א יידל? אדער אים געבן א טראסק אין דער מארדע אריין? אנשטאָט דעם האָב איך געגעבן גאָר אן אנדער אורזאך, וועלכע — איך מוז זיך מודה זיין — איז געווען א קאפּעטשקע „צוגעשפּיצט" פון מיר.

— פּיאָטר סעמיאָנאָוויטש, — האָב איך זיך אפּגערופן מיט א טרויעריק אויפּריכטיקער שטימע: — דער מחבר שטעלט ארויס דעם רוסישן אפּיציר, א „דוואריאנין" (נאבעלמאן) אין א שלעכטן ליכט: דער אפּיציר שלאָגט זיינע סאלדאטן.

— דאָס טאָר מען נישט! — האָט אסאיעוויטש זיך אפּגעראפן. — איך מיין: ניט אויף דער ביגע — א, ניין!

— א חוק דעם . . . — האָב איך געוואלט ווייטער רעדן.

דאָס איז שוין געגנג. איז עס אזוי אין יעדער פּיעסע?

— ניט אין יעדער שלאָגט דער אפּיציר דעם סאלדאט, אבער אומעטום מאכט ער חוזק פון אים, און מאכט אזוי, אז אנדערע סאלדאטן לאכן אויך מיט. עס שאפט זיך דער אינדרוק, ווי דער מחבר וואָלט געוואלט ארויסרופן בייזע געפּילן צו דעם דווארייאנסקן קלאס. אפּשר האָט ער דאָס ניט געמיינט, נאָר אזוי קומט עס אויס.

— איך דאנק אייך, גוט וואָס איר האָט עס מיר געזאָגט, — האָט אסאיעוויטש געזאָגט.

איך האָב געהאַלטן פֿאַר איבעריק צו פֿרעגן ביי אים, צי וועט ער דורכלאָזן די פּיעסן צי ניט; דאָס איז שוין געווען קלאָר.

א וואָך און צווי, און צען וואָכן שפּעטער איז מיר נאָך אַלץ אויסגעקומען צו טרעפֿן אין דער צענזור א דיקן, אָנגעבלאָזענעם געגנערישן מיט מעדאַלן אויף דער ברוסט, וועלכער איז געלאָפֿן פֿון איין טיש צום אַנדערן, פֿון דעם צענזאָר טאָלסטאָי צום צענזאָר באָראָן פֿאָן דריזען, און פֿון אים ווידער צוריק צו איסאַיעוויטשן. דאָס איז געווען דער מחבר פֿון „יאַנקעל" און „חיים", מיין קרבן. ער האָט אַלץ געוואָלט אויסגעפֿינען, וואָס האָט מען דאָ צו אים? פֿאַרוואָס האָט די צענזור פֿאַרבאָטן זיינע דראָמען? אַלע דראָמען — כאָטש איינע זאָל מען אים אַדורכלאָזן!

גאָט מיינער, וויפֿל געלט האָט ער דאָס דורך דעם פֿאַרלאָרן, ווייל ווען מען וואָלט געשפּילט די פּיעסן, וואָלט מען אים דאָך גוט באָצאָלט, באָזשע מאָי!

באָראָן פֿאָן דריזען (דער בעסטער פֿון אַלע צענזאָרן, וועלכן איך האָב געקענט, א ליבעראָלער, געבילדעטער מענטש) האָט דער־קלערט דעם „יעווא פּרעוואָסכאָדיטעלסטוואָ", אז די גאַנצע זאַך איז ניט אין זיינע הענט, נאָר אין די הענט פֿון איסאַיעוויטשן און ווען איסאַיעוויטש האָט אַזוי באַשלאָסן, איז שווער צו העלפֿן.

— אויב איר ווילט, וועלדט זיך צו ליטווינאָוון אַליין, דעם הויפּט־אויפֿזעער פֿון דער גאַנצער צענזור־אָפּטיילונג. — האָט פֿאָן דריזען אים געראָטן.

— איך וועל דאָס טאָקע טאָן — האָט בייז געבורטשעט מיין גענעראָל: — זאָל ליטווינאָוו דאָס לייענען.

אָבער זיין וועלדן זיך צו דעם שטרענגן ליטווינאָוו האָט אים גאָרנישט געהאָלפֿן. ליטווינאָוו האָט זיך אָפּגעזאָגט צו לייענען די פּיעסן, וואָס „באַיידיקן די העכערע דוואָריאַנסקי קלאַסן". און אַזוי איז עס טאָקע געבליבן. יאַנקל און חיים זיינען קיינמאָל ניט גע־שלאָגן געוואָרן — אויף דער בינע מיין איך — וויל אין לעבן בין איך געווען הילפֿלאָז זיי צו פֿאַרטיידיקן.

אויב איך האָב אַמאָל עפּעס גוטעס געטאָן אין דער רוסישער ליטעראָטור, איז עס געווען מיין קורצע און געהיימע טעטיקייט ווי א דראָמאָטישער צענזאָר...

אַ יאָר שפּעטער איז איסאיעוויטש פּלוצים געשטאָרבן און מיט אים די לעצטע האָפענונג פֿאַר געגנאַנטע דעמיאַנאָוון, ווען עס איז צו ראַטעווען זיינע דראַמען פֿון דעם פֿאַרבאָט, וועלכן איך האָב אויף זיי אַרויפֿגעלייגט. פֿאַר אים איז געבליבן נאָר איין זאַך: צו וואַרטן אויף אַ קומענדיקע רעוואָלוציע. ווי מעכטיק עס איז געווען די צענזור: ווען בלויז די דאָזיקע מאַכט איז דורך אַ נאָרישן צופֿאַל אויף אַ מאָמענט אַרײַנגעפֿאַלן אין מיינע הענט, בין איך, אַ באַשיידענער סטודענט, געווארן שטאַרקער ווי דער איינפֿלוסרייכער גענעראַל מיט אַלע זיינע מעדאַלן!

און דאָך האָט זיך געמאַכט, כאָטש זייער זעלטן, אַז די צענזור איז געווען ניט שולדיק אין באַגראָבן אַ לעבעראַלע, אַ פֿריידענקע־רישע צייטונג. דער בעסטער באַוויז פֿאַר דעם איז געווען דער שיקזאָל פֿון דער גרויסער, פּראָגרעסיווער פּעטערבורגער צייטונג „ראַסיאַ", געפֿירט פֿון אזעלכע קלוגע און דערפֿאַרענע זשורנאַליסטן ווי אַלעקסאַנדער אַמפֿיטעאַטראָוו און וולאַס דאַראַשעוויטש. דאָס האָט אַמפֿיטעאַטראָוו אַליין זי באַגראָבן מיט זיינע אייגענע הענט. פֿאַרוואָס ער האָט דאָס געטאָן, איז נאָך ביז היינט צו טאָג געבליבן אַ רעטעניש און ווען שוין פֿאַרבליבן אַזוי אויף אַלע, וואָס וואָלטן אפֿשר געקאָנט דערציילן וועגן דער טשיקאַוועד און מאַדנער פּאַסירונג. עס איז געווען אַ לעטעראַרישע כאַריקירי און א רוסישע כאַריקירי, ווייל די יאַפּאַנעזישע כאַריקירי איז פֿאַרבונדן מיט אַן אייגנאַרטיקן באַגריף פֿון ווירדע און זעלבסט־אַכטונג. דאָ אַבער האָט די גאַנצע זאַך געשמעקט מיט בייזער שטיפֿעריי.

אין אַ קאָלטן, שיינעם ווינטער־טאָג האָט פּעטערבורג זיך אויפֿגעכאַפּט פֿון שלאָף — שפּעט, ווי געווייניטלעך — און געגומען זיך צו דער מאָרגן־צייטונג „ראַסיאַ": לאָמיר זען, ווער שרייבט עס היינט דעם גרויסן פֿעלייטאָן: דאָראַשעוויטש אדער אַמפֿיטעאַטראָוו? דאָראַשעוויטש איז געווען וויציקער, שאַרפֿער, דורך און דורך אַ הומאָריסט. מיט אים לאָכט מען שוין זיך גוט אָן. אַמפֿיטעאַטראָוו, אָבער, איז געווען טיפֿער, ערנסטער. ער מאַכט אייך צום טראָכטן. צווישן פֿאַרשיידענע שרייבער זיינען זיי געווען. אָבער ביידע גרויס,

אינטערעסאַנט, שאַרפֿזיניק, ביידע אויסערגעווײנטלעך טאַלענטירט... אויפֿגעמאַכט דעם פֿרישן נומער: הײַנט האָט זיך דאָס אַמפּיטעאַטראָוו צעלײגט גאָר בריט: דער אונטערשטער פּעלײַעטאַן זיינער איז אָפּגעדרוקט אויף צוויי זײַטן — אַ גאַנצער לײַלעך. דער פּעלײַעטאַן הייסט „גאַספּאַדאַ אַבמאַנאַווי" (די משפּחה אַבמאַנאַווס). מאַדנע! ווער זיינען דאָס אייגנטלעך, די אַבמאַנאַווס? מיר האָבן קיינמאָל ניט געהערט פֿון זיי.

ס׳איז אַזוי געווען, — שרייבט אַמפּיטעאַטראָוו, דער מחבר, — ס׳האָט געלעבט אויף דער וועלט אַזאַ משפּחה — אַבמאַנאַווי. געוויס האָט מען זיי אַזוי דערפֿאָר, ווײַל זיי האָבן געהאַלטן אין איין אָפּנאַרן מענטשן. (אָפּנאַרן איז אויף רוסיש „אַבמאַניוואַט"). די משפּחה איז געווען אַן אַלטע. אַרום דריי הונדערט יאָר האָט זיי שוין מאַזאַלעט די אויגן פֿון דעם פֿאַלק...

דאָ בלײַבט דער לעזער אויף אַ מינוט שטיין. די צאָל „דריי הונדערט" מאַכט אים שוין טראַכטן. ניט ווילנדיק מוז ער זיך דערמאָנען, אַן אַנדער אַלטער משפּחה, וואָס איז אויך „דריי הונדערט יאָר" אַלט. וועגן דעם וויסט יעדער אייניער: די משפּחה „ראָמאַנאַוו" — דער נאָמען פֿון דער קייזערלעכער פֿאַמיליע — זיצט שוין אויף דעם טראָן דריי הונדערט יאָר. אַבמאַנאַוו — ראָמאַנאַוו — האָט דאָס אַ צוזאַמענהאַנג? דאָס קאָן דאָך ניט זיין! אַזעלכע וויצן אין רוסלאַנד? ניין, דאָ מוז זיכער זיין אַ טעות! אוך דאָך — אַבמאַנאַווי — ראָמאַנאַווי... גאָט מיינער!

אַבער וואָס וויטער דער לעזער פֿאַרטיפֿט זיך אין דעם פֿעלײַיטאָן, אַלץ פֿינצטערער — אַדער אפֿשר לײַכטיקער — ווערט אים אין אין די אויגן. איצט כאַפּט ער שוין: די אַבמאַנאַווס זיינען טאַקע די ראָמאַנאַווס, און דער מחבר, מיט אַן אומדערהערטער חוצפּה, שרייבט דאָס אין אַ בייסיקן, פֿרעכן טאָן די געשיכטע פֿון דער דינאַסטיע ראָמאַנאַוו. די פערזאָנען זיינען כּמעט גאָרניט פֿאַרשטעלט. אָט איז „ניקי", דער שוואַכלינג, דער נעבעכל, וואָס באַהאַלט זיך שטענדיק אונטער דער מאַמעס פֿאַרטוך. „ניקי" איז פֿאַרקירצט פֿון „ניקאָלאַי", אַזוי רופֿט אים טאַקע זיין ווייב, „די דייטשקע". די כאַראַקטעריסטיק, וועלכע אַמפּיטעאַטראָוו גיט דעם „ניקי", איז

איבערגעטריבן, שארושירט — אבער אין גרונד איז זי ריכטיק. באשריבן איז אויך די יונגע צארינע, אלעקסאנדרא די „דייטשקע" — די דייטשע גאווערנאנטקע. מיט פאסיקע ווערטער איז דערמאנט ניקיס פארשטארבענער טאטע — דער „מוזשיק אויפן טראן" — אלעקסאנדער דער דריטער. און אויך די אלטע מאמע איז דא, און — אלע בייז, וויציק, חוצפהדיק און טאלאנטפול באשריבן.

פעטערבורג האט זיך אנגעפאנגען צו קאכן. א שטילער שטורם איז צוערשט אויסגעבראכן אין די הייזער, הינטער די פארמאכטע טירן און דערנאך אויף דער גאס. אלע טעלעפאנען אין דער גאנצער שטאט זיינען מיטאמאל פארנומען געווארן:

— איר האט געלייענט ? געזען ? האט איר די צייטונג ? גיכער, קויפט די צייטונג ! קויפט די צייטונג ! לייענט ! ס'איז דאך קעגן דעם צאר !

איך האב פארלאזן מיין הויז און געלאזט זיך גיין צום נעווסקי פראספעקט. פארוואס צום נעווסקי ? אזוי איז שוין געווען דער מנהג : וואס עס האט ניט פאסירט אין פעטערבורג אדער אין רוסלאנד, האט זיך עס באלד אפגעשפיגלט אויף דעם שיינעם בריטן נעווסקי פראספעקט. פון די צייטן פון די דעקאבריסטן ביזן מאמענט ווען צאר ניקאלאי האט זיך אפגעזאגט פון טראן, האבן אלע פאליטישע פאסירונגען געהאט זייער עכא אויפן נעווסקי. צום נעווסקי האט זיך אויך געאיילט צו קומען די פאליציי, די זשאנדארן. זיי האבן שוין געווואוסט פארויס, אז דארט „ווערט עס זייך".

אויפן נעווסקי פראספעקט האט געשלאגן דאס הארץ פון רוסלאנד, דא האט געארבעט איר מוח, דא האט געאטעמט איר נשמה. קיינער האט מיט קיינעם ניט אפגערעדט, ווי למשל, אזוי : „אויב עפעס זאל פאסירן, טרעפן מיר זיך אויף נעווסקי, לעבן דער שטאט־דומא (ראטהויז)". יעדער אייגער האט שוין סיי ווי געווואוסט וואוהין צו לויפן און וואו זיך אפצושטעלן: אויף נעווסקי, דער שיינער נעווסקי, די „פאנטאסטישע גאס פון דער וועלט" — ווי דאס־טאיעווסקי האט די גאס אנגערופן !

אבער דאס מאל איז דער נעווסקי פראספעקט, דער פאליטישער באמעטער פון רוסלאנד, געווען רואיק... רואיק ! איז

עס טאָקע געווען אזוי ? מענטשן זיינען געגאַנגען איבער דעם ברייטן טראָטואַר, ניט אַרומגעקוקט זיך, ניט געזוכט מיט די אויגן אייניער דעם צווייטן. אָבער דאָ און דאָרט, הויפטזעכלעך ביים ראָג פון גאַס, וואו עס זיינען געשטאַנען די האַלב־פאַרפֿרוירענע צייטונגס־פאַרקויפֿער איז געווען אַנדערש ווי געוויינטלעך. די זעלבע מענטשן, וועלכע האָבן ניט אַרומגעקוקט זיך, „פאַרטיפט אין זייערע געדאַנקען", האָבן זיך אָפּגעשטעלט ביי די צייטונגס־פאַרקויפֿער און געפֿאַדערט „ראָסיאָ" — ניט קיין אַנדערע צייטונג, נאָר טאָקע „ראָסיאָ" — און ניט איין נומער, נאָר פֿינף, צען. אינגיכן האָבן זיך אויך דערוואוסט וועגן דער סענסאַציע די צייטונגס־פאַרקויפֿער. עס איז געווען לעבעדיק אין זייערעווינקעלעך; אייניער איז געלאָפֿן צום צווייטן, מען האָט זיך געשושקעט, מען האָט עפּעס באַהאַלטן אונטער דער פּאַלע, מען האָט אַנגעפֿאַנגען העכערן דעם פּרייז. איך האָב זיך אָפּגעשטעלט לעבן איינעם פון זיי. דער „גאַזעטשיק" (צייטונגס־פאַרקויפֿער) האָט מיט אַ געמאַכט־דערשראָקענעם פּנים געערדט צו אַ קונה אין אַ האַלבן טאָן:

— וויניקער ווי פאָר אַ טשערטוועראַק (פֿינף־און־צוואַנציק קאָפּיקעס) קען איך די צייטונג ניט פאַרקויפֿן. גאָט מיינער ! ס׳איז דאָך קעגן דעם צאָר ! אַן אַנטיק איז דאָס און איר גיט מיר אַ פּיאַטאַק (פֿינף קאָפּיקעס) !"

אָבער עטלעכע שריט ווייטער איז שוין דער צאָר מיט זיין משפּחה געשטיגן אין פּרייז. דאָרטן האָט מען געבעטן פֿופֿציק קאָפּיקעס, און מען האָט געצאָלט. אויף דעם ראָג פון נעווסקי און ליטעיני פּראָספּעקט, דאָס הייסט, אין צענטער פון דער שטאָט, אין צענטער פון רוסלאַנד — האָט מען שוין דעם נומער פאַרקויפֿט פאַר אַ גאַנצן רובל. מענטשן האָבן זיך געשטופּט אַרום דעם פאַרקויפֿער און געריסן ביי אים די צייטונג פון דער האַנט. פלוצים איז צוגעקומען אַן אַקאַדאַטשני נאַדזיראָטעל מיט צוויי גאַראַדאָוואיס :

„פּראָשו ראָזיטיס !" (איך בעט אייך אַוועקגיין !) — האָט דער אַקאַדאַטשניק העפֿלעך, אָבער שטרענג אונדז באַפֿוילן.

די גאַראַדאָוואיס האָבן אַנגעפֿאַנגען זוכן ביים פאַרקויפֿער צווישן

די צייטונגען, אַרויסגעשלעפט פון דעם בינטל אלע „ראַסיאַ"־נומערן און מיטגענומען מיט זיך.

דאָס האָט געמיינט, אַז די „נאַטשאַלסטוועט" האָט זיך שוין געכאַפט. ווי איך האָב זיך שפּעטער דערוואוסט, האָט מען דאָרט „אויבן" פון אַנפאַנג ניט געוואוסט וואָס צו טאָן און ווי צו האַנדלען וועגן דעם חוצפהדיקן אַרטיקל. אָבער ווי האַנדלט מען וועגן דעם? אַרויסקומען מיט אַ געוואַלד איבער גאַנץ רוסלאַנד, איבער דער גאַנצער וועלט, און צושרייען זיך:

— גאָספאָדאַ אָבמאַנאַווי ? דאָס זיינען דאָך מיר, די ראַמאַנאָוס, דאָס איז דאָך אונדזער צאָר...

ענדלעך האָט דער מיניסטער פון אינערלעכע אַנגעלעגנהייטן אַנגעמען אַ באַשלוס: פאַרמאַכן, פאַרבאָטן די גאַנצע צייטונג, קאַנפיסקירן דעם קרימינעלן נומער און דעם מחבר, אלעקסאַנדער אַמפּיטעאַטראָוו, אַרעסטירן און פאַרשיקן קיין סיביר.

נאָך דעם זעלבן טאָג האָט אַמפּיטעאַטראָוו געמוזט פאַרלאָזן פעטערבורג. פאַרשיקט האָט מען אים ווייט, — קיין מינוסינסק, שפּעטער איז צו אים געקומען צו פאָרן זיין ווייב, די געוועזענע שוישפּילערין אילאַריאַ ראַיסקאַיאַ.

אין קיין טורמע האָט מען אַמפּיטעאַטראָוון ניט אַריינגעזעצט. ער האָט געדונגען פאַר זיך אַ גרויס, רייכלעך הויז און געלעבט זיך ווי אַ פּריץ, פון קיינעם ניט געשטערט. פאַרקערט, די העכסטע טשינאָווניקעס (באַאַמטע) פלעגן קומען צו אים אין זיין רייכער שטוב פאַרברענגען אַן אָוונט. אַ פּאָר יאָר שפּעטער האָט מען אים „באַגנאַדיקט" און דערלויבט צו קומען נעענטער צו פעטערבורג, אין וואלאָגדאַ. צו דער צייט איז זיין נאַמען שוין געווען גאָר גרויס אין גאַנץ רוסלאַנד, און ער האָט פאַרדינט אַ סך געלט. פון וואלאָגדאַ האָט מען אים דערלויבט צו פאָרן קיין אויסלאַנד, קיין איטאַליע. ווען עס האָט אויסגעבראכן די רעוואָלוציע פון יאָר 1905, האָט ער זיך צוריקגעקערט קיין רוסלאַנד, וועראנדיק באַגריסט פון יעדן ווי אַ מארטירער, ווי אַ קעמפּער פאַר פרייהייט, וואָס וועט באַלד־באַלד אַנפאַנגען הערשן איבערן לאַנד.

(באַמערקונג: — אין דער צייט פון דער וועלט־מלחמה, וועו

דאָס רוסישע פּאָלק האָט אין אָנפּאָנג זיך גרופּירט אַרום דעם צאָר ווי אַ סימבאָל פֿון דער רוסישער ערד, איז אַמפּיטעאַטראָוו — דעמאָלט אַ קאָלאָסאָלער נאָמען — געווען איינגעלאָדן אין פּאָלאָק פֿון ניקאָלאָיעוו. די אָמאָליקע שונאים האָבן זיך געטראָפֿן. מיט קיין איין וואָרט האָט דער צאָר ניט דערמאָנט דעם פּעליעטאָן, אין וועלכן אַמפּיטעאַטראָוו האָט אים אַזוי בייז באָליידיקט. ביידע האָבן זיך גענאָלטן ווי „דזשענטעלמען"; דערביי איז אייגער געווען אָמאָל דער „אָלד דזשענטעלמען" און דער צווייטער — אַ צאָר. אויף אַמפּיטעאַטראָוון האָט זיין אָמאָליקער „ניקי" געמאַכט זייער אַ גינסטיקן אייגדרוק. דער שרייבער איז פּשוט געווען באַצויבערט פֿון „ניקין", און אָפֿן געדעדט וועגן דעם).

קאַפּיטל נײַן

וואָס ווייטער, אָן טיפֿער, אָן מער בין איך געוואָרן פֿאַר־כאַפּט פֿון רוסישע אינטערעסן, פֿון דער רוסישער לִיטעראַטור, קונסט, וואָרט, טעאַטער... די אומענדלעכע גרויסקייט, דער כּמעט מיסטישער צויבער פֿון דעם לאַנד, וואָס האָט זיך אָן מער אָן מער אויפֿגעדעקט אין מיר, האָט געוועקט מיין יונגע ביאָלִיסטאַקער נשמה. הינטער דער דאָזיקער קולִטור, צוגעבנדיק איר געוויכט און פֿעסטקייט, גלאַנץ און אמתדיקייט, האָבן זיך געשפּירט די לִיכטיקע שאָטנס פֿון פושקין, לערמאָנטאָוו, דאָסטאָיעווסקי, גאָגאָל, טשאַי־קאָווסקי... די גרויסע צויבער־נעמען זיינען ניט געווען וויט, זיי זיינען נאָך ניט געוואָרן קיין לעגענדע.

די גרויסע רוסישע פֿאַרגאַנגענהייט האָט געלעבט ניט וויטער ווי נעכטן. מען האָט זי געקענט שפּירן, אָנטאָפּן, הערן. אָט איז דער אָלט־אָלטיטשקער שרייבער אָוועניאָריוס, וועלכער האָט מיט זיינע אייגענע העלִ־בלויע, כּמעט קינדישע, אויגן געזען פּושקינען אָליין. ער דערציילט מיר וועגן אים... אָט זע איך אויף דער וואָנט פֿון רעסטאָראַן „וויענאָ" (ווין) אָן אויפֿשריפֿט: „אין דער הויז איז גע־שטאָרבן טשאיקאָווסקי". יאָ, אין דער הויז אויף מאָלאיאַ מאָרס־קאיאַ, אָדער „אוליצאַ גאָגאָליאַ", און טאָקע אין רעסטאָראַן „וויענאָ", איז ער טויטלעך קראַנק געוואָרן אויף כאָלערע — ווי מען האָט אָפּיציעל דערקלערט.

אָבער אין די מוזיקאָלישע קרייזן שמועסט מען, אַז דער אומ־גליקלעכער קאָמפּאָזיטאָר איז באַגאַנגען זעלבסטמאָרד; אַ רייע טונקעלע אורזאַכן האָבן אים געטריבן צו דעם... אין זיין לעצטן ווערק, די זעקסטע סימפֿאָניע („פּאַטעטיק") רעדט ער וועגן דעם

נאָענטן, אומפֿאַרמיידלעכן טויט, אַזוי ווי ער וואַרט אויף אים, און ווייס, אַז אָט דאָרף ער שוין קומען.

ווי אַ צוואָה קלינגט די זעקסטע סימפֿאָניע, ווי אַ נאָענטער אָנזאָג. דער פֿאַרשטאָרבענער גרויסער דיריגענט, אַרטור ניקיש, איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט אויפֿגעדעקט דעם געהיימען אינהאַלט פֿון טשאיקאָווסקיס מוזיקאַלישער צוואָה.

מיר איז אויסגעקומען צו טרעפֿן זיך מיט דעם גרויסן זינגער ניקאָלאַי פֿיגנער (דעם ברודער פֿון וועראַ, די רעוואָלוציאָנערקע) ביים סדר־טיש פֿון דעם גראָפֿאָלאָג אילייַ מאָרגענשטערן. פֿיגנער איז געווען אַ פערזענלעכער פֿריינד פֿון טשאיקאָווסקין, דער ערשטער, וואָס האָט געזונגען „יעווגעני אָנעגין" און אויך געמאַנען אין „פּיקאָוואיַא דאַמאַ". ער איז אויך געווען דער לעצטער, וואָס האָט געזען טשאיקאָווסקין ביים שטאַרבן. אויף מיין פֿראָגע וועגן טשאיקאָווסקיס טויט, האָט פֿיגנער אויך אויסגעדריקט דעם חשד, אַז דאָס איז ניט געווען כאָלערע.

איך האָב זיך געטראָפֿן מיט דער איצט שוין אַלטער שרייבערין וואַטסאָן, וועלכע איז געווען לעבן דעם שווינדזיכטיקן דיכטער נאָדסאָן אין דער צייט ווען ער האָט גהאַלטן ביים פֿאַרלאָזן די וועלט, פֿאַרפֿאַלגט פֿון וויללדן ביילן פֿון וויקטאָר בורענין, דער קריטיקער פֿון „נאָוואָיע וורעמיאַ". איך האָב זיך געטראָפֿן מיט פּיאָטר איסאַיי־וויטש וויינבערג, דעם לאָנג־יאָריקן פֿאָרזיצער פֿון דער „ליטעראַרישער געזעלשאַפֿט". ער האָט גוט געקענט דאָסטאָיעווסקין און טורגענייעוון.

איך האָב דעמאָלט געפֿילט, פונקט ווי איך פֿיל דאָס היינט, אַז די גרויסע רוסישע ליטעראָטור, אַ חוץ איר שיינקייט, איז אויך אַ מין בריק צווישן דעם רוסישן פֿאָלק און אַנדערע פֿעלקער, און צווישן זיי אויך דאָס יידישע. אָבער באַיידיקונגען, וואָס רוסלאַנד וואָרפֿט אָפֿט אויף יידן, מאַכט די גרויסע רוסישע ליטעראָטור גוט, און וועט זיי אָפֿוויישן אין דער נאָענטסטער צוקונפֿט. די רוסישע קונסט איז אַ מין פֿאַרשפּרעכונג, שטום געגעבן און הויך און פֿריי אויסגעזונגען איבער דער גאַנצער וועלט. אפֿשר אין דעם באַשטייט

טאקע די גרויסקייט, די שיינקייט און דער הילקיקער אמת, וואס פילט זיך יעדעס מאל ווען די רוסישע קונסט דערגרייכט דעם הויכפונקט פון איר אויסדרוק.

זיכער האב איך דאס דעמאלט ניט געפילט אזוי קלאר ווי היינט. אבער אינסטינקטיוו, אין אונטער־באוואוסטזיין, זיינען ביי מיר געווען די דאזיקע געדאנקען — מער ענלעך צו א געפיל, איידער צו א געדאנק. דאס רוסישע וואלרט איז פאר מיין יונגער נשמה געווען א האלב־פארשטעלט יידיש וואלרט — אן איבערזעצונג, אדער אן אויסטייטשונג, אדער דאס אלץ אין איינעם... מיין גאנצער אינערלעכער וועזן, מיין הארץ און מיין מוח, זיינען געווען פאר־שלונגען אין שטראם פון רוסישן בוך, טעאטער, טאן און פארם — פון א שטראם, וואס איז מעכטיקער ווי די וואלגא אליין. דער גע־דאנק אז איך, דער באשיידענער יידישער בחור פון ביאליסטאק, וועל אפשר קאנען ארייננגיסן מיין טראפן אין דעם מעכטיקן שטראם, וואס פליסט איבער רוסלאנד, האט אנגעפילט מיין הארץ מיט א מאדנעם ציטער, א געמיש פון מורא און שטאלץ.

איך האב אנגעפאנגען דרוקן אין דער צייטונג „בירזשעוויא וויעדאמאסטי" קליינע סקיצן, האלב־דערציילונג, האלב פעליעטאן, מער שטימונגען, בילדער, ווי אמתע מעשהלעך, א פארם פון בע־לעטריסטיק, וואס איז געווען כמעט גאנץ פרעמד אין דער רוסישער ליטעראטור.

דער רעדאקטאר, ולאדימיר באנדי, האט געדרוקט די דאזיקע דערציילונגען מיינע אין דער פרימארגן־אויסגאבע, וועלכע קיינער האט ניט געלייענט: די מארגן־צייטונג איז געווען געווידמעט ספע־ציעל צו פינאנץ־ און ווירטשאפטס־פראגן. אבער מיט עפעס מוז מען דאך אויספילן די צייטונג — נו, זאל שוין זיין מיט שטימונג־שפריצן פון „א. דימאוו" — צוויי קאפיקעס א שורה. גאנץ אומדער־ווארט האב איך אנגעהויבן באקומען אנאנימע בריוו וועגן מיינע סקיצן. געשריבן האט דאס א יונג מיידל, וואס האט זיך באהאלטן אונטער אן אויסגעטראכטן נאמען. זי ווייל גארנישט פון מיר, זי ווייל נאר לאזן מיר וויסן, ווי צופרידן זי איז צו לייענען מיינע סקיצן. און כאטש זי האט ניט געוואלט מיך זען, האט זי פארט צוגעלייגט

איר אַדרעס... מיר האָבן זיך געטראָפֿן און מיר האָבן ביידע גע־
האָט דעם זעלבן איינדרוק: זי איז מיר ניט געפֿעלן, און איך איר
אויך ניט. נאָטירלעך האָבן מיר עס ניט געזאָגט אייגער דעם צווייטן,
נאָר געפֿילט האָבן מיר דאָס יענע. זי איז געווען טאַקע אַ בלאָנדינקע,
אָבער ניט אַזאַ בלאָנדינקע, ווי עס פּאַסט זיך צו זיין אין אַזאַ פֿאַל
— כאָטש ווי אַזוי עס דאַרף זיין, ווייס איך נאָך ביז היינט־צו־טאָג
ניט... מיר האָבן זיך געטראָפֿן נאָך עטלעכע מאָל און דערנאָך
איז זי פֿאַרשוואונדן.

איך האָב זי ווידער געטראָפֿן, אָבער אונטער אַזעלכע אומ־
שטענדן, וואָס קענען פֿאַרקומען נאָר אין אַ גרויסער שטאָט, וועלכע
איז רייך און שטענדיק גרייט מיט אירע אירַאַנישע גרימאַסן. עס
איז געשטאָרבן די מאַמע פֿון איינעם פֿון מיינע פֿרײַנד, און איך האָב
באַשלאָסן צו קומען צו דער לויה. די לויה איז פֿאַרגעקומען אין
אַ שיינעם פֿאָר־פֿרילינג־מאָרגן. אין איינעם מיט אַנדערע, בין איך
אויך געגאַנגען הינטער דעם אָרון אינמיטן גאַס. אויף דעם טרא־
טוּאָר האָב איך דערזען מיין בלאָנדע קאָרעספּאָנדענטקע. זי איז
געווען שיין און געשמאַקפֿול אָנגעטאָן, מיט אַ קאָקעטיש־גרינעם
שירם איבערן קאָפּ. זי איז געוואָרן אַ סך שענער און חנעוודיקער
פֿון דער צייט וועו מיר זיינען זיך צעגאַנגען. און כאָטש דאָס איז
געווען אַ לויה, וואו מען לאָכט און מ'שמייכלט זייער זעלטן, האָט
זי אַרײַנגעשמייכלט אין דער גרופּע פֿון די באַגלייטער — און דער
שמייכל איז געווען אַדרעסירט צו מיר. וואָס האָב איך געדאַרפֿט
טאָן? פֿאַרלאָזן דעם מת און זיך אַ לאָז טאָן צו דער לעבעדיקער
נשמה? זיך אָפּוועגדן פֿון אַן אַלטער טויטער פֿרוי, וועלכע איך האָב
זייער ווייניק געקענט, און זיך לאָזן צו אַ יונגע, לעבעדיק מיידל, וועל־
כע איך האָב אויך ווייניק געקענט, אָבער וועלכע איך האָב אַ שאַנס
יאָ אַמאָל צו קענען? אפֿשר וואָלט אַ ציניקער, אַן איבערלייגטער
פֿילאָזאָף אָנגענומען אַן אַנדער באַשלוס און ניט דעם, צו וועלכן
איך בין געקומען. איך האָב ווייטער מאַרשירט הינטער דעם אָרון
און אָפֿילו טרויעריקער ווי פֿריער —כאָטש דער טרויער האָט שוין
ווייניקער געהאַט צו טאָן מיטן נפֿטר. מיין בלאָנדע קאָרעספּאָנ־
דענטקע איז ווייטער געגאַנגען דרייענדיק קאָקעטיש איר זיידענעם

גרינעם פֿאַראַסאָל. מער האָב איך זי קיינמאָל ניט געזען. איך האָב, אַזוי צו זאָגן, באַגראָבן ביידע פֿרויען מיט איינמאָל: אי די טויטע, אי די, וואָס איז געבליבן לעבן ערגעץ־וואו, אַן מיר . . .

ווי געזאָגט, האָב איך מיר געגעבן דאָס וואָרט קיינמאָל ניט אַרײַנ־צוקומען, קיינמאָל ניט באַווייזן זיך אין „קליינעם טעאַטער", וואָס האָט געהאַט דעם ציניזם אויפֿצופֿירן די אַנטיסעמיטישע פּיעסע „קאַנטראַבאַנדיסטן". אָבער דאָרטן, צווישן די שוישפּילער, איז דאָך געווען די חנעוודיקע נאַדיאַ מוזיל. איצט, דורך מיין באַשלוס, האָב איך געהאַט וויניקער מעגלעכקייט צו טרעפֿן זיך מיט איר. דאָס איז פֿיינלעך וועגן מען איז קוים אײַן־און־צוואַנציק יאָר אַלט, אָבער דאָס האָט פֿאַרט ניט געקאָנט באַוועגן מיך צו ענדערן מיין באַשלוס: צו פֿאַרגעסן דעם וועג צו אַלצדינג, וואָס איז פֿאַרבונדן מיט דעם טונקעלן נאָמען סואוואַרין.

אַ נייע צרה איז מיך באַפֿאַלן — אין אַזאַ עלטער נעמט מען עס אַן ווי די גרעסטע צרה: לעבן נאַדיאַ מוזיל האָט זיך באַוויזן אַ יונגער, טאַלאַנטפֿולער, געבילדעטער שוישפּילער, וועלכער האָט געשפּילט אין דעמזעלבן „קליינעם טעאַטער". זיין נאָמען איז גע־וועז מאַלסקי. אין מיין גאַנצן טעאַטראַלן לעבן האָב איך זיך ניט געטראָפֿן מיט אַ בעסערן אימיטאַטאָר ווי מאַלסקי. עס איז געווען פּשוט צו שטוינען, ווי ער האָט קאָפּירט דעם דעמאָלט גוט־באַקאַנטן שוישפּילער וואַרלאַמאָוו, דאָלסקי, מאַסקווין, סטאַניסלאַווסקי און אַ גאַנצע רײַ אַנדערע. זיין דערפֿאָלג איז געווען גאָר אַ גרויסער. דער קאָנצערט־זאָל האָט געדונערט פֿון געלעכטער, וועז מאַלסקי איז געשטאַנען אויף דער עסטראָדע.

עס איז געווען ניט מער ווי נאַטירלעך, אַז נאַדיאַ מוזיל זאָל ווערן פֿאַרכאַפּט פֿון דער אַנגענעמער און אַריגינעלער פּערזע־לעכקייט פֿון איר נייעם קאָלעגע . . . נו, און עס איז געווען אויך ניט מער ווי נאַטירלעך, אַז איך, דער דורכגעפֿאָלענער דראַמען־שרייבער, וואָס האָט זיך אַליין האַלב באַזייטיקט פֿון וועג, זאָל ווערן אייפֿערזיכטיק. קיין שום רעכט צו זיין אייפֿערזיכטיק האָב איך ניט געהאַט. מיין באַציאונג צו נאַדיאַן איז ניט געגאַנגען ווייטער ווי אַ ראָמאַנטישע פֿאַרליבטקייט. אָבער ווער רעכנט זיך מיט

„רעכט" אדער „ניט־רעכט", וען דאס בלוט איז יונג און די אויפ־
גערייצטע פאנטאזיע שושקעט אין אויער אריין גאט וויס וואס.
און צו זיין אייפערזיכטיק באלאנגט דאך צו דעמזעלבן זיסן שפיל —
יעדנפאלס איז דאס אזוי אין יענע זארגלאזע טעג, וען מען רעדט
זיך אין זארגן, אויב זיי קומען ניט פון זיך אליין.

איך געדענק שוין ניט וועגן וואס און וואו, נאר איך האב זיך
א קאפעטשקע צעדראפעט מיט נאדיאן. אזעלכע זיסע קריגערייען
קומען דאך אפט פאר — ווער רעכנט זיך מיט זיי? עס פארגייט
א טאג אדער צוויי און די מלחמה ווערט פארגעסן. אבער דאס מאל
איז שוין פארגאנגען א גאנצע וואך און נאדיא האט זיך נאך אלץ
געבייזערט אויף מיר. בין איך ארויס מיט א שלום־פראפאזיציע:
איך בין אריין אין א שיינעם בלומען־געשעפט, אויסגעקליבן א גרויסן
בוקעט בלומען און געהייסן אוועקשיקן אים צו פרייליין מוזיל.
אבער וען איך האב זיך נאך א שפאציר איבערן נעווסקי פראס־
פעקט צוריקגעקערט אהיים, האב איך געפונען דעם שיינעם בוקעט
בייַ מיר אויפן טיש: נאדיא האט מיר די בלומען צוריקגעשיקט;
זי ווילּ פון מיר קיין מתנות ניט... זי ווילּ מיך מער ניט קענען...
מיט אמאל זיינען מיר געקומען אין קאפ די אלע ארונטערגעשלונ־
גענע ראמאנען און נאוועלן, רוסישע, דייטשע, פראנצויזישע און
גאט וויס וואס פאראן נאך, וואו „ער" און „זי" דרייען זיך אין א
ליבעס־פלאנטער. דער גאנצער שווערער ארסענאל פון דעם, וואס
רופט זיך אין די שיינע ביכער — ליבע מיט לבנה, בלומען, הענטש־
קעס, באלקאנען, דועלן און רעוואלווערן — האט אנגעהויבן טאנצן
א ווילדן קאראהאד אין מיין ארעמען קאפ. איך האב געפילט — אדער
איינגערעדט זיך, אז איך פיל — אז איך בין „שענדלעך צוריקגע־
שטויסן", „אויסגעלאכט", „אפגענארט", „דערנידעריקט", „צעטראטן
מיט די פיס" — און איך מוז וויזן, אז איך בין א מאן, און אזוי
וויטער און וויטער.

ניט טראכטנדיק לאנג, האב איך זיך א ווארף געטאן צו דעם
רעוואלווער, וואס מיין פרײַנד ארקאדי רומאנאוו האט באהאלטן אין
מיין שרייבטיש, ארײַנגעשטעקט אים אין קעשענע און זיך א לאז
געטאן אויף דער מארסקאיא אוליצא צו נאדיאס הויז.

מיט ברענענדיקן געפֿיל פֿון שאַנד דערמאָן איך זיך איצט — פֿערציק יאָר שפּעטער — דעם שענדלעכן טאָג, וועלכער איז געבליבן אין מיין זכרון. איך געדענק זייער קלאָר, ווי איך בין אַרויפֿגעשפּרונגען אויף אַ דראָשקע און געהייסן דעם איזוואָשטשיק פֿאָרן וואָס גיכער...

איך געדענק דעם געפֿיל פֿון עפּעס שוועריס, מעטאַלענעס אין מיין קעשענע... אין מיין האַרצן... אין מיין גאַנצן וועזן... איך געדענק אויך מיינע צעפֿליקטע, צעריסענע געדאַנקען: „עפּעס וועט זיך שוין מאַכן"... וואָס? ווי אַזוי? וועל איך טאָקע שיסן? אין וועמען? דאָס האָב איך ניט געוואוסט, ניט געטראַכט וועגן דעם, נאָר „עפּעס וועט זיך שוין מאַכן"...

מיט וואָס פֿאַר אַ גרינגשעצונג, מיט וואָס פֿאַר אַ פֿאַרבראַכענער רישער לייכטקייט כאַפּט דאָס אַן די יוגנט אַ געלאָדענעם רעוואָלווער! ווי לייכטזיניק זי שפּילט מיט פֿרעמדן און אייגענעם לעבן — באַזונדערס מיט דעם אייגענעם! „וואָס קאָן שוין מיט מיר פּאַסירן" — טראַכט די יוגנט. „איך בין דאָך יונג, פֿול מיט לעבן, און אַזוי מזלדיק, מזלדיק בין איך! שיסן — אַך, דאָס איז דאָך ראָמאַנטיש! פֿושקין האָט געשאָסן, לערמאָנטאָוו האָט געשאָסן. די פֿאַרדאָמטע מעטאַלענע צאַצקע, וואָס וועגט איצט אין קעשענע מער ווי זי וועגט, איז אַרומגעפֿוצט מיט דעם פּאַלשן, פֿאַרבראַכענעם באַגריף פֿון שיינקייט. ניט אַיין יונג לעבן איז אונטערגעגאַנגען צוליב אָט דעם פּאַלש-אויפֿגענומענעם פֿאַרקריפּלטן געפֿיל פֿון ראָמאַנטיזם, וואו טויט און לעבן, ליבע און נידערטראַכטיקייט זיינען פּאַנטאַסטיש צוזאַמענגעמישט, פּלאַנטערן זיך אין קאָפּ און פֿאַרסמען דאָס האַרץ. געפֿערלעכע מאַמענטן, ריזיקאַלישע איבערלעבונגען, וועלכע אַ סך יונגע מענטשן מאַכן דורך.

דער גוטער מלאך, דער שיצער, האָט געוואַכט איבער מיר אין דער שווערער שעה מיינער. זיכער איז צו אַ שיסעריי ניט גרעסער, אָבער די היסטעריישע סצענע, וואָס האָט זיך אָפּגעשפּילט אין נאַדיאָ וואויוונג, איז געווען אַזוי פֿיינלעך און אַזוי אויפֿרעגנד, אַז פֿון קיך איז געקומען צולויפֿן די קעכין און פֿון אונטן דער שווייצאַר מיט דעם דוואָרניק. עס האָט מיך געקאָסט אַ פּאָר

רובל זיי אַוועקצושיקן פֿון דער דירה. ביסלעכווייז האָט פֿרייליך מוזיל זיך באַרואיקט און געמאַכט שלום מיט מיר. איך האָב אַבער געפֿילט, אַז דער שלום איז ניט קיין אמתער, עפּעס האָט זיך איבערגעבראַכן אין מיר — און מעגלעך אין איר אויך. איך האָב פֿאַרלאָזן איר הויז — רייכער מיט אַ שוועדער איבערלעבונג, אַרעמער מיט אַן אילוזיע, וועלכע איך האָב אַליין צעשטערט.

נאָדיאַ און איך האָבן באַשלאָסן ניט צו זען זיך אַ שטיקל צייט, כדי אָפּצווישן די פּיינלעכע פֿאַסירונג און שפּעטער קענען זיך טרעפֿן אין פֿרייד. דאָס „שטיקל צייט" האָט געדאַרפֿט זיין צוויי וואָכן. איך האָב דאָס געפֿונען פֿאַר קלוג און פּראַקטיש, און אינערלעך געוואַנט דאַנקבאַר פֿאַר דעם. איך האָב דערפֿילט, אַז נאָדיאַ נעמט די זאַך ערנסט און קוקט אויף מיר מיט די אויגן פֿון אַ פֿרוי און ניט ווי אַ לייכטזיניקע ראַמאַנטיש־שפּילנדע מיידל. איך האָב אַנגעהויבן טראַכטן וועגן מיין פֿריינדשאַפֿט מיט איר אין אַן אַנדער ליכט. וואָס וועט זיין מיט אונדז וויטער? און קאָן זיין אַ „וויטער"? זי איז אַ קריסטלעכע, אַ פּראָוואָסלאַווענע (גריכיש־קאַטולישע), איך — אַ יידּ. זי וויס דאָס גוט, אָבער דאָס שטייט איר ניט אין וועג, זי רעספּעקטירט מיין רעליגיע, זי רעספּעקטירט מיך דערפֿאַר וואָס איך וועל זיך קיינמאָל ניט אָפּזאָגן פֿון מיין אמונה. מיר האָבן ניט איינמאָל גערעדט וועגן דעם — טעאָרעטיש. אַזוֹי, וואָס וועט זיין? נו, מיר וועלן זען. זאָלן נאָר בשלום אַריבערגיין די פֿאַר „שטראָף־וואָכן", וועלכע מיר אַליין האָבן אויף זיך אַרויפֿגעלייגט.

די צווייטע וואָך האָט געבראַכט אַן איבערראַשונג. דער שוויפּלער מאַלסקי האָט געוואונען אין קאַרטן, ווי מען האָט דערציילט, אַרום צען טויזנט רובל. ער האָט געקויפֿט, אָדער אפֿשר אָפּגעדונגען, אַ ברייטע אָפּענע קאַרעטע מיט צוויי פֿערד און אַנגעהויבן שפּילן די ראָל פֿון אַ פּריץ, אַ לאָרד. עס איז געגאַנגען צו פֿריליג. די טעג זיינען שוין געוואָרן וואַרעמער, העלער און זוניקער — אָבער פֿאַר מיר זיינען זיי געוואָרן אַלץ טונקלער: אייגנטלעך, שפּאַצירנדיק אויפֿן קאַמענאָ־אָסטראָווסקי פּראָספּעקט, האָב איך דערזען אַ שוואַרצע, אָפּענע, שלעכט־אָפּגעוואַשענע קאַרעטע אינגעשפּאַנט מיט צוויי ברוינע פֿערד. אין דער קאַרעטע זיינען

געזעסן מאַלסקי מיט נאַדיאַן, „מיין נאַדיאַ". ער האָט איר עפּעס דערציילט, אָדער אפֿשר אימיטירט, און זי האָט געשמייכלט מיט „מיין" שמייכל. דער שיינער, ברייטער קאָמענאַ־אָסטראָווסקי פּראָסט פֿירט נאָר צו איין אָרט — צו דעם שענסטן, דעם ראָמאַנ־טישסטן — צו די : „אָסטראָווא" (אינזלען), דער טרעף־פונקט פֿון עלעגאַנטן, רייכן פּעטערבורג. און כאָטש די קאַרעטע און די ברוינע פֿערדלעך זיינען ניט געווען אַי־אַי, האָט די גאַנצע זאַך אויסגעקוקט פֿאַר מיר, אוי־אוי . . .

די וואַך איז אָווק און דערנאָך נאָך איינע און נאָך איינע. נאַדיאַ האָט מיך אויסגעמיטן; זי איז געווען פֿאַרנומען מיט איר וואַקסנדיקער פֿרילינג־סימפּאַטיע צו מאַלסקין. אין טעאַטער־קרייזן האָט מען אָנגעפֿאַנגען רעדן וועגן אַ באַלדיקער חתונה צווישן מוזיל און מאַלסקי, דעם לייבלינג פֿון פּעטערבורג. און כאָטש איך האָב גוט פֿאַרשטאַנען, אז מאַלסקי, אַ קריסט פֿון אַ פֿיינער משפּחה, מיט אַ גרויסער קאַריערע אין דער צוקונפֿט, איז פֿאַר איר טויזנט מאָל פּאַסיקער ווי איך, איז מיר פֿון דעם געדאַנק ניט געווארן גרינגער.

מאַלסקי פֿלעגט אָפֿט פֿאַרלאָזן פּעטערבורג און באַזוכן די אָרומיקע נאָענטע שטעט, וואו ער פֿלעגט אויפֿטרעטן אויף קאָנ־צערטן. איינמאָל, וועז דער צוג פֿון פּסקאָוו, מיט וועלכן מאַלסקי איז געפֿאָרן צוריק קיין פּעטערבורג, האָט זיך אָפּגעשטעלט ביי דער לעצטער סטאַנציע, איז דער יונגער שוישפּילער געבליבן זיצן אויף זיין פּלאַץ: איינגעשלאָפֿן לעבן דעם פֿענצטער . . . אָבער אויפֿ־וועקן האָט מען אים שוין ניט געקענט: מאַלסקי איז געווען טויט, געשטאָרבן פֿון אַ האַרץ־פֿעלער אין מיטן דער רייזע.

אַ טונקעלער געפֿיל פֿון שולד האָט מיך געדריקט, אַ מאָדנער אומהיימלעכער געפֿיל פֿון טיוולשן מזל, און אַ ברענענדיקע בושה פֿאַר די געדאַנקען וועגן דעם „מזל" האָבן זיך געפלאָנטערט אין מיין קאָפּ. דער פֿאַנטאַסטישער צופֿאַל — דער טויט — האָט מיר צוגעווארפֿן אַ „מזלדיקע" קאָרט — איך האָב מורא געהאַט צוצורירן זיך צו איר: זי איז געווען אַ געשטעמפּלטע.

איך האָב עס געהאַלטן פֿאַר טאַקטלאָז צו זיין צודרינגלעך און

זוכן אַ באַגעגעניש מיט נאַדיאַן. ווי זאָל איך זיך האַלטן, וואָס זאָל איך און וואָס קען איך איר זאָגן? זי האָט דאָך מיך שוין פֿריער באַזייטיקט, אָפּגעוועגדט זיך פֿון מיר פֿאַר דער קאַטאַסטראָפֿע מיט מאַלסקין. צו וואָס דאַרף איך זיך איצט שטופּן?

אַ שטיקל צייט שפּעטער האָב איך באַקומען אַ בריוול פֿון נאַדיאַן — זי וויל מיך זען.

—פֿאַרוואָס האָט איר זיך ניט געוויזן די גאַנצע צייט? — האָט זי מיך געפֿרעגט. — איך בין אַליין, איך לעב איבער אַ שווערע צייט — האָט זי וויטער געריידט — און פֿונקט אין דער צייט, וועו איך נויטיק זיך אין אַ נאַענטן מענטשן, אין אַ פֿריינד, האָלט איר זיך פֿון ווייטן.

איך בין געזעסן מיט אַן אַרונטערגעלאָזענעם קאָפּ און ניט געקוקט איר אין די אויגן. זיכער איז דאָס געווען מיין זיג, אָבער איך האָב ניט געוואָלט האָבן אַזאַ זיג — מיט געשטעמפּלטע קאַרטן.

איך האָב זיך געשעמט פֿאַר איר. איך האָב געטראַכט ביי זיך:

„וועו דו, מיין זיס מיידל, האָסט געהאָט דעם אויסוואָל צווישן מיר און דעם אַנדערן, איז גוט געווען דער אַנדערער, ניט איך. איצט וועו דו האָסט שוין ניט קיין אויסוואָל — בין איך שוין אויך גוט".

אָבער איך האָב דאָס איר ניט געזאָגט. איך האָב זיך געשעמט פֿאַר דעם, וואָס זי טוט און ווי אַזוי זי רעדט צו מיר. איך האָב מיטגעפֿילט מיט איר, ניט געוואָלט איר ווייטאָן, ניט געוואָלט איר וויזן ניט איר דערנידערונג און ניט מיין טריאומף. אַנשטאָט דעם האָב איך עס איר געזאָגט — און עס האָט געקלונגען אויפֿריכטיק און נאַטירלעך:

— איך האָב ניט געקאָנט קומען, ווייל באַלד וועלן זיך אַנהויבן מיינע עקזאַמענס אין וואַלד־אינסטיטוט, און איך דאַרף זיך גוט צוגרייטן צו זיי. איך פֿאַרענדיק דעם אינסטיטוט און וועל באַקומען מיין דיפּלאָם.

איך האָב פֿאַרשטאַנען, אַדער בעסער געזאָגט, דערפֿילט, אַז נאַדיאַ מוזל און איך זיינען ניט קיין פּאָר און וועלן קיינמאָל דאָס ניט ווערן. דער זיסער, זאַרגלאָזער, נאַיוועער ראַמאַן האָט זיך פֿאַרענדיקט. אונדזערע וועגן זיינען זיך צעגאַנגען. זי ווייס דאָס נאָך ניט, איך ווייס עס יא.

די דיפּלאָם־עקזאַמענס האָבן זיך אָנגעפֿאָנגען, און מיין קאָפּ איז איצט פֿאַרנומען מיט גאָר עפּעס אַנדערש. גאָנצע טעג און האַלב נעכט האָב איך פֿאַרברענגט אין לערנען. די פּראָפֿעסאָרן זיינען ניט געווען שטרענג: מען „שניידט ניט איבער דעם האַלדז" אַ סטודענט, וואָס האַלט שוין אין פֿאַרענדיקן זיין שטודיום. רוס־לאַנד נויטיקט זיך אין נייע וואַלד־מייסטער, און וואַלד־אינזשינערן.

אַ דריטל פֿון גאַנץ רוסלאַנד איז באַדעקט מיט וואַלד. עס זיינען פֿאַראַן וועלדער, וואָס ציען זיך איבער אַ טעריטאָריע גרעסער פֿון בעלגיע, גרעסער פֿון איטאַליע. אין איניקע וואַלד־געגנטן ברעכט אמאל אויס אַ פֿייער און האַלט אָן וואָכן־לאַנג איידער דער וואַלד־מייסטער (לעסניטשי) דערוויסט זיך פֿון דעם: אזוי רייך איז רוס־לאַנד באַשאַנקען און באַפּוצט מיט דעם „גרינעם ים", וואָס וואַקסט אפֿט אָן שום אויפֿזיכט, אָן אָרדענונג, אָן צוריר פֿון אַ מענטשלעך כער האָנט. עס זיינען ניט געווען גענוג וואַלד־מייסטערס און וואַלד־אינזשינערן אין רוסלאַנד. פֿון די צוויי הונדערט סטודענטן פֿון ערשטן קורס האָבן זיך דערשלעפּט צום לעצטן קוים אַ העלפֿט. צווישן די הונדערט צוקונפֿטיקע וואַלד־מייסטערס זיינען געווען ניט מער ווי זעקס יידן. און כאָטש דער דוחק אין אינזשיניערן איז געווען גרויס און יעדער אויסגעשטודירטער „אוטשאָני לעסאָוואָד" (געלערנטער וואַלד־מייסטער) האָט געקאָסט דער רעגירונג שווערע הונדערטער, האָט קיין איין יייד ניט געקענט האָפֿן צו באַקומען אַ שטעלע. אַ יייד, אַ וואַלד־אינזשינער איז געווען פונקט אזוי אומ־מעגלעך ווי הייסער שניי, אדער טרוקענער רעגן.

צו וואָס האָבן מיר, די יידישע יונגעלייט, געדאַרפֿט שטודירן פֿיר און פֿינף און מער יאָרן, אַוועקגעבן אונדזער יוגנט אויף לער־נען וועגן פֿייגל, בלומען, גראָזן, זשוקעס, חיות?

דער ענטפֿער איז: וואָס־זשע אַנדערש האָבן מיר געקאָנט טאָן, ווען אַלע טירן זיינען געווען פֿאַרמאַכט. אַלע מעגלעכקייטן צו בויען פֿאַר זיך אַ קאַריערע, אַ צוקונפֿט זיינען געווען אַפּגעשניטן? מיר האָבן געפֿרואווט אַריסציען פֿון דער סיטואַציע דאָס בעסטע וואָס מען האָט געקאָנט, יעדער איינער אויף זיין שטייגער. יוסף קוטשוק מיט די שוואַרצע וואָנצעס און שלעפּנדיקע פֿיס האָט בא־

שלאסן ווייטער צו שטודירן: דער דיפלאם „געלערנטער וואלד־מייסטער" גיט אים דאס רעכט זיך אנצושליסן אין דעם דריטן קורס פון דעם „בארג־אינסטיטוט". נאך דריי יאר שטודירן איז ער א בארג־אינזשינער און האט שוין ניט נאר וואנצעס, נאר א בארד אויך. צי ער וועט האבן א שטעלע, איז שוין אן אנדער פראגע. עס איז כמעט ווי זיכער, אז ניט. אבער גאנצע דריי יאר מעג ער ניט טראכטן וועגן דעם... ער לערנט, ער מאכט אן אנשטעל פאר זיך אליין, אז ער וועט עפעס דערגרייכן. נו, איז שוין אויך גוט!

דאוויד קראל מיט דעם שיינעם מיידלשן קאפ האט געפונען אן אנדער וועג: ער האט חתונה געהאט מיט א רייכער אלמנה און איז פטור געווארן פון די זשוקעס און פייגל.

מיר אליין האבן די זשוקעס, בלומען און גראזן געבראכט וואוינ־רעכט — מער האב איך פון זיי ניט דערווארט. איך האב שטענדיק געפילט א מין סימפאטיע צו די אלע קליינע באשעפענישלעך: די מוראשקעס, סטרעקאזעס און זשוקעס, וואס זשומען און פארען זיך אין די רואיקע כוואליעס פונם „גרינעם ים". אבער נאכדעם וויי זיי האבן מיר געהאלפן קריגן וואוינרעכט, קומען נעענטער צו דער רוסישער ליטעראטור און דעם רוסישן טעאטער, זיינען זיי פשוט געווארן מיינע פריינד, וועלכע איך באגריס יעדן פרילינג מיט פרייד און וועלכע איך באגלייט אין הערבסט מיט א שטילן הספד, אמאל אין דער פארם פון א דערציילונג, אמאל אין א דראמע.

צווישן אונדז, יידישע סטודענטן, וואס האבן באלד געדארפט באקומען דעם דיפלאם, איז אויך געווען איינער, וואס איז ניט געווען פאראינטערעסירט ניט אין שרייבן דראמען און ניט אין חתונה האבן מיט א רייכער אלמנה: מאסעי זשעלעזניאקאוו איז געווען זיין נאמען.

ער האט ניט אויסגעזען ווי א ייד. בלאנדע, קורץ אפגעשוי־רענע האר, א גויאישע נאז, אן אויסגעצייכנטע רוסישע שפראך מיט א דרומדיקן פויערשן אקצענט. אבער זיין באשיידענע שטילקייט, זיין איבערגעגעבנקייט צו ווייסנשאפט האבן אנגעוויזן אויף זיין יידישקייט. זשעלעזניאקאוו איז געווען דער בעסטער סטודענט אין אינסטיטוט. א חוץ די ביכער און לעקציעס, האט ער זיך אין קיין

זאך ניט אריינגעמישט. וועז מען האָט געדעדט צו אים פֿון סטודענ־
טישע פֿאַרזאַמלונגען, „סכאָדקעס" פֿון פּאָליטישע, סאָציאָלע אָדער
אויך יידישע פּראָבלעמען, האָט ער געקוקט מיט זיינע קורצזיכטיקע
בלויע אויגן, באַוואָפנט מיט דיקע גלעזער אוז געשווויגן אוז געשווויגן.
דער איינדרוק איז געווען: צו וואָס דאַרף ער דאָס אַלץ וויסן, וואָס
האָט דאָס צו טאָן מיט וואָלד־אינזשינירונג? האָט ער דען ניט גע־
וואוסט, אַז דער וועג אין פֿרייען גרינעם אוז וויסנשאַפֿטלעכן וואָלד
איז פֿאַר אים פֿאַרבאָטן? אויף וואָס האָט ער געהאָפֿט? וועגן דעם
האָט ער ניט געדעדט, זשעלעזניאַקאָוו האָט איבערהויפּט ניט גע־
רעדט וועגן זיך, ניט געהאָט קיין פֿריינד, קיין חבר. צו וואָס דאַרף
מען האָבן פֿריינד? זיי נעמען נאָר אַוועק צייט. מען דאַרף דורכ־
מאַכן די אַלע פּראַקטישע באַשעפֿטיקונגען, אַנצייכענען די אַלע
לאָנד־קאַרטעס, וויסן ווי אַזוי מען אַרבעט מיט דער אַסטראָלאָביע
אוז מיטן טעאָדאָליט (אינסטרומענטן צו מעסטן די ערד) אוז דער־
נאָך אַריבערכאַפּן זיך אויפֿן לעצטן קורס.

אָבער אָט איז דער לעצטער קורס אויך דורכגעמאַכט. די פּרא־
פֿעסאָרן זיינען אַנטציקט פֿון זשעלעזניאַקאָוון. דער דירעקטאָר האָלט
אַ וועלט פֿון אים. וואָס פֿאַר אַ קאָפּ! אַ מוסטער פֿון אַ סטודענט!
מיר דאַרפֿן אים געבן אַן אויסצייכענונג — שלאָגט פֿאַר דער „גו־
טער דירעקטאָר.

מאָסעי זשעלעזניאַקאָוו באַקומט די אויסצייכענונג („נאַגראָדא"),
אוז טאָקע פֿאַר דעם גאַנצן פֿערטן קורס סטודענטן. דער דירעקטאָר
קערן האָלט אַ שיינע רעדע אוז לויבט דעם „ערשטן סטודענט" ביזן
הימל. דער „ערשטער סטודענט" קוקט אויף דעם רעדנער מיט
זיינע „בלאָנדע", גואישע אויגן אוז שווייגט. דער דירעקטאָר פֿאַר־
ענדיקט זיין רעדע, דריקט זשעלעזניאַקאָוון די האַנט אוז גיט אים
איבער אָפֿן אַנדענקן פֿון „אלמא מאַטער": אַ טעאָדאָליט — דעם
שיינעם קאַמפּליצירטן אינסטרומענט, וואָס — ווי יעדער איינער
וויסט — דאַרף קאָסטן ניט ווייניקער ווי פֿיר הונדערט רובל. זשע־
לעזניאַקאָוו נעמט מיט ביידע הענט זיינע דעם קאָסטבאַרן אינסטרו־
מענט, פֿונקט ווי אַ פֿרומער ייד נעמט אין זיינע הענט די תורה...
ער רעדט קיין וואָרט ניט אויס, ער קוקט אויפֿן דירעקטאָר, אויפֿן

טעאַדאָליט און ווידער אויפֿן דירעקטאָר. די פּראָפֿעסאָרן גראָטולירן אים און דריקן זיין האַנט. די סטודענטן אָפּלאָדירן.

אַ האַלבע שעה שפּעטער האָט דער דירעקטאָר קערן געהאָט אַ פּריוואָטן געשפּרעך מיט דעם יונגן וואָלד־אינזשינער.

אין נאָמען פֿון דעם גאַנצן פּראָפֿעסאָרן־ראָט לאָדעט דער דירעק־טאָר איין זשעלעזניאַקאָוון צו פֿאַרנעמען אַ „קאָטעדרע“ אין דעם אינסטיטוט. דאָס הייסט, צוערשט ווערן אַ פּריוואָט־דאָצענט און דערנאָך אַן אמתער פּראָפֿעסאָר, גלייך מיט אַלע אַנדערע פּראָפֿע־סאָרן. כּבוד ... אויסצייכענונגען ... שטילע, רואיקע אַרבעט אויפֿן פֿעלד פֿון וויסנשאַפֿט. טאַקע דאָס, וועגן וואָס דער יונגער געלערנ־טער האָט נאָך געהאַלומט וועג ער האָט געלעבט אין זיין באַשיידע־נעם אוקראַינישן שטעטל. וואָס פֿאַר אַ צוקונפֿט! קען מען זיך ווינטשן עפּעס בעסערס?!

אָבער ... אָבער איצט קומט דער קליין־קליינטשיקער פּונקט, דאָס פּינטעלע פֿון דעם געזעץ. דער דירעקטאָר הויבט אָן זיך צו קוועטשן, און ענדלעך רעדט ער אַרויס: זשעלעזניאַקאָוו איז אַ ייד. דער דירעקטאָר פערזענגלעך און אַלע פּראָפֿעסאָרן, פֿאַרשטייט זיך, האָבן קיין עגן דעם גאַרנישט. וואָלד און וויסנשאַפֿט ווייסן ניט פֿון קיין אונטערשייד אין רעליגיעס. אָבער די רוסישע רעגירונג ווייס יאָ. פּראָפֿעסאָרן דאַרפֿן זיין קריסטן און ניט יידן! איז דען, פֿרעגט דער דירעקטאָר, זשעלעזניאַקאָוו אַזוי פֿרום, אַז ער וועט זיך האַלטן פֿעסט ביי זיין רעליגיע? אפֿשר קען ער מאַכן אַ קליינעם קאַמפּראָמיס? דאָס הייסט — דאָס הייסט ...

— אַנגענעמען דעם קריסטלעכן גלויבן? — רעדט אַרויס זשע־לעזניאַקאָוו, און קוקט אויפֿן דירעקטאָר דורך זיינע דיקע גלעזער. אָבער דאָס מאָל ווייס ער שוין גאַנץ גוט וועגן וואָס מען רעדט צו אים. ער טראַכט, ער פֿרעגט שוין ניט בכּי זיך: „וואָס האָט עס צו טאָן מיט מיר?“

דער דירעקטאָר וואַרט אַ מינוט און דערנאָך זאָגט ער:

— טראַכט עס גוט איבער, קאָלעגע (אַזוי האָבן די פּראָפֿע־סאָרן געהאָט אַ טבע צו אַדרעסירן סטודענטן), און קומט צו מיר מאָרגן אַרום דער צייט.

מאָסעי זשעלעזניאַקאָוו פֿאַרבויגט זיך און פֿאַרלאָזט דעם קאַ־
בינעט — ביז מאָרגן. מסתמא וועט ער שוין מאָרגן וויסן וואָס
צו ענטפֿערן, דער בלאָנדער ייד...

די שטאָט־עקזאַמענס זיינען געווען פֿאַרענדיקט, אמת, אָבער
כדי צו באַקומען דעם דיפּלאָם, האָבן מיר געמוזט נאָך דורכמאַכן
אַ לאַנגע פּראַקטישע וואַלד־אַרבעט און אַנשרייבן אַ מין דיסערטאַ־
ציע(„טעזיס"), וועלכע מיר וועלן דאַרפֿן שפּעטער „פֿאַרטיידיקן"
פֿאַר אַ ספּעציעלער מלוכה־קאַמיסיע. די דאָזיקע פּראַקטישע אַר־
בעטן וועלן דויערן דעם גאַנצן זומער. מען וועט אונדז צעשיקן אי־
בערן גאַנצן לאַנד, ביז אוראַל און קאַווקאַז.

מיר האָבן זיך געשטופּט אין קאָרידאָר לעבן דער קאַנצעלאַריע
און געקוקט אויף דעם לאַנגן צעטל, וואָס איז געהאַנגען אויף דער
וואַנט. איך האָב געפֿונען לעבן מיינעם און מיין חבר שוואַרצס נאָמען
די וועריאַנט: „שלאַקסקאַיע לעסניטשעסטוואָ" (וואַלד פֿון שלאַק).
דאָס האָט געמיינט, אַז מיר דאַרפֿן פֿאָרן אַהין.

דער אינספּעקטאָר, פּראָפֿעסאָר דאָמאַגאַראָוו, האָט אונדז דער־
קלערט מיט אַ בריטן שמייכל:

— די שלאַקסקאַיע לייעסניטשעסטוואָ געפֿינט זיך לעבן אַ קליי־
נעם לאַטווישן שטעטל טוקום. איר וועט דאַרפֿן פֿאָרן צוערשט ביז
ריגע און דערנאָך קיין דובעלן — אַ באַקאַנטער זומער־פּלאַץ, וואו
מען באָדט זיך. גוטע פֿרישע לופֿט, שיינע מיידלעך, און אין מאַ־
ריענהאָף — אַ האָלבע שעה צו גיין — שפּילט יעדן אָוונט אַ סימ־
פֿאָנישער אָרקעסטער. אייך וועט זיין גאָר גוט, קאָלעגן! אָבער
פֿאַרגעסט ניט אויך דעם וואַלד צוליב דער מוזיק און די שיינע
„באַרישנעס" — האַהאַהאַ!

יעדער פֿון אונדז האָט געקראָגן פֿינף און אַכציק רובל קאַזיאָנע
געלט, מיר זאָלן האָבן אויף וואָס צו פֿאָרן און לעבן. וועט מיר זיינען
לאָכנדיק געגאַנגען איבערן לאַנגן קאָרידאָר, האָט אונדז אָפּגע־
שטעלט אַ חבר:

— איר וועט מאָרגן זיין ביי דער לויה?

— וואָס פֿאַר אַ לויה?

— איר ווייסט גאָרנישט? זשעלעזניאַקאַוו האָט זיך דאָך דאָס לעבן גענומען.

— מאָסעי זשעלעזניאַקאַוו?...

— היינט פֿרי האָט מען אים געפֿונען אויפֿן בוידעם פֿון אינסטיטוט. ער איז געהאָנגען אויף אַ שטריק און לעבן אים, אונטער זיינע פֿיס, איז געשטאַנען דער טעאַדאָליט, וועלכן ער האָט נעכטן באַקומען.

— פֿאַרוואָס, פֿאַרוואָס האָט ער דאָס געטאָן? — האָט שוואַרץ אויסגעשריען.

מיר האָבן אים ניט געענטפֿערט. דאָס איז געווען איבעריק: מיר אַלע דריי האָבן געוואוסט דעם ענטפֿער... און דער דירעק־טאָר פֿון אינסטיטוט האָט עס אויך גוט פֿאַרשטאַנען, ווען ער האָט אומזיסט געוואַרט אין זיין קאַבינעט אויף מאָסעי זשעלעזניא־קאָוון, וואָס האָט באַדאַרפֿט אים היינט געבן אַן ענטפֿער אויף דער גאָר קלייניער פֿראַגע זיינער:

— צי וועט ער זיך שמדן צו ווערן אַ פּראָפֿעסאָר, אַדער ניט?...

קאַפּיטל צען

עס איז זומער 1903, עס איז רוסלאַנד, עס זיינען מיינע פּיר־און־צוואַנציק יונגע יאָרן: אַכצן ביאַליסטאָקער און זעקס פּעטערבורגער. עס זיינען מיינע זאַרגלאָזע געדאַנקען און די פּוליטענדיקע איבערצייגונג, אַז די וועלט איז שיין, ווי שענער קען ניט זיין...

דער צוג שטעלט זיך אָפּ. מיר, דאָס הייסט, שוואַרץ און איך, זיינען אין ריגע — די אַלטע שיינע דייטש־רוסישע שטאָט, וואָס בליט מיט שיינקייט, באַזונדערס אין זומער, ווייל זי איז אַרומגענרינגלט מיט וואַסער, מיט פּרישן וואַסער פון דעם רוישיקן טייך אַא, און מיטן זאַליקן וואַסער פון ים.

דאָס ערשטע וואָס איך האָב געטאָן איז געווען אויפצוזוכן מיינע אַלטע פרײַנד איזידאָר זאַבלודאָווסקי און יאַקאָב קופּריץ, די חברים פון מײַן ביאַליסטאָקער יוגנט. זיי ביידע האָבן מיט אַ פּאָר וואָכן צוריק געקראָגן זייערע דיפּלאָמען און זיינען איצט אויסגעשטודירטע אינזשינערן. אַזוי ווי זיי האָבן דערווייל גאָרנישט וואָס צו טאָן, האָבן מיר באַשלאָסן צו פּאַרבענגען דעם זומער אינאײַנעם אין דובעלן.

מיר, די אינזשינערן, האָבן געדונגען אַ גרויסע שיינע דאַטשע ביים ברעג פון ים און געוואוינט אַלע צוזאַמען — איין יונגע, ווילדע, זאַרגלאָזע מענער־משפּחה: מיינע ביאַליסטאָקער חברים, שוואַרץ און איך און אויך דער באַלעבאָס פון דער דאַטשע, באָומגאַרטען, אַ מוזיק־לערער, וואָס האָט געהאַלטן איין צימער פאַר זיך. באָומגאַרטען, דער באַלעבאָס, איז געווען דער אומגליקלעכסטער מענטש אין גאַנץ דובעלן: מיר זיינען אים דערגאַנגען די יאָרן.

וועג ער פּלעגט קומען צופֿאָרן פון ריגע שפּעט בײַנאַכט, האָט ער געפֿונען אין זיין בעט אַ פּרוי מיט אַ גרויסן אַלטמאָדישן הוט,

מיט קאָקעטישע שיכלעך. אַזוי איז זי געשלאָפן באַדעקט מיט זיין, באַומגאַדטענס, קאַדרע. לעבן איר, אויף דעם טיש, איז געלעגן א צעטעלע אַנגעשריבן אויף דייטש:

„ביטע, מיך ניט צו וועקן. איך בין מידע — דאָרא".

וואָס דער צעפוזשעטער דייטש האָט ביי זיך געטראַכט וועגן דעם, האָבן מיר זיך דערוואוסט מאָרגן פרי, אָבער דערווייל, וואָס האָט ער געקענט טאָן? א מענטש געפינט אַן אומבאַקאַנטע פרוי, וואָס איז אַרייגעקראָכן אין זיין בעט מיטן הוט און מיט די שיך... און אין צעטעלע בעט זי, ער זאָל זי ניט וועקן. ווער איז דאָס די דאָרא? וואָס פאַר א רעכט האָט זי אַרייגצוקריכן אין זיין, באַומגאַרטענס, בחור־בעט? און ניטא ביי וועמען זיך נאָכצופרעגן, ווייל אַלע קוואַרטיראַנטן שלאָפן שוין. בלייבט פאַר דעם דייטש נאָר איין זאַך: צו פאַרברענגען די נאַכט אויף דער וועראַנדע, אויף דער שמאָלער און האַרטער באַנק. די נאַכט איז ניט קיין וואַרעמע, ווי אַלע נעכט לעבן דעם ברעג פון א ים. אָבער פאַרט, — ווער, צו אַלדי שוואַרצע יאָר, איז דאָס דאָרא, די חוצפהניצע, וואָס האָט זיך אזוי באַקוועם צעלייגט אין זיין בעט?

גאַנץ פרי איז באַומגאַרטען שוין וויידער אין הויז, גייט אַרום, קרעכצט וויידער און וואַרט מיט אומגעדולד ביז עס וועט זיך אויפכאָפן „יאָזעפכען", זיין ליבלינג, דער שטיפער, וואָס באַרימט זיך, אַז ער איז א שרייבער — זיכער א ליגן; ווייל ווי קען אזא שטיפער און קאַטאָווס־טרייבער זיין א שרייבער?

ווען איך, דער „יאָזעפכען", האָב זיך אויפגעכאָפט, איז באַומגאַרטען מיך באַפאַלן מיט פראָגעס.

— דאָרא? — האָב איך געזאָגט — קומט, מיר וועלן זי אויפוועקן.

מיר זיינען אַריין אין צימער, וואָס איז אזוי חוצפהדיק פאַרכאָפט געוואָרן פון דער אומבאַקאַנטער דאָמע. זי האָט נאָך אַלץ געשלאָפן אין דער זעלבער פאָזע אין וועלכער מיין דייטש האָט זי נעכטן אוונט געזען. אַן צערעמאָניעס האָב איך איר געגעבן א שטורך אין דער זייט און אויסגעשריען:

— געגוג צו וואַלגערן זיך אין א פרעמדער בעט, אומפאַרשעמטע פויליענצערין, וואָס דו ביסט.

באומגאַרטען איז אַזש געוואָרן בלייך פֿון מיין פֿרעכהייט, גע־
וואָלט צוריקהאָלטן מיין האַנט — —

אין דעם מאָמענט איז דאָרא צעפֿאַלן געוואָרן אין קלייניע שטיק־
לעך. פֿון איר בויך האָבן זיך אַרויסגעגליטשט דריי האַנטיכער,
עטלעכע ביכער און א שאָך־ברעט, פֿון איר קאָפּ — א טשיניק
און אַלטע שיך. דאָרא איז געווען א טשוטשעלע, ניט קיין לעבעדיקע
פֿרוי. אַזוי ווי קיין איבעריקע ריפּ האָב איך צופּעליק ניט געהאַט,
זיינען אַלטע שיך און א טשיניק און א פּאָר האַנטיכער אויך גוט
געווען.

— נייַן, עס קען ניט זיין, אַז דו ביסט א שרייבערין — האָט
באָומגאַרטען מיט איבערצייגונג אַרויסגערעדט און אַנגעהויבן ניסן.
— דאָס האָב איך פֿון דיין דאָראָן. טשי... פֿאַרבראַכט די גאַנצע
נאַכט אין דרויסן — צוליב וואָס? צוליב וועמען?

מיינע שטיפֿעריין זיינען באַלד געוואָרן באַקאַנט אין גאַנץ
דובעלן. מענטשן האָבן אַנגעהויבן ניט נעמען מיך ערנסט. איך האָב
געוואוסט וואָס מען רעדט וועגן מיר, אָבער דאָס האָט מיר ניט
פֿאַרשאַפֿט קיין זאָרגן. זאָלן זיי נאָר ניט רעדן וואָס און ווי אַזוי
איך שרייב. דאָס איז ניט זייער זאָך. און פּדי זיי זאָלן זיך ניט אַריין־
מישן אין דעם וואָס איז אַזוי טייער און נאָענט צו מיין האַרצן, איז
בעסער צו שפּאַסן, צו שטיפֿן, צו טרייבן אומזין... אָט דאָס
מאָדנע שעמען זיך פֿאַר מיין פּראָפֿעסיע, פֿאַר דעם וואָס איך בין
א שרייבער, האָט מיר אַפֿט פֿאַרשאַפֿט אומאַנגענעמע מאָמענטן. נאָך
א לאַנגע צייט שפּעטער, ווען איך בין שוין אַרויס פֿון דעם דאָזיקן
פּעריאָד פֿון מיין לערנען, האָט מיך פֿאַרפֿאַלגט אָט דאָס געפֿיל,
כאָטש איך האָב שוין ניט געהאַט אייגנטלעך מיט וואָס זיך צו שעמען.
מיין „לייכטקייט", וועלכע מענטשן האָבן מיר אַפֿטמאָל פֿאַרגעוואָרפֿן,
איז גאָרניט געווען אַזוי „לייכט". זי האָט געהאַט א „זין".

אינגיכן איז צוגעקומען צו אונדזער פֿריילעכער, זאָרגלאָזער
משפּחה א נייער מיטגלידט, וועלכן מיר האָבן באַלד זייער ליב בא־
קומען. פֿאַרוואָס ס'האָט זיך דעם אַכצן־יאָריקן בחור דווקא געוואָלט
זיין מיט אונדז, מענטשן א סך עלטערע פֿון אים, איז געווען אום־
קלאָר. ער איז געווען וויניק געביטדעט, האָט שלעכט געערעדט רו־

סיש און געהאָט אין קאָפּ נאָר איין זאַך: צו ווערן אַ זינגער. דער זון פֿון אַ באַשיידענעם יידישן שניידער האָט געהאָט אַ רייכן, מעכטיקן באַריטאָן־שטים. זיין לערער, דער באַוואוסטער יידישער זינגער יאָד־לאָווקער, האָט זיך אויסגעדריקט אַזוי:

— דער בחור׳ל ווערט ווייט גיין. ער ווערט נאָך אויסווואָקסן!

„אויסווואָקסן" האָט יאָדלאָווקער געמיינט אין מוזיקאַלישן זין; ווייל ואוהין און צו וואָס דאַרף נאָך וואָקסן אַ „בחור׳ל", וואָס איז איבער זעקס פֿוס הויך? ער האָט געהאָט ברייטע, מעכטיקע אָקסלען און אַ ברוסט ענלעך צו אַ פֿאַס, גרויסע קרעפֿטיקע הענט און פֿיס. אַ ריז פֿון אַכצן יאָר. מען האָט געקענט אים געבן דרייסיק און נאָך מער, ווייל — מאָדנע! — זיינע האָר זיינען שוין געווען גרוילעך אין אַזאַ יונגן עלטער!

דער נאָמען פֿון דעם דאָזיקן „וואונדער־קינד" איז געווען יאָזעף שוואַרץ. איך בין געווען אויף דעם ערשטן קאָנצערט, וועלכן ער האָט געגעבן אין זיין לעבן — ס׳איז געווען אַ געוויינלעכער „זומער־קאָנצערט". יעדער זומער־פֿלאַץ ווייס פֿון אַזעלכע קאָנצערטן. אַ גרויפע דאָמען, גוטע נשמות, גייען אַרום און בעטן אייך אומבאַדינגט צו קומען — איר ווערט פֿאַרדינען אַ מצווה, ער אָדער זי איז אַ גרויסער טאַלאָנט. מען דאַרף העלפֿן, מען דאַרף עפּעס טאָן אאַז״וו.

דאָס זעלבע איז געווען דאָ. מיר האָבן זיך פֿאַרזאַמלט אין אַזאַ און זיך צוגעהערט צו דעם וואָס „דאָס וואונדער־קינד" — דער אכצן־יאָריקער ריז מיט די פֿריצייטיק פֿאַרגרויטע האָר, האָט פֿאַר אונדז געזונגען. פֿאַרשטייט זיך, מען האָט אַפּלאָדירט — ווער אַפּלאָדירט דאָס ניט אויף זומער־קאָנצערטן? יאָ, אַ שטימע, אַ רייכע שטימע, אָבער מען דאַרף זיך לערנען, אַ סך לערנען, און דעמאָלט ווערט אפֿשר יאָדלאָווקער זיין געראָטן: יאָזעף שוואַרץ ווערט ווערן אַ נאָמען.

(באַמערקונג: — יאָזעף שוואַרץ איז טאַקע געווארן אַ נאָמען און אַ גאָר גרויסער נאָמען — אייגער פֿון די שענסטע, פֿרעכטיקסטע באַריטאָן־זינגער פֿון דער וועלט! ווען מיט אַ יאָר פֿופֿצן אַדער מער צוריק איז יאָזעף שוואַרץ געקומען קיין ניו־יאָרק, האָב איך אים באַזוכט. ער איז שוין געווען דעמאָלט פֿאַרהייראַט מיט אַ רייכער

אַלמנה, אַ מולטי־מיליאָנערקע. ער האָט געוואוינט אויף פּאַרק עוועניו אין אַ זייער רייך הויז מיט אַזעלכע פּאַנטאָסטישע שטולן, אַז עס איז כּמעט געווען אַ מאַטערניש צו זיצן אויף זיי און וואַרטן . . . אָבער איך האָב זיך דערוואַרט. עס האָט זיך באַוויזן אַ ריז מיט דיקע גרויע האָר און אַ ליבלעכן שמייכל אויף דעם שיינעם סימפּאַטישן פּנים. ער האָט געהאַלטן אין אַרונטערגיין די טרעפּ און געזונגען פּאַר זיך "מי־מי־מי", ווי עס טוען זינגער, ווען זיי זינגען באַזאַרגט וועגן זייער שטימע:

— ווי גייט עס דיר, יאָזעפּכען, מי, מי, מי . . . דאָ־רע־מי־מי. . .?

מיר האָבן זיך אַרומגעכאַפּט, און ער האָט אַלץ געשוווישעט זיינע איבונגען "מי־מי־מי", ביז ער האָט ענדלעך געכאַפּט דעם ריכטיקן טאָן און זיך איבערצייגט, אַז ער האָט נאָך די שטימע. איך האָב אים געבעטן ער זאָל געבן גלעט — ניט מיר, נאָר די ציוניסטן, וועלכע, וויסנדיק מיין פּריינדשאַפּט מיט דעם "מולטי־מיליאָנער", האָבן מיך געשיקט צו אים. קיין סענט האָב איך ניט געקראָגן. אַנשטאָט דעם אָבער האָב איך זיך דערוואוסט וואָס עס מיינט צו זיין דער מאַן פון אַן אַמעריקאַנער מיליאָנערקע. דאָס גלעט האָט זי — ער האָט בלויז דאָס ווייב, די אַלטע ווייס־האָריקע אַלמנה פון אַ פאַרשטאַרבענעם קאַווע־קעניג. זי גיט אים יאָ גלעט, אָבער נאָר אויף דעם וואָס איז פאַרבונדן מיט זיין קאַריערע: אויף גוטע קליידער, אויף אַרומפאָרן, אויף פובליסיטי, אָבער פאַר פאַלעסטינע וועט זי ניט געבן. מיט אַ פאָר יאָר שפּעטער איז מיין "אַרעמער מיליאָנער" פלוצים געשטאָרבן פון אַ האַרץ־קראַנקהייט).

די שיינע, זאַרגלאָזע זומער־טעג פון דובלען האָבן זיך ווייטער געצויגן. "מאָרגן דאַרף איך גיין אין וואַלד, מאָרגן דאַרף איך באַזוכן מיין "נאַטשאַלסטוווע", דעם היגן וואַלד־מייסטער גאַראַדעצקי", האָב איך צו זיך געזאָגט עטלעכע מאָל, אָבער איך בין ניט געגאַנגען. די זון שיינט אַזוי שיין, דער ים בעט זיך ביי אייך, איר זאָלט זיך אַרייגנוואַרפן אין אים און אַרומשווימען אין די בלויע דורכזיכטיקע וואַסערן, און אין אַוונט שפּילט דער סימפאָניישער אָרקעסטער אונטער שנעפאגטס שטעקלע — וואָס מיר וואַלד, ווען מיר וואַלד! . . .

דער סימפֿאָניישער אָרקעסטער האָט געשפּילט טשאַיקאָווסקיס מויזקאַלישע צוואה, זיין זעקסטע סימפֿאָניע. די העלע שטערן האָבן געשיינט אין טונקעלן הימל, די ביימער זיינען געווען שוואַרץ, די נאַכט האָט אַרויפֿגעוואַרפֿן אויף מאַרעהאַף איר שענסטן כישוף. מיר, דאָס פּובליקום, זיינען אַרומגעגאַנגען אַהין און אָהער.

די סימפֿאָניע האָט שוין געהאַלטן ביים פֿאָרעגדיקן זיך. מע־לאָנכאַליש זאָגן־אַן די וואַלטאָרנען און די קלאָרנעטן די שעה פֿון טרויער. דער טרוקענער זאַמד קנאַקט אונטער די פֿיס. די לבנה, די שוין לאַנג־אָפּגעשטאָרבענע פּלאַנעטע, באַווייזט זיך הינטער די קרוינען פֿון די שוואַרצע סאָסנעס און זוכט און בענקט נאָך ליבע, א מת, וואָס זי איז...

א הויך־געוואַקסענע פֿרייליך, אין א ווייסער, לאַנגער פּעלעריענע, וואָס מען טראָגט אפֿשר אין פּאַריז, אָבער זיכער ניט אין ריגע, און אין א בריטן שוואַרצן הוט און מיט א לאַנגן שוואַרצן פֿעדער, באַווייזט זיך אין מוזיק־גאָרטן. זי באַוועגט זיך שנעל, זי האַלט זיך פֿרייַ, גראַציעז מיט אומגעווינלעכער עלעגאַנץ. זי קומט נעענטער — דער אָטעם וועלט פֿאַרכאַפּט פֿון איר שיינקייט. זי האָט טונקעלע האָר און בלויע אויגן, וואָס ברענגט ארויס אַן עפּעקטפֿולן קאָנ־טראַסט. איר פּנים איז אויסערלעך קאַלט. אינערלעך, אָבער, פֿול מיט צוריקגעהאַלטענער קראַפֿט — דאָס פֿילט זיך באַלד. דער וואונדערלעך שטאַלצער קאָפּ איז פֿאַרבונדן דורך דעם אידל־גע־טאַקטן האַלדז מיט די קלאָסיש געשניטענע פּלייצעס. דער יונגער וועלט־קערפּער איז פֿול מיט בליענדיקן לעבן. פֿון וואַנען האָט זי זיך פּלוצלינג גענומען? זייער שפּעט בין איך אַיינגעשלאָפֿן יענע נאַכט.

אויף מאָרגן האָט די יונגע וועלט זיך וויידער באַוויזן. א דאָמע פֿון מאָסקווע האָט מיך צוגעפֿירט צו איר און מיך פֿאָרגעשטעלט.

יעווגעניא איוואַנאָוונא זילבערבערג איז געווען איר נאָמען. איר טאַטע איז געווען א ייד — א געוועזענער ייד — ווי דאָס באַ־ווייזט שוין די מאָדנע קאָמבינאַציע פֿון „איוואַן" און „זילבערבערג". אָזוֹא, איז יעווגעניא געווען א יידישע, אויב נישט נאָך דער רעליגיע, איז נאָך דעם בלוט. איך בין געווען ערשטוינט, ווען איך האָב זיך

דערוואוסט, אַז זי איז ניט מער ווי אַכצן יאָר אַלט — כּמעט אַ קינד. אָבער וואָס מער איך האָב זיך צוגעקוקט צו איר, אַלץ מער האָב איך פֿאַרשטאַנען, אַז זי איז ווייט ניט קיין קינד. פֿון דער נאָענט האָט איר שיינקייט געשטראָלט נאָך גלענצנדער, ווייל אינ־איינעם מיט איר אומגעהויערן חן, מיט איר גראַציע, האָט אויך געווירקט די שטאַרקע פערזענלעכקייט, וואָס האָט אויסגעשטראָלט פֿון איר. און נאָך אַ שטריך פֿון אַ ספּעציעלן חן האָט זי געהאַט: זי האָט ניט געקענט אויסרעדן דעם בוכשטאָב „ר", געוואוסט וועגן דעם, געקעמפֿט מיט דעם, אָבער באַזיגט געוואָרן, און דאָס האָט איר פֿאַרדראָסן. ביי איר האָט דער הארטער רוסישער „ר" געקלונגען גאָר ווייך, ווי אַ „ג" אָדער „ה", אָדער ביידע צוזאַמען. דאָס האָט איר צוגעגעבן אַ מאָדנע קינדישע אומבאַהאַלפֿנקייט, וואָס איז געווען אַזוי הארציק, אַז אָפּטמאָל האָב איך זיך ניט געקאָנט צוריק־האַלטן פֿון אַ שמייכל — וואָס איז דורכאויס ניט באַליידיגנד, גיכער פֿאַרקערט. אָבער יעווגעניאַ האָט זיך פֿאַרט געבייזערט, ניט אַזוי אויף מיר, ווי אויף זיך אַליין, אויף איר צונג, וואָס קאָן, נעבאָך, ניט באַקעמפֿן דעם פּאָסקודנעם „ר".

(באַמערקונג: דער לעזער, דער גוטן, כאָפּט זיך שוין: האָ, פֿרייַנד דימאָוו האָט זיך שוין פֿאַרליבט אין דער נייער „באַרישניע" און לויבט ביזן הימל איר „זעלטענע שיינקייט", איר „חן" אאַז"וו. אָבער אַזוי שטאַרק פֿאַרליבט אין יעווגעניאַן בין איך ניט געווען. נאָ־טירלעך, איז זי מיר זייער שטאַרק געפֿעלן און אפֿשר אַביסל מער ווי דאָס... וועגן איר רעדן אויך אַנדערע מענטשן. מיט אַ פּאָר יאָר נאָך דובעלן איז מיר אויסגעקומען צו לייענען דעם נייעם בוך פֿון דעם באַוואוסטן רעוואָלוציאָנער־טעראָריסט באָריס סאָ־וינקאָוו — פּסעוודאָנים: ראָפּשין — „קאָן בלייַדני" (דער פֿערד דער בלאָסער). אינם בוך, וואָס איז איבער נאָכט באַקאָנט געוואָרן אין גאַנץ רוסלאַנד, איז באַשריבן אַ יונג מיידל פֿון אומגעהויערער שיינקייט. דער נאָמען איז ניט דערמאָנט, אָבער איך האָב באַלד דערקענט, לויט דער באַשרייבונג פֿון אַ קאָסטבאָרן רינג, ווער דאָס מיידל איז: יעווגעניאַ! וויפֿיל מאָל האָב איך געזען דעם דאָזיקן רינג, געשפּילט זיך מיט אים, אָפֿילו געטראָגן אויף מיין פֿינגער.

וואָס פֿאַר אַ באַציאונגען עס זיינען געווען צווישן סאָווינקאָוו־ראָפּ־שין און יעווגעניאַן, האָב איך דעמאָלט נאָך ניט געוואוסט... דאָס האָרץ האָט זיך מיר אָפּגעשטעלט לעזנדיק „קאָן בליידני".

נאָך שפּעטער, זייענדיק שוין אין אַמעריקע, האָב איך געפֿרעגט רוטענבערגן, צי אים איז אויסגעקומען זיך צו טרעפֿן מיט יעווגעניאַן.

— יאָ, האָט ער געענטפֿערט, און זיין האַרטער פּנים האָט אויפֿגעבליט. — זי איז די שענסטע פֿרוי, וואָס איך האָב געטראָפֿן אין מיין לעבן. — און רוטענבערג איז ווייט ניט געווען אַזאַ מענטש, וואָס האָט זיך געווארפֿן מיט קאַמפּליმענטן, בפֿרט וועגן אַזאַ טעמע, ווי שיינע פֿרויען.

ס׳איז פֿאַראַן אַ רוסיש ווערטל:

— „איז זאַ דערעוויעוו ניע ווידאָט ליעסא" (צוליב די ביימער זעט מען ניט דעם וואַלד). איך האָב מיין וואַלד ניט געזען, ניט צוליב אַ בוים, נאָר צוליב אַ בלום — אַ מענטשלעכע בלום האָט זיך צעבליט און פֿאַרשטעלט דעם וואַלד, דעם „לעסניטשי" גאָראָדעצקי, מיינע פֿראָפֿעסאָרן, מיין דיסערטאַציע, וועלכע איך האָב געדאַרפֿט אַנשרייבן. יעדע פֿרייע מינוט — און איך האָב געהאַט גענוג פֿרייע מינוטן — האָב איך אויסגענוצט צו קענען זיין לעבן יעווגעניאַן. זי האָט געוואוינט צוזאַמען מיט איר מוטער און יונגער שוועסטער, וועלכע איז געווען ניט מער ווי פֿערצן יאָר אַלט. יעווגעניא האָט אויך געהאַט אַ ברודער, אָבער צוליב פֿאַרשידענע אורזאַכן — איך האָב זיך שפּעטער דערוואוסט, וואָס פֿאַר אַ אורזאַכן דאָס זיינען געווען — האָט זי און די מאַמע ניט געערעדט וועגן אים. די מאַמע איז געווען אַ שטילע יידישע פֿרוי, באַשיידן און שווייגנדיק, ווי איך פֿאַרשטיי, איז זי אויך געווען אַ געשמדטע, אַזוי ווי דער טאַטע. צי איז יעווגעניאַ געבוירן געווארן אין קריסטלעכן גלויבן, אָדער די עלטערן האָבן זי אַריינגעגעבן אין דער קירך, וועז זי איז נאָך געווען אַ קינד, — דאָס ווייס איך ניט. דוכט זיך, אַז דאָס לעצטע איז ריכטיקער.

אינגיכן האָב איך זיך דערוואוסט, אַז כאָטש זי איז געווען אַזוי יונג, האָט זי שוין געשפּילט אַ טראָגישע ראָל אין לעבן פֿון אַ גע־

וויסן אינזשיניער וועלנער. ער איז געווען פֿערציק יאָר אַלט, וועלן ער האָט פּלוצלינג זיך געטראָפֿן מיט יעווגעניאַן און באַלד זיך פֿאַר־ליבט אין איר. דאָס איז געווען זיין אומגליק. אויף וואָס האָט ער דאָ געקענט האָפֿן? וועלנער האָט פֿאַרגעשלאָגן אַ חתונה. יעווגעניאַ, דעמאָלט באמת נאָך אַ קינד, האָט זיך צעלאַכט מיט איר שיינעם, זילבערנעם, „קורצן" געלעכטער, וואָס האָט נאָך מער אונטערגע־שטראָכן איר צויבער. וועלנער איז אַוועקגעפֿאָרן — דוכט זיך, אויף אורלויב, וואו ער האָט געהאַט אַ גוטע שטעלע. און פּלוצלינג האָט ער זיך אַריינגעוואָרפֿן אין אַ טיפֿער „שאַכטע" (מאַין) און אויף אַזאַ אופֿן פֿאַרענדיקט זיין לעבן.

עס איז איבעריק צו דערמאָנען, אַז די דאָזיקע געשיכטע האָט זי געמאַכט נאָך אינטערעסאַנטער אין מיינע אויגן. אַ מאָן האָט זיך געטויט צולייב איר! ווי ראָמאַנטיש! מען קען שטאַרבן צולייב איר? — אויסגעצייכנט! הייסט עס, אַז מען דאַרף שפּילן דעם זיסן, דעם געפֿערלעכן שפּיל וויטער.

— „וועלן זעען מיר זיך ווידער, יעווגעניאַ איוואַנאָוונאַ? מאָרגן פֿאַרמיטאָג אין סימפֿאָנישן גאָרטן? אַ דאַנק!!"

אָבער אויף מאָרגן בין איך דאָרטן ניט געווען, ווייל גאָר אין דער פֿרי איז פּלוצים אָנגעקומען אין דובעלן דער געהילף־פֿראָ־פֿעסאָר סאָבאָלעוו, צו זען ווי וויט איך פֿראָגרעסיר מיט מיין וואָלד־דיסערטאַציע.

— נו, לאָמיר גיין. וואו איז דער בעסטער וועג צו דער לעס־ניטשעסטוואָ? — האָט דער אָנגעקומענער רעווויזאָר מיך געפֿרעגט.

ניט נאָר דער בעסטער, נאָר אפֿילו דער ערגסטער וועג אַהין איז מיר אויך געווען אומבאַקאַנט. סאָבאָלעוו האָט עס באַלד דער־זען, געמאַכט אַ זויערן פּנים, און איך האָב פֿאַרשטאַנען, אַז קיין גוטס וועט דאָס מיר ניט ברענגען.

איך האָב דערציילט יעווגעניאַן, וואָס עס האָט פּאַסירט מיט מיר. שפּילנדיק זיך מיט איר פּראָסאָ האָט זי מיך געפֿרעגט:

— צו וואָס דאַרפֿט איר אייער דיפּלאָם? פֿאַרוואָס זאָלט איר ניט בעסער אָוועקפֿאָרן קיין בעלגיע?

— בעלגיע? — האָב איך זיך געוואונדערט — צו וואָס?

— באַזעצט זיך אין דער שטאָט לייזש — האָט זי אַרויסגערעדט, אַזוי ווי דאָס וואָלט געווען די סאַמע פאַסיקסטע זאַך פאַר מיר.

פֿאַרוואָס גראָד לייזש?

— ווייל איך וועל דאָרטן זיין. איך לערן זיך דאָך אין לייזש. וווייסט איר דאָס ניט?

ניין, איך האָב דאָס ניט געוואוסט.

— איר לערנט זיך — זייער פיין. אָבער וואָס וועל איך דאָרטן טאָן? — האָב איך געפֿרעגט.

זי האָט מיר צוגעוואַרפֿן איר העלן, „אָפֿענעם" און אין דער זעלבער צייט באַהאַלטענעם בליק, און גאַנץ איינפאַך, אַן שום אַנשטרענגונג, אַדער געמאַכטקייט, זיך ערקונדיקט:

— וווייסט איר ווי צו מאַכן באַמבעס?

וואָס איז דאָס געווען? אַ וויץ? וואָס פאַר אַ וויץ האָט דאָס געקענט זיין?

— איך האָב זיך נאָך ניט אויסגעלערנט — האָב איך אַרויסגערעדט שפאַסיק, כדי אויפֿצוהאַלטן דעם „וויץ" אירן.

— דאָרטן וועט איר זיך אויסלערנען — איז געווען איר ענטפֿער.

איך האָב געקוקט אויף איר, געוואָלט וויסן וואָס דאָס מיינט. אָבער שוין האָט זי געביטן די טעמע און געמומען רעדן וועגן עפּעס אַנדערש.

דער קורצער, האַלב־פֿאַרשטעלטער געשפּרעך האָט מיך געמאַכט צו טראַכטן. ווער, אייגנטלעך, איז זי? וואָס האָט אָט די פּרינצעסין צו טאָן מיט באַמבעס? ווער איז איר ברודער, וועגן וועלכן זי שווייגט, וועגן איך פֿרעג זי וואָס ער טוט? האָט דער ברודער עפּעס צו טאָן מיט באַמבעס? עס קוקט אויס פּריקרע: רעוואָלוציאָנערקעס טראָגן ניט אָזעלכע טייערע שפּיצן און שיינע רינגען און געשמאַקפֿולע פּאַראַסאָלן. און דאָך, ווער וווייסט? זאָל איך טאָקע פֿאָרן קיין לייזש? פֿאַרוואָס ניט? און פֿאַרוואָס יאָ?... פֿאָרן... ניט פֿאָרן... פֿאָרן...

די צייט איז וווייטער געגאַנגען; דער שיינער זומער האָט גע־

האָלטן ביים פֿאַרשווינדן. עס האָט אָנגעהויבן רעגענען, עס איז געוואָרן קאַלט ביינאַכט, דער ים האָט זיך געבייזערט.

יעווגעניאַ האָט מיר געזאָגט, אַז זי קלייבט זיך אַוועקצופֿאָרן. קיין ליעזש? יאָ. מיט דער מאַמען? ניין, אַליין. די מאַמע און די שוועסטערל פֿאָרן צוריק קיין מאָסקווע. אויף וואָס לערנט זי זיך אין ליעזש? אויף צו ווערן אַ מאָלערין... אַ מאָלערין גאָר? האָט זי טאַקאַנט צו דעם? אָ, יאָ, זיכער, אַזוי זאָגן אירע פֿראָפֿעסאָרן.

יעווגעניאַ האָט פֿאַרלאָזן דובעלן און דער ארט האָט פֿאַרלאָרן פֿאַר מיר יעדן אינטערעס. מיין וואַלד־אַרבעט? איך האָב זי סייַ־ווי פֿאַרנאַכלעסיקט. איצט איז געווען שוין צו שפּעט עפּעס צו טאָן וועגן דעם. דער מאַנאַט אויגוסט האָט געקלאַפּט ביינאַכט מיט דער אַריינגאַנג־טיר, האָט געריסן די פֿענצטער־פֿאָרהאַנגען בייטאָג, האָט „אויסגעלאָשן" אַלע בלומען, ארונטערגעריסן בלעטער פֿון ביימער און קוסטעס. אַלע פֿאָרן אַוועק — איך דאַרף אויך פֿאָרן.

פֿאָרן סאַמע פֿאַרלאָזן דובעלן האָב איך געקראָגן פֿון יעווגעניאַן אַ פּאָסט־קאָרטל, אָנגעשריבן מיט בליישטיפֿט. דער אינהאַלט איז געווען אַ קורצער: „קעניג, געדענק וועגן די איינווואוינער פֿון אָטען".

מיר האָבן קיינמאָל ניט גערעדט וועגן דער גריכישער שטאָט אָטען און וועגן איר קעניג אויך ניט. און דאָך בעט יעווגעניאַ, איך זאָל „געדענקען", איך זאָל ניט פֿאַרגעסן. וועמען? נו, די איינווואוינער פֿון דער דאָזיקער שטאָט. ווער זיינען זיי אָבער וואָס איך דאַרף זיי געדענקען? זיכער מיינט זי דאָך דערמיט עפּעס אָנדערש. טאָ פֿאַרוואָס שרייבט זי דאָס ניט אָפֿן, ווי יעדעס מיידל וואָלט דאָס געטאָן?... יעדע איינע, יאָ — אָבער ניט זי, די שטאָלצע פּרינצעסין.

איך האָב געדרייט אַהער און אַהין, אָבער ווי איך האָב עס ניט אויסגעלייגט, האָב איך זיך געפֿילט גליקלעך.

אין דער געהויבענער שטימונג בין איך אָנגעקומען צוריק אין פּעטערבורג. די שטאָט־קאָמיסיע פֿון פֿראָפֿעסאָרן האָט געוואָלט וויסן, וואָס אַזוינס האָב איך אויפֿגעטאָן אין די דזשאָנגעלס פֿון דער „שלאקסקאָיע לעסניטשעסטוואָ"? זייער וויניק האָב איך ג־

קענט זיי דערציילן. נו, האבן זיי מיר דערציילט מער: די שטאט־קאמיסיע האט איינשטימיק באשלאסן, אז איך בין ניט ווערט באַ־לוינט צו ווערן מיט דעם דיפלאם „אוטשאני לעסאוואד" (געלערנ־טער וואלדמייסטער).

דאס איז געווען א גרויסער קלאפ פאר מיר, כאטש איך מוז צוגעבן, אז איך האב דעם דאזיקן קלאפ כשר פארדינט. וואס וועט איצט זיין? קיין דיפלאם? קיין וואוינרעכט? ארויסגעוואָרפן די ארבעט פון זעקס יאר?

אבער אויף מארגן האט זיך ארויסגעוויזן, אז די סיטואציע איז גארניט אזוי שווארץ. אין דער קאנצעלאריע פון דעם אינסטי־טוט האט מען מיר דערקלערט, אז איבער־א־יאר זומער וועט מען מיך ווידער אוועקשיקן אין א וואלד דארט פארצובריטן מיין אר־בעט. דאס איז אינס. צווייטנס, וועט דער אינסטיטוט מיר געבן א ספעציעלן דאקומענט, וואס וועט מיך באשיצן פון ווערן ארויס־געשיקט פון פעטערבורג.

— און נעקסטן זומער, — האט דער אינספעקטאר געזאגט, — וועלן מיר אייך שוין אוועקשיקן אין א פלאץ, וואו עס איז ניטא קיין סימפאָנישער ארקעסטער און קיין...

איך האב פארשטאנען וואס ער האט געמיינט: קיין באַרישנעס מיט פארביקע פאראסאלן וועלן דארט אויך ניט זיין... נו, גוט! ווער דארף זיי דען האבן אינגאנצן, גאט מיינער?!

קאַפּיטל עלף

אויס סטודענט — און אלץ נענטער צום ציל פון מיין לעבן: צום שרייבן. די ביטערע דערפאַרונג, וועלכע איך האָב געהאַט מיט מיין דראַמע „שטימע פון בלוט", וואָס האָט מיך געמאַכט גלייכגילטיק — וויניקסטנס אויף א צייט — צום טעאַטער. א חוץ דעם, האָב איך ניט געהאַט קיין פאַסיקן טעאַטער, צו וועלכן זיך צו ווענדן. מיט דעם „מאַלי", סוואָרינס טעאַטער, האָב איך נאָך די „קאַנטראַבאַנדיסטן", אלץ איבערגעריסן. אין דעם קייזערלעכן אלעקסאַנדער טעאַטער וועט מען א יידן קיינמאל ניט אריינלאָזן — איך דאַרף אפילו ניט חלומען וועגן דעם.

צו דער צייט האָבן עקזיסטירט אין פעטערבורג נאָך צוויי פריוואַטע דראַמאַטישע טעאַטערס, און ביידע זיינען געווען אין די הענט פון פרויען: עלזא שאַבעלסקאַיא און יאַוואַרסקאַיא. שאַבעלסקאַיא איז געווען א זייער שוואַכע שושפילערין, שוין ניט גאַנץ יונג, אָן פערזענלעכקייט, אָן חן, אפילו אָן דער נויטיקער טעכניק. דער רעפערטואַר אין איר טעאַטער איז געווען א ווילדער, ניט קיין אינטערעסאַנטער, אָן סיסטעם און פירנדן געדאַנק. ווען די טירן פון דעם טעאַטער האָבן זיך ענדלעך צוגעמאַכט, האָט קיינער ניט געווייניגט נאָך דער געשטאַרבענער „קונסט".

די שושפילערין יאַוואַרסקאַיא, פירשטין באַריאַטינסקאַיא אין פריוואַטן לעבן, האָט געפֿונט אָן אייגענעם טעאַטער, נאָכדעם ווי זי האָט פאַרלאָזן סוואָרינס טעאַטער, ווי א פראַטעסט פאַר דער אויפפירונג פון דער פיעסע „קאַנטראַבאַנדיסטן". דער פאָפולערער זאָל „פאַלאָואי", וואו מען פלעגט ביז דעמאָלט איינארדענען אלע סטודענטישע בעלער, איז איבערגעבויט געווארן אין אָן אמתן טעאַטער, וואָס איז ביסלעכווייז געווארן דער פלאַץ, וואו עס האָט

זיך פֿאַרזאַמלט אַ ספּעציעל־ער, אַ געקלײבענער עולם. דאָס זיינען געווען סטודענטן און סטודענטקעס, לײבעראַל־ע אַדוואָקאַטן, דאָק־טוירים, אַפֿטמאָל לינק־געשטימטע אַפּיצערן (געווען אַזעלכע), פּראָ־פֿעסאָרן און פֿאַרשטייער פֿון די פֿרייע פּראָפֿעסיעס — מיט איין וואָרט, די פֿרייע דענקענדיקע אינטעליגענץ.

ס׳איז געווען שווער צו געפֿינען אַ מער ענערגישע פֿרוי אין דער טעאַטער־וועלט, ווי יאַוואָרסקאַיאַ איז געווען. זי האָט געשפּילט יעדן אָוונט, זי האָט געמאַכט שווערע פּראָבעס בייטאָג, געלייענט פּיעסן, אַרײַנגעמישט זיך אין יעדער קלײניקייט, ניט געהאַט ענוג צייט צו עסן, צו שלאָפֿן, און געפֿירט, געשלעפּט דעם שווערן וואָגן ווייטער.

איינמאָל, הינטער די קולײסן, האָט זי מיר געוויזן אַ קלײנעם גומענעם זאַק מיט איז און געזאָגט:

— אויב ניט דער אייז, וואָלט איך ניט געקענט פֿאַרענדיקן די פֿאַרשטעלונג. איך האָב אַ שטאַרקן ווייטאָג אין האַרצן, און דער זאַק מיט אייז מאַכט עס גרינגער, לאָזט מיך אָטעמען.

דער רעפּערטואָר פֿון טעאַטער איז געווען אַ מער אייראָפּע־אישער ווי אַ רוסישער. אין יענע טעג זיינען אויפֿגעקומען פֿרישע, קרעפֿטיקע טאַלאַנטן אין דער דייטשער, פֿראַנצויזישער, נאָרוועגישער, ענגלישער, איטאַליענישער און אַלע אַנדערע ליטעראַטורן. די נעמען איבסען, האָפּטמאַן, זודערמאַן, בריע, ד׳אָנונציאָ, בערנאַרד שאָו און אַ סך, אַ סך אַנדערע זיינען געווען נאָענט און טייער יעדן רוסישן אינטעליגענט. זיי, די „פֿרעמדע", די „אויס־לענדער", זיינען געוואָרן אייגענע, „אונדזערע". זיי רעדן דאָך אַרויס געדאַנקען, וואָס אונדזער היימישע צענזור לאָזט אונדז ניט אַרויס־רעדן. זיכער איז געווען אַ צענזור אויף איבסען און האָפּטמאַן, אָבער פֿאַרט ניט אַזאַ שטרענגע. און גיי מעק אויס ד׳אָנונציאָן מיט זודערמאַנען און מעטערלינקען! וואָס וועט אייראָפּע זאָגן? יאָ־וואָרסקאַיאַ האָט זיך געסטאַרעט אַרײַנצוברענגען אייראָפּע אין דעם דעמאָקראַטיקן רוסלאַנד — אין דעם איז געווען איר הויפּט־פֿאַרדינסט.

אמת, די פֿאַרשטעלונגען אַליין האָבן געליטן אין גאַנצקייט און

אויסגעהאַלטנקייט און אַפּטמאָל פשוט אין טאָלאָנט. דערפֿאַר טאָקע האָב איך פּערזענלעך ניט ליב געהאַט דעם טעאַטער און ניט גע־איילט זיך צו קומען צו אים נענטער, כאָטש איך בין געווען פֿרײַנד־לעך מיט די אַלע מיטאַרבעטער, אַנפֿאַנגענדיק מיט יאַוואַרסקאַיאַ און דעם בילד־שײַנעם יונג־טאָלאָנטירטן „סטאַר", פֿאַוועל גריגאָ־ריעוויטש באַראַטאָוו.

איר טראַכט, אַז עס איז טאָקע אַזאַ גרויסער פֿאַרגעניגן אַרום־צושפּאַצירן מיט אַ יונגן, שלאַנקן, אויסערגעווײַנלעך שיינעם מאַן, וואָס איז מיט אַנדערהאַלב קעפּ העכער פֿון אײַך, און זען, ווי אַלע פֿרויען — אָבער טאָקע אַלע! — וואָס מיר טרעפֿן אויף נעווסקי פּראָספּעקט, קוקן נאָר אויף אים און קיין אײַן מאָל ניט אויף אײַך!?

אַז ער וווינט גאָר ניט, דער גזלן, וואָס מען וויל פֿון אים און פֿאַרוואָס מען קען זיך בייזערן אויף אים! גיי, דערציי׳ אים וועגן וואָס עס האַנדלט זיך. ער וועט זיך זיכער צעלאַכן און זיין געלעכטער אויך! נײַן, שוין בעסער צו שווײַגן און ליידן און דורכגיין אַ מאַרטירער־וועג פֿון מאַרסקאַיאַ ביז ליטעיני, און צוזאַמענפּרעסן די ציין און רעדן צו זיך שטילערהייט: „זאָל דערווײַל מיינס אי־בערגיין! די פֿרויען, די נאַרישע יונגע פֿרויען, וועלן זיך אינגיכן צוגעוואוינען צו דעם יידישן „גאָט אַפּאַלאַ" פֿון קיעוו און וועלן אַנהויבן קוקן אויך אויף אַנדערע יונגע מענער פֿון אַנדערע קלע־נערע שטעט.

וואָס וווייטער איז די פּאָפּולאַריטעט פֿון דעם יונגן שוישפּילער, יאַוואַרסקאַיאַס „סטאַר" אַלץ געשטיגן. עס איז שוין געווארן באַ־קאַנט, אַז באַראַטאָוו איז אַ פּסעודאָנים. זיין אמתער נאָמען איז ד״ר ברענער — טאָקע אַן אויסגעשטודירטער גאָספּאָדין דאָקטאָר. האָבן די נאַרישע, אָבער שיינע פֿרויען,ווידער אַמאָל פֿאַררישן זייערע זיסע פּנימער און געקוקט. מען באַשיט אים הינטער די אויגן מיט זיסע באַרעדענישן אין צוזאַמענהאַנג מיט פֿאַרשיידענע רא־מאַנען־מעשהלעך און ליבעס־געשיכטעס — בלבולים, וואָס זיינען נאָענט צום אמת — אויף אַלע יידישע יונגע מענער געזאָגט גע־ווארן.

אינגיכן האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז פֿירשט באַריאַטינסקי, יא־

וואַרסקאיאַס מאַן, דער געוועזענער פּלאַטן־אַפּיציר און פּריינד פֿון צאַר ניקאָלאַי, איז אַ באַגאַבטער און אינטערעסאַנטער דראַמאַטורג. דער טעאַטער האָט אויפֿגעפֿירט זיין קאָמעדיע „פּערע־קאטי". וואָס אָט דער נאָמען האָט באַדייט, האָט קיינער ניט גע־וואוסט, אָבער די פּיעסע האָט געהאָט אַ גרויסן דערפֿאָלג. נאָך אַ גרעסערן דערפֿאָלג האָט געהאָט זיינס אַ קאָמעדיע „פּליאַסקאַ זשיזני" (דער טאַנץ פֿון לעבן). די ליטעראַרישע וועלט האָט אים ליב באַקומען, מען האָט אַנגעהויבן קומען אָפטער אין זיין שיינעם „אַסאָבניאַק" (פּריוואַט־הויז, וויללאַ) אויף ליגאַווסקאיע אוליצאַ. דער אַוונט ביי די בראָיאַטינסקיס פֿלעגט זיך אַנהויבן זייער שפּעט ביי־נאַכט, ווייל די באַלעבאָסטע, די שוישפּילערין, יאַוואָרסקאַיאַ, איז דאָך געווען פֿאַרנומען אין איר טעאַטער. דער פּעטערבורגער אַוונט האָט זיך איבערהויפּט אַנגעהויבן זייער שפּעט אַפּילו ביי ניט־שוישפּילער. עס איז געווען אַ באַזונדערער מאָדנער פֿאַרגעניגן צו קענען פֿאַרוואַנדלען די נאַכט אין טאָג און דעם טאָג, אָדער די ערשטע העלפֿט פֿון טאָג, אין אַ נאַכט. איך געדענק, אַז אָפּט, נאָך דעם ווי מיר האָבן זיך פֿאַרזאַמלט ביי יאַוואָרסקאַיאַ און אָפּגע־טרונקען דעם גאַסטפֿריינדלעכן טיי, — און טיי מיינט ניט בלויז טיי, — האָט באַריאַטינסקי טעלעפֿאָנירט צו די „טראַיקעס" און אין אַ פּאָר מינוט אַרום זיינען שוין געשטאַנען ביי דער טיר עט־לעכע אמתע „טראַיקעס" — דאָס הייסט, ברייטע באַקוועמע שליטנס, דעקאָרירט אין רויט און אייגעשפּאַנט מיט דריי פֿלינקע פֿערדלעך.

— העי, ליובעזניא! (העי, איר ליבינקע), — האָט געשריען דער פֿורמאַן צו זיינע פֿערדלעך און אַ קנאַק געטאָן מיט דער לאַנ־גער בייטש, און די „ליובעזניא" האָבן אַנגעפֿאַנגען לויפֿן איבער די טונקעלע, פֿאַרשנייטע פּעטערבורגער גאַסן.

עס קלינגען, עס לאַכן, עס זינגען די גלעקלעך, וואָס זיינען צוגעבונדן צו דער „דוהע" און צו די העלדזער פֿון די „ליובעזניא" פֿערדלעך — פֿונקט ווי עס ווערט געזונגען וועגן דעם אין די ציגיי־נערשע און האַלב־ציגיינערשע לידלעך. די „אידא־טראַיקא" פֿליט איבער דעם נעווסקי פּראָספּעקט און וויטער איבער דעם פֿעסטן אייז פֿון דעם נעווא־טייך. עס איז טונקל, כמאַרנע, דער נידעריקער

בלייענער הימל׳ הענגט איבער דער ערד, דריקט מיט אַ שווערער לאַסט די שטאָט פון פּעטער, וואָס איז אויסגעוואַקסן אויף בלוט און טרערן אין מיטן פון פּינישע בלאָטע. „אַ קלאָה ליגט איבער פּעטערבורג", זאָגן די סטאַראָווערן, די ראַסקאָלניקעס, דאָס הייסט, די סעקטעס קריסטן, וואָס האַלטן זיך ביי אַנדערע סימבאָלן אייַדער די גריכיש־קאַטוליַישע (פּראַוואָסלאַווענע) קירך. מיר, די ניט־אויס־געשלאָפענע, זאָטע לייַדיק־גייענדיקע אינטעליגענטן, פּאָרן צו הינ־טער דער שטאָט אין אַ רייכן רעסטאָראַן „טרינקען קאַווע" — וואָס קיינער דאַרף עס ניט האָבן, די שטאָט און די נאַכט צו זען פּאַנ־טאַסטיש, ניט רעאַל — געבענטשט אַדער טאַקע פּאַרשאַלטן פון אַן אומבאַקאַנטער טייוולישער קראַפט. טרויעריק מאַנאַטאַן קלינגט די אַלטע שווערע גלאַק פון דער פּעטראַפּאַוולאַווסקער פּעסטונג, וואָס האָט פּאַרטיידיקט די אַלטע סאַנקט־פּעטערבורג. איצט איז עס אַ טורמע, וואָס דאַרף פּאַרטיידיקן די „סאַמאַדערזשאַוויע" (זעלבסט־הערשאַפט). אָט איז זי ביים סאַמע ברעג פון נעווא, אַ טונקלע, אַן אַלט־מאָדישע, אַ פּחד אַנוואַרפּנדע געבויידע!

די „פּאָליטישע פּאַרברעכער", ווי מען רופט זיי, זיינען הינ־טער די וועלט, קיין איין ליכט־שטראָל קומט ניט אַרויס פון יענער וועלט צו אונדזער וועלט. ווען מיר הערן פון דער זייט פון די וועלט דעם מאַנאָטאָנעם שלאָגן פון זייגער, הערן „זיי" דאָס אויך. ס׳איז דאָס אייגציג, וואָס מיר האָבן איצט מיט זיי צוזאַמען, און דאָס געמיינזאַמע טראַכטן: זיי הערן דאָס אויך. דאָרט, הינטער די טויטע וועלט, אין די ענגע קאַמערן געפּינען זיך אונדזערע געשלאָגענע — דערווייל׳ געשלאָגענע — קעמפּער און באַפרייער. ווי זאַרג־פּעלטיק פאַרהיט די פּאָליציי פּאַר דער צוקונפט די אידעען פון פרייהייט! מען שפּאַרט אַריין דעם גערויש און מען היט אים אָפּ — ער זאָל זיין אומשעדלעך, זאָגט זיך די פּאָליציי, — ניין, ער זאָל חלילה ניט פּאַרפּאַלן גיין, ער זאָל לעבן און אַנזאַמלען קראַפט ביז די צייט וועט קומען און ער וועט באַפרייט ווערן.

— דאָנג־דינג! דאָנג־דינג! — שלאָגט דער אַלטער טורמע־זייגער, וואָס האָט פּאַרגעסן צו שטאַרבן, און די קלאָנגען האַלטן זיך לאַנג אין דער פּאַרפּרוירענער נאַכט־לופט.

— העי, ליובעזניא! — ענטפערט זיי דא פון דער זייט פון דער וואנט, אונדזער כוואטסקער פורמאן, דער „יאמשטשיק", און מאכט אן אנשטעל, אז ער וויל א כוואשטשע טאן די פערדלעך מיט זיין לאנגן אויסגעפוצטן בייטש.

איין טראיקע נאך דער אנדערער פליען פארביי דער טורמע, און יעדער איינער פון די פאסאזשירן הערט דעם טרויעריקן צורוף „זייערן": „דאנג-דינג!" און יעדער איינער, איך בין זיכער, שיקט „זיי" אהין זיין שטומען גרוס. א האלב-פארפרוירענער „גאראוואי" (פאליציאנט), דערזעענדיק די טראיקעס, נעמט „אונטער קאזירא" (סאלוטירט). ער וייס ניט ווער עס זיצט אין די אויסגעפוצטע שליטנס, נאר מסתמא רייכע מענטשן, וואס קענען זיך דערלויבן אזא ניט-נויטיקן לוקסוס ווי טראיקעס — נו, מוז מען זיי סאלוטירן.

דער ערשטער שטעלט זיך אפ. דער פארפרוירענער גארא-וואי לויפט צו, — וויל ער וייס, וואס דאס מיינט — און באקומט א רובל. ווידער סאלוטירט ער און שרייט צו דעם כוואטסקען פורמאן מיט א פארפרוירענער שטימע:

— נו, פאשא! וועסעלעי! (מאך עס גיך, פרייליכער!).

פארוואס קומט אים דער רובל? ס'האט געהאט א באדייטונג: מיר, די אינטעליגענץ, זיינען קענן דער רעגירונג, נאר וואס איז נעבעך שולדיק דער ארעמער גאראדאוואי? מיר הוליען, דארף ער אויך ניט פארגעסן ווערן. דער רובל שטאמט פון אונדזער באלעבאס אליין, דער באציבערנדער, מילכיקער, גוטמוטיקער, שוואך-ווי-ליקער פירשט באריאטינסקי. אויף מארגן וועט ער ארומלויפן איבער גאנץ פעטערבורג און זוכן צו שאפן געלט פאר זיין טעאטער און פאר דער שיינער וויל זייער אויף דער ליגאווסקאיא. אבער וועמען ארט עס! ווער האט עס דען ניט קיין חובות? העי, ליובעזניא! וועסעלי, פאשא! דאנג-דינג! דאנג-דינג!

ווער פארט מיט אונדז? — „אייגענע מענטשן". אט זיצט אין שליטן די חנעוודיקע, אביסל פעטלעכע דיכטערין שטשעפקינא-קופערניק, זי איז אזוי קליין אין וואוקס, אז אן אירע הויכע אפ-צאסן וואלט זי געווען א קארליק. זי איז די טאכטער פון דעם

אמאליקן באוואוסטן יידישן אדוואקאט קופערניק. זייער באגאבט, געבילדעט, גוט דערצויגן, א קענערין פון שפראכן און אויסגעצייכנטע איבערזעצערין. יאווארסקאיא שפילט די אויסלענדישע פיעסן אין איר איבערזעצונג. זיי זיינען זייער באפריינדעט — די צוויי יונגע טאלאנטפולע פרויען, די צירונג פון דער פעטערבורגער געזעלשאפט. הייבט איז געקומען מיט פריילין שטשעפקינא איר פרייגדין — א שיינע, הויכע, יונגע דאמע מיט א וועגוס־פיגור און א קאלטן, קלוגן פנים. די קאלטקייט אבער איז בלויז אן אויסערלעכע. וועז זי רעדט — און זי פארשטייט גוט ווי צו רעדן — ווערט זי גאר אן אנדערע. דאס איז אלעקסאנדרא קאלאנטאי (הייבט סאווטישע אמבאסאדירין אין שוועדן). זי איז די טאכטער פון א געניראל — דעמזעלבן, וואס האט געקראגן דעם באפעל צו אונטערזוכן דעם ארט אויף יעקאטעריניגסקי קאנאל, נאכדעם ווי מען האט פון דארטן געווארפן די באמבע, וואס האט געטויט אלעקסאנדער דעם צווייטן, און וועלכער האט געמאלדן, אז ער האט דארטן „גארנישט געפונען". די צווייטע טאכטער פון דעם דאזיקן „קורצזיכטיקן" געניראל, קאלאנטאיס שוועסטער, איז א זייער באקאנטע זינגערין אין דער מאריאינסקער אפערע — מראווינא. צוזאמען מיט קאלאנטאי איז אויך געקומען א יונגער פאליטישער טוער און רעדנער, א סאציאליסט, פין־יענאטאיעווסקי. פין — ווי זיין נאמען ווייזט שוין אן — איז געווען א ייד — הויך, שלאנק, מיט דיקע שוואַרצע האר און קלייניע שוואַרצע וואנצעלעך.

פון אירע קאלעגן־שוישפילער זיינען געווינלעך געווען אייגעלאדן נאר צווי — איר „סטאר" באראטאו און א נייער מיטגליד פון דער קאמפאניע — ראטאו (האט גארנישט צו טאן מיט דעם פילם־שוישפילער). יאוואַרסקאיאס ראטאו איז געווען פירשט מוראטאו. ער איז געווען א הארבאטער, א הויקער — ס׳איז געווען א שרעק און א רחמנות צו קוקן אויף אים. אבער ער האט זיך וויניק געזארגט וועגן דעם און איז אויפגעטראטן אין פילע פאראנטוואַרטלעכע ראלן. ס׳איז געווען דאס ערשטע און דאס לעצטע מאל וואס איך האב געזען אויף דער בינע א הויקער.

צווישן די פארער אויף די „טראיקעס" איז אויך איינמאל ge-

וועז אַ זייער מאָדנער מענטשן, וועגן וועמען מען האָט דעמאָלט שטאַרק גערעדט אין פּעטערבורג: דאָקטאָר באָמאַיעוו.

ער איז געווען נישט קיין געווײַנלעכער דאָקטאָר — אייניקע האָבן געזאָגט, אַז ער איז ניט וויניקער ווי אַ צויבערער, די אַנדערע — אַז ער איז ניט מער ווי אַ שאַרלאַטאַן, נאָר אַנדערע אָבער האָבן מיט מער לאָגיק באַהויפּטעט, אַז ער איז אַ מישונג פֿון אַ צויבערער און אַ שווינדלער. ער איז ניט געווען קיין רוס — און אַפֿילו ניט קיין איראָפּייער — אַן אָזיאַט. געוויס האָט ער זיך „דאָקטאָר פֿון טיבעטישער מעדיצין". איז ער טאַקע געווען פֿון טיבעט, דעם מיסטעריעזן, געהיימניספֿולן לאַנד, דעם „דאַך פֿון דער וועלט" — ווי די מדינה רופֿט זיך? ווער ווייס... אַ פּנים אָבער האָט ער געהאַט יאָ אַ טיבעטישן: הויכע, זייער באַמערקבאַרע באַקן־ביינער, קליינע, קלוגע, כיטרע־ערלעכע, קאָסאַקע אויגן, שיטער, טרויעריק־אַראָפּהענגנדיקע וואָנצעס און אַ קליין נאָך מער שיטערע בערדל פֿון שוואַרצן דראָט. זיין קליינער בויגזאַמער קערפּער איז געווען אָנגעטאָן אין אַ שוואַרצן לאַנגן איראָפּאַישן ראָק, וועלכער האָט אים גאָרניט געקליידט. געריידט האָט ער רוסיש גוט, אָבער מיט אַ מאָדנעם אָקצענט. געהאַלטן האָט זיך דער טיבעטישער דאָקטאָר מער ווי אַ דיפּלאָמאַט און ניט ווי אַן אַרצט. זיין פּראָקטיק איז געווען אַ זייער גרויסע: איר שפּילט זיך עפּעס מיט טיבעט! מען האָט זיך געשטופּט און געריסן אים צו זען און האָבן די זכיה צו באַקומען — פֿאַר אַ גאַנץ פֿעטער סומע געלט — אַ הייפֿל פֿון די טיבעטישע פּראָשקעס. דער טיבעטישער דאָקטאָר האָט קיינעם פֿון זיינע קאָלעגן ניט דערציילט דעם סוד פֿון זיין מעדיצינישער קיך. אַ סך הויכע באַמטע האָבן זיך קורירט ביי דאָקטאָר באָמאַיעוו, כאָטש נאָך דעם געזען האָט ער ניט געהאָט קיין רעכט צו פּראָקטיצירן. מען האָט אָבער פֿאַרקוקט דעם געזען און געמאַכט פֿאַר אים אַן אויסנאַם — פֿונקט אַזוי ווי מען האָט דאָס געמאַכט פֿאַן אַן אָנדערן ניט־דאָקטאָר, דעם באָוואוסטן יידישן היפּנאָטיזירער אָסיפּ אידיטש פֿעלדמאַן. אָבער פֿעלדמאַן האָט אָפּטמאָל געהאָלפֿן מענטשן, אַון היפּנאָטיזם איז ווייט ניט קיין שווינדל. עס האָט נאָר אָפֿשר אַזוי אויסגעזען אין די ווייטע טעג.

„טיבעטיזם" אָבער, מיט די פֿאַרדעכטיקע פּראָפּעסן, וועלכע מען דאַרף נעמען זיבן מאָל און דערנאָך ווידער זיבן מאָל — דאָס איז שוין גאָר אַן אַנדער מעשה.

וואָס אַזוינס האָט דער דאָקטאָר באָדמאַיעוו געזוכט אין יאַ־וואַרסקאַיאַ קרייז? ער האָט ווייניק געריידט, געקוקט מיט זיינע קאַסאַקע שמאָלע אויגעלעך און געשמייכלט — ניט אינערלעך, נאָר בלויז מיט די מוסקולן פֿון זיין פּנים־מאַסקע. קאָלט איז געווען לעבן אים, קאָלט און פֿרעמד. שפּעטער האָט ער זיך אַרויסגעוויזן צו זיין אַן אַנטיסעמיט. ער, דער ווייטער גאָסט פֿון פֿרעמדן טיבעט, אויך?! וואָס האָט ער איבערהויפּט געוואוסט וועגן יידן? אָבער אַזאַ פּאָליטישער ווינט האָט שוין דעמאָלט געווייט. וויל־סט מאָכן אַ קאַריערע, זיין דערפֿאָלגרייך מיט דיינע „פּראָפּעסן" — זיי קענן יידן. דאָס וועט באַווייזן דיין הייסן פּאַטריאָטיזם. ניט־רוסן זיינען תּמיד געווען „עכטע רוסן".

ניט איינמאָל האָט פּאָסירט, אַז צווישן די גענט האָט זיך באַ־וויזן אַ פּערזאָן, וועמען קיינער האָט ניט געקענט. וועג באַריאָטינסקי פֿלעגט פֿון צייט צו צייט פֿרעגן:

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, ווער איז דער יונגערמאַן, וואָס רעדט אַזוי אינטים מיט מיין לידוסיאַ?

„לידוסיאַ" איז געווען זיין ווייב, לידיאַ יאַוואַרסקאַיאַ. זי האָט זיך געהאַלטן זייער זעלבשטענדיק און געטאָן וואָס זי האָט געוואָלט. אַזוי איז געווען דער אָלגעמיינער אייגדרוק. שפּעטער האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז באַריאָטינסקי איז גאָרניט געווען אַזוי שוואַך און „מילכיק", ווי מיר האָבן דעמאָלט געטראַכט וועגן אים.

(באַמערקונג: — מיט עטלעכע יאָר שפּעטער זיינען באַריאַ־טינסקי און זיין ווייב זיך צעגאַנגען. די פֿרוי, צוליב וועמען ער האָט פֿאַרלאָזן זיין „לידוסיאַ", איז געווען מיין אָלטע באַקאַנטע — די שיינע, חנעוודיקע „סאַבינישטקע" קסעניע, „קסאַנאַטשקאַ", וועל־כע איז זיך צעגאַנגען מיט איר מאַן און אַוועק צו באַריאַטינסקין. מיט שטאָלץ האָט די קאַקעטישע „קסאַנאַטשקאַ" מיר גווויזן אין אַ וויגעלע אַ יינגעלע מיט רויטע האָר און ווייס־מילכיקער צאַרטער

הויט — א יונגער צווייג פון דעם אלטן שטאם פון די פּירשטן די ריוריקאוויטשעס — דעם זון פון פּירשט וולאדימיר באריאטינסקי.

וואס עס איז געווארן מיט דעם קינד און מיט קסאנאטשקאן אליין, ווייס איך ניט. באריאטינסקי איז געשטארבן ניט לאנג צוריק אין דעם הונגעריקן „דייטשן" פּאריז. יאווארסקאיא איז געשטארבן אין לאנדאן פאר דער מלחמה. צום לעצטן מאל האב איך זי געזען אין לאנדאן אין יאר 1913, ווען איך בין געפּארן קיין אמעריקע. זי האט חתונה געהאט מיט א רייכן ענגלענדער מיטן נאמען פּאלאק. ניט לאנג פאר איר טויט האט זי באזוכט סאוועט־רוסלאנד. זייער פּרייִנדלעך האט מען איר דארט ניט אויפגענומען).

דער פּאליטישער ווינט האט געבלאזן אלץ שטארקער. אלץ שטרענגער איז געווארן די צענזור. ווען די צייטונגען האבן געוואלט שרייבן, למשל, וועגן הונגער, וואס האט אויסגעבראכן אין א טייל פון רוסלאנד, האבן זיי געדארפט באנוצן דאס ווארט „ניעדאראד", (ניט געגנוג גערעטעניש אויף ברויט) אבער ניט „הונגער". די מיניסטארן האבן שטרענג פארבאטן רוסלאנד צו הונגערן! אפט האבן מיר געלייענט וועגן דעם, אז אין כינע נעמען די העכערע באאמטע, די מאנדארינען, כאבאר, אז די גאנצע סיסטעם ביי די כינעזער איז דורכגעפוילט, עס איז צייט פאר רעפארמען, און אזוי ווייטער... האבן מיר, די לעזער, שוין געווואוסט וואס פאר א „כינע" מען מיינט און וואס פאר א „מאנדארינען" דאס זיינען.

דורך הונדערטער און טויזנטער וועגן האט דער וועקנדיקער פּאליטישער געדאנק פארשטאנען ווי ארייִנצודרינגען אין לאנד. מען האט דאס געטאן דורך צייטשריפטן, — רוסישע, אונטערערדישע, אויסלענדישע — דורך ניט־דערלויבטע פארזאמלונגען, פארטייען, ארגאניזאציעס... עס האבן זיך שוין געהערט צווישן די סטודענטן און ארבעטער די נייע נעמען פון אוליאנאוו (לענין), טראצקי, לונאטשארסקי, גערשוני, וולאדימיר מעדעם, פּיאטר רוטענבערג — דעמאלט איז ער נאך געווען „פּיאטר", ניט פּינחס. א טייל פון די ארבעטער האט אנגעפאנגען גיין האנט אין האנט מיט די קעמפּנדיקע סטודענטן.

דער מאָסקווער און שפּעטער יוריעווער סטודענט פּ. וו. קאָר־
פּאָוויטש איז אָנגעקומען קיין פּעטערבורג מיט דעם געדאַנק צו
טויטן דעם מיניסטער פֿון בילדונג באָגאָליעפּאָוו. ער האָט ניט גע־
האָט קיין מיטהעלפֿער און האָט אויסגעפֿירט דעם אָטענטאַט אייגער
אַליין. געטראָפֿן פֿון קאַרפּאָוויטשעס קויל, איז באָגאָליעפּאָוו גע־
לעגן אַ שווער־פֿאַרוואונדעטער צוועלף טעג. איידער ער איז גע־
שטאָרבן. אין יענע צוועלף טעג איז רוסלאַנד פֿאַליטיש אַוועק אויף
צוועלף יאָר... עס איז געווען קלאָר, אַז נאָך קאַרפּאָוויטשן וועלן
קומען אַנדערע, און נאָך אַנדערע. מען האָט געוואָרט אויף זיי...

אין אַ שיינעם קאָלטלעכן נאָכמיטאָג האָב איך פֿאַרלאָזן די
רעדאַקציע פֿון דער צייטונג „בירזשעוויא וויעדאָמאָסטי", און גע־
לאָזט זיך גיין אויף דעם וואָזנעסענסקי פּראָספּעקט אין דער ריכ־
טונג פֿון מאַריאָנסקין פּאַלאַץ, ביי מאַרסקאַיא אוליצאַ. וואָזנעסענסקי
פּראָספּעקט איז אַ קורצע, שיינע און געווינלעך שטיל־ע גאַס. אָבער
דאָס מאָל איז דאָ געווען ניט שטיל. עס זיינען געפֿאָרן קאַרעטעס,
דראָשקעס; עס זיינען געלאָפֿן מענטשן, און מיט יעדער מינוט איז
די אויפֿרעגונג געוואָרן אַלץ גרעסער. אַ דיקער פּריסטאָו מיט עט־
לעכע פּאָליציאָנטן זיינען האָסטיק געלאָפֿן אין מיטן גאַס. און
באַלד האָבן מיר שוין געוואוסט, וואָס עס האָט פֿאַראורזאַכט די
דאָזיקע פּאָניק:

מיט עטלעכע מינוט צוריק האָט מען געשאָסן אויפֿן מיניסטער
פֿון אינערלעכע אָנגעלעגנהייטן סיפּיאָגין. דער „מערדער" איז אַ
יונגער אָפּיצער אין מיליטערישער אונטערם פֿון אַן אָדיוטאַנט.
ער איז אַרײַנגעקומען אין מאַריאָנסקין פּאַלאַץ צום מיניסטאַרן־ראָט
כּדי־צומרשט איבערצוגעבן דעם מיניסטער וויכטיקע פּאָפּירן, און ווען
סיפּיאָגין איז אַרויסגעקומען צו אים, האָט ער אויסגעשאָסן. דער
אָפּיצער איז אַרעסטירט. סיפּיאָגין לעבט נאָך.

פֿון ווייטן האָט זיך באַוויזן אַ שוואַרצע קאַרעטע. צוויי ברוינע,
גוט אויסגעהאָדעוועטע און אויסגעפּוצטע פֿערד זיינען שנעל גע־
לאָפֿן, און דער פֿורמאַן, אַן עלטערער מאַן, קענטיק, אַ געוועזענער
סאָלדאָט, האָט געמאַכט די פֿערד צו לויפֿן נאָך גיכער. די זון האָט
זיך אָפּגעשפּיגלט אין די לאַקירטע בלישטשנדיקע וועגנטלעך פֿון

דער קאַרעטע. אויפן טראָטואַר האָבן זיך געשטופט מענטשן איינער צום צווייטן:

— ס׳איז מיניסטער סיפיאַגינס קאַרעטע... ער ליגט אינעווייניק... מען פֿירט אים אין אַ קליניק.

פֿון מאַריאינסקין פּאַלאַץ ביז דעם קליניק פֿון רויטן קרייץ אויף וואַזנעסענסקי פּראָספּעקט איז געווען ניט מער ווי אַ פּאָר מינוט צו פֿאָרן. כאָפּן אַ קוק אויף דעם, וואָס עס טוט זיך אינעווייניק אין דער רייכער קאַרעטע, איז געווען אוממעגלעך.

דער פֿאַרוואונדעטער מיניסטער איז אַ פּאָר מינוט נאָכן אַטענטאַט שוין געווען אויפן אָפּעראַציע־טיש. אין קליניק איז אין דער צייט געווען אַ יונגער דאָקטאָר, סעמיאָן גאָלדבערג, אַ ייִד, מיינער אַ באַקאַנטער. ער איז געווען פֿאַרהיראַט מיט דער שוועסטער פֿון מיין גוטן פֿרײַנד און שפּעטערדיקן טעאַטער־דירעקטאָר אַנאַטאָלי לעוואַנט. ד״ר גאָלדבערג איז געווען נאָך אַ יונגער כירורג. געווען אַ פּעאיקער דאָקטאָר, וואָס האָט שפּעטער געמאַכט אַ גרויסע קאַריערע. אויב איך האָב קיין טעות ניט, האָט ער נאָך דער באָלשעוויסטישער איבערקערעניש באַהאַנדלט דעם קראַנקן לענין.

קיין אַנדער כירורג איז אין דעם קליניק ניט געווען. און אַזוי איז דאָס לעבן פֿון דעם ערשטן מאַן אין רוסלאַנד, דעם אַלמעכטיקן אויבער־זשאַנדאַר, אַנפּאַרטרויט געוואָרן דעם יידישן דאָקטאָר סעמיאָן גאָלדבערג.

אויף מאָרגן האָט ער אונדז דערציילט אייניצלהייטן וועגן סיפיאַגינס טויט:

— ער איז שוין געווען אַ טויטער מענטש ווען מען האָט אים אַרײַנגעבראַכט אין קליניק. קיין זאָך האָט אים שוין ניט געקענט העלפֿן.

באָלד האָט זיך פּעטערבורג דערוואוסט ווער סיפיאַגינס מערדער איז געווען: ניט קיין יונגער אַדיוטאַנט, ווי מען האָט געמיינט, לויט דער אוניפֿאָרם, וואָס ער האָט געטראָגן; די אוניפֿאָרם איז געווען אַ פּאָלשע, אַ געבאָרגטע. דער נאָמען פֿון דעם יונגעמאַן איז געווען סטעפּאַן באָלמאַשאָוו. זיין טאַטע איז אַמאָל געווען פֿאַרשיקט קיין אַרכאַנגעלסק, אין צפֿון־רוסלאַנד, ווי אַ „פּאָליטישער פֿאַר־

ברעכער". סטעפאַן האָט זיך געלערנט אין קיעווער אוניווערסיטעט, און וועג דאָרטן זיינען אויסגעבראַכן אומרוען, האָט מען אים באַשטראָפט צו דינען ווי אַ פּראָסטער סאָלדאָט צוזאַמען מיט 182 אַנדערע סטודענטן. דאָס איז געווען אַ נאָר וואָס אויסגעפונענע שטראָף: צו פֿאַרוואַנדלען די אומצופֿרידענע סטודענטן אין אייגפֿאַכע סאָלדאָטן. דערנאָך האָט מען אים באַפֿרייט. ער האָט געוואָלט צוריק ווערן אַ סטודענט, אָבער מען האָט אים ניט צוגעלאָזן. באַלד האָט דער יונגער ענטוזיאַסט זיך אָנגעשלאָסן אַן דער נייער פּאָליטישער אָרגאַניזאַציע, וועלכע איז געפֿירט געוואָרן פֿון דעם נייעם „שטערן פֿון דער רעוואָלוציע", גריגאָרי געשוני, אַן דער „באָיעוואָיא אָרגאַניזאַציא" (טעראָריסטישע קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע). און וועג די דאָזיקע אָרגאַניזאַציע האָט באַשלאָסן דורכצופֿירן טעראָר־אַקטן און טויטן דעם אינערן־מיניסטער סיפּיאַגין, האָט באַלמאַשאָוו וואָלונטירט דאָס צו טאָן.

פֿון דעם מאָמענט אָן האָט רוסלאַנד געוואוסט, אַז עס איז פֿאָראַן אַ קראַפֿט, וואָס שטייט אויף דער וואַך, וואָס קעמפּט פֿאַר יושר, פֿאַר פֿרייהייט. ווער איז די דאָזיקע מאַכט? וואו געפֿינט זי זיך? ווי קומט מען צו איר צו? ערגעץ־וואו, מעגלעך אין דער שווייץ, מעגלעך אין פּאַריז, אָדער אפֿשר גאָר אין סאַמע מאָסקווע אָדער פּעטערבורג געפֿינט זיך די „בע א" („באָיעוואָיא אָרגאַניזאַציא") און זעט אַלצדינג, ווייסט אַלצדינג, קאָן אומעטום אַריינדרינגען, וואו זי ווי‍ל נאָר. די היטער, די גוטע מלאכים פֿון רוסלאַנד, נעמען זיך אַן פֿאַר אַלע געקריוודעטע און געטריבענע. קיין איין מיניסטער, קיין איין גובערנאַטאָר קאָן זיך ניט ראַטעווען פֿון זיי. אַפֿילו דער צאָר אַליין האָט מורא פֿאַר זיי און איז אָנגעלאָפֿן פֿון פּעטערבורג קיין גאַטשינאַ. אַזוי האָט געריידט, געוואָפֿט און געחלומט דאָס פֿאָלק.

און די פּעטערבורגער און מאָסקווער אינטעליגענץ, פֿאַרוואַנדלעניק נאָכט אין טאָג, האָט געוואָרט און געפֿרעגט מיט אַן אומגעזונטער טשיקאַווער אומגעדולד:

— ווער קומט איצט?

— נו, און ווער קומט איצט, נאָך באַגלייפֿאַווין, סיפּיאַגינען און פּלעוון?

קאַפּיטל צוועלף

— קומט היינט אין אָונט אין רעסטאָראַן „דאָוידקאַ", — האָט מיך אָפּגערופֿן סווירסקי, — עס וועט זיין פֿרייַלעך!

אַלעקסעי איוואַנאָוויטש סווירסקי איז געווען א טשיקאַווע פֿיגור אין דעם ליטעראַרישן קרייַז פֿון פּעטערבורג. ער איז געווען א ייִד, ניט קוקנדיק אויף זיין „איוואַנאָוויטש", א געשמדטער, נאָטירלעך. אָבער ער האָט קיינמאָל ניט געוואָלט וועגן דעם. ענלעך איז ער געווען מער צו א ציגיינער, ווי צו א ייִדן. זייַנע שוואַרצע שפּרינגענדיקע גנבישע אויגן האָבן געווארפֿן פֿונקן; ניט קיין גרויסע פֿונקן — פֿונקעלעך. ער איז געווען קליין אין וואוקס, אָבער קרעפֿטיק און זייער פֿלינק אין זייַנע באָוועגונגען. ער איז געווען גרייט יעדע מינוט זיך צו צעלאָכן מיט זיין הייזעריקער שטימע.

געווען איז ער אומגעבילדעט, געוואוסט ווייניק פֿון ביכער און חכמה. אָבער אָפּטמאָל איז ער אַרויסגעקומען מיט א געלונגענער דערציילונג אָדער סקיצע. זיין ספּעציאַליטעט איז געווען די טורמע, ניט נאָר די פּאָליטישע. ווי אַזוי עס לעבן די קרימינעלע אַרעסטאַנטן, ווי זיי שפּילן דאָרטן ביי זיך אין קאָרטן, ווי זיי גרייטן זיך צו אַנטלויפֿן און נאָרן אָפ די וועכטער און גנבענען זיך אַרויס. יא, דאָ איז ער געווען אין דער היים. און איך האָב מורא, אַז ער איז טאָקע געווען דאָרטן אין דער היים...

וואו האָט ער זיך אויסגעלערנט דעם געשמאַקן, זאָפטיקן זשאַרגאָן פֿון דער תּפיסה־חברה? ווי אַזוי האָט ער געוואוסט די פּסיכאָלאָגיע פֿון א פּשוטן גנב, פֿון א „מאַרוויכער", און ווער וויסט ווי אַזוי נאָך זיי האָבן זיך דאָרטן געפֿונען? אָבער ער האָט דאָס געוואוסט און האָט עס גוט באַשריבן. פֿון דעם האָט ער מיט זיין פֿרוי געמאַכט

א לעבן. זיין ווייב וועלכע האָט אים תמיד באַגלייט, איז געווען גאָר א פּראָסטע פֿרוי, ניט קיין יידישע, אַנגעטאָן אַן שום פּרעטענזיעס, אַזוי ווי א דינסט־מיידל. אייגנטלעך האָבן זיי זיך ביידע גוט גע־פֿאַסט; אָבער פֿאַרט, וואו האָט ער זי געפֿונען? זי איז געזעסן מיט אונדז ביים טיש, צוגעהערט זיך צו די הויכע „אינטעליגענטע" רייד און געווען צופֿרידן, וואָס איר „אַליאַנסקאַ" געפֿינט זיך איצט אין אַזא פֿיינער געזעלשאַפֿט. און ווען עס איז געקומען צו טרינקען „וואָדקאַ" האָט זי דאָס גאַנץ קונציק געמאַכט.

דער רעסטאָראַן „דאָוידקאַ" (דאָוידאָוס) איז געווען א בילי־קער פּלאַץ, וואו עס האָבן זיך פֿאַרזאַמלט אַרונטערגעקומענע שוי־שפּילער, קליינע שרייבער, צייטונגס־רעפּאָרטערס און איבערהויפּט מענטשן, וואָס האָבן ליב געהאַט דעם ביטערן טראָפֿן. עס איז געווען ביליק, מען האָט ווייניק געדאַרפֿט זיך שעמען און געהאַט אַמאָל קרעדיט אויך. נו, וואָס נאָך דאַרף א מענטש, וועלכער גייט באַרג־אַראָפּ?

איך האָב געהאַסט דעם דאָזיקן פּלאַץ און אַזוי האָב איך אויך איצט געוואָלט זיך אַרויסדרייען פֿון דעם דאָזיקן באַזוך.

— א, ניין, ניין, — האָט סווירסקי מיך איבערגעהאַקט, — איר מוזט קומען. אַלע וועלן דאַרטן זיין. מיר גייען דאַרט פֿייערן פּרו־זשאַנסקיס יובילי.

פּרוזשאַנסקי איז געווען א שרייבער א באַשיידענער, אָן א גרויסן נאָמען, אָבער מיט א גרויסער משפּחה, וואָס האָט גע־וואָלט עסן. ער אַליין האָט דאָס אויך געוואָלט. זיין אמתער נאָמען איז געווען לייוואַנסקי. געשטאָמט האָט ער מסתמא פֿון פּרוזשאַן. קיין ניקאַלאַי איז ער אויך ניט געווען. דעם נאָמען האָט ער געקראָגן שוין נאָכדעם ווי ער האָט געהאָט אַנגענומען דעם פּראָוואָסלאַווענעם גלויבן. פֿאַרוואָס דער דאָזיקער באַשיידענער, האַלב־געבילדעטער אָדער גאָרניט געבילדעטער יידל האָט עס געדאַרפֿט פֿאַרלאָזן זיין שטעטל, פֿאַרן קיין פּעטערבורג, זיך אָפּשמדן און אַנהויבן א כרא־נישלייטעראַרישן הונגער, איז געווען א רעטעניש. אָבער אָט האָט ער זיך צוגעשלעפּט צו זיין פֿינף און צוואַנציק יאָריקן יובליי.

איך האָב צוגעשטימט. מען קאָן זיך דאָך ניט אָפזאָגן צו קומען צו דעם יובילייַ פֿון אַ ברודער־שרייבער.

— איר וועט דאָרפֿן איינצאָלן אַ גאַנצן רובל, האָט סווירסקי געזאָגט.

— ניט מער?

— דאָס איז גענוג. עס וועט זיין אַ וועטשערע מיט וויין און וואָדקע, און אַ חוץ דעם וועט דער יובילאָר נאָך באַקומען אַ מתנה.

— אַלץ פֿאָר דעם זעלבן רובל?

— פֿרוזשאַנסקי איז אַ באַשיידענער מענטש. צו וואָס דאַרף ער מער? אַ שוואַרצן ראָק האָט ער, האָב איך אים געקויפֿט אַ פֿאָר נייע הויזן. געדענקט־זשע: אַכט אַ זייגער, ניט שפּעטער.

פֿונקט אַכט בין איך שוין געווען בייַ דאַוויդקאָן.

אייגנטלעך איז דאָס געווען ניט קיין רעסטאָראַן, נאָר אַ טראַקטיר. רעסטאָראַן איז מיט אַ „טשין" העכער. דער גרויסער, געשמאַקלאָז־דעקאָרירטער זאַל מיט פּראָסטע, אַלטע און ציטערנדיקע בענקלעך און אַ גרויסן טיש, איז געווען לייַדיק. אַ הויכער מאַן מיט דיקע קודלעוואָטע האָר און אַ קורץ־געשוירן רונדן בערדל, מיט אַן „אינטעליגענטן" פּענסנע, וואָס האָט באַדעקט ענגע געשוואָלענע אויגן, האָט אַרומגעשפּאַנט אין זאַל. ער איז געווען אָנגעטאָן אין אַ לאָנגן שוואַרצן ראָק, וויי עס פּאָסט וועמען קומט צו פֿייערן אַ יובילייַ פֿון אַ שרייבער. מיך האָט ער אינגאַנצן איגנאָרירט.

ביסלעכווייז איז דער קאָלטער צימער געוואָרן אָנגעפֿילט מיט געסט, אַלץ מער אָדער וויניקער מיט נעמען: שריפֿטשטעלער, שוישפּילער, זינגער אָדער פּאָליטישע פֿיגור־טורע. עס האָט זיך אויך באַוויזן סווירסקי מיט זיין ווייב. ער האָט מיך צוגערופֿן נעענטער צום הויכן מאַן מיט דער פּענסנע, וועלכער איז געקומען דער ערשטער צו פֿייערן דעם יובילייַ.

— איר זייט ניט באַקאַנט? האָט סווירסקי געשריען צו מיר. — דאָס איז אונדזער יובילאָר, פרוזשאַנסקי אליין. איר זעט די הויזן? ווי געפֿעלן אייך די הויזן, וועלכע איך האָב אים געקויפֿט?

די הויזן זיינען אַלעמען געפֿעלן. מען האָט געדריקט פרוזשאַנסקין די האַנט, מען האָט אים געוואונטשן צו פֿייערן זיין הונדערט

און צוויי הונדערט יאָריקן יובילייִ. פּרוזשאַנסקי האָט געשאַקלט מיטן קאָפּ און גאָרנישט געענטפֿערט. ער איז געווען זייער אויפֿגערעגט.

מען האָט זיך געזעצט אַרום דעם לאַנגן טיש — מער קריסטן ווי יידן. און צוריקגערעדט, וואו נעמט מען אין פּעטערבורג אַזוי פֿיל יידן, וועו מען דאַרף זיי שוין אַמאָל האָבן? די קריסטן האָבן זיך פֿאַרזאַמלט ניט נאָר צוליב דעם יובילייִ אַליין; עס איז געווען אַ פֿאַרלאַנג אַרויסצוואוייזן צו די חברים־יידן, אַז זיי זיינען מיט זיי... זיי זיינען טאָקע חברים... זיי זיינען קעגן דעם, וואָס עס איז פֿאַרגעקומען מיט אַ פּאָר וואָכן צוריק אין קישינעוו!...

דאָס וואָס מען האָט געוואוסט פֿון צייטונגען און נאָך מער פֿון דער מינדלעכער פּאָסט, פֿון מענטשן וואָס האָבן געזען און דורכגעמאַכט דעם פּאָגראָם, האָט אויפֿגעריסן דעם געוויסן פֿון דער רוסישער קריסטלעכער אינטעליגענץ. אירע פֿאַרשטייער האָבן דאָ איצט אויסגענוצט די געלעגנהייט אַרויסצוואוייזן זייער מיטגעפֿיל. זיי זיינען געקומען אין דעם מער ווי באַשיידענעם פּלאַץ צו „דאַווידקאָן", וואו אַ יידישער שרייבער האָט געפֿייערט זיין ליטעראַרישן גבורטסטאָג. דאָס האָב איך פֿאַרשטאַנען, כאָטש קיינער האָט ניט געערעדט וועגן דעם. דאָס וואָרט „קישינעוו" איז איבערהויפּט ניט אויסגערעדט געוואָרן.

— וואָס, אייגנטלעך, טוט איר דאָ? — האָט זיך סווירסקי פּלוצלינג אַרויפֿגעוואָרפֿן אויף דעם יובילאַר. — איר דאַרפֿט אַרייַנקומען דער לעצטער און מיר אַלע דאַרפֿן אייך באַגריסן מיט אַפּלאָדיסמענטן. גייט אַרויס און קומט אין אַ פּאָר מינוט ווידער אַריין, אַזוי ווי איר וואָלט פֿריער ניט געווען.

פּרוזשאַנסקי האָט געפֿאָלגט דעם צערעמאָניע־מייסטער. מיר אַלע האָבן געמאַכט דעם אָנשטעל, ווי אַז וואָרטן מיר אויף אים און קאָנען אַן דעם געשעעטן יובילאַר — וואָס האָט זיך, נאָטירלעך, פֿאַרשפּעטיקט — ניט אָנהויבן צו עסן. פּלוצלינג האָבן זיך דערהערט אַפּלאָדיסמענטן — מער, אַלץ מער, אַלץ העכער און שטאַרקער: דאָס האָט זיך געיאָוועט אין זאָל דער „פֿאַרשפּעטיקטער" חשובער בעל־שמחה אַליין.

אַ זייער אַלטער מאַן מיט אַ ווייסער שיטערער ציגן־בערדל און ווארעמע, מידע אויגן, האָט מיט אַ שוואַכער ציטערנדיקער שטים אָנגעהויבן לייענען דעם „יובילַיי־אַדרעס". אַזוי האָט מען זיך דעמאָלט געפֿירט: דער עלטסטער שרייבער דאַרף באַגריסן דעם בעל־שמחה מיט אַ ספּעציעלער יובילַיי־רעדע, וואָס איז צוגעגרייט פֿון פֿריער, געשריבן אויף אַ וויסן בוידן פּאַפּיר, אַרײַנגעלייגט אין אַ שיינעם קאַרטאָן־דעקל. דער אַלטער מאַן האָט געלייענט, שטייענדיק פּנים אל פּנים צום יובילָאַר. איך האָב שטילערהייט געפֿרעגט ווער ער איז און מען האָט מיר דערקלערט, אַז דער מאַן איז דאָניאיל לוקיטש מאַרדאָווצעוו.

איך האָב וויייט אויפֿגעריסן די אויגן. איך בין געווען זיכער, אַז מאַרדאָווצעוו איז שוין לאָנג טויט. זיינע הארציקע ראָמאַנען און דערציילונגען, פֿול מיט ליבע צו מענטשן, פֿול מיט סימפּאַטיע צו יידן און באַזונדערס צו דעם יידישן אַרבעטער, דעם אַרעמאַן, האָב איך געלייענט נאָך אין מיינע גאָר גרינע ביאַליסטאָקער יאָרן. און אַט שטייט ער דאָ פֿאַר מיר אין „דאָווידקאָס" עס־צימער, זאָגט צו דעם יובילָאַר, אַ געווען זעענעם יידישן אַרבעטער, אַ קאָווּאַל, דוכט זיך:

— איר האָט הויך געהאַלטן די פֿאָן די אַלע פֿינף און צוואַנציק יאָר...

פֿרוושאָנסקי, ווי איך פֿאַרשטיי, האָט קיין פֿאָן ניט געהאַלטן. ער האָט פּשוט געהונגערט. אָבער אַזוי האָט זיך שוין דעמאָלט געפֿירט אויף אַלע ליטעראַרישע יובילייען: דער יובילָאַר האָט געדאַרפֿט „הויך האַלטן די פֿאָן", דאָס הייסט, „געקעמפֿט פֿאַר דעם אידעאַל". פֿרוושאָנסקי האָט זיך אויפֿמערקזאָם צוגעהערט צו דעם אָדרעס און מסתּמא געטראַכט ביי זיך: „ווער ווייסט, אפֿשר האָב איך טאַקע געהאַלטן די פֿאָן? וועל איך זי שוין האַלטן וויייטער".

— וואָלינסקי! מיר בעטן וואָלינסקין צו זאָגן אַ פּאָר וועלטער!

— האָט מען אָנגעהויבן שרייען פֿון אַלע זייטן.

איך האָב געקוקט אויף וואָלינסקין, מיט וועמען איך בין דעמאָלט נאָך וויניק געווען באַקאַנט. איך האָב ניט געוואוסט, ווער ער איז: אַ שרייבער, אַ קריטיקער, אַ קענער פֿון דער רוסישער

ליטעראטור, אן אויסגעצייכנטער רעדנער, א געלערנטער. ער האט געווויס געקאנט ווערן איינער פון די בעסטע אדוואקאטן פון רוסלאנד, ווען ער וואלט נאר געוואלט אויסנוצן זיין דיפלאם. ער איז געווען א ייד, געבוירן אין בעלאיא צערקאוו, וואלין — דערפאר האט ער זיך אנגערופן וואלינסקי, אקים לוואויטש. זיין אמתער נאמען איז געווען חיים פלעקסער. אפיציעל האט ער זיך קיינמאל ניט אפגעריסן פון יידנטום, איז געבליבן א ייד, אבער אלע זיינע געדאנקען, זיין גרויסן טאלאנט, זיין שארפן אינערלעכן קוק, זיין פילאזאפישן מוח האט ער אוועקגעגעבן ניט דער יידישער, נאר דער קריסטלעכער וועלט. ער האט געשריבן וועגן די רוסישע קריטיקער, אנהויבנדיק מיט בעלינסקין, אז זיי טויגן ניט, זיי זיינען ניט געווען קיין עכטע קריטיקער, ווייל זיי האבן זיך מער אינטערעסירט מיט בירגערלעכער פרייהייט פון רוסלאנד, איידער מיט קונסט... ער האט געשריבן וועגן דאסטאיעווסקין א קלוגע, גרינדלעכע אויספארשונג. ער האט זיך אויסגעלערנט די איטאליעניש שפראך, כדי צו קענען לייענען די שריפטן פון דעם גרויסן מאלער לעאנארדא־דא־ווינטשי אין זיין אייגענער שפראך. ער האט זיך אריינגעווארפן אין א גאר נייער ספערע, וואס איז אים געווען אינגאנצן פרעמד, אזוי פרעמד ווי עס קען נאר זיין: באלעט! ווידער האט ער שטודירט, געפארשט, געגריבלט זיך. ער האט אנגעהויבן שרייבן קריטישע ארטיקלען וועגן באלעט. פראפער, דער ארויסגעבער פון „בירזשעוויא וויעדאמאסטי", האט אים איינגעלאדן צו דרוקן באלעט־רעצענזיעס אין זיין צייטונג. „צו וואס דארפט איר דאס? וער לייענט איבערהויפט קריטיקן וועגן באלעט?" — האט מען ארגומענטירט מיט פראפערן. דער קלוגער, דערפארענער צייטונגסמאן האט געענטפערט:

— אמת, קריטיקן איבער באלעט לייענט קיינער ניט, אבער וואלינסקיס קריטיקן לייענט יעדער איינער: אזוי קאמיש זיינען זיי. מען דארף גארנישט פארשטיין. איך אליין לייען זיינע ארטיקלען און האב א גרויסע הנאה פון זיי, ווי זאל איך אייך זאגן, צו דעם, — האט ער געענדיקט מיט זיין טשיקאווען רוסיש.

אבער וואלינסקי אליין איז געווען זייער ערנסט אין זיין ארבעט,

ווי ער איז דאָס שטענדיק געווען אין אַלצדינג, וואָס ער האָט געטאָן. זיין פּנים איז געווען אַריגינעל און אויסדרוקספֿול. שטענדיק גלאָט אָפּגעגאָלט, אָן וואָנצעס און אָן א באָרד, איז ער געווען ענ־לעך צו א קאָטוילישן גלח פֿון אַלטע צייטן ערגעץ אין שפּאַניע, אַדער איטאַליע. זיינע באַקן זיינען געווען איינגעפֿאַלן, דער נער־וועזער מויל, די דינע ליפּן שיין פֿארמירט, די גרויע, קלוגע און אויסערלעך ניט־פֿריינדלעכע אויגן האָבן געקאָנט שפּריצן מיט פֿייער אין דעם מאָמענט, וועז זיין וואונדערלעכער טאַלאַנט צו רעדן האָט אים אַוועקגעטראָגן וויט פֿון דער זינדיקער וועלט אונדזערער. איך האָב אים קיינמאָל ניט געזען אַנדערש ווי אין א לאַנגן ציכטיקן אָקוראָט זיצנדיקן שווארצן רעק מיט א שווארצן ברייטן שניפּס, וואָס האָט באַדעקט זיין שמאָלע ברוסט און אים געמאַכט נאָך מער ענלעך צו א גלח. איך האָב אים קיינמאָל ניט געזען קיין ניט גלאָט אָפּגעגאָלטן. ער פֿלעגט זאָגן:

— איך קאָן ניט שרייבן קיין ניט־אָפּגעגאָלטער. די געדאַנקען קומען אַרויס אויך ניט־אָפּגעגאָלטע.

ער האָט געלעבט אייגזאָם, האָט קיינמאָל ניט דערמאָנט זיין ווייב, מיט וועלכער ער איז זיך צעגאַנגען מיט א סך יאָרן צוריק, וועז ער איז נאָך געווען א יונגערמאַן. ער האָט געהאָט א טאָכטער, מערי, וועגן וועלכער ער האָט אויך וויניק גערעדט. איינמאָל, אין מאָסקווע, האָט ער מיך באַקאַנט געמאַכט מיט איר: אַן איבער־דער־וואַקסענע מיידל, וואָס האָט אויסגעזען ווי א לערערקע. ער האָט ניט געהאָט קיין פֿרייַנד, קיין קרובים. ער איז געבליבן אַרעם זיין גאַנצן לעבן און פֿלעגט זאָגן מיט א געפֿיל פֿון שטאָלץ:

— מיין אַרעמקייט איז פֿון גאָט.

א זייער שטאָלצער מענטש איז ער געווען.

ווי געווינלעך, איידער ער פֿלעגט אַרויסקומען מיט א וואָרט, האָט וואָלינסקי זיך איצט אויך געלאָזט בעטן. ער האָט ליב געהאָט כבוד, כאָטש ער האָט געמאַכט דעם אָנשטעל, אַז ער איז גלייכגילטיק צו דעם. „וואָס מיינט כבוד?" — האָט ער געקוועטשט מיט די פּלייצעס, ניט מער ווי יאָגעניש נאָך א מיראָזש — אַן אי־בעריקע און פּוסטע זאַך פֿאַר לייכטזיניקע נשמות, פֿאַר פּוסטע

מענטשן, ווי דאָס זיינען, למשל, די שוישפּילער מיט זייערע „באָר־
ווען" פּנימער — דאָס דאָזיקע ווערטל פֿון דעם שרייבער קופּרין
האָט וואָלינסקי ליב געהאַט צו דערמאָנען.

— וואָלינסקי! מיר בעטן וואָלינסקין רעדן! — האָט מען
אַלץ העכער געשריען, און ער האָט נאָך אַלץ געשוויגן און גע־
מאַכט זיך טויב. באָריס בורדעס, דער שוין לאָנג אָפּגעשמדטער
ייד, אַ גרויסער פֿאַרערער פֿון וואָלינסקין, איז צוגעקומען צו אים.
בורדעס האָט ניט דורכגעלאָזט קיין איין פֿאַרזאַמלונג, קיין איין
געלעגנהייט צו רייבן זיך צווישן מענטשן, הערן זייערע שטימען,
הערן זיין אייגענע שטימע, דיסקוטירן, קאָכן זיך... עס האָט אים
וווניק אינטערעסירט דאָס עסן און נאָך ווינציקער דאָס טרינקען.
וואָס ער האָט געזוכט — איז צו אָנשיפֿורן זיך מיט רייד, מיט
מענטשלעכע געדאַנקען, מיט דעם אַלטעגלעכן שטראָם פֿון לעבן,
וועלכער איז געפֿלאָסן פֿאַרביי אים און וועלכן ער, וואָס האָט זיך
אַליין געמאַכט פֿאַר אַ פֿרעמדן און „אַרויסגעוואָרפֿענעם", האָט
ניט געקאָנט כאַפּן.

— מיר אַלע דורשטן צו הערן אייער אינספּירירט וואָרט,
אַקים לוואָוויטש, — האָט ער געזאָגט צו וואָלינסקין אין זיין גע־
ווינלעכער איבערגעטריבענער, ליגנערישער און פֿאַרט אויפֿריכ־
טיקער שפּראַך.

וואָלינסקי האָט זיך אויפֿגעהויבן. בורדעס האָט אָנגעהויבן
קלאַפּן מיט אַ מעסער אויף אַ גלאָז. ס׳איז געוואָרן שטיל.

פֿערציק יאָר זיינען אַוועק און איך געדענק נאָך היינט די טיף
פּאַטעטישע, האַרץ־דורכשטעכנדיקע רעדע, וועלכע חיים פֿלעקסער־
וואָלינסקי האָט אַרויסגעריסן יענעם אָוונט פֿון זיין נשמה. זיכער
האָט ער זיך ניט צוגעגרייט צו איר. ס׳איז געווען אַ וואונדער־
לעכע אימפּראָוויזאַציע און אויסגעשריי, אַ ווערטערלעכער געזאָנג
אָן מוזיק, — די טרויער־מוזיק איז געווען באַהאַלטן הינטער די
ווערטער, צווישן און איבער די ווערטער. נאָך היינט־צו־טאָג זע
איך אין מיין זכרון זיין גלחישן פּנים, וועלכער איז פֿלוצים גע־
וואָרן נאָך מער בלייך, זיינע העל־גרויע אויגן, וועלכע האָבן גע־
פֿלאַמט מיט אַ מאַדנעם געמיש פֿון ווייטאָג, ליבע און האַס.

ער האָט ניט געדאַרפט וועגן דעם יובילייַ און דעם באַשיידענעם בעל־שמחה, פֿון וועלכן מיר אַלע האָבן זיך געסטאַרעט צו שאַפֿן עפּעס אַ פּיגור. ער האָט אים באַזייטיקט. ער האָט געדאַרפט וועגן דעם קישינעווער פּאַגראָם, כאָטש ער האָט קיין אײַן מאָל נישט דער־מאָנט דאָס בלוטיקע וואָרט „קישינעוו.“ אָבער יעדער איינער האָט פֿאַרשטאַנען וואָס ער מיינט.

„איך וויל אייך דערמאָנען — האָט אַנגעהויבן וואָלינסקי, — אַן אַ סצענע פֿון דאָסטאָיעווסקיס ראָמאַן „אידיאָט.“ וועלכער האָט איצט אין אונדזערע טעג וויידער אויפֿגעלעבט אין אַ נייער פֿאָרם. איר געדענקט, אַז דער העלד פֿון בוך, פֿירשט מישקין, דער „אידיאָט,“ האָט זיך „פֿאַרברודערט“ מיט דעם ווילדן סוחרס זון פֿאַרפֿאַן ראָגאָזשין. זיי ביידע זיינען פֿאַרליבט אין איין דער זעלבער פֿרוי, אין דער שיינער נאַסטאַסיאַ פֿיליפּאָוונאַ, אָבער זיי בלייבן פֿרײַנד, ברידער. אין אַ טונקעלעןווינקל אויף די טרעפּ דערזעט פּלוצים מישקין אַ האָנט מיט אַ מעסער, וואָס איז אויפֿגעהויבן איבער זיין קאָפּ. ער דערקענט זיין „ברודער“ און אין דער זעלביקער צייט זיין שונא ראָגאָזשין. „פֿאַרפֿאַלן! ניע וועריו“ (איך גלויב ניט), שרייט אויס מישקין. דאָס הייסט ער זעט דעם מעסער, ער דערקענט אויך דעם מערדער, אָבער ער גלויבט פֿאַרט ניט; ער גלויבט זיינע אויגן ניט, און וויל ניט גלויבן.

דער דאָזיקער אויסגעשרייַ מאַכט ראָגאָזשינען קומען צו זיך. דער מעסער פֿאַלט אַרויס פֿון זיין האָנט און ער אַנטלויפֿט. מישקין, ערשטערט פֿון דער אויפֿרעגונג, קריגט אַן אַטאַקע פֿון עפּילעפּסיע און פֿאַלט אַנידער אין קאָנוואולסיעס.“

בלייך, ווייס אין פּנים איז געשטאַנען וואָלינסקי לעבן דעם טיש. אַלע אויגן זיינען געווען געווענדעט צו אים. שטיל, שטיל איז געווען אין דעם גרויסן דאָוידקאָס עס־צימער, וועלכער איז וויניקער פֿון אַלץ געווען צוגעווויינט צו שטילקייט. דער רעדנער האָט געקוקט פֿאַר זיך אין דער לופֿטן און האָט אונדז ניט געזען — אין דעם בין איך זיכער. ער האָט אָבער יאָ געזען: — אַ טונקעלע טרעפּ, אַ האָנט, וואָס האַלט אַ מעסער איבער אַן אומשולדיקן, הילפֿלאָזן מענטשן... און וויטער האָט ער גערעדט און פֿאַרענדיקט:

„אין די טעג ווען די האַנט מיט דעם מעסער האָט זיך ווידער אויפגעהויבן, שריי איך אַרויס אינאיינעם מיט דעם העלד פון דאָס־טאָיעווסקיס בוך און אינאיינעם מיט מיינע ברידער און שוועסטער: „פּאַרפֿען! איך גלויב ניט!"

ער האָט זיך אַנידערגעזעצט. א שטורם פון אַפּלאָדיסמענטן האָט אויסגעבראָכן אין צימער. און דאָ האָט פּאַסירט א וואונדערלעכע זאַך, דער שרייבער אַלעקסעי בודישטשעוו, א קריסט און א מיט־אַרבעטער פון דער אַנטיסעמיטישער צייטונג „נאַוואָיע וורעמיא," איז פלוצים אַרונטערגעפאַלן אויף דער ערד אין אַן אָנפאַל פון היס־טעריש געווײן. מיט אים האָט פּאַסירט דאָס וואָס, ווי וואַלינסקי האָט נאָר וואָס דערציילט, איז פאַרגעקומען מיט דאָסטאָיעווסקיס מישקין. בודישטשעוו האָט היסטעריש געווײנט איבער דעם גרויזאַמען שיקזאַל פון די קישינעווער יידן. מאַכטלאָז האָט ער געשלאָגן מיט זײַן פאַרקריפּלטער האַנט אויף דער פאַדלאָגע, אַזוי ווי ער וואָלט באַשטראָפט עמעצן, באשטראָפט דעם מענטשן מיט דעם אויפגעהויבענעם מעסער. זײַן ווײַב, אויך א גוטהאַרציקע קריסטין, האָט זיך געווארפן צו אים, אַנגעהויבן רעדן צו אים שטילערהייט, און אין אירע אויגן האָבן זיך אויך באַווײַזן טרערן. טרערן זײַנען געווען אין די אויגן פון א סך אַנדערע געסט. בורדעס האָט געקוקט אויף וואַלינסקין א דערשלאָגענער, א נערוועז־אויפגערעגטער א צעמיש־טער...

מענטשן האָבן זיך געשטופט ארום וואַלינסקין, געריבן צו אים, געדריקט אים די האַנט. ער איז געזעסן בלייך, צעטרייסלט פון זײַנע אייגענע ווערטער און גארנישט געענטפֿערט. קיין וואָרט האָט ער מער ניט אַרויסגערעדט דעם גאַנצן אָוונט. ער איז פלוצים געוואָרן א פרעמדער צווישן פרעמדע...

אויף מאַרגן האָט מען אומעטום ציטירט וואַלינסקיס ווערטער, און נאָך לאַנג, לאַנג האָט פעטערבורג ניט געקאָנט פאַרגעסן וואָס עס האָט פאַסירט אין דעם דריט־קלאַסיקן רעסטאָראַן „דאָווידקא".

די גרויסע, שטאַרקע פערזענלעכקייט פון וואַלינסקין, זײַן לעבן, זײַן ארבעט, דעם פלאַץ וועלכן ער פאַרנעמט אין דער רוסישער ליטעראַטור און רוסישן קולטור־לעבן, האָבן מיך געמאַכט צו טראַכטן:

אַט איז אַ מענטש, וואָס איז שוין האַלב דורכגעאַנגען דעם זעלבן וועג, אויף וועלכן איך הויב אָן צו גיין. ער איז מיט צוואַנציק יאָר עלטער פֿון מיר, און דאָס גיט מיר די מעגלעכקייט צו זען, מיין אייגענע צוקונפֿט, אויב זי וועט מיר גלינגען. ער איז פֿאַרבליבן אַ ייד. כאָטש ער רופֿט זיך איצט „אָקים" און ניט חיים, זיין וואַלינער האַרץ ציטערט און שרייט פֿון וויטיק, ווען ער הערט וועגן יידישע לייַדן. ער פּראָטעסטירט מיט פֿלאַמנדיקע וועלטער, וועלכע מאַכן צו וויינען אַפֿילו פֿרעמדע, קריסטן; אָבער דאָס איז אַלץ וואָס ער, דער זון פֿון זיין פֿאָלק, גיט דעם פֿאָלק: זיין מיטלייד, ניט זיין אַרבעט; זיין האַרץ, ניט זיין מוח. דעם שטאַרקן מוח זיינעם, זיינע גרויסע פֿעאיקייטן, זיין באַלעזנקייט, די קולטור, וואָס ער האָט אָנגענומען אין זיך דורך יאָרן פֿון זייער שוועריקער אַרבעט, זיינע קינסטלערישע חלומות און דערגרייכונגען, זיינע ערפֿאָלגן און זיינע צילן, — דאָס אַלץ שענקט ער אַוועק אַ פֿרעמדן פֿאָלק, פֿרעמדע מענטשן, אַ פֿרעמדער ציוויליזאַציע. ווי אַ זייטיקער שטייט ער ביים שוועל פֿון זיין אייגענער הויז, און ווען עס הערט זיך פֿון אינעווייניק אַ געשריי, קוקט ער אַריין דורכן פֿענצטער און זיפֿצט מיט. די איבעריקע צייט אַבער קימערט ער זיך גאָר ווייניק וועגן דעם וואָס עס טוט זיך אין דעם הויז.

אָבער צוריקגעריסן שאַפֿט ער דאָך און אַרבעט אויף דעם גרויסן, שיינעם געביט פֿון קונסט, פֿון קולטור. בלויז פֿאַר דער רוסישער גרויסער קולטור? מאַכט עס דען אַן אונטערשיד פֿאַר וועמעס טובה מען אַרבעט, אַבי די שיינע אַרבעט איז געטאָן? די ביכער, וועלכע ער שרייבט, די פֿאַרשונגען, וועלכע ער פֿירט אויס, זיינען אַנגעשריבן אויף רוסיש, געדרוקט אין דער רוסישער שפּראַך, אָבער זיי זיינען דאָך אינטערנאַציאָנאַל, זיי געהערן ניט בלויז צו אַ באַשטימטן אָרט אויף דער ערד. הייסט עס, איז דאָך וואָלינסקי געריכט? ווען ער מאַכט רייכער מיט זיין אַרבעט דאָס רוסישע וואָרט, מאַכט ער אויך רייכער, אויב נאָר זיין וואָרט האָט אַ וועלט, אויך אַנדערע קולטורן. איז דאָס ניט אַ וועג פֿאַר דעם שאַפֿנדיקן מענטשן, וואָס וויל, אָבער קאָן זיך ניט אַריינפּאַסן אין די ראַמען פֿון זיין אייגענער נאַציאָנאַליטעט?

אט די געדאנקען, וועלכע איך לייג דא אויס, זיינען מער אדער ווייניקער קלאר פאר מיר איצט, ווען איך קאן צוריקקוקן און קאן האבן א געווויסע פערספעקטיוו. אבער דעמאלט, אין די ווייטע טעג פון מיין גרינער יוגנט, איז דאס געווען אנדערש. דאס פראבלעם: „א ייד אין דער רוסישער ליטעראטור," איז געווען א נאר וואס אויפ־געקומענע, און שמערצלעך נאענט צו מיר פערזענלעך. די גרויסע אומרו, דער טיף־אינערלעכער צווייפל, וואס האט מיך געגריזשעט פון דעם ערשטן מאמענט, ווען איך האב געזומען די פען אין האנט, האט מיך קיינמאל ניט פארלאזן. איך האב ניט געוואלט זיך מודה זיין אין דעם; איך האב געפרואווט מאכן אן אנשטעל, אז דאס פראבלעם עקזיסטירט איבערהויפט ניט. זעען דען מיינע יידישע אויגן אנדערש ווי ניט־יידישע? הערן דען מיינע יידישע אויערן פארשידן פון דעם ווי די ארומיקע וועלט קלינגט פאר ניט־יידישע אויערן? דאס קאן דאך ניט זיין. דעם רעזולטאט פון מיינע בעאב־אכטונגען באפעסטיק איך אויף רוסיש, ווייל איך קען קיין אנדער שפראך ניט, ווייל דאס איז מיין שפראך. וואס קאן זיין שלעכט אדער פאלש אין דעם הויכן רוסישן וואלד? אדער איז דאס רוסישע וואלד אזוי טיף פארבונדן מיט דער רוסישער רעליגיע? זיינען שפראך און רעליגיע באמת איין צוזאמענגעוואקסענע גייסטיקע זאך?

אבער וואס ווייטער אלץ אפטער האב איך זיך געשטעלט די דאזיקע פראגען. נייַן — ניט געשטעלט האב איך זיך זיי: זיי זיינען אליין געקומען און געשטעלט זיך צווישן מיר און מיין שרייבן און ניט געוואלט פארשווינדן אן אן אנטשיידנדען פאזיטיוון ענטפער. אבער וואס פאר אן ענטפער האב איך זיך געקאנט געבן? און אויב טיף, גאנץ טיף האב איך שוין יא געפילט דעם ריכטיקן ענטפער, האב איך דאך מורא געהאט אים צו אנערקענען, ווייל דאס וואלט געמיינט ברעכן, ענדערן מיין גאנצן לעבן, און אויף דעם בין איך דעמאלט נאך ניט געווען גרייט. איך האב דאס געטון מיט א פאר יאר שפעטער.

שפעטער איז מיר אויך קלארער געוואָרן דער וועג אויף וועלכן וואלינסקי איז געגאנגען און דאס האט געהאט א גרויסע ווירקונג אויף מיר. אזוי ווי אין א צויבער־שפיגל האב איך געקאנט זען

אין זיין לעבן די מעגלעכע צוקונפט פון מיין לעבן. ער אליין האט ניט געהאט פאר זיך אזא שפיגל, ווייל ער איז געווען צווישן די פיאנערן, די ערשטע יידישע יונגעלייט, וואס זיינען אריבערגעשפרונגען די געטא־וואנט, באוואפנט מיט טאלאנט און בילדונג, מיט שראך־קענטעניש און זיך ארייגעווארפן אין דער רוסישער ליטעראטור. אזעלכע פאלן זיינען ניט געווען ניי אין דייטשלאנד, אין פראנקרייך, אין ענגלאנד; זיי זיינען אבער געווען ניי אין רוסלאנד. וואלינסקי האט געהערט צום ערשטן דור. איך און מיינע קאלעגן — צום צווייטן.

מיט יארן שפעטער האב איך פארשטאנען, אז אויך ער, דער „פיאנער", דער ערשטער, וועלכער איז אוועק אויף דעם יידישן אפרעמדער ליטעראטור־וועג, האט געטראגן אין הארצן פונקט די זעלבע פיינלעכע געדאנקן, וואס האבן געפיניקט מיך. ער האט קיינמאל ניט געערדט וועגן דעם, אבער דער „צווייפל" איז געזעסן אין זיין קינסטלערישן געוויסן. ער האט געפרואווט באווייזן דער וועלט, און נאך מער זיך אליין, אז דער ייד אין א פרעמדער ליטעראטור איז פונקט אזוי שטארק און פונקט אזוי אין פלאץ, ווי עס איז דער ניט־ייד.

זייענדיק נאך גאר א יונגערמאן, האט ער אנגעהויבן זיך פאר־מעסטן אין שרייבן מיט דעם רוסישן שריפטשטעלער מערזשקאווסקי, וועלכער איז דעמאלט אויך געווען אין אנהויב פון זיין קאריערע. ווי ווייט דאס איז מעגלעך אפצומעסטן, זיינען ביידע, דער ייד און דער ניט־ייד, געווען גלייך שטארק, גלייך טאלאנטירט. וואלינסקי איז אפשר געווען שטארקער, מיט מער טעמפעראמענט, מיט מער פייער. מערזשקאווסקי האט געשאפן א זעלטן געלונגענעם בוך וועגן דאסטאיעווסקין און טאלסטאי. מיט א דערפרישט אויג האט דער לעזער אנגעהויבן צו קוקן אויף די צוויי גייסטיקע ריזן, די גרונט־זיילן פון רוסישן געדאנק.

מיט קיין איין ווארט האט זיך וואלינסקי ניט אפגערופן אויף מערזשקאווסקיס ארבעט. זיכער האט ער דאס געליינט, אבער ער האט געמאכט דעם אנשטעל, אז ער וויסט פון דעם ניט; אזוי וויט וויס ער ניט, אז ער האט זיך אוועקגעזעצט שרייבן א בוך וועגן...

דאָסטאָיעווסקין: עס איז דאָך צייט, אַז רוסלאַנד, אַז די וועלט זאָל וויסן וער וואָס דאָסטאָיעווסקי איז טאַקע געווען. אויב קיינער פון די קריסטלעכע שרייבער טוט עס ניט, (?) מוז ער דער ייד, חיים פּלעקסער, פּאַרקאַטשען די אַרבעל און זיך אַ נעם טאָן צו דער אַרבעט!

אַ צייט שפּעטער איז ערשינען זיין בוך וועגן דאָסטאָיעווסקין: „קניגא וועליקאַווא גניעווא" — „דאָס בוך פון גרויסן צאָרן." אַ שיין בוך, אַ גרינדלעכע קלוגע, זייער ערלעכע אויספּאָרשונג. קיין פּוראַר האָט עס ניט געמאַכט. די קריסטן מערעזשקאָווסקי און וואַסילי ראָזאַנאָוו האָבן פּאַרשטאַנען דאָסטאָיעווסקין בעסער.

דאָס זעלבע האָט זיך אָפּגעשפּילט אַרום אַן אַנדער גרויסן נאָמען: דעם איטאַליענישן געניאַלן מאָלער פון זעכצנטן יאָרהונדערט, לעאָנאַרדאָ דא־וינטשי. מערעזשקאָווסקי האָט אָנגעשריבן וועגן אים אַ זייער אינטערעסאַנט בוך, וואָס לייענט זיך ווי יעדער הינרייסנדער ראָמאַן און אין דער זעלבער צייט פול מיט חכמה, מיט טאָלאַנטפולע איינפאַלן — אַ שטיק אויפגעלעבטע געשיכטע.

ווידער האָט זיך וואָלינסקי געמאַכט בלינד און טויב און איז אוועק קיין איטאַליע שרייבן וועגן... לעאָנאַרדאָ דא־וינטשי. די איטאַליענישע רעגירונג האָט אים באַלוינט מיט דעם טיטול „בירגער פון שטאָט מילאַן". שווער האָט ער דאָרטן געאַרבעט, כדי אַריבערצושפּרינגען מערעזקאָווסקין דעם קריסט, וועמענס ווערק „ער האָט ניט גענייענט"...

האָט ער אים טאַקע אַריבערגעיאָגט?

איצט וועט דער פּאַרהאָנג איז געפּאַלן און ביידע זיינען שוין טויט, אי וואָלינסקי, אי מערעזשקאָווסקי, איז מעגלעך אונטערצוציען די לעצטע שורה: ניין, דעם יידן, מיט אַלע זיינע גרויסע פּאַיקייטן, מיט זיין זעלטענער באַגאַבונג, ענערגיע, אַרבעטס־לוסט און טעמפּעראַמענט, איז ניט געלונגען צו מאַכן זיך אַזוי היימיש אין רוסלאַנד, ווי עס האָט זיך געמאַכט דער ניט־ייד מיט וויניקער אַנשטרענגונג. אינעווייניק אין זיין אַסקעטישן האַרצן האָט וואָלינסקי דאָס שוין פּאַרשטאַנען און צום סוף פון זיין קאַריערע זיך אָפּגעוועגדט פון דאָסטאָיעווסקין, פון דא־וינטשין, פון דעם פּאַרלאַנג צו רעדאַקטירן אַ זשורנאַל, ווי ער האָט דאָס געטון מיט זיין „סעווערני וועסט־

ניק"; ער האָט זיך באַלד אויך באַפרייט פֿון דעם ראָמאַנטישן כישוף פֿון באַלעט און צוגעטרייעט זיך צו דעם טעאַטער „הבימה", וואָס האָט זיך געגרינדעט נאָך דער באַלשעוויסטישער איבערקערעניש. מערעזשקאָווסקי האָט צו דער צייט אין פּאַריז, אַ האַלב־הונגעריקער עמיגראַנט, געשריבן אַ בוך „קריסטוס דער אומבאַקאַנטער."

אַזוי זיינען זיך ענדלעך צעגאַנגען זייערע וועגן. דער קאַמף „וואָס האָט געדויערט צענדליקער יאָרן, איז געווען פֿאַרענדיקט. זאָל איך זיין האַרט און זאָגן אַז וואַלינסקי האָט פֿאַרלאָרן דעם קאַמף? האַלב פֿאַרלאָרן האָט ער זיכער. צווישן אים און דער רוסישער קונסט איז געשטאַנען אַ הויכע וואַנט: די מיסטעריע פֿון אַ פֿרעמדער רעליגיע, פֿון אַן אַנדער שפּראַך און קולטור.

ווען מען וויל אַריבערשפרינגען, אַריבערפֿליען אַזאַ וואַנט, פֿאַלט מען אַראָפּ — ווי דער העלד פֿון דער גריכישער לעגענדע איקאַר מיט צעבראָכענע פֿליגלען. אָבער דאָס פֿאַרשטייט מען ערשט דערמאָלט, ווען מען ליגט שוין אויף דער ערד...

קאַפּיטל דרייַצן

ווינטער־צייט האָב איך געבעטן אַרום צוואַנציק פֿון מיינע פֿרײַנד צו קומען אין דעם פּאָפּולערן רעסטאָראַן „וויענאָ" (וויען); איך דאַרף זיי עפּעס זאָגן.

זיי זײַנען געקומען. אַלע יונג, געביל̈דעט, גוט ערצויגן, אינטע־ל̈יגענט און באַגאַבט, יעדער אויף זײַן געביט. דער גרעסטער טײל̈ זײַנען געווען שרײַבער און דיכטער. אָבער עס איז אויך געקומען דער באַגאַבטער טעאַטער־אונטערנעמער און שוישפּיל̈ער פּאָוועל̈ גאַי־דעבוראָוו (וואָס האָט אויפֿגעפֿירט פֿון דאָס ניי מיין דורכגעפֿאַל̈ענע דראַמע „די שטימע פֿון בל̈וט") זײַן ווײַב, די שוישפּיל̈ערין סקאַרס־קאַיאַ, קאַמיסאַזשעווסקאַיאַס שוועסטער; די שוישפּיל̈ערין פֿון קייזער־ל̈עכן טעאַטער און די ווײַב פֿון דעם טעאַטער־רעזשיסער, מוסינא אָזאַראָווסקאַיאַ; די באַוואוסטע שוועדישע שוישפּיל̈ערין, באַראָנעסע איקסקול̈; אַ יונגער מוזיקער, אַ מאָל̈ער...

פֿון דער ל̈יטעראַרישער וועל̈ט זײַנען געווען: פֿרוי טעפּי, די יונגע חנוודיקע הומאָריסטישע שרײַבערין, די שוועסטער פֿון דער פֿריצייטיק פֿאַרשטאָרבענער דיכטערין מיראַ ל̈אָכוויצקאַיאַ; ל̈ודמיל̈אַ ווילקינאַ, די ווײַב פֿון דעם באַוואוסטן יידיש־רוסישן דיכטער ניקאַ־ל̈אַי מינסקי, אַליין אויך אַ דיכטערין, של̈אָנק, אָנציענד, על̈עגאַנט, מיט טרויעריק־וואַנדערנדע אויגן; סערגעי מאַקאָווסקי, דער זון פֿון דעם זייער באַגאַבטן מאָל̈ער, אַ יונגער דיכטער, קריטיקער, קענער פֿון מאָל̈ערײַ, — הויך, דאַר, שטענדיק על̈עגאַנט אָנגעטאָן, מיט אַריסטאָקראַטישע מאניערן און אייז־קאַל̈טע עגאָאיסטישע אויגן. ער האָט טיף געהאַסט זײַן פֿאָטער און גאָר ווייניק געהאַל̈טן פֿון זײַן „פֿאָל̈שער", אָבוואָהל̈ עפֿעקטפֿול̈ער מאָל̈ערײַ.

(באמערקונג: ניט לאנג צוריק האב איך אויף בראדווי, אויף דער טשיקאוער אויסשטעלונג פון ריפלים „בעליוו איט אר נאט", דערזען דאס זעלבע בילד פון מאקאווסקיס פאטער, „א רוסישע חתונה", וועלכע איך האב אזוי אפט געזען אין זיין וואוינונג אין פעטערבורג. וואס אזוינס בעליוו־איט־ער־נאט׳ישעס מר. ריפלי האט געפונען אין דעם בילד, קאן איך ניט פארשטיין).

עס איז אויך געקומען מיין נייער גאר יונגער פרײַנד, דער דיכטער לעאניד סעמיאנאוו, דער זון פון א וויכטיקן מיטגליד פון גאסודארסטוועני סאוועט" (מלוכה ראט) און דער איניקל פון דעם אלמעכטיקן סאבלער, דעם „פראקוראר פון הייליקן סינאד", די וויכטיקסטע פיגור אין דער העכסטער פארוואלטונג פון דער פראוואסלאוונער קירך.

סעמיאנאוו איז נאך געווען א סטודענט. דער בלויער מונדיר מיט דעם הויכן קאלנער האט זייער געפאסט צו זיינע גויאישע בלאנדע האר און פארחלומטע אויגן.

צוזאמען מיט אים איז געקומען א צווייטער לעאניד, גאברי־לאוויטש, א שוועסטער־קינד פון דעם באוואוסטן פיאנא־שפילער אסיפ גאברילאוויטש. לעאניד איז געווען א פעאיקער זשורנאליסט, א געלערנטער, געשריבן אויך לידער. איך האב אים זייער ליב געהאט.

נאך א יונגער דיכטער איז געווען מיט אונדז — סערגיי רא־פאלאוויטש, א קרוב פון דער באוואוסטער יידישער משפחה פאליא־קאוו. ער האט אויך געשריבן לידער — און ווער, חוץ מיר, האט עס דעמאלט נישט געטון?

א חוץ מיר און מיין נייעם קאזין, ארקאדי רומאנאוו, וועלכער האט חתונה געהאט מיט מיין קוזינע, דער פיאניסטין זשענייע שטעמ־בער, זיינען אלע איבעריקע געווען קריסטן, אדער האלבע קריסטן, אדער פערטל קריסטן. אין די טעג איז אזא פארשידנארטיקע פאר־זאמלונג פון יידן, קריסטן און געשמדטע געווען א גאנץ געווײַנלעכע זאך און קיינער האט זיך ניט געקימערט וועגן דעם.

צו וואס־זשע האב איך זיי אלע פארזאמלט? וואס אזוינס האב איך זיי געזאגט?

לאמיר אלע יונגע קינסטלער אויף דעם געביט פון ליטעראַ־
טור, טעאַטער, מוזיק, מאָלעריי. לאמיר, האָב איך פאַרגעשלאָגן,
פאַרבינדן זיך אין איין געזעלשאַפט, אין איין ארטיסטישן בונד, וועָ־
מעס צווּעק עס דאַרף זיין צו העלפֿן יעדן איינעם פון די מיטגלידער
אויף דעם וועג, וועלכן יעדער איינער האָט אויסגעקליבן. פאַר די
שוישפילער דאַרף געשאַפֿן ווערן די מעגלעכקייט צו שפּילן; די
שרייבער דאַרפֿן באַקומען די מעגלעכקייט אַרויסצוגעבן זייערע בי־
כער; די מאָלער — אַרויסצושטעלן זייערע בילדער, אאז"וו. די
מיטגלידער פון דעם צוקונפֿטיקן פאַרבאַנד זאָלן באַנוצן אַלע מיטלען
צו העלפֿן איינער דעם צווייטן אויך מאַראַליש אין אַטמאָספערע פון
פריינדשאַפט און קעגנזייטיקן צוטרוי. דער בונד איז פריער פון
אלץ אַ פאַרזאַמלונג פון פריינד און דאָס דאַרף אויסגעדריקט ווערן
שוין אין דעם נאָמען אליין: „סאָדרוזשעסטוואָ", פריינדשאַפט, דער
פאַרבאַנד פון פריינד.

מיין פאַרשלאָג האָט שטאַרק אויסגענומען. האָט עס דען געקאָנט
זיין אַנדערש? מיר זיינען דאָך אַלע געווען יונג, אידעאַליסטיש, פאַר־
ליבט אין ליטעראַטור און טעאַטער, געהאָט צוטרוי צו זיך און איינער
צום צווייטן. אין אַ פאַר טעג איז שוין געשאַפֿן געוואָרן אַ געוויסע
סומע געלט, קרעדיט־פאַרבינדונגען מיט אַ דרוקעריי, און די פראַק־
טישע אַרבעט האָט זיך אַנגעהויבן. זי איז געלעגן אין די הענט פון
דעם זייער פראַקטישן סערגעי מאַקאָווסקי, וועלכער האָט אויך צו־
געזויגן צום פאַרבאַנד דעם וועלט־באַרימטן מאָלער ניקאָלאי רעריך,
וועלכער איז געווען באַדייטנד עלטער פון אונדז. ער איז געווען
צופֿרידן צו ווערן אונדזער חבר. דאָס האָט געגעבן פרעסטיזש און
וויכטיקע אונטערנעמונג. רעריך האָט געהאָט פריינדלעכע
פאַרבינדונגען אפֿילו צווישן דער צאַרישער משפּחה. איך בין שטאָלץ
צו זאָגן, אַז איך געניס פון זיין פריינדשאַפט ביזן היינטיקן טאָג.

אַ פאַר מאָנאַטן שפּעטער, אין אַ שיינעם פאַר־פריל־ינג מאָרגן,
האָב איך געהאָלטן אין מיין האָנט דעם ערשטן בוך מיינעם, — אַ
זאַמלונג פון מיינע שטימונגס־סקיצן, די זעלבע וואָס זיינען געווען
געדרוקט אין דער מאָרגן־אויסגאָבע פון „בירזשעוויא וויעדאָמאָסטי"

— וואָס קיינער האָט זיי ניט געלייענט. דער טיטול פֿון מיין כּוך איז געווען: „סאָלנצעווּאראָט" — זונווענדונג, זון וואָנדערונג.

ווי מאָדנע איז דאָס געווען צו האַלטן דעם בוך, צו קוקן אויף די שריפֿט, אויף די שורות, צו לייענען די סקיצן. יאָ, דער מחבר לייענט זיי איבער, כאָטש ער קען זיי מער אויף אויסנווייניק, און פֿאָרט דערקענט ער זיי ניט. האָב איך דאָס טאַקע געשריבן? גאָט מיינער! ווי אַזוי איז דאָס מיר איינגעפֿאַלן? עס איז דאָך וואונדער־באָר! דאָס איז אַזאָ איינפֿאַל, וואָס... וועלכער... עס באַווייזט, אַז... אַז מען לייענט דאָס איבער נאָך אַמאָל און נאָך. עס איז ניטאָ קיין אַנדער וואָרט ווי: וואונדערבאָר! פֿיין! אָבער וואָר וווייסט אויב אַזאָ וואונדערבאָרער איינפֿאַל וועט וויידער מיר קומען אין קאָפּ?! און אויב ניט, וואָס־זשע טו איך איבעראַיאָר, איבער צוויי יאָר? אויס־שרייבער, הייסט עס! געווען אַ גוטער, אַ פֿיינער, אַן אָריגינעלער שרייבער, אַ דענקער, אַ פֿילאָזאָף (?) און — פֿפֿפֿ... אויסגעלאָשן, אויסגעווישט זיך, באַנקראָט געוואָרן!

דאָס האַרץ וועלט מיר שווער אין ברוסט. איך האָב אַזאָ רחמנות אויף דעם מחבר פֿון דעם שיינעם בוך, וואָס איך האַלט אין דער האַנט!

אָבער אין גיכן קומען אַרויס די קריטיקער מיט זייער אויטאָ־ריטעטן, שטרענגן, צען מאָל אָפּגעוואויגענעם און אָפּגעמאָסטענעם וואָרט. איינער פֿון די ערשטע רופֿט זיך אָפּ דער באַוואוסטער יידיש־רוסישער דיכטער ניקאָלאַי מינסקי, פֿון וועמען מען האָט אַמאָל דערוואָרט, אַז ער וועט ווערן אַ צווייטער נאָדסאָן. מינסקי לויבט מיין „סאָלנצעווּאראָט" זייער. ער דערמאָנט דעם נאָמען טשעכאָוו אין צוזאַמענהאָנג מיט מיר. ער ערוואָרט פֿון מיר נאָך און נאָך... אים קומט גאָרניט אין קאָפּ צו פֿרעגן זיך: וואו וועל איך נעמען דאָס „נאָך און נאָך"?

פֿון ראָסטאָוו קומט אָן אַ רעצענזיע גאָר אַי־אַי! אָביסל אַמא־טאָריש געשריבן, אָבער זי איז „גוט פֿאָר יידן". דאָרטן איז שוין דערמאָנט דער נאָמען „שניצלער". דער מחבר פֿון דער רעצענזיע איז מיר אומבאַקאַנט: אָסקאָר נאָרוועזשסקי. (דאָס איז געווען דער פֿאָרשטאָרבענער אָסקאָר קאָרטאָזשאַנסקי, אָדער קאָרטער, וועלכער

איז שפּעטער געקומען קיין אַמעריקע און דאָ געאַרבעט אין די צייטונגען. ער איז געשטאָרבן מיט אַ יאָר אַכט צוריק אין לאָס אַנדזשעלאָס).

אין אַדעס שרייבט וועגן מיין בוך עפּעס אַ קאָרנעי טשוקאָווסקי. מען זאָגט אַז ער איז אַ צוקונפטיקע שטאַרקע לימעראַרישע קראַפט, אַ יונגערמאַן מיט אַ געזונטן חוש, אַ האַלבער ייד. נו, זיכער האָט ער אַ חוש — זאָל איך זאָגן „ניין", אַז ער לויבט מיך ביז די הימלען? ער דערמאָנט שוין גאָר אַן אַנדער נאָמען: דעם עסטרייכישן שרייבער פּעטער אַלטענבערג. „וואָס וואָלט דימאָו געטון, אויב אַלטענבערג וואָלט ניט געלעבט אויף דער וועלט?" — פֿרעגט טשוקאָווסקי. פֿיין! אָבער ווער איז דאָס דער פּעטער אַלטענבערג, אַן וועמעס הילף און איינפֿלוס איך וואָלט גאָרנישט געקענט טאָן? איך האָב זיין נאָמען קיינמאָל ניט געהערט און ניט געלייענט קיין איין שורה זיינע.

צו יענער צייט איז מיין דייטש געווען זייער באַשרענקט. קיין דייטשע ביכער האָב איך ניט געלייענט און קיין איבערזעצונג פֿון אַלטענבערגס ביכער זיינען ניט געווען. ווען טשוקאָווסקי האָט אויס־געפֿונען דעם אמת, האָט ער זיך ניט געפֿוילט — דער פּליסיקער מענטש, וואָס ער איז געווען — אַוועקצוזעצן זיך און אַנשרייבן וועגן דעם זעלבן בוך מיינעם גאָר אַן אַנדערע קריטיק, אַ וויניקער אַנגע־נעמע. דאָס הייסט: אויב איך בין אַ גנב, בין איך גוט; אויב אָבער אַן ערלעכער אַריגינעלער שרייבער, בין איך ווערט וויניקער...

און איך האָב שטענדיק געהאַלטן טשוקאָווסקין פֿאָר אַן אַרי־גינעלן שרייבער.

אין צוזאַמענהאַנג מיט מיין בוך און אַ נייער דראַמע, וועלכע איך האָב צוגעשיקט דעם מאָסקווער קונסט־טעאַטער, האָב איך באַקומען פֿון איינעם פֿון די צוויי דירעקטאָרן פֿון דעם דאָזיקן טע־אַטער, וולאַדימיר נעמיראָוויטש־דאַנטשענקאָ, דעם פֿאָלגענדן בריוו (איך געדענק אים נאָך ביז היינט צו טאָג און וועל אים נאָך לאַנג געדענקען):

„איך בין זיכער, אַז עס וועט קומען אַ צייט, ווען אַ נייער טע־אַטער וועט געבוירן ווערן, וועלכער וועט זיין אַנדערט ווי אונדזערער,

אַדער עֶר וועט גיין אין אַ נייער ריכטונג, און וועלכער וועט אייך, ליבער דימאָוו, געבן דאָס וואָס מיר האָבן געגעבן טשעכאָווֶ".

איך האָב באַשלאָסן צו פֿאָרן קיין מאָסקווע, כּדי נענטער זיך צו באַקענען מיט דעם קונסט־טעאַטער, וועלכער דאַרף אָט־אָט אָפּ־שטאַרבן און מאַכן פּלאַץ פֿאַר אַן אַנדערן, פֿאַר „מיין" טעאַטער.

עס איז ניט מער ווי אין נאַכט צו פֿאָרן, אָבער וועָן איר כאַפּט זיך אויף נעקסטן פֿרימאָרגן, זייט איר אין אַן אַנדער וועלט, אין אַן אַנדער מדינה — אַזוי פֿאַרשידן איז מאָסקווע פֿון פּעטערבורג.

יעדער שטיין, יעדער דאַך, יעדער וואַראָבעי אין מאָסקווע איז רוסיש. דער פּעטערבורגער וואַראָבעי, פֿאַרשטייט איר מיך, איז אַ האַלב איראָפּעאישער. און אַזוי איז דער וויסער שניי און די לבנה און דאָס רעדן און דאָס קוקן און דאָס לויפֿן און דאָס שווייגן... רוסיש, ביי זיי אין מאָסקווע, רוסיש־אייראָפּעאיש ביי אונז.

דאָס ערשטע וואָס איך האָב געטאָן אַנקומענדיק אין מאָסקווע איז געווען, אַוועקלאָזן זיך אין אַ געוויסער גאַס און אַנקלינגען ביי אַ געוויסער טיר פֿון אַ געוויסער הויז. דאָ האָט געוואוינט די משפּחה פֿון דער בילד־שיינער מיידל יעוגעניאַ זילבערבערג, וועלכע איך האָב געטראָפֿן זומער אין קוראָרט דובעלן און וועלכע האָט זיך גע־וואונדערט וואָס איך, אַ דערוואַקענער בחור און, דוכט זיך, ניט קיין נאַר, פֿאַרשטיי ניט ווי צו מאַכן באַמבעס.

ווי איך האָב ערוואַרט, האָב איך יעוגעניאַן ניט געטראָפֿן: איז זי דאָך געווען אַוועקגעפֿאָרן קיין בעלגיע, אין דער שטאָט לייזש, וואו זי האָט זיך געלערנט. איר מוטער האָט מיך פֿריינדלעך אויפֿ־גענומען. אַזוי אויך איר קליינע שוועסטערל. דעם ברודער, וועגן וועלכן יעוגעניאַ האָט אַזוי וויניק דערציילט, האָב איך אויך ניט געזען.

פֿון דאָרטן בין איך אַוועק אין קונסט־טעאַטער.

נעמיראָוויטש איז געווען פֿאַרנומען מיט אַ רעפּעטיציע. רע־פּעטיציעס זיינען אין דעם טעאַטער שטענדיק אַנגענאַנגען, און — ווי עס זאָל ניט קלינגען מאַדנע — פונקט אויף פּיעסן, וועלכע זיינען שוין געווען לאַנג אויפֿגעפֿירט און געשפּילט.

— איר וועט קומען צו אונדז אין טעאַטער אין אַוונט, וועט איר

אַלעמען זען, — האָט סטאַניסלאַווסקי געזאָגט און מיך איינגעלאָדן צו זיך אין הויז אויף מיטאָג.

ער האָט געלעבט ווי אַ מאָסקווער „בארין" (פּריץ) און גאָרניט ווי אַ מענטש פֿון טעאַטער. זיין הויז איז געווען אַן אַלטער פֿאַרנעמער אָסאָבניאַק (וויללא). אַזוי האָבן געלעבט די רייכע רוסישע סוחרים. סטאַניסלאַווסקי האָט געשטאָמט פֿון אַ רייכער סוחרים־משפּחה. זיין אמתער נאָמען איז געווען אַלעקסעיעוו. זיין עלטערער ברודער איז געווען אָמאָל אין מאָסקווע „גאַראָדסקאי גאַלאָווא" (מעיאָר) און דאָס איז ניט קיין קלייניקייט אין מאָסקווע. אַן אייפֿערזיכטיקע שוישפּילערין האָט אים דערשאָסן.

— איך בין געווען אַ פּרינצעפּיעלער לעדיק־גייער, — האָט סטאַניסלאַווסקי מיר אָנגעהויבן דערציילן ביים טיש און אַ גוטמוטיקער שמייכל פֿון האָט פֿאַרבלאָנדזשעט און נישט געקענט אַרויסקריכן פֿון הינטער זיינע דיקע פּעך־שוואָרצע וואָנצעס. — מיין משפּחה האָט ניט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט מיר. און עפּעס מוז מען דאָך טאָן מיטן בחור. ער איז דאָך שוין אַ דערוואַקסענער זשלאָב. ענדלעך האָט מיין ברודער געפֿונען אַ פּאַסיקע באַשעפֿטיקונג פֿאַר מיר.

„זומער פּלעגן אין „סאַקאָלניקי" (אַ פּלאַץ נישט ווייט פֿון מאָסקווע) פֿאַרקומען גרויסע סימפֿאָנישע קאָנצערטן. גאָנץ מאָסקווע איז געווען שטאָלץ מיט די דאָזיקע קאָנצערטן. האָט מען מיך אַנגעשטעלט צו זיין דער „זאַוויעדוישטשי" (מענעדזשער) פֿון די מוזיק־פֿראָגראַמען... די אַרבעט איז געווען ניט קיין אָנגעשטרענגטע — דורכאויס ניט. איך האָב געדאַרפֿט באַשטימען: היינט גייט מאָצאַרט; מאָרגן — בעטהאָווען. און דער דיריגענט מיט זיין צויבערהאַפֿטן אַרקעסטער האָבן דאָס געשפּילט היינט, מאָרגן, איבערמאָרגן. דאָס פּובליקום איז ביסלעכווייז געוואָרן אומרואיק: וואָס עפּעס נאָר די צוויי קאָמפּאָזיטאָרן? וואו זיינען די איבעריקע? און וואו זיינען אונדזערע רוסישע — טשאיקאָווסקי, צום ביישפּיל? איר ווילט טשאיקאָווסקי? מיט דעם גרעסטן פֿאַרגניגן! האָב איך צוגעשיקט צום דיריגענט די נעקסטע פּראָגראַם: די „נייַנטע סימפֿאָניע" פֿון טשאיקאָווסקי. ווען דער דיריגענט האָט דאָס דערזען, איז ער שיער ניט

ארונטערגעפאלן פון זיין פולט. ער האט געכאפט אן איזוואשטשיק און ווי א משוגענער זיך ארייגעריסן צו מיין ברודער, דעם גארא־סקאי גאלאווא: „אויב איר נעמט ניט באלד אוועק פון מיר אייער ברודערוק, וועט זיין אן אומגליק!" — האט ער געשריען.

„נאך דעם זעלבן טאג בין איך באפרייט געוואָרן פון מיינע מו־זיקאלישע פליכטן. גיי ווייס, אז טשאיקאווסקי איז געווען א פויל־ענ־צער און האט אנגעשריבע ניט מער ווי זעקס סימפאניעס און האט ניט געקענט האבן קיין ניינטע..."

איז עס טאקע אזוי געווען, אדער סטאניסלאווסקי האט אויס־געטראכט די גאנצע מעשה, — ווייס איך ניט. אבער קענטיק, אז ער האט געהאט א גרויסע הנאה פון דערציילן וועגן טשאיקאווסקיס „ניינטער סימפאניע". ער איז גאר ניט געווען אזוי פרעמד אין דער וועלט פון מוזיק; ווייל איידער ער האט אבגעגעבן זיין לעבן און זיינע כוחות דעם קונסט־טעאטער, האט ער אויפגעפירט מיט אמא־טארן עטלעכע קלאסישע אפערעטעס און געטון דאס זייער אריגינעל און פרייליך.

אין אוונט בין איך געזעסן אין דעם געמיטלעכן קונסט־טע־אטער און געזען די דראמע „אינזאמע מענטשן", פון האופטמאן. א קען ניט פארגעסן די שטילע זייער אינפאכע סצענע, וועלכע מייע האלד, דעמאלט נאך א שוישפילער און סטאניסלאווסקיס א תלמי האט געהאט מיט אלגא קניפער, די צוקונפטיקע ווייב פון אנטא טשעכאוו. זיי רעדן וועגן זיך, וועגן דער וועלט, וואס איז אזוי פרעמד פאר זיי... מען פרעגט זיך: וואס, אייגנטלעך, איז אזוינס פארא־אין דער דאזיקער סצענע — א גאר געווייניקער, טאג־טעגלעכער מענטשלעכער געשפרעך? אבער גראד אין דער מענטשלעכקייט פון דער סצענע איז געלעגן אזוי פיל שיינקייט, אמת און אינערלעכע דראמע, אז זי שטייט נאך היינט צו טאג פאר מיינע אויגן. איך בין געווען פארכאפט, באצויבערט... צו וואס, — האב איך געטראכט, — צו וואס דארף עס „קומען אן אנדער ריכטונג", אז אט דער טעאטער איז אויך גוט?!

איך האב דאס געזאגט צו נעמיראוויטש־דאנטשענקא און ער האט געשמייכלט א צופרידענער.

ער האָט מיך באַקענט מיט זיין ווייב, דער באַראָנעסע קאַרף, א שיינע, א ביסל דיקלעכע בלאָנדינקע, וועלכע האָט מיר געמאַכט קאָמפּלימענטן וועגן מיין בוך „סאָלנצעווואַראָט". נאָך דער פֿאַרשטעלונג האָב איך זיך באַקענט מיט קאַטשאַלאָון, סאַינען, מאַסקווינען, ווישניעווסקין און אַנדערע מיטגלידער פֿון טעאַטער. יעדער איינער פֿון זיי האָט באַלד אַרויסגערופֿן אין מיר א שטומען געפֿיל פֿון פֿריינדשאַפֿט און דאָנקבאַרקייט. ניט שוישפּילער זיינען זיי געווען, נאָר מיט־שרייבער, מיט־מחברים, וואָס האָבן געאַרבעט ביי אַיין טיש מיט האָפֿטמאַנען, טאָלסטאַיען און טשעכאָוון.

זייער וואונדערבאַרע רוסישע שפּראַך, א ביסל פֿרעמד אין איר מעלאָדישקייט פֿאַר א פּעטערבורגער, האָט געקלונגען ווי מוזיק. נאָר ווישניעווסקיס אויסשפּראַך איז געווען אַביסל אַנדערש, מיט א קוים הערבאָרן אַקצענט. שפּעטער האָב איך זיך דערוואוסט, אַז ער שטאַמט פֿון יידן און אַז זיין אמתער נאָמען איז ווישניעוויעצקי. ניט לייכט איז אים געווען אַריינצוקומען אין דעם דאָזיקן טעאַטער. די גרויסע שוישפּילערין יערמאָלאָוא האָט געבעטן נעמיראָוויטשן פֿאַר ווישניעווסקין. איך האָב זיך דערוואוסט, אַז דער אויסגעצייכנטער כאַראַקטער־שוישפּילער סאַנין שטאַמט אויך פֿון יידן און אַז זיין אמתער נאָמען איז שיינבערג. אָבער קיינמאָל אין די לאַנגע יאָרן פֿון אונדזער פֿרייַנדשאַפֿט האָט ער ניט דערמאָנט דעם דאָזיקן פֿאַקט. זיין פֿרוי לידיאַ, א קריסטין, איז געווען פֿאַר טשעכאָוון דער פּראָטאָטיפ פֿון נינאָ אין דער דראָמע „טשאַיקאָ". אפֿשר איז זי אָמאָל געווען א טשאַיקאָ — אַזוי ווי מען שטעלט זיך דאָס פֿאָר; אָבער וען איך האָב זיך באַקענט מיט איר, איז זי געווען שוין אָביסל רייף אין יאָרן, בריט, דיקלעך און גאָרניט „טשאַיקיש".

(באַמערקונג: סאַנין האָט אינגיכן פֿאַרלאָזן דאָס קונסט־טעאַטער און איז געוואָרן א זעלבסטשטענדיקער רעזשיסאָר. ווען מיט א פּאָר יאָר צוריק האָט די מעטראָפּאָליטען אָפּערע אויפֿגעפֿירט „עמפּעראָר דזשאָנס", מיט לאָורענס טיבעט אין דער הויפּט־ראָלע, האָט סאַנין רעזשיסירט די אויפֿפֿירונג. ער איז דעמאָלט שוין געווען אַרום זיבעציק יאָר אַלט. רירנד איז געווען אונדזער באַגעגענען זיך. אונטן אין דער סאַבווויי אויף דער 96סטער גאַס צווישן צוויי עקספּרעסן.

„פֿאַמניו, ליובליו, צעלוויו" — (איך געדענק, איך ליב און קוש אייך), האָט ער אויסגערופֿן, אָבער אונדזערע עקספּרעס טרונס האָבן זיך צעפֿלויגן אין פֿאַרשידענע ריכטונגען.).

איך שרייב וועגן מיין ערשטער באַקאַנטשאַפֿט מיט דעם מאָס־קווער קונסט־טעאַטער, און איך פֿרעג זיך: וואָס האָט אייגנטלעך, פֿאַסירט אין דעם דאָזיקן אָוונט? אָ סך האָט פֿאַסירט! מער ווי ווען עס פֿאַסירט טאָקע עפּעס. אין וויניקער ווי דריי שעה האָב איך דורכגעמאַכט אָ פּסיכאָלאָגישע פֿאַרוואַנדלונג. איך האָב מיטאַמאָל פֿאַרשטאַנען זאַכן, וועלכע איך האָב נאָך ניט געקענט באַגרייפֿן נעכטן. אין איין רגע בין איך דורכגעאַנגען, מיילן פֿון טעאַטער־קענטניש. איך בין געוואָרן רייכער, ערפֿאָרענער, נענטער צום לעבן, צו מענטשן, צו קונסט. די וועלט אַרום מיר איז געוואָרן ברייטער, שענער, געצויגן זיך וויט איבער דעם חאָריזאָנט, וואו די וועלט קענטיק — ענדיקט זיך. און איך בין איצט ניט געווען פֿאַרלוירן אין דער דאָזיקער איבערגעבויטער וועלט. אָזעלכע פֿאַסירונגען, אָן דעם, אַז עס זאָל עפּעס „פֿאַסירן," זיינען די אמתע פֿאַסירונגען, די וועגד־פֿונקטן אין דער ביאָגראַפֿיע פֿון אָ מענטשן.

אויף מאָרגן אָוונט גייענדיק איבער דעם לאַנגן קאָרידאָר פֿון מיין „לאָסקוטנאַיא גאַסטיניצאַ" (האָטעל), האָב איך דערזען אויף איינער פֿון די טירן אָ צעטל:

„שטערט מיר ניט. איך בין קראַנק.
איוואַן בונין."

ווי עס האָט זיך דאָס מיר געוואָלט זען מיין עלטערן קאָלעגע, דעם הויך־באַגאַבטן שרייבער און דיכטער! אָבער גיי, באַקען זיך מיט אָ מענטשן, ווען ער איז קראַנק און בעט, אַז מען זאָל אים צורו לאָזן.

שטייענדיק אַזוי ביי דער פֿאַרמאַכטער בונין־טיר האָב איך דערהערט פֿון אינעווייניק אַן אומצופֿרידענע שטים:

— ווער איז דאָרטן?

קענטיק, דער מאַן פֿון דער אַנדערער זייט טיר האָט דערשפּירט, אַז אימיצער שטייט דאָ אין קאָרידאָר און לייענט זיין לעצטע ווערק.

— וואָר איז דאָרטן? — האָב איך דערהערט נאָך אַ מער אומ־
געדולדיקן טאָן. איך האָב זיך אַפּגערופֿן.

— נו, קומט שוין אַריין! — האָט די שטים געזאָגט אַביסל
מילדער: — די טיר איז ניט פֿאַרמאַכט.

אַ דאַרער מאָן מיט אַ קלײן שפּיציק אַפּגעשאָרן בערדל מיט
העלע, ניט גאַנץ ווייכע אויגן, מיט אַ שיין פֿאַרמירטן קלייניעם קאָפּ, איז
געלעגן אויף אַ רויטן, פּלושענעם, אַביסל אויסגעקראַכענעם דיוואָן.

ער האָט געקוקט און ניט געקוקט אויף מיר. איך קאָן דאָך דעם
פּראָפֿעסיאָנעלן שרייבער־קוק, וואָס כאַפּט אויף אַלצדינג, וואָס קומט
אַנטקעגן און מאַכט דעם אָנשטעל, אַז ער מערקט גאָרנישט. איך
האָב געהאָט דאָס געפֿיל, אַז ער האָט שוין חרטה געהאַט, וואָס ער
האָט מיך אַריינגערופֿן.

— וואָס איז אייך, איוואָן אַלעקסעיעוויטש? אַ פֿאַרקילונג? האָב
איך געפֿרעגט.

— יעדער אייגער גיט מיר נאָר אַ פֿאַרקילונג, — האָט ער אַ
בורטשע געטאָן. — און איך האָב גאָר צו טאָן מיט מיין לעבער. זייט
איר אפֿשר אַ דאָקטער?

— ניין, אַ שרייבער.

— איך וויס דאָס, — האָט ער זיך אָבגערופֿן אַלץ אַן אומ־
צופֿרידענער.

איך האָב פֿאַרשטאַנען, אַז ער האָט געלייענט מיין בוך. אָבער
ער האָט ניט געוועדט וועגן דעם. „געפֿעלט אים ניט", — האָב איך
באַשלאָסן און געוואָרן טרויעריק. איך האָב געוואָלט אַוועקגיין, ניט
געוואוסט אָבער ווי אַזוי דאָס צו טאָן: אַ מענטש איז דאָך קראַנק,
מען דאַרף זיין אויפֿמערקזאָם צו אים.

איך האָב אים געהאָלפֿן אַנקלינגען, דערלאָנגט וואַסער און
ער איז געוואָרן ווייכער און אָנגעהויבן צו רעדן וועגן שרייבער.
איך האָב וויניק וועמען געקענט אין מאָסקווע.

— עס מאַכט ניט אויס, וואָס איר קענט זיי ניט; איר דאַרפֿט זיי
אָפּזוכן. זעט זיך מיט לעאָניד אַנדרעיעוון, מיט אייכנוואַלדן און
גערשענזאָנען, איר קענט זאָגן, אַז איך האָב אייך געשיקט.

— אַ דאַנק. איך וועל אויך באַזוכן בריוסאָווון.

בונינס פנים האָט באַקומען אַ סארקאַסטישן, שפּאַטישן אויס־דרוק: — דאָרטן אין דער רעדאַקציע פון „וועסי" איז איבעריק צו דערמאָנען מיין נאָמען. עס וועט אייך וויניק העלפֿן.

איך האָב זיך דערמאָנט, אַז די ביידע דיכטער, וואָלערי בריוסאָוו, דער רעדאַקטאָר פון מאָדערניסטישן זשורנאַל „וועסי" (די וואָג) און בונין, האָבן ניט געקאָנט לײדן איינער דעם צווייטן.

ביסלעכווייז איז בונין געוואָרן מונטערער, האָט געוואָרפֿן מיט ויציקע ווערטלאַך, געריידט מיט גרויס סימפּאַטיע וועגן אַלעקסאַנדער קופּרין, צו וועמען איך האָב אויך געפֿילט אַ וואָרימע פֿרײַנדשאַפֿט. אין פֿאַרלויף פון אונדזער פּלוידעריי האָב איך באַמערקט:

— קופּרין וואָלט אויף דעם געזאָגט אַזוי און אַזוי.

בונין האָט זיך אויפֿגעכאַפּט:

— ריכטיק! גאַנץ ריכטיק! — האָט ער אויסגעשריען. דאָס איז גוט באַאַבאַכטעט!

פון דעם מאָמענט אָן האָט ער אַנגעהויבן קוקן אויף מיר אַנדערש: דאָס האָט ערוואַכט אין אים דער שרייבער, דער פּאָעט, וואָס שעצן אין אַנדערן די סמנים פון זײַן אייגענער „פּראָפֿעסיע". ווען איך האָב אים פֿאַרלאָזן, זײַנען מיר שוין געווען גוטע פֿרײַנד.

(באַמערקונג: מיט אַ יאָר פֿינף צוריק, זייענדיק אין פּאַריז, האָב איך אַפּגערופֿן טעלעפֿאָניש בונינען. ער איז דעמאָלט שוין געווען דער וועלט־באַרימטער שרייבער, דער נאָבל־פּרײַז געווינער.

— יאָ, יאָ! אין אַ האַלבער שעה אַרום קום איך צו אייך אין האָטעל, — האָט ער זיך ליבנסווירדיק אַפּגערופֿן.

איך האָב געוואָרט אין פֿאָיע (לאָבי). וועל איך אים דערקענען? אַ יאָר דרייסיק האָבן מיר זיך ניט געזען, ער מוז דאָך איצט זײַן אַרום זיבעציק יאָר אַלט. ווי מאָדנע איך האָב זיך געפֿילט אַרומגייענדיק אין „מאָדשעסטיק" האָטעל און וואַרטנדיק זיך צו טרעפֿן מיט די שאָטנס פון דער צייט, וועלכע זיינען אַפּגעשטאָרבן און לעבן נאָר אין האַלב־פֿאַדהיטע פֿראָגמענטן. אַ דאָרער מאָן מיט שניי־ווייסע האָר אויף אַן אידעלן קלייניעם קאָפּ האָט פון ווייטן עמעצן געגעבן צייכנס, האָלטנדיק אין האַנט אַ קאַשקעט פון אַן „אַפּאַש". ווי קומט דאָ אַן אַפּאַש? — איז מיר אויף אַ מאָמענט

דורכגעפֿלויגן אין קאָפּ — און וועמען אייגנטלעך סיגנאַליזירט ער דאָס?

דער אַלטער מאַן מיט דעם אָפּאָש־קאָשקעטל, דער פּרעמירטער דיכטער איוואַן בונין, האָט עס געמיינט מיך. ער האָט מיך דערקענט — אַזוי שארף איז געווען זיין זכרון, אַזוי געבוי זיין באָבאָטונגס־קראָפט! וועט מיר האָבן זיך אַרומגעכאָפּט, און איך האָב אַנגעהויבן צו מאַכן אים קאָמפּלימענטן, האָט ער מיך שטרענג־שפּאָסיק אָפּגעשטעלט:

— שאַ, שאַ, דימאָוו, מען דאַרף ניט.

אין דעם „יידישן" „שאַ", מיט וועלכן ער האָט זיך באַנוצט, איז געווען אַ חבֿרישע אַנדייטונג אויף מיין רעליגיע. אָבער ווי וואָרים דאָס האָט געקלונגען ביי אים, דעם קריסט, דעם רוס! איך האָב געלייענט זיין געדאַנק און זיינע געפֿילן. דאָס איז געווען אומגעפֿער אַזוי: „עס מאַכט באמת ניט אויס, וועט מיר ביידע זיינען וואָס מיר ביידע האָבן דורכגעמאַכט אין די יונגע, שווערע דרייסיק יאָר. אָבער מיר זיינען דאָך רוסישע שרייבער, פֿון מאָסקווע, פֿון פּעטערבורג. מיר האָבן אַ געמיינשאַפֿטלעכע פֿאַרגאַנגענהייט. אַ גייסטיקע היים, נאָר וועלכער מיר בענקען יעדער אינער ביי זיך אין זיין ווינקל: — איך אין אַ זייטנגעסל פֿון פּאַריז, דו אין דיין בראָנקס... געדענקסט דעם אָוונט, וועט איך האָב קיינעם ניט געוואָלט זען און דו האָסט פֿאַרט פֿאַרשטאַנען אַרייַנצורייסן זיך צו מיר?... געדענקסט לעאָניד אַנדרעיעוו... און קופּרין... און בריוסאָוו, דעם חבר מיינעם. איז ברודער בריוסאָוו טויט, אָלע שוין טויט. אָבער מיר געדענקן זיי, צערטלעך... שאַ, דימאָוו!)

מיין באַגעגעניש מיט לעאָניד אַנדרעיעוו איז געווען אויסגעאָלטן אין שטייפֿע, האַרטע פֿאַרמען, זיכער ניט פֿון מיין זייט. איך האָב אַנגעקלונגען ביי זיין טיר, און צו מיר אין פֿאָרהויז איז אַרויס־געקומען אַ „רוסקי מאָלאָדיץ", אַ סטאַרטער הויכער בחור מיט בריטע פּלייצעס, מיט אַ געזונטער, שטאַרקער ברוסט און אומ־געווייַנלעך שיינעם, שטאָלצן קאָפּ. מערקווירדיק זיינען געווען זיינע טונקעלע אויגן. עס האָט זיך אויסגעוויזן, אַז זיי זיינען אַנגעפֿילט מיט גרעאַנקען, וועלכע האָבן זיך אינגענעסט אין זיין שטערן אַזוי

טיף, אז זיי האָבן זיך שוין פֿון דאָרטן אַרויסגעשפּאַרט דורך די אויגן.

די שוואַרצע אויגן־ברעמען זיינען געווען פֿאַרצויגן איבער דער אָקוראַט פֿאַרמירטע, דורכאויס ניט־רוסישער נאָז. שוואַרצע וואָנצעלאַך האָבן באַפּוצט דעם ענערגישן מויל מיט די פֿולע רויטע ליפּן. אַ קלײַן, יונג בערדל האָט צוגעגעבן אייגנאַרטיקייט דעם קלוגן טראַגיש אויסזעענדיקן פּנים. געדיכטע לאַנגע, שוואַרצע האָר האָבן געגעבן אַנדרעיעוון אַן ענלעכקייט צו עפּעס אַן איטאַליע־נישן מאָלער, אָדער צו אַ רעוואָלוציאָנער — אָדער ביידע צוזאַמען.

אַנגעטאָן איז ער געווען ניט אַזוי ווי מען קלײדט זיך געווײנלעך. ער האָט געטראָגן אַ רוסישע „פּאָדיאָווקע", אַזוי ווי די פּויערים טראָגן, נאָר, פֿאַרשטייט זיך, פֿון אַ סך אַ בעסערן סאָרט און שניט, ספּעציעל באַשטעלט ביי אַ שנײַדער. די טייער אויסזעענדיקע שוואַרצע „פּאָדיאָווקע" איז געווען אונטערגעגאָרטלט מיט אַ שמאָלן לעדענעם פּאָסיק, ווי מען טראָגט דאָס אין קאָווקאַז. די הויזן זיינען געווען אַרײַנגערוקט אין הויכע שטיוול מיט גלאַנציקע כאַליעווע. און, פֿאַרשטייט זיך, אַז קיין קאָלנער און קיין שניפּס דאַרף אַזאַ רוסישער קאָסטיום ניט האָבן.

די אַריגינעלע און אַביסל אויפֿאַלנדע קלײדונג האָט אים זייער געפּאָסט, כאָטש זי איז געווען ענלעך צו אַן אָפּערעטישער אויסשטאָטונג. אין יענער צייט איז געווען אַביסל אין מאָדע צו קלײדן זיך אַזוי. אַ גאַנצע יונגע גרופּע מאָסקווער שרייבער האָבן געטראָגן „פּאָדיאָווקעס": טשיריקאָוו, סקיטאַלעץ (פּעטראָוו) און מאַקסים גאָרקי און אָפּילו שאַליאָפּין.

אַנדרעיעוו האָט מיך אויפֿגענומען נאָך קעלטער פֿון בונינען: ער האָט מיך אָפּילו ניט איינגעלאָדן אין זיין קאָבינעט און געהאַלטן אין פֿאָדער־צימער. דורך דער אָפּענער טיר האָב איך אויף אַ מאָמענט דערזען אַ בלאָסע פּרוי פֿון מיטלען וואוקס, מיט גלאַט־פֿאַרקאָמטע האָר. דאָס איז געווען זיין ווייב, ווי אַנדרעיעוו האָט עס מיר דערציילט שפּעטער, וועמ מיר זיינען שוין געווען גוטע פֿרײַנד. (אָבער צו דער צייט איז זי שוין געווען טויט: געשטאָרבן אין בערלין צוויי וואָכן נאָכדעם ווי זי האָט געבוירן איר זון סאַוואָן. די שולד פֿאַר איר פֿריצייטיקן טויט, ווי אַנדרעיעוו האָט מיר דער־

קלערט, ליגט אינגאנצן אויף דעם מעדיציניש פערסאנאל פון דעם קליניק, וואו זי איז געלעגן).

אין פאדער־צימער לעבן דער טיר, האבן מיר א האלבע שעה געוועדט וועגן גאט — זיין באליבטע טעמע. וועז איך האב זיך צוריקגעקערט אין אוונט אין מיין האטעל, האב איך געפונען דעם פאלגנדן בריוו, צוגעשיקט מיט א ספעציעלן מענטשן:

— אויב גאט איז דער שאפער און אויפזעער פון דער וועלט, וויל איך מיט אים גארנישט האבן צו טאן. — — לעאניד אנדרעעיעוו.

(באמערקונג: מיט א פאר מאנאטן צוריק, ביי א רוסישער פארזאמלונג אין 14טער סטריט, האב איך זיך צופעליק צערעדט מיט א יונגעמאן, א שלאנקער און חנעוודיקער, מיט ווייכע, כמעט מיידלשע מאניערן, ווי נאר איך האב ארויסגערעדט מיין נאמען, איז ער צוגעפאלן צו מיר און מיך ארומגעכאפט.

— גאט מיינער! — האט ער אויסגערופן. — אייער בילד איז דאך געהאנגען אין מיין פאטערס שרייב־צימער ביז דער לעצטער מינוט!

טרערן זיינען געווען אין זיינע אויגן. דאס איז געווען סאוא. אנדרעיעווס ליבלינג־זון. אויך איך האב ניט געקענט זיך צוריק־האלטן פון ווייגען. סאוא איז א טענצער אין מעטראפאליטאן אפערע. פון זיין גרויסן פאטער האט ער געירשנט דעם טאלאנט צו מאלן. אנדרעיעוו איז געווען זייער באגאבט אין מאלעריי. אין מיין קעגנוארט האט דער געניאלער רוסישער מאלער רעפין אים געמאכט גרויסע קאמפלימענטן).

אויך מיט וואלערי בריוסאוו, דעם באוואוסטן דיכטער, האב איך זיך באקענט אין דעם דאזיקן מאסקווער וויזיט מיינעם. איך בין ארייגעקומען אין דער רעדאקציע פון דעם „דעקאדענטישן" זשורנאל „וועסי", וועלכן בריוסאוו האט געפירט מיט א געניטער האנט. וואס אזוינס דעקאדענטישעס (דאס הייסט: דעגענערירטעס, פארפוילטעס) איז עס אייגנטלעך געווען אין דער דאזיקער שיינער און עסטעטיש אויסגעהאלטענער מאנאט־שריפט? פראכטפולע לידער פון באלמאנט, בריוסאוו, בלאק, אנדרעי ביעלי, זינאידא גיפיוס, באלטרושאיטיס; ראפינירטע בעלעטריסטיק, שארפע, קלוגע, אביסל

„איבערגעשפּיצטע" קריטיק. וועגן פּאָליטיק האָט דער זשורנאַל קיינמאָל קיין וואָרט נישט אויסגערעדט. דערפֿאַר טאָקע האָבן אַלע אַנדערע רוסישע „דיקע" זשורנאַלן ניט געגומען „וועסי" ערנסט: דעקאַדענטן!

בריוסאָוו האָט געשטאָמט פון אַ משפּחה פון סוחרים, אָבער ער אַליין האָט ליב געהאָט צו דערציילן, אַז זיין אור־זיידע איז געווען דער אָסטראָגאָג, און, נאָטירלעך, אויך שווינדלער, יאָקאָוו בריוס, וואָס האָט געלעבט אין די צייטן פון פּעטער דעם גרויסן און וואָס האָט צוזאַמענגעשטעלט דעם רוסישן קאָלענדאַר און געקענט פּאָרויס זען די צוקונפט. „בריוס" איז ניט קיין רוסישער נאָמען. דאָס פּנים האָט דאָס אויך אונטערגעשטראָכן. ער האָט געהאָט שוואַרצע, שטעכיקע, ליידנשאַפטלעכע אויגן, וואָס האָבן געקאָנט שפּריצן מיט ווילדקייט. די באַקן־ביינער זיינען געווען הויך, ווי בייַ אַ מאָנגאָל. דער שניט און די פּאָרם פון די אומרואיקע און שטיל־זשעדנע אויגן זיינען אויך געווען מאָנגאָליש. מיט שוואַרצע וואָנצעס און אַ שוואַרץ בערדל. ער האָט געהאָט די טבע צו שמייכלען איראָניש צו זיך אַליין, דורך אויסדריקן פֿאַראַכטונג אָדער גרינג־שעצונג צו דער פּערזאָן, מיט וועלכער ער האָט גערעדט. ער האָט געהאָלטן פון זיך אַ וועלט, און די מענטשן אַרום אים, פּרויען בפּרט, האָבן אייגנעשטימט מיט אים. און אינגאַנצן אומגערעכט איז ער געווויס ניט געווען: ער האָט געהאָט א זייער געזונטן פּאַיקן קאָפּ אויף די פּלייצעס. זיינע לידער און ליטעראַרישע טעטיקייטן האָבן אַ סך געהאָלפן דער אַנטוויקלונג פון דער רוסישער פּאָעזיע און שפּראַך.

ער האָט מיך זייער פרייַנדלעך באַגריסט און באָלד אָנגעהויבן רעדן מיט מיר וועגן בונינען, כאָטש איך האָב דעם דאָזיקן נאָמען ניט דערמאָנט. זיינע שוואַרצע בייזע אויגן האָבן געקוקט אויף מיר שטאַרר, און איך האָב זיך געוואונדערט וואָס פּאַר אַ שטאַרקע אינטואיציע ער פֿאַרמאָגט עס: ערשט נעכטן אָוונט האָט דאָך בונין געריידט וועגן אים — אומגעפער דאָס זעלביקע, וואָס ער רעדט איצט וועגן בונינען. בריוסאָוו האָט מיר געוויזן אַן אָלבום מיט פֿאָטישע בילדער, איך ווייס ניט צו וואָס דאָס איז געווען נויטיק.

אין צימער איז אריין א יונגערמאן מיט טיף־זיצנדע „ווייסע" משוגענע אויגן און א שטאָלץ פוקס־ארטיקן פנים — אַנדרעי ביעלי, א „ניט־אַנטוויקלטער זשעני", איינער פון די אַריגינעלסטע מענטשן, וואָס איך האָב געטראָפן אין מיין לעבן. אַלץ, וואָס ער האָט געריידט, איז געווען אַריגינעל, ניט אַזוי ווי אַנדערע האָבן דאָס אַרויסגעבראַכט. אָבער ער איז געבליבן א שיינע בלום אַן אַראָמאָט, א פידל וואָס שפּילט ניט. געהאַלטן האָט מען אָבער פון ביעלין א סך! אט־אָט וועט ער ווערן א פּוליער זשעני... אָבער ער איז דאָס ניט געווארן.

ביעלי (מיט דעם ריכטיקן נאָמען באָריס בוגאַיעוו) איז געווען דער זון פון א פּראָפעסאָר פון מאָטעמאָטיק. בריוסאָוו און ער האָבן אַנגעהויבן א לאַנגע דיסקוסיע וועגן טייוול: ווי הויך קאָן ער זיין, וואָס פאַר א פאַרב האָט ער, צי ער האָט א גלאַטן „נארמאַלן" האַלז, אַדער זיין האַלז גייט אין ספּיראַלן, ווי אין א פּראָפן־ציער און די הויפּטזאַך — וואָס פאַר אַן עק ער האָט: א גלאַטן אַדער באַוואַקסן מיט האָר? איך האָב געקוקט אויף זיי מיט גרויסע אויגן. נעמען זיי מיך אויף זיכער? ניין, זיי זיינען, דוכט זיך גאַנץ ערנסט. אַנדרעי ביעלי האָט דערציילט, ווי ער האָט זיך געטראָפן מיטן טייוול אין פּעטערבורג, אויף נעווסקי פּראָספּעקט. דאָס איז געווען אַרום פיר א זייגער נאָכמיטאָג. דער טייוול איז געווען אַנגעטאָן אין א פּעלץ און האָט אויסגעזען ווי א סוחר. אָבער כדי מען זאָל ניט זען זיינע טייוולשע הערנער, האָט ער געטראָגן אויפן קאָפּ א הויכן פוטערנעם קאָפּעליוש.

איך בין אַוועק פון זשורנאַל „וועסי" אַביסל א צעטומלטער און געטראָכט: א מאָדנע שטאָט איז מאָסקווע! איין שרייבער, אַנדרעיעוו, רעדט וועגן גאָט; די אַנדערע — וועגן טייוול.

און נאָך צוויי אינטערעסאַנטע פיגורן האָב איך געטראָפן אין מאָסקווע, ביידע באַקאַנטע שרייבער, קריטיקער, קענער פון דער רוסישער ליטעראַטור.

מיכאַיל גערשנזאָן איז געווען א נידעריקער, מיט א קורצן האַלז און א רונדן קאָפּ, קורצע הענט און נאָך קירצערע פיס. געגאַנגען איז ער אַביסל שווער, ענלעך צו א בער, אָבער איז געווען

פון מיט אומגעדולדיקן, נערוועזן טעמפּעראַמענט. וועז ער האָט געראַדט וועגן ליטעראַטור, איז עס אים געגאַנגען אין לעבן. ער האָט זיך געאיילט אַרויסצורעדן זיין געדאַנק, און איין וואַרט האָט איבערגעיאָגט דאָס צווייטע אייַדער דאָס ערשטע איז געווען אַרויס־ געראַדט אַזוי זיינען די ווערטער אָפּטמאָל געפאַלן איינס אויף דאָס צווייטע. אָבער ער האָט זיך ניט אַרומגעקוקט: זאָל ליגן! ער האָט נאָך אַ גאַנצן קאַסטן, אַ גאַנצע שטוב מיט אַנדערע ווערטער און וועט שוין זיין געדאַנק אויסדריקן אַן די שוואַכלעכע ווערטער, וואָס קאָנען זיך ניט האַלטן אויף די פיס וועז מ׳רעדט זיי אויס... גער־ שענזאָן איז געווען פאַררעכנט צווישן די בעסטע און פיינסטע קענער פון פושקינען. ווי פאַטעטיש איז דאָס געווען: אַ ייִד, אַן אמתער, ניט קיין געשמדטער, וואָס זעט אויס ווי אַ למדן פון וויל̈נע אַדער אַרשע, זאָל אַזוי טיף קאָנען אַריינוואַרפן זיך אין די צאַרטסטע און „רוסישסטע" פיינקייטן פון אַלרוסישן דיכטער, אַלעקסאַנדער פושקין! דאָ איז ער געווען אין דער היים, דאָס איז געווען זיין נשמה, דער אָרט פון זיין העכסטן ענטוזיאַזם. פושקינס לידער זיינען געלעגן אויף זיין שרייב־טיש, און ער האָט אַריינגעכאַפּט „אַ בלאַט פושקין", פונקט ווי אַ פרומער ייִד כאַפּט אַריין אַ בלאַט גמרא.

געראַטענזאָן האָט מיר אָנגעראַדט אַ סך קאָמפּלימענטן, אויפ־ פאַלנדיק אַריבער דעם צווייטן. אָבער עטלעכע זיינען פאָרט גע־ בליבן.

נאָך מיט אַ צווייטן באַוואוסטן קריטיקער האָב איך זיך באַ־ קענט: יולי אייכנוואַלד. ער איז געווען דער זון פון אַ רב, אָבער איצט איז ער שוין געווען אויס ייִד. נאָך אַ שטילע אינערלעך־בלו־ טנדע טראַגעדיע פון אַ גוטן, האַרציקן מענטשן. די וויללטע האָב איך שוין געזען און וועל נאָך זען?

האָט עס מיר נאָר אויסגעוויזן, אָדער איז עס טאַקע אַזוי געווען; אָבער איך האָב זיך שוין אויסגעלערנט צו דערקענען משומדים נאָך זייער דערשראָקן־טרויעריקן און צו זיך געווענדטן בליק. איך רעד דאָ וועגן די, וואָס האָבן זיך געשמדט אונטער דעם שווערסטן דרוק פון אומשטענדן.

יולי אייכנוואַלד, דער פיינשמעקער פון דער רוסישער ליטע־

ראָטור, דער הייסער פאַרערער פון רוסישע שרייבער און דיכטער, דער זון פון אַ קליינשטעטלדיקן רב, האָט געהערט צו יענע אַרעמע און צאַרטע נשמות, וואָס דענקנדיק צו ראַטעווען זיך מיט אַ „פיקטיוון" אָוועקגיין פון יידישקייט, זיינען באַגאַנגען אַ גייסטיקן האַרי־קירי...

אייכנוואַלד איז געווען דער רעדאַקטאָר פון דעם באַוואוסטן „דיקן" זשורנאַל „רוסקאיא מיסל" (רוסישער געדאַנק). ער האָט מיך איינגעלאַדן צוצושיקן אים מיינע נייע ערציילונגען. דאָ האָב איך צום ערשטן מאָל פאַרשטאַנען, אַז איך האָב אַ נאָמען... איך האָט טאַקע צוגעשיקט מאַטעריאַל. אייכענוואַלד האָט אָפגעדרוקט, אָבער אַלע דריי צוגעשיקטע ערציילונגען זיינען נישט קיין געלונגענע. דער ערפאָלג, וועלכער איז אַ קאַפּעטשקע צו־גיך אַרונטער־געפאַלן אויף מיין יונגן קאָפּ, האָט צוגענומען ביי מיר אויף אַ ווייַל מיין גלייכגעוויכט, די אייגנפאַכקייט און שטילקייט, וואָס האָבן מיר ביז איצט אַ סך געהאָלפן אין מיין אַרבעט. עס איז אַריבער אַ שטיקל צייט ביז איך בין דאָס איבערגעקומען.

(באַמערקונג: קודי אייכנוואַלד איז געטויט געוואָרן אין בערלין, אויף קורפירסטענדאַם, דורך אַ טראַמווי. דאָס איז געווען נאָך דער רוסישער רעוואָלוציע, ווען ער איז געווען אַ פליכטלינג. גייענדיק איבער דער גאַס האָט ער זיך פאַרטראַכט אַזוי טיף, אַז ער האָט ניט געזען דעם אַנקומענדיקן טויט...)

קאַפּיטל פערצן

דער רוסישער פּאַרטשאַדעטער ווינטער האָט זיך פּאַרענדיקט. געענדיקט האָבן זיך די איינלאַדונגען, וויזיטן, רעסטאָראַנען, פּאַר־זאַמלונגען, די ליטעראַרישע און טעאַטראַלישע אָוונטן, די „בלינעס", „וועטשערעס", „קאַפוסטניקעס" — וואו מען מוז עסן „קאַפוסטע" (קרויט) און מען עסט אַלצדינג אָהנע קאַפוסטע. דער פרילינג איז אַנגעקומען און פּעטערבורג האָט אַנגעהויבן זיך אַריבערצוקלייבן אויף די דאַטשעס.

אויף דער דאַטשע „אָזערקי", אַנדערהאַלבן שעה מיט דער באַן פון פּעטערבורג, האָט שוין געעפּנט זיינע טירן דער זומער־טעאַטער. דאָרטן האָב איך זיך באַקענט מיט דער „פּרימאַדאָנע" — אַ שוישפּילערין פון אַ יאָר צוואַנציק, מיט גרויס־גרויסע קלוגע און טאַלאַנטפולע אויגן און אויסדרוקספולע ליידנשאַפטלעכן פּנים, — די טאַכטער פון דעם באַוואוסטן דערהרגעטן שוישפּילער ראַש־טשין־אינסאַראָוו.

זיין טראַגישער טויט האָט מיט אַ פּאָר יאָר פריער אויפ־גערודערט גאַנץ רוסלאַנד. פּאַסירט האָט דאָס אין קיעוו, וואו ראַשטשין־אינסאַראָוו (אַדער פּאַשעני, ווי זיין ריכטיקער נאָמען איז געווען) האָט געשפּילט אין שטאָט־טעאַטער. צוזאַמען מיט אים זיינען געווען אין דער קאָמפּאַניע דער דעקאָראַטאָר מאַלאָוו און זיין ווייב, די באַוואוטע דראַמאַטישע שוישפּילערין פּאַסכאַלאָוא. אין אַ שיינעם פּרימאָרגן איז מאַלאָוו אַריינגעקומען אין זיין וואוינונג. אין דער קעשענע האָט דער גאַסט געהאַלטן אַ געלאַדענעם רעוואָלווער. דער אייפערזיכטיקער מאַן האָט דערזען אין ראַשטשינס צימער עפּעס אַזוינס, וואָס האָט באַשטעטיקט זיין, מאַלאָווס, פּאַרדאַכט. וועג

ראַשטשין האָט זיך אויסגעדרייט און אַנגעהויבן זיך אַרומוואַשן, איז מאַלאָוו צוגעקומען נענטער, צוגעשטעלט דעם רעוואָלווער הינטער דעם שוישפּילערס אויער און אויסגעשאָסן. ראַשטשין איז געפאַלן אַ טויטער. דער מערדער איז באַשטראָפט געוואָרן נאָר פון דער קירך, אָבער ניט פון געריכט. די זעכצען־יאָריקע טאָכטער פון דעם ערמאָרדעטן, קאַטיאַ, האָט צוגעשיקט דעם מערדער אַ קלייניע „איקאָנע" (גאָטס בילד), ווי אַ צייכן, אַז זי איז אים מוחל פאָר איר פאָטערס טויט.

איצט האָט קאַטיאַ — שוין אַ דערוואַקסענע קאַטערינאַ — געשפּילט אין אזערקי, לעבן פּעטערבורג, און איך האָב זיך פאַרליבט אין דער פּיינקייט, מענטשלעכקייט און אמתדיקייט פון איר גרויסן דראַמאַטישן טאַלאַנט. יעדן אָוונט האָב איך פאַרבראַכט אין דעם הילצערנעם קאַלטן טעאַטער. יעדן צווייטן אָדער דריטן טאָג פלעגט ערשיינען אין „בירזשעווויא וויעדאָמאָסטי" מיין קריטיק אויף איר שפּילן. ניין, קיין קריטיק איז דאָס זיכער ניט געווען, נאָר אַ לויב־געזאַנג, אַ הימן, אַן אומענדלעכע „בראַוואָ..." אַזוי לאַנג און אַזוי ענערגיש האָב איך געשריבן, אַז דירעקטאָרן פון אָנדערע טעאַטערס, רעזשיסאָרן און גלאַט טעאַטער־פערזענלעכקייטן האָבן אָנגעהויבן פאָרן קיין אזערקי אָנצוקוקן דעם נייעם אויפגייענדיקן שטערן. אין אָסיען איז זי אָנגעשטעלט געוואָרן אין סאוואָרינס קלייניעם טעאַטער. אָבער אַזוי ווי איך האָב אָפּגעבראָכן אַלע מיינע באַציאונגען מיט דעם דאָזיקן טעאַטער, האָב איך זי ניט געזען דאָרטן שפּילן. אַ לאַנגע צייט אָבער, האָט מען נאָך געריידט אין די טעאַטער־קרייזן: „דימאָוו האָט דאָך געמאַכט ראַשטשינאַ־אינסאַראָוואַ".

(באַמערקונג: ווען מיט אַ יאָר שפּעטער האָב איך אָנגעשריבן מיין דראַמע „סלושאַי, איזראיל!" („שמע ישראל"), האָט זי געשפּילט די הויפּט פֿרויען־ראָלע און געשפּילט מיט גרויס עפֿעקט. מיט אַ פּאָר יאָר צוריק, קורץ פאָר דער מלחמה, זייענדיק שוין אַ פֿליכטלינג אין פאַריז, האָט זי דאָרט געשפּילט (אויף רוסיש) די ראָלע פון שיינע אין מיין פּיעסע „זינגער פון זיין טרויער", אָדער „יאָשקע מוזיקאַנט". אויב זי לעבט נאָך, מוז זי הונגערן ערגעץ אין פראַנקרייך מיט דעם בלינדן מאַן אירן, דער שרייבער פּלעשטשעיעוו,

און דער אַלטער ניאַניע, וואָס זיצן אויף אירע שמאַלע און שוואַכע פֿלייצעס).

ערגעץ־וואו וויט פֿון פּעטערבורג, אין עק פֿון רוסלאַנד, הינטער סיביר, האָט געבושעוועט אַ מלחמה. די „מאַקאַקעס" — אַזוי האָט מען דעמאָלט גערופן די יאַפּאַנעזער — האָבן מיט מעטאָדישער אַקוראַטקייט געשטורעמט רוסלאַנד... וועמען האָט דאָס געאָרט? אַ קליין הייפּעלע רעוואָלוציאָנערן, און צווישן זיי, פּאַרשטייט זיך, אויך יידישע יונגעלייט האָבן געאַנטוואָרטלעכט אויפֿן מיינט. האָט זיך עמעצער צוגעהערט צו זיי אַחוץ אַנדערע „אומפּאַראַנטוואָרטלעכע עלעמענטן"? דאָס הייפּעלע רעוואָלוציאָנערן איז ביסלעכווייז געוואָרן גרעסער, גרעסער, וואַקסן, זיך צעשפּרייט אַלץ טיפֿער, אַלץ ווייטער אין לאַנד. דאָרטן ווייט, הינטער סיביר, אין עק וועלט, האָבן די „מאַקאַקעס" געשטורעמט דעם צאַרישן טראָן, — נאַרישקייטן! פּעטערבורג איז אַנגעגאַנגען מיט איר געווינלעכן טאָג־טעגלעכן לעבן.

איך האָב נאָך געדאַרפט באַצאָלן אַ חוב דעם וואַלד־אינסטיטוט: אַנשרייבן מיין דיסערטאַציע און „פּאַרטיידיקן" זי פּאָר אַ קאָמיסיע פֿון פּראָפֿעסאָרן. דערנאָך וועל איך, וען גאָט וויל, באַקומען מיין דיפּלאָם. אָבער פריער דאַרף איך אַוועקפּאָרן אין אַ וואַלד, אַפּלעבן דאָרט דעם גאַנצן זומער, אַרבעטן, פּאַרשן, באַקענען זיך מיט טויזנט איינצלהייטן אויפן אָרט. אויס „בירזשעוויא וויעדאָמאָסטי". אויך „אָזערקי" מיט דעם האַלב־אַנגעפילטן,ווינטיקן זומער־טעאַטער, וואו עס האָט געהערשט דער נייער ביניע־שטערן, ראַשטשינאַ! דער וואַלד־אינסטיטוט האָט מיך אַוועקגעשיקט וויט הינטער פּעטערבורג אין אַ פֿאַרוואָרפֿענעם געגנט, באַדעקט מיט אַלטן, געדיכטן צפֿון־וואַלד. דאָרטן, אַיין, אַן אַ פּריינד, אַן באַקאַנטע, האָב איך געדאַרפט פֿאַרברענגען אַ פּאָר לאַנגע, לאַנגע מאָנאַטן.

דאָ, ברודער אַסיפֿ, איז דיר ניט קיין דובעלן מיט סימפּאַטישע מוזיק און שיינע באַרישניעס! דאָס איז אַ פֿאַרוואָרפֿענע, פון גאָט פֿאַרגעסענע סטאַנציע „וואַלאַסאָוא", דער הויפּט טרעף־פונקט פֿון הונדערט און איין ביליאָן קאָמאָרעס, די סאָמע ערגסטע אַנטיסעמיטן, פון וועלכע איך האָב אין מיין לעבן געלימט. זיי האָבן געצאָפּט פון מיר דאָס בלוט מיט אַזאַ אימפּעט, אַז צום סוף פון זומער האָבן זיי

שוין אַלײן געהאַט אין זייערע אַדערן יידיש בלוט און דורך דעם פֿאַרדאַרבן די ריינקייט פון זייער דאַמינירנדער קאַמאַרן־ראַסע.

די מענטשן אַבער, ביי וועמען איך האָב געוואוינט, זיינען געווען פֿריינדלעך צו מיר. און איך האָב טאַקע געאַרבעט און געאַרבעט גוט, ווייל וואָס־זשע אַנדערש האָב איך געקאָנט טאָן אין דער דאָזיקער וויסטעניש?

אייגנטלעך אין דריי וואָכן האָב איך זיך ערלויבט אַ לוקסוס: אַ רייזע פֿון וואַלאַסאוואַ קיין אָזערקי. עס האָט מיר געגומען דעם גאַנצן העלן טאָג און נאָך אַ שטיקל פון דער העלפֿער נאַכט — ווייל עס זיינען שוין געשטאַנען די „וועיסע", נערוועזע פֿאַרכשופֿטע בעכט, — אָבער עס האָט זיך געלוינט... עס האָט זיך געלוינט צו קומען אין טעאַטער צום דריטן אַקט, זיך אַוועקזעצן אין דער ערשטער רייע אין פֿולער וואַלד־אינזשעניר־אוניפֿאָרם, אַ פֿאַרשטויבטער, אָן אַביסל ווילד־געוואָרענער, און ווידער צוצוזען ווי די יונגע העלדין פון דער פּיעסע, איידער זי גייט זיך פֿאַרקויפן פֿאַר שאַנדע, וואַרפט צו פֿאַרוואונדערטע בליקן צו דעם מאַנסביל אין דער ערשטער רייע, וואָס פֿרעגן: ווער איז דאָס דער „לעסניטשי"? פון וואַנען האָט ער זיך געגומען?

שפּעט אין הערבסט האָב איך מיט גרויס דערפֿאַלג פֿאַרטיידיקט מיין דיסערטאַציע — כאָטש קיינער פון די זעקס פֿראָפעסאָרן האָט זי ניט אָטאָקירט. מיין טעמע איז געווען: „ווי אָזוי צו באַפֿעסטיקן דעם וואַנדערנדיקן זאָמד". יעדער אייגער פון דער קאָמיסיע, דעם דירעקטאָר פון דעם אינסטיטוט אַרייגערעכנט, איז געווען צופֿרידן צו געבן מיר מיין דיפּלאָם און ענדלעך פּטור וועלן פון מיר. וויי־ניקסטנס, אָזוי האָט עס מיר אויסגעוויזן. צום לעצטן מאָל האָב איך איבערגעטראָטן די שוועל פון מיין „אַלמא מאַטער" (צערטלעכע מוטער), וואָס איז גאָרניט געווען אָזוי צערטלעך צו מיר... איצט, ווען אַ לאַנגער שטראָם פון יאָרן ליגט שוין הינטער מיר, דערמאָן איך זיך אָפט אָן מיין גייסטיקער היים, און לײַבשאָפט און צערט־לעכקייט באַפֿאַלט מיין האַרץ... אַ גליקלעכע און זאָרגלאָזע צייט — זי קומט קיינמאָל ניט צוריק! אָבער גליקלעך איז זי ניט דעמאָלט, ווען מען האָלט זי אין דורכלעבן, נאָר דאָן, ווען מען דערמאָנט זיך

אן איר שפּעטער. אזוי איז שוין די נאטור פון גליק. פונקט פאר־קערט איז עס מיט דער נאטור פון אן אומגליק...

אזוי אדער אזוי — דעם דיפלאם פון אן „אוטשאני ליעסאוואד" (געלערנטער וואלד־מייסטער) האב איך ענדלעך געהאט אין קעשענע! זיבן יאר, זיבן לאנגע פּעטערבורגער יארן, אריינגערעכנט די צייט ווען איך האב זיך באהאלטן פון דער פּאליציי, האט עס מיר גענומען! זיבן יאר האט יעקב געארבעט פאר לאהן מיינעדיק, אז ער ארבעט דאס פאר רחלן. ביי מיר איז אויסגעקומען א ביסל אנדערש: איך האב געארבעט פאר רחלן און פאר לאהן גלייכצייטיק. מיין רחל איז געווען די שיינע רוסישע ליטעראטור, מיט וועלכע איך האב געחלשט חתונה צו האבן; מיין לאה איז געווען דער וואלד, וועלכן כ׳האב געדארפט אפגטן, כדי צו באקומען רחלן. דער וואלד האט מיך באגעגנט מיט קאמארן, די ליטעראטור — מיט קריטיקער. ווער עס האט געביסן פיינלעכער — דאס האב איך אויסגעפונען שפּעטער: די קאמארעס האבן דאס פארט געמאכט בעסער.

מיין סטודענטן־לעבן האט זיך געענדיקט. איצט בין איך א שרייבער. איין פּעריאדע פון לעבן איז אוועק, א נייע האט זיך אנגעהויבן. נו, און וואס ווייטער?

איך בין געווען געצוואונגען צו לעבן פון מיין שרייבן — דאס איז געווען מיין קללה. איך האב עס ניט פארשטאנען דעמאלט. איך פארשטיי דאס איצט. איך בין געווארן א זשורנאליסט, א צייטונגס־מאן, וויל צייטונגען האבן דאך געצאלט מער אדער ווייניקער אנשטענדיק און ניט געלאזט ווארטן אויפן האנאראר, ווי דאס איז געווען מיט ראמאנען און דראמען. כדי צו שרייבן א גוט, ערנסט טעאטער־ווערק, דארף מען האבן צייט, איז דערווייל מוז מען שרייבן קלייניע, ניט־וויכטיקע ארטיקלען און פעליעטאנען אין די צייטונגען. אויף דעם פטרט מען אווען די צייט, וואס מען וויל זיך שאפן. דארף מען ווייטער שרייבן און ווייטער פרואוון צו קויפן צייט... עס איז א פארפשופטער קרייז.

און אחוץ זיצן און שרייבן, לעבט מען דאך אויך. מען איז יונג, מען קוקט אויף דער וועלט מיט זשעדנע, און פון פארויס אין אלצדינג פארליבטע אויגן. די פּעטערבורגער אינטעליגענץ — און די רוסיש־

יידישע בפרט — האָט מיך געבאָלעוועט. עס איז געווארן אַ מין קליינע מאָדע אייגצולאָדן מיך, דעם וואָלד־אינזשינער, דעם יונגן שרייבער, וועגן וועלכן מען זאָגט, אַז ער האָט אַ צוקונפט... אויף אינער פון אַזעלכע פריינדלעכע און איבעריקע פאַרזאַמלונגען האָב איך זיך געטראָפן מיט דער יונגער דאָמע, וואָס האָט שפעטער געשפילט אין מיין גורל אַ באַדייטנדע ראָלע און צוליב וועמען איך האָב שיער, שיער ניט פאַרלוירן מיין יונג לייכטזיניק לעבן.

אַ סך אין איראָפע און אָפילו דאָ אין אַמעריקע ווייסן פון דער דראָמע, דער פינאַל פון וועלכער עס האָט זיך אָפגעשפילט אין געריכט. דער מאַן פון דער דאָמע איז באַשולדיקט געווארן אין אַ „פאַרזוך צו טויטן דעם שרייבער אָסיפ דימאָוו". איך האָב זיך געראָטעוועט באמת ווי דורך אַ נס. די פּעטערבורגער צייטונגען, און ניט נאָר די פּעטערבורגער האָבן אַ סך געשריבן וועגן דעם. אויב די דאָמע לעבט נאָך איצט וויס איך ניט אויף גענוי. איך האָב געהערט, אַז זי איז אין פאַלעסטינע קראַנק. איר מאַן, מיט וועמען זי האָט זיך געגט, האָט געארבעט אין ריגע, אין אַ רוסישער „וווייסער" צייטונג. ווען די סאָוועטישע מאַכט האָט מיט אַ צייט צוריק פאַרכאַפט לאַטווייע, האָט מען אים ארעסטירט און, ווי איך הער איצט, אים דערשאָסן.

און דאָך וועט זיין בעסער ניט צו דערמאָנען די אמתע נעמען. איך וועל זיי רופן דאָ „ניומאַן"; צוליב דער דאָמע האָב איך שפעטער אָנגעשריבן מיין דראָמע „ניו".

זי איז געווען אַ לעבעדיקע קוקלע: קליין, כמעט מיניאַטור אין וואוקס, גראַציעז און פראַפאָרציאָנעל געבויט, מיט קליינע קינדישע הענטלעך און פיסלעך, מיט שוואַרצע רונדע אויגן, ווי ביי אַ פויגל, מיט אַ העלן האַרציקן געלעכטער. זי איז געווען פול מיט לעבן, מיט בליענדער יוגנט. קאָלט איז איר געווען אין קאָלטן פעטערבורג. איר מאַן, באַריס ניומאַן, איז געווען אַן אָנגעשטעלטער אין אַ גרויסער ליבראָלער צייטונג. ניומאַן האָט „אונטערגעשריבן" די צייטונג, דאָס הייסט, ער איז געווען דער פיקטיווער רעדאַקטאָר, דער „זיץ־רעדאַקטאָר", ניט דער אמתער רעדאַקטאָר. אָבער ער איז געווען פאַראַנטוואָרטלעך, ווען עפעס איז אָפגעדרוקט געווארן אין

דער צייטונג, וואָס איז ניט געפעלן דער רעגירונג. ניומאַן איז געווען מאַניאַס צווייטער מאַן. פון דעם ערשטן, א קרוב פון די רייכע בראַדסקיס, איז זי אַנטלאָפן. די ניומאַנס האָבן געהאַט א קליין קינד, אַרום צוויי יאָר אַלט.

צו דער צייט איז מיין פֿריינדשאַפֿט מיט דער שוישפּילערין נאַדיאַ מוזיל געקומען צו אַן ענדע. פֿאַסירט האָט עס אַן שום דראַמעס און היסטעריקעס, שטיל און רואיק, שוין אפשר צו־שטיל און צו־וואַכעדיק. אַביסל פייערווערק וואָלט באמת ניט געשאַדט: פּאַרט דער טויט פון א שיינעם חלום.

אָבער זעלטענער זיינען געווארן מיינע וויזיטן צו דער הנעוודיקער יונגער מיידל, אָבער רואיקער האָט זי מיך באַגעגנט און נאָך רואיקער בין איך געגאַנגען אַהיים.

איינמאָל אין א נאַכמיטאָג איז אין מיין צימער אַריין א זייער הויכער מאַן, א ריז פון א יאָר פערציק, מיט א קאָלטן „געשעפטס־פנים", עלעגאַנט און גאָר רייך אָנגעטון.

— מיין נאָמען איז פינגערט, — האָט ער זיך פֿאַרגעשטעלט — מיך האָט געשיקט צו אייך פרייל מוזיל.

— זעצט זיך, הער פינגערט.

— איך האָב אָנגעשריבן א דראַמע, ווי גוט די דראַמע איז וויס איך ניט. דאָס לאָז איך איבער צו אייך, איר זאָלט זאָגן. אויב די דראַמע וועט אייך געפעלן, וועט פרייל מוזיל זי אויפפירן צו איר בענעפיט. זי האָט צוטרוי צו אייער אורטייל. טוט מיר אַן דעם כּבוד און קומט מאָרגן אָוונט צו מיר. איך וועל אייך איבערלייענען מיין פּיעסע.

— וועט נאַדיעזשדא ניקאָלאַיעווונא אויך זיין ביי אייך?

דער גאַסט האָט געענטפערט אַביסל אין א פאַרלעגנהייט:

— ניין. פרייל מוזיל קען דאָך די פּיעסע. זי וועט ניט קומען.

אויף מאָרגן אָוונט בין איך געזעסן אין פינגערטס זייער רייכער הויז און צוגעהערט זיך צו זיין זייער ארעמער דראַמע. דער נאָמען פון דעם ווערק איז געווען „זשענא אוגריומאָוואָ" (אוגריומאָוס ווייב). דער לעבע־מאַן אוגריומאָוו זוכט צעשטרייאונג און לאָזט זיך וויזן פֿאַטאַגראַפֿיעס פון שיינע פֿרויען, וואָס זיינען גרייט צו פֿאַרשאַפֿן אַזא

מין צעשטרייאונג. די דאָזיקע פֿרויען זיינען ניט אַבי־ווער; זיי שטאַמען פֿון אָנשטענדיקע משפחות, זיי זיינען פֿאַרהיראַט און ווערן רעספּעק־טירט... צווישן די פּיקאַנטע פּאָטאָגראָפיעס אָנטדעקט דער פריי־לעבער לעבע־מאַן דאָס בילד פון זיין אייגן ווייב. „אָט די ווילּ ער זען", ערקלערט ער דער מאַדאָם. „איר קאָנט עס האָבן", פֿאַרשפּרעכט די מאַדאָם. אוגריומאָוו קומט אין דער וואוינונג פון דער מאַדאָם, וואָס איז דאָך ניט וווינעקער ווי אַ טרעף־פונקט פֿאַר לייכטזיניקע פֿאַרלעך, זעט דאָרט זיין ווייב און דערשטיקט זי אויפן אָרט.

די פּיעסע איז שפּעטער אָפּגעדרוקט געוואָרן אין „טעאַטער און קונסט", ניט קוקנדיק אויף דעם, וואָס זי איז מיאוס דורכגעפאַלן. אָבער קיין איין טעאַטער אין רוסלאַנד, חוץ סואוואָרינס, האָט זי ניט געשפּילט.

(וועג איך בין געקומען קיין אַמעריקע, האָב איך מיט ער־שטוינונג דערזען אַ פּיעסע זייער, זייער ענלעך צו פּינגערטס, גע־שפּילט אויף יידיש און אַפּילו אויף ענגליש, אָבער אונטער אַן אַנדער נאָמען, דער נאָמען פֿון דעם מחבר איז אויך געווען אַן אַנדערער).

די דראָמע, ווי געזאָגט, איז דורכגעפאַלן, ווי איך האָב עס טאַקע דערוואַרט. איך האָב ניט געווארנט פֿריילין מוזיל ווענן דעם — און זיכער וואָלט זי מיך אויך ניט געפאַלגט. איר באַנעמען זיך אין דער גאַנצער זאַך האָט מיך געקרענקט. צו וואָס שיקסטו דאָס צו מיר דיין פריינד? (און באַלד האָט זיך ארויסגעוויזן, אַז ער איז געווען מער ווי אַ פריינד). פֿאַרוואָס דאַרף איך אים דאָס העלפן צוצוקומען נענטער צו דיר? ער שרייבט נאָרישע פֿאַסקודנע פּיעסן, דו ווילסט עס אויפפירן, נאָדיאַ, טייערינקע, פיר עס אויף געזונ־טערהייט. אָבער מיך אויסצונוצן ווי אַ פֿאַרזיכערונג־שילד — דאָס ניט. מען האָט דאָך אַ שטיקל אַמביציע ביי זיך אין האַרצן, כאָטש דאָס האַרץ ברענט שוין ניט אַזוי פֿאַר דיר, נאָדינקע זיסע, ווי פריער... די שיינע פרילינג־מעשהלע האָט זיך פֿאַרענדיקט, מיר זיינען זיך צעגאַנגען.

אַ פֿאַר יאָר שפּעטער האָבן מיר זיך צופעלליק געטראָפן אין אַ פּעטערבורגער רייכער קראָם. איך האָב זי באַקענט מיט מיין ווייב. נאָדיאַ האָט געהאַלטן אין קויפן אַ מתנה פֿאַר איר יינגעלע דעם

קליינעם פינגערט, מיר — פאר אונדזער טעכטערל, איזא. מיר האבן ביידע געשמייכלט — וואס דען האבן מיר געקענט טאן? דער מאי איז געווען פארביי; עס איז איצט שוין געווען אויגוסט — דער מאנאט פון פרוכטן...

דער יונגער אדוואקאט נאום שטילמאן האט מיר פארגעשלאגן צו טיילן מיט אים זיין שיינע, געשמאקפול־אויסגעשטאטע וואוינונג אויף כערסאנסקאיא גאס. שטילמאן איז זיך נאר וואס צעגאנגען מיט זיין ווייב, די שוועסטער פון דעם באוואוסטן יידישן אדוואקאט גאלדשטיין (באגאנגען זעלבסטמארד אין פאריז מיט א פאר יאר צוריק). אזוי האט זיך אנגעפאנגען מיין פריינדשאפט מיט איינעם פון די פיינסטע, האַרציקסטע און שטילע מענטשן וואס איך האב באגעגנט אין מיין לעבן.

איינמאל איז א ווינטערדיקן נאכמיטאג, האט עמיצער אנגעקלונגען אין דער טיר פון אונדזער וואוינונג. די דינסט־מיידל, גלאשא, איז אריין אין מיין צימער:

— א דאמע ווילל איך זען, בארין.

— ווער איז זי?

— דאס וועט זי אייך זאגן פערזענלעך, זאגט זי, — האט גלאשא ערקלערט.

אין צימער איז אריין א פרוי פון א יאר 28, מיט א בלאסן, זייער ליידנשאפטלעכן פנים, מיט גרויע, יאקבי קאלטע אבער אין דער אמתן זשעדנע און ניט־גוטע אויגן, אנגעטאן אין שוואַרץ, אייגנאר, אבער מיט געשמאק. אירע טונקלע האר זיינען געווען גלאט פארקאמט פון הינטן און גלאזט אפן דעם קלוגן, שיין־פארמירטן שטערן. עפעס מאגנאלישעס איז געווען אין איר אויסזען. זי האט געהאלטן אין האנט א פארטפעל.

— ערלויבט מיר דערווייל ניט צו זאגן אייך מיין נאמען, — האט זי אנגעפאנגען. מיר וועט זיין גרינגער צו ערקלערן דעם ציל פון מיין קומען צו אייך. עס איז ניט אזוי גרינג, גלויבט מיר.

א טונקלער געפיל, א פארנונג פון דעם וואס זי ווילל מיר זאגן, איז מיר דורכגעפלויגן דורכן קאפ. א פאר מינוט שפעטער

האָב איך שוין געוואוסט, אַז מיין אינטואיציע האָט מיך ניט אָפּ־
געאָרט. איך האָב זיך אָנגעפאָנגען צו פילן זייער אונבאַקוועם.

—איך האָב נעכטן געצויגן אַ לאָטעריע, — האָט די דאָמע וויי־
טער געזאָגט. — איך האָב אָנגעשריבן צוועלף נעמען אויף צוועלף
שטיקלעך פאַפּיר, אַריינגעוואָרפן זיי אין אַ וואָזע, און אייער נאָמען
איז אַרויסגעקומען.

— יאָ, איך בין קיינמאָל ניט געווען מזלדיק אין לאָטעריעס, —
האָב איך באַמערקט מיט אַן אומשולדיק פנים.

די דאָמע האָט אויף דעם ניט געענטפערט. אפשר האָט זי ניט
פאַרשטאַנען די איראָניע פון מיין באַמערקונג.

— וואָס פאַר אַ נעמען זיינען דאָס געווען?

— אַ, אַלץ יונגע שרייבער: בלאָק, אָנדרעיעוו, גאָרקי, קופּרין...

— קענט איר זיי?

— נאָר ביים נאָמען. איך בין אַליין אַ שרייבערין.

— אָזוי?

— יאָ, דערווייל קען מען מיך ניט, אָבער מען וועט באַלד הערן
פון מיר. איך שרייב איצט אַ בוך.

— וועגן וואָס שרייבט איר דאָס?

— דאָס בוך וועט הייסן „זאָפיסקי אני" (אָנאָס שריפטן). ווילט
איר הערן אַ קאַפּיטל פון מיין בוך?

און איידער איך האָב געקאָנט עפּעס ענטפערן, האָט זי אַרויס־
געצומען פון איר פאַרטפעל אַ העפט און אָנגעהויבן לייענען.

אָנגעשריבן איז די זאַך געווען בלאָס, אָן געניג טאָלאָנט, אָבער
דער אינהאַלט איז געווען אינטערעסאַנט און, איך מוז זאָגן, אָרי־
גינעל. עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן אַ יונגער פרוי, וואָס איז פאַר־
הייראָט מיט אַ קראַנקן, שוואַכן מאַן. זי וויל האָבן אַ קינד. דאָס
זעלבע וויל אויך איר מאַן. פאָלט זי אויף אַ פלאַן: מיט דער צו־
שטימונג פון איר מאַן קומט זי צו אַ יונגן אָדוואָקאַט, וועמען זי
קען גאָרניט, מיט דעם פאַרשלאָג, ער זאָל וועלן דער פאָטער פון
איר צוקונפטיקן קינד, און דער אָדוואָקאַט —

דאָ האָב איך איר איבערגעשלאָגן:

— זייט איר פאַרהייראָט?

— יא.

— לעבט איר גליקלעך מיט אייער מאן?

— ניין.

זי האט געמאכט א פויזע און קוקנדיק מיר גלייך אין פנים, פארענדיקט:

— א פרוי קען ניט זיין גליקלעך מיט א מאן, וואס איז קראנק און פיזיש שוואך.

ווי א שעמעוודיקע מיידל, האב איך ארונטערגעלאזן מיין בליק.

— א גאנץ אריגינעלן איינפאל האט אייער העלדין, — האב איך אנגעפאנגען, — אבער...

— איר וויסט נאך ניט דעם סוף, — האט זי ערקלערט. — ווילט איר הערן?

— בעסער אן אנדער מאל. איך... איך דארף באלד אוועקגיין. איך האב וויניק צייט.

— גוט, — האט זי צוגעשטימט. — איך וועל עס מאכן קורץ: דער אדוואקאט האט פארשטאנען, אז די פרוי מיינט ערנסט און ערלעך. ער איז געווען א פריידענקנדער מענטש, אן שלעכטע, שמוציקע געדאנקען.

און ווידער האב איך דערפילט דעם שטאלענעם בליק אירן; אבער איצט איז ער געווארן א דרינגענדער, כמעט ווי היפנאטיש האט ער געווירקט...

זי האט געשוויגן. אייגנטלעך, איז די זאך געווען קלאר. איך האב געטראכט: ווער איז זי? אן אוואנטוריסטקע, וואס זוכט צופעליקע באקאנטשאפטן און פארמאסקירט איר פארזוך אין א מין נייער, אריגינעלער פארם? אדער מיינט זי דאס אלץ ערנסט, און איר בוך, וואס זי שרייבט, איז אן אויסגעשריי פאר לעבן, פאר פארלארענער פארקריפלטער מוטערשאפט? אזוי צו אזוי — אבער מיר איז גאר־ניט געווארן גרינגער פון דעם. פארקערט, איך האב געפילט ווי אוועקצוליפן, ווי צו בעטן זי צו פארגעסן אן איר לאטעריע, אין וועלכער איך, ניט פאר קיין יידן געדאכט, האב ארויסגעצויגן מיין ניט־פארדינטן גורל.

אפשר האט זי דאס אלץ דערפילט. וויל פלוצלינג האט זי

אַנגעהויבן רעדן וועגן זיך אַליין. קעטיק, אַז זי האָט זיך איצט געפילט באַקוועמער ווייל זי האָט מיר אויסגעזאָגט איר נאָמען: נאַדעזשדאַ סאַנדזאַר. זי איז געווען אַ קאָזאַטשקע, געבוירן אויף די ברעגעס פון דעם טייך דאָן. איר פאָטער און איר גאַנצע משפחה זיינען אויך געווען קאָזאַקן. הייס בלוט האָט געשטראָמט אין אירע אָדערן. די לייַדנשאַפט צו לעבן, צו ליבע צו האָבן אַ קינד איז געווען גוואַלדיק שטאַרק אין איר; אָבער זי איז געווען צוגעבונדן — ווי זי האָט געזאָגט — צו אַ קראַנקן, שוואַכן מאַן. זי האָט אַפילו מיר געזאָגט זיין נאָמען. ער איז געווען אַ ייד — פאַרשטייט זיך אַ געשמדטער. איך האָב אים אמאָל צופעליק געזען: אַ מאַן פון אַ יאָר פערציק, מיט אַ גרויסן פּליך, מיט אַ פריצייטיק גרויעך געווארענער בערדל, מיט אַ זויער־טרויעריקן אַפּאַטישן בליק. וויניקער פון אַלץ האָט דאָס יידל זיך געפּאַסט צו זיין דער מאַן פון אַ דאָנער קאָזאַטשקע. אָבער אַזוי האָט שוין פאַסירט, און איצט איז געקומען די דראַמע, די פאַרבאַרגענע, שטילע טראַגעדיע, פון וועלכער מען רעדט ניט, מען שעמט זיך מיט איר, אָבער מען לייַדט פון איר פאַרט.

דער אומגעוויינטשענער גאַסט מיינער האָט נאָך אַלץ געריידט, און וואָס מער זי האָט אויפגעדעקט פאַר מיר, דעם פרעמדן צופעליקן צוהערער, איר שטאַלץ פאַרוואונדעט האַרץ, אַלץ מער איז מיר קלאָר געווארן איר ערלעכקייט און איר ארומוואַרפן זיך אין דער וועלט אין אַ פאַרזוך צו געפינען הילף. אָבער אין דער זעלבער צייט בין איך איר געווארן אַלץ קעלטער און אינערלעך וויייטער. אַ מאַדנער געפיל פון אַ דערנידעריקונג האָט זיך אויפגעהויבן אין מיין האַרצן. לאָטעריע אָדער ניט־לאָטעריע, זאָל זי זיך אָפּטשעפּן פון מיר. איך בין געזעסן אַ דערשלאָגענער, אַזוי ווי איך וואָלט איר געווען עפּעס „שולדיק". זאָל זי נאָר אַוועקגיין וואָס גיכער — איז געווען מיין אייניציקער געדאַנק.

— וויליט איר זיין דער פאָטער פון מיין צוקונפטיקן קינד? — האָט זי מיך געפרעגט, און איר היפנאָטישער קאָלט־הייסער פאַדערנדיקער בליק האָט געשטאַרט מיר אין פּנים אַריין. — איך וויל פון אייך גאָרניט. איר וועט זיין פרייַ. איר וועט ניט האָבן קיין שום

פֿאַרפֿליכטונגען, קיין שום פֿאַראַנטוואָרטלעכקייט צום קינד. עס וועט זיין מיין קינד — ניט אייער. אויב איר ווילט, גיב איך אייך אַזאַ דאָקומענט פֿאַרויס.

— פֿאַרוואָס גט איר זיך ניט מיט אייער מאַן? — האָב איך איר איבערגעהאַקט — און הייראַט ניט אַן אַנדערן?

— ער איז מיינער אַ גוטער פריינד. איך האָב טיף רחמנות אויף אים. דאָס איז איינס. צווייטנס, ווייסט איר דאָך, ווי שווער עס איז צו קריגן אַ גט פֿאַר „פֿראַוואָסלאַווענע", און וויפֿל געלט דאָס קאָסט. מיר זיינען דאָך ביידע „פֿראַוואָסלאַווענע".

אויף מיין טיש איז געשטאַנען אַ פאָטאָגראַפישע בילד פון מיין שוועסטער אַנאַ. איך האָב אַנגעוויזן אויף דעם בילד און געזאָגט:

— דאָס איז מיין פריינדין, איך דאַרף זיך דורכרעדן מיט איר...

זאָל מיר גאָט מוחל זיין מיין ליגן; נאָר וואָס אַנדערש איז מיר געבליבן צו טאָן? נאַדיעזשדאַ האָט זיך אויפגעהויבן און האָט ענדלעך פֿאַראָזט דעם צימער. איך בין צוגעגאַנגען צום פענסטער און דערזען ווי אַ מאַן, אַנגעטאָן אין אַ וואַרימן מאַנטל, מיט אַ פריצייטיק גרויל־עך בערדל, איז צוגעגאַנגען צו נאַדיעזשדאַ סאַנזשאַר — איר מאַן. ער האָט די גאַנצע צייט געוואַרט אונטן אויף זיין ווייב. נאָך מער פֿריקרע איז מיר געווארן אויפן האַרצן.

אויף מאָרגן האָב איך באַקומען פֿון איר אַ לאַנגן בריוו; אי־בערמאָרגן אַ צווייטן, און נאָך און נאָך. יעדן פרימאָרגן האָב איך געפונען נאָך אַזאַ בריוו, אַן אַ פאַסט־מאַרקע, אונטערגעדרוקט אין קאָרידאָר דורכן שפּאָלט פון דער אָרייַנגאַנג־טיר. דער אינהאַלט פון די דאָזיקע בריוו איז געווארן אַפֿענער מיט יעדן טאָג. ענדלעך האָב איך ניט אויסגעהאַלטן און איר אַוועקגעשיקט אַ טעלעגראַמע: „הערט אויף מיר צו שרייבן, איך לייגן אייערע בריוו סיי־ווי־ניט". אויף דעם האָב איך באַקומען שוין אַ קורצן בריוו פֿון מיט באַלייי־דיקונגען. די זאָך איז געווען אַ שפּאַס, — האָט זי געשריבן. — זי האָט מיך געוואָלט שטעלן אויף פּראָבע, זי וועט מיך באַשרייבן אין איר בוך ווי עס באַדאַרף צו זיין, אאַז"וו.

אַ קורצע צייט נאָכדעם האָב איך זיך דערוואוסט, אַז זי איז געקומען צו אַלעקסאַנדער בלאַק, דעם באַוואוסטן דיכטער, אַבער זיין

וויב, די טאכטער פון דעם געניאלן כעמיקער מענדעלייעוו, האט זי ארויסגעטריבן. אויך דער שרייבער לעאניד אנדרעיעוו האט מיר דערציילט וועגן איר וויזיט און ער האט זיך דערפילט זייער גע־קרענקט, וועז איך האב אים דערציילט, אז זי איז שוין געווען ביי מיר פריער... אויך ער האט זי געבעטן אים צו רו צו לאזן. נאך שפעטער האט מאקסים גארקיס פרייגד, דער מאלער זינאווי גרזשע־בין (א ייד, א זון פון א קאנטאניסט), מיר דערציילט, אז גארקי האט געקראגן פון איר א בריוו מיט אן ענלעכן פארשלאג, צוזאמען מיט איר פאטאגראפיע. גארקי האט זיך באצויגן צו דער זאך מיט מער ערנסטקייט, ווי מיר, די לייכטזיניקע יוגנט. ער האט דא דערזען א טיפע מענטשלעכע דראמע. עפעס רעוואלוציאנערעס האט ער דא געזעהן. גארקי איז דעמאלט געווען אויף דעם אינזל קאפרי אין איטאליע. ער האט גערעדט וועגן דעם "פארשלאג" מיט זיינע נאענטע פרייגד.

— וואס טוט איר, — האבן זיינע פרייגד צו אים געטענהט, — וועז איר באקומט פינף אדער צען אדער מער אזעלכע בריוו?

דער שרייבער האט זיך פארטראכט און האט מער ניט גערעדט וועגן דעם.

נאדיעזשדא סאנושארס בוך, "זאפיסקי אני", איז טאקע ער־שינען און ארויסגערופן אין דער ליטעראריישער וועלט א קליינע סענסאציע. איך האב אנגעהויבן לייענען דאס בוך מיט א ציטער: זי האט דאך געסטראשעט צו "באשרייבן" מיך ווי עס באדארף צו זיין. איך האב דארטן געפונען א באשרייבונג פון א יונגן אדוואקאט, וואס האלט אויף זיין טיש דאס בילד פון זיין פרייגדין (מיין שוועס־טער); ער פארשטייט ניט די אנקומענדיקע מאראל, האלט זיך נאך ביי די אלטע פארשימלטע פארמען פון לעבן.

דאס בוך "זאפיסקי אני" (אנאס שריפטן) האט געהאט א גע־וויסע ווירקונג אויף יונגע לעזערינס. דא און דארט האבן זיך באווייזן נאכפאלגערינס פון סאנושארס "געדאנק". איינע פון די גיך־אויפ־געקומענע דיכטערינס (אין יענע טעג איז דאס געווען ניט קיין זעלטענע פאסירונג) האט זיך געווענדעט צום פאעט מאקסימיליאן וואלאשין, און טאקע צוליב איר האט וואלאשין זיך געשלאגן אויף

א דוע׳ מיט אן אנדערן זייער באגאטן דיכטער, גומילאוו, וועלכן די באלשעוויקעס האבן שפעטער דערשאסן.

אינמאל, וען איך האב געהאלטן אין עסן מיטאג, זיינען צו מיר אריינגעלאפן פארסאפעטע דער שרייבער געארגי טשולקאוו (א געשמדטער ייד, זיין אמתער נאמען איז געווען טשולאק) און דער רעזשיסער ווסעוואלאד מעיערהאלד:

— וואפט אוועק אייער מיטאג און קומט גלייך מיט אונז. דער איוואשטשיק ווארט אונטן!

— וואס איז?

— מען דארף שוין פארן צו וויאטשיסלאוו איוואנאוו (דיכטער און געלערטער) מיט א סאנזשאר־פארשלאג פון...

זיי האבן מיר געזאגט דעם נאמען פון דער יונגער דאמע. אבער איך האב מיין מיטאג ניט אוועקגעוואלפן און בין געבליבן אין דער היים.

קאַפּיטל פופצן

איינמאָל אין אַ פרימאָרגן האָט מען אָנגעקלאָפּט אין מיין טיר.

— קומט אַריין!

אַריינגעקומען איז מאָקס שאַפּירא דער זון פון דעם „זעמלע־מער" שאַפּירא אין ביאַליסטאָק. מאָקס איז געווען אַ יונגערמאַן פון אַ יאָר פיר און צוואַנציק, מיט שיינע שוואַרצע, טרויעריקע אויגן — מיין יוגנט־פרײַנד און חבר פון ביאַליסטאָק.

— וואָס טוסטו דאָ, מאָקס? וועַן ביזטו געקומען? ווי אַזוי וואוינסטו דאָ אין פּעטערבורג?

מאָקס האָט דערצײַלט, אַז ער איז אָנגעקומען פון ביאַליסטאָק מיט אַ פּאָר וואָכן פריער, אום אָפּצוגעבן עקזאָמען אין פּעטערבורגער הויכן לערן־אָנשטאַלט צו שטודירן אויף אינזשיניער.

— וואו האָסטו געהאַלטן דיין עקזאָמען דאָס מאָל? — האָב איך אים געפרעגט.

„דאָס מאָל" — ווײַל מאָקס איז ניט געווען קיין אָנפאָנגער. שוין דאָס פערטע יאָר כסדר ווי ער איז אין אויגוסט געקומען פון ביאַליסטאָק קיין פּעטערבורג און געהאַלטן דעם עקזאָמען, און יעדעס מאָל איז אים ניט געלונגען צו דערגרייכן זײַן ציל, ווײַל ער איז געווען א ייד.

— דאָס יאָר האָט מאָקס געענטפערט — האָב איך געמאַכט אַ פאַרזוך אַריינצוקומען אין דעם „גאַרני אינסטיטוט" (אינסטיטוט פאַר בערג־אינזשיניערן). דאָרט זיינען געווען וויניקער אָפּליקאַנטן ווי אין אָנדערע פּלעצער.

— נו, און ווי איז דורכגעגאַנגען דיין עקזאָמען?

— גאָנץ גוט; אָבער עס פעלט מיר אַן אָכטל.

— ניט מער?

— ניין. עס זיינען געווען זעקס עקזאמענס. פאר פינף פון זיי האב איך באקומען די אטמיעטקע (מארק) „5" (די העכסטע אויס־צייכענונג) און נאר אין איין געגנשטאנד, אין אלגעברא, האב איך געקראגן „4 מיט דריי פערטל", ווייל אויף איין פראפעסארס פראגע האב איך ניט געקאנט ענטפערן.

— און וויפל יידן וועט מען אריינענעמען אין גארני אינסטיטוט דאס יאר?

— עס זיינען פארהן הונדערט און פופציק פלעצער פאר קריסטן. ווי דו ווייסט, איז אין דעם אינסטיטוט א דריי פראצענטיקע נארמע; דאס הייסט, אויף יעדע הונדערט קריסטן וועלן אריינגענומען דריי יידן.

— מאכט עס אויס פיר און א האלב יידן.

— יא, און אויסקלייבן וועט מען דאך די סאמע בעסטע, וואס האבן פינפן. דאס הייסט, אז איך בין ווידער דורכגעפאלן...

ער האט געשוויגן א ווייל, גערויכערט זיין פאפיראס און דער־נאך געזאגט:

— אלעקסאנדער שקלאווסקי איז אויך דא, געקומען מיט מיר אינאיינעם פון ביאליסטאק און אויך געהאלטן דעם עקזאמען אין גארני אינסטיטוט.

— וואס איז מיט אים?

— פונקט דאס זעלבע, וואס מיט מיר: אים פעלט אויך אן אכטל.

אלעקסאנדער איז געווען אונדזער חבר פון דער זעלבער שטאט, נאר מיט א פאר יאר עלטער פון אונדז. ער האט שוין געהאט א פליך אויפן קאפ. ער איז געווען אן ערנסטער, א שווייגנדער, א פארשלאסענער אין זיך. אויך ער האט שוין דאס פערטע מאל געפרואווט אריינקומען אין אן אוניווערזיטעט און אויך אן ערפאלג.

— אין א וואך אדום וועט זיין די זיצונג פון ראט פון די פראפעסארן (פראפעסארן סאווועט), וואס וועט באשליסן וועמען אריינ־צונעמען אין דעם אינסטיטוט, — האט מאקס געזאגט.

אין יענעם מאמענט, געדענק איך, האט מען מיך צוגערופן צום

טעלעפאן. וועז איך האָב זיך צוריקגעקערט מיט אַ פּאָר מינוט שפּעטער, איז מאָקס געווען איינגעשלאָפן... ער איז געזעסן אויף דער סאָפע, מיט אַ ברענענדן פּאַפּיראָס אין האַנט, זיינע אויגן פּאַרמאַכט און געשלאָפן מיט אַן אומגעזונטן, נערוועזן שלאָף. דאָס איז געווען אַזוי אונערוואַרטעט, אַז איך בין געשטאַנען אַ פּאָר מינוט טיף גערירט, מיט אַ מאָדנעם געפיל פון רחמנות אין האַרצן. ער האָט אויפגעמאַכט די אויגן און שוואַך געשמייכלט, ווי ער וואָלט זיך אַנטשולדיקט פאַר מיר.

— איך בין זייער מיד, ניט געקענט שלאָפן די גאַנצע נאַכט.

— וואָס וועט איצט זיין?

— איצט וועט זיין אַנדערש. שוין צום פערטן מאָל אַז איך האָלט עקזאַמען און יעדעס מאָל פעלט מיר אַ קלייניקייט: אַ פערטל, אַן אַכטל, וועז איך בין אַבער אַ קריסט, וואָלט איך שוין היינט געווען אַן אויסשטודירטער. פיר יאָר האָב איך פאַרלאָרן און אַלעקסאַנדער — אויך. און איצט קומט עס אונדז אויס צו פאַרלירן נאָך אַ יאָר... צו פאַרלירן אַלצדינג: די קאַריערע, די מעגלעכקייט צו שטודירן, פונקט אַזוי ווי מיר האָבן פאַרלאָרן אונדזער יוגנט. דיר, אַסיפ, האָט אַפּגעגליקט. דו האָסט שוין פאַרענדיקט דיין שטודיום, האָסט דיין דיפלאָם און באַקומען אַלע רעכט. אָבער איך דאַרף נאָך איצט אַנפאַנגען פון אַנפאַנג, און דאָס אַלץ נאָר צוליב דעם וואָס איך בין אַ ייד! כ'האָב באַשלאָסן — צו ווערן אַ קריסט, צו שמדן זיך.

— צוליב וואָס ביזטו געקומען צו מיר דאָס אַנזאָגן? — האָב איך געפרעגט.

— איך דאַרף האָבן אַ פּראָק צום שמדן זיך.

— איך האָב קיין פּראָק ניט. — האָב איך געענטפערט.

— אפשר האָסטו אַ באַקאַנטן, וואָס האָט אַ פּראָק? — האָט ער געפרעגט.

— יאָ, כ'האָב אזאַ באַקאַנטן; אָבער איך וויל דיך צו אים ניט שיקן; איך וויל דיר מיט קיין זאַך ניט העלפן צו דער שמד.

— זיי ניט בייז אויף מיר. שטעל זיך אין מיין לאָגע, — האָט זיך מאָקס געבעטן.

— אָט וואָס, — האָב איך אים געזאָגט, וועז ער איז שוין געווען

אויף די טרעפ. — לאז מיר וויסן וועט דאס וועט פארקומען. איך וויל זיין דערביי...

מיט א פאר טעג שפעטער האט ער מיר אפגערופן אויפן טעלעפאן:

— מארגן אבט אזייגער אין דער פרי, אין דיעוויטשי מאנאסטיר (א פרויען מאנאסטיר).

ארום זיבן אינדערפרי בין איך שוין געווען אויף די פיס. איך האב אנגעטאן מיין יוניפארם, וועלכן איך אלס אויסשטודירטער וואלד־אינזשיניער האב געהאט דאס רעכט צו טראגן. מיין יוניפארם איז געווען זייער אן אייגנדרוקספולער, מיט מעשענע קנעפ, מיט עפא־לעטן, מיט גרינע לאמפאסן אויף די הויזן און מיט א קורץ שווערדל („קארטיק" האט מען דאס גערופן). אינעם יוניפארם האב איך אויסגעזען ווי א קאמבינאציע פון א גענעראל, א צוג־קאנדוקטאר און א האטעל־דינער. אבער אויף צו מאכן אן אייגדרוק אויף די „מאנאשקעס" איז מיין מונדיר געווען ווי געוואונשן.

איך בין אווענ אין מאנאסטיר. שטיל, רואיק און פרידלעך איז געווען ארום אים, די אסיען־זון האט געווארפן קארגע שטראלן אויף דער אלטער געבוידע, אייגטאניק האבן געקלונגען די קלויסטער־גלאקן. מיט פעסטע טריט בין איך צוגעגאנגען צו דעם טויער.

— ווי גייט מען אריין אין דער צערקווע? — האב איך גע־פרעגט דעם וועכטער.

ער האט באטראכט מיין מונדיר, קענטיק, ער האט ניט געקענט באשליסן ביי זיך צו איך בין א גענעראל אדער אן אבער־קאנדוק־טאר; אבער ווי לאזט מען נישט אריין אזא וואשנעם מונדיר, ווען ער ווייל גאט בעטן? די שווערע טיר האט זיך געעפנט און אט בין איך אינעוויניק, אין אן אנדערער וועלט.

איך בין אריין אין הויף פון מאנאסטיר, וועלכער איז געווען ציכטיק און ריין געהאלטן. דער וועג האט מיך געפירט צו אן אלטן מאסיוון קלויסטער. די קלויסטער־טיר איז געשטאנען ווייט אפן. פרויען אנגעטאן אין שווארץ זיינען געגאנגען אהין מיט ארונטער־געלאזענע קעפ. זיי האבן ניט גערעדט צווישן זיך. דאס זיינען געווען די מאנאשקעס. איך בין געגאנגען צוזאמען מיט זיי. קיינער האט מיך

נישט געפרעגט. איך בין אַריין אין קלויסטער, אַרונטערגענומען דאָס היטל און געשטעלט זיך ביי דער וואַנט לינקס. די מאַנאַשקעס זיינען געבליבן שטיין פון ווייטן רעכטס.

איבערהאַלב האָבן געברענט דיקע געלע ליכט און דאָס האָט געגעבן דעם גאַנצן מאַנאַסטיר א געהיימניספולן כאַראַקטער.

די מאַנאַטאַגע טענער פון די קלויסטער־גלאַקן זיינען פאַרשטומט געוואָרן און באַלד האָט זיך באַוויזן אין קלויסטער א גרופּע מענטשן. זיי זיינען אַריין פון א זייטיקער טיר. אין שפּיץ פון דער גרופּע איז געווען א גלח, אַנגעטאָן אין זיין גאַנצער קלויסטער־לעכער קלײדונג און צירונג. דער גלח איז אַרויף אויף דעם קלויסטער־העכן באַלעמער. די אַנדערע, די וואָס זיינען אַרײַנגעקומען מיט דעם גלח, זיינען געבליבן שטיין אונטן ביים באַלעמער. צווישן זיי האָב איך דערזען מאָקסן און אַלעקסאַנדערן, מיינע צוויי אַמאַליקע חברים. זיי זיינען טאַקע געווען אַנגעטאָן אין פראָקן. אַלעקסאַנדער האָט דערצו נאָך געטראָגן ברוינע זומער־שיך, וואָס האָבן זיך גאָר־ניט געפאַסט צו דעם ווייסן שניפּס און דעם לאַנגן פראָק זיינעם. אָבער געאַרט האָט עס אים ווייניק. הינטער די ביידע יידישע יונגעלײט זיינען געשטאַנען זייערע „נייע" משפּחות: צווּיי טויף־פאָטערס און בלויז איין טויף־מוטער. אייגנטלעך האָט יעדער איינער פון זיי באַדאַרפט האָבן א באַזונדערע „טויף־מאַמע", נאָר אַזוי ווי דער שמד איז איינגעאַרדנט געוואָרן אין אייראָפּעניש און די בחורים זיינען געווען פרעמד אין פּעטערבורג, האָט דער גלח דאָס פאַר־קוקט. זאָל זיין איין שמד־„מאַמע"! שפּעטער האָב איך זיך דער־וואוסט, אַז מאַקסעס טויף־„פאָטער" איז געווען א טשינאָוניק און אַלעקסאַנדער האָט זיך באַזאָרגט מיט א באַנק־דירעקטאָר פאַר א נייעם „פאָטער". די „מאַמע" איז געווען א פרעמדע צו די ביידע „טאָטעס" און א שוואַנגערע. ביי קריסטן איז א גרויסע מצוה און אויך א כּבוד צו זיין טויף־עלטערן. באַזונדערס נאָך אין אַזא זעלטענעם פאַל, וועו צווּיי פאַרבאַנדזשעטע שפּעלעך מיטאַמאָל — צווּיי יידן פון ביאַליסטאָק — קומען „פרייוויליק" צום פאַסטוך...

דער גלח האָט אַנגעפאַנגען צו זאָגן עפּעס א געבעט און דער כאָר פון די מאַנאַשקעס האָט געזונגען. די מאַנאַשקעס און די קליינע

גרופּע מיט די צווייַ ביאָליסטאָקער בחורים האָבן זיך געצלמט. די תּפילה און דאָס צלמען זיך האָט דערווייַל נאָך גאָר ניט געהאָט צו טאָן מיט דעם שמד. עס איז געווען אַ גאַנץ געווינלעכע מאָרגן גאָטעס־דינסט, דאָס קען יעדער איינער בייוואויגען און צוהערן זיך... און פּאָרט איז עס געווען ניט אַזוי געווינלעך... אָט צלמען זיך צוויי יונגע יידן פון ביאָליסטאָק... איז דאָס אַזוי פּשוט? איז דאָס ניט אַ בייזער חלום? ניין, עס איז ניט געווען קיין חלום, עס איז געווען אַ קאַפּיטל פון פּאַרקריפּלטן לעבן, וואָס ווייניט מיט בי־ טערע טרערן וואָס דרינגען אין האַרצן אַריין און ברענען דאָרט ווי פייער...

די צוויי יונגעלייט זיינען אַרויף אויפן באַלעמער. ביז דעם מאָמענט זיינען מיינע חברים געשטאַנען מיט דעם רוקן צו מיר און האָבן מיך ניט געקענט זען; אָבער איצט זיינען זיי געווען אויבן מיט דעם פּנים צו דעם גלח, וועלכער האָט זיך באַשעפטיקט מיט זיי, — האָב איך זיי געקאָנט זען גאַנץ דייטלעך, ווי אַ צושויער זעט פאַר זיך דייטלעך די אַקטיאָרן אויף דער בינע. אַלעקסאַנדער איז געווען זייער קורצזיכטיק, אָבער מאָקס האָט געהאָט אַ שאַרפּ אויג. איך האָב באַמערקט, אַז ער האָט געקוקט אויף מיר פון צייט צו צייט.

די שמד־צערעמאָניע האָט זיך אָנגעפאַנגען.

איך האָב זיך צוגערוקט נענטער צו הערן און זען דייטלעך. דער גלח האָט לאַנגזאַם פאָרגעלייענט אַ געבעט און מאָקס און אַלעק־ סאַנדער האָבן נאָכגעזאָגט וואָרט ביי וואָרט. דער גלח האָט זיך גע־ צלמט, האָבן זיי זיך אויך געצלמט. דער גלח האָט אַ קוש געטאָן דעם גאָלדענעם צלם, האָבן זיי דאָס אויך געטאָן. און ווידער אַ תּפילה און ווידער אַ קוש די איקאָנע און ווידער טיף זיך פאַרבויגן, און אַזוי נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל. דאָס האָט זיך געצויגן מער ווי אַ שעה. די דיקע הויכע ליכט זיינען קירצער געוואָרן און די לופט שטיקנ־ דיקער. און פּלוצים —

פּלוצים האָב איך דערהערט אַזעלכע ווערטער, אַז איך האָב קוים מיינע אויערן געגלויבט...

— איך זאָג זיך אָפּ, — האָט אָנגעפאַנגען דער גלח.

— ... זאָג זיך אָפּ — האָבן ביידע נאָכגעזאָגט.

— פון דעם פּאָלשן גלויבן —

— פון די יידישע רבנים און גאונים —

— פון די יידישע רבנים און גאונים... האָט אויסגערעכנט דער גלח און אַלעקסאַנדער און מאָקס האָבן באַשטעטיקט.

— איך זאָג זיך אָפּ און איך פּאַרדאָם — האָט ווייטער געזאָגט דער גלח.

— ... און איך פּאַרדאָם —

— מיין טאָטע און מאָמע...

— און מאָמע —

— וואָס האָבן מיך געפֿירט אויף דעם פּאָלשן וועג פֿון יידנטום —

— מאָקס האָט גענאָגט די דאָזיקע פּאַרגיפּטעטע וועלט און געקוקט אויף מיר. טרערן האָבן זיך געגאָסן פון זיינען אויגן, אָבער זיין מויל האָט ווייטער נאָכגעזאָגט... איך האָב דאָך גוט געקאָנט זיין מאָמען, פֿון וועלכער ער האָט זיך איצט אָפּגעזאָגט, אַ קליינע, אַ פּליינקע, פּלעגט זי אָפּט אַרייַנקומען צו אונדז אין שטוב, געוועדט פויליש, געוועדט מיט שטאָלץ פון איר מאָקסן... געקענט האָב איך אויך זיין טאָטן, אַ קרעפּטיקן מאַן מיט באָקנבערד, אַ וויצ־לינג און אָט זיי פּאַרדאָמט ער איצט דער טייערער מאָקס זייערער פּאַרדאָמט מיט טרערן אין די אויגן.

איך האָב דערפֿילט, אַז איך ווייַן אויך — ביטער, שווער — און קאָן זיך ניט צוריקהאַלטן — אַזוי ווי ביי אַ לויה. און איז דאָס דען ניט געווען אַ לויה?

— זייט איר אַ פּאַרוואַנדטער פון די יונגעלייט? — האָב איך דערהערט אַ שטימע הינטער זיך.

איך האָב זיך אַרומגעקוקט. לעבן מיר איז געשטאַנען אַ קליינע, אַלטע נאָנע, זייער ענלעך צו אַ מאַן, ווייל זי האָט געהאַט אַ בערדל און געקוקט אויף מיר מיט נייגיריקע, שטעכנדיקע אויגעלאַך. איך האָב פּאַרשטאַנען, אַז דאָס איז די הויפּט־נאָנע („מאָדהער סופּיריאָר" רופט מען אַזאַ הויפּט־נאָנע אין ענגליש). זי האָט אַוודאי געזען, אַז איך האָב זיך ניט געצלמט און זיך ניט אַרונטערגעלאָזן אויף

די קני און אויך ניט געדאַוונט. — האָט זי דאָך שוין פֿאַרשטאַנען, אַז איך בין אַ ייד — מונדיר, אָדער ניט מונדיר.

— פֿאַרוואָס זאָלט איר אויך ניט אַנגענעמען דאָס הייליקע קריס־טנטום? — האָט זי מיך געפֿרעגט. — עס שטייט דאָך געשריבן: „וואו צוויי פֿאַרזאַמלען זיך אין גאָטס נאָמען — דאָרט בין איך צווישן זיי".

— אָנטשולדיקט, — האָב איך געענטפֿערט, — עס שטייט גע־שריבן וואו דרײַ פֿאַרזאַמלען זיך, ניט צוויי.

— אָה! איר זענט באַקאַנט מיט דעם עוואַנגעליום? דאָרפֿט איר דאָך אַוודאי ווערן אַ קריסט, זון מיינער.

מיר איז געוואָרן ביטער. איך האָב ניט געוואָלט מען זאָל מיך אַרויסיאָגן פון קלויסטער, האָב איך געזאָגט:

— צו בייטן די רעליגיע מוז מען דאָך האָבן אַ פעסטן גלויבן אין דער אָנדערער רעליגיע.

— געוויס, געוויס, — האָט זי זיך אָפגערופֿן, — נו, און אייערע פרײַנד — ווי האָלט עס מיט זיי? האָבן זיי אַ פעסטן גלויבן?

איך האָב געוואָלט איר ענטפֿערן:

— אַוודאי האָבן זיי אַ פעסטן גלויבן אין דעם, אַז אויב זיי שמדען זיך ניט וועלן זיי קיינמאָל ניט קאָנען אַריין אין אוניווער־סיטעט...

אָבער איך האָב עס ניט געזאָגט.

— גיט מיר אייער וואָרט, יונגערמאַן, — האָט זי געזאָגט, — אַז וועט איר וועט באַשליסן זיך צו שמדן, וועט איר קומען צו מיר. פֿאַרשפֿרעכט איר מיר דאָס?

איך האָב איר פּעסט פֿאַרשפֿראָכן, אַז אויב... וועל איך ניט גיין צו קיין אָנדערער, נאָר אָהער — ווייל איך זע דאָך ווי גוט מען מאַכט עס דאָ...

דער ערשטער טיל פון דער שמד־צערעמאָניע איז געווען פֿאַרענדיקט. אויס יידן! אָפּגעזאָגט זיך פון יידנטום. אָצינד זיינען די צוויי ביאָליסטאָקער יונגעלייט ניט קיין יידן און ניט קיין קריסטן. זיי זיינען איבערהויפּט נאָר נישט געבוירן; זיי עקזיסטירן ניט, פון דער קירכעס שטאַנדפּונקט. זיי האָבן אַ „נאָ מענס רעליגיע".

און אַצינד דאַרפן זיי ווערן קריסטן. מען מוז זיי טויפן. און צום טויפן מוז מען האָבן וואַסער. צוויי שטאַרקע פויערים האָבן טאַקע באַלד אַרײַנגעשלעפט אין קלויסטער אַריין אַ גרויסע בלעכענע וואַנע און אַוועקגעשטעלט זי ניט וויט פון דעם באַלעמער. אַרום דער בלעכערנער וואַנע האָבן זיי אַוועקגעשטעלט שפּאַנישע וועלעך און דערנאָך אַנגעפּאַנגען טראָגן וואַסער מיט עמערס און גיסן דאָס וואַסער אין דער וואַנע. די ביידע יונגעלײַט זיינען געגאַנגען הינטער די שפּאַנישע וועלעך און דאַרט זיך אויסגעטאָן מוטער־נאַקעט. דאָס אָבער האָב איך שוין ניט געזען. די נייע טאַטעס זייערע מיט דער שוואַנגערער מוטער, און דער גלח, האָבן דאָס אָבער יאָ געזען, וויל זיי זיינען אויך געווען אינעווייניק הינטער די וועלעך. איך, אָבער, און די מאַנאַשקעס האָבן געהערט ווי עמעצער קריכט אַריין אין וואַסער און ווי מען זאָגט אַלטע סלאַווישע תפילות. דאָס האָט ווידער געזומען אַ היפש ביסל צייט. די הויפט־נאַנע מיט דעם בערדל איז ווידער צוגעקומען צו מיר:

— זעט איר, מיין זון, די יונגע פרײַנד אייערע זיינען אַצינד געוואָרן קריסטן. זייערע נשמות זיינען ריין געוואָרן פון זינד. זיי זיינען אַצינד אומשולדיק, ווי טײַבעלעך. איר קענט אויך אַזוי זיין, מיין זון...

דערנאָך זיינען די טײַבעלעך אַרויס פון הינטער די וועלעך. זיי זיינען געווען זייער בלאַס. יעדער פון זיי האָט געהאַט אויף זיין שטערן אויסגעמאָלן אַ צלם מיט אַזאַ שמעקנדיקער פוטער, וואָס מען רופט „מירא", און וואָס מען געברויכט בײַ קירך־צערע־מאָניעס. די „מירא" איז פלייסיק, און די פעטע טראָפנס, ווי שווערע טערערן, זיינען לאַנגזאַם געקראָכן איבער זייערע פנימער.

מען האָט אַנגעפאַנגען אַ תפילה, און ווידער האָבן די צוויי נייע, נאָר־וואָס אויסגעבאַקענע קריסטן נאָכגעזאָגט אַלץ, וואָס דער גלח האָט געזאָגט. וויל הייליקע בילדער, וויל אַלטע ביכער האָבן זיי דאָס אַלץ געמוזט קושן!

די הויפט־נאַנע, וואָס איז שוין איצט געוואָרן אַ גוטער פרײַנד, האָט מיר פון צייט צו צייט ערקלערט, וואָס עס קומט פאָר: אָט דאָס ברענגט מען די איקאָנע פון דעם הייליקן ניקאָלאַי, און מען

לייענט איצט דעם־און־דעם קאַפּיטל פון דער עוואַנגעליע, און מען זינגט דעם הייליקן געזאַנג, וואָס הייסט אַזוי־און־אַזוי — הערט זיך צו.

די צערעמאָניע האָט זיך אָנגעפאַנגען אַכט אַזייגער פרי, און פאַרענדיקט אַרום דריי נאָכמיטאָג. אַלע זיינען געווען מיד און הונגעריק. די צוויי געוועזענע פרייַנד מיינע זיינען פאַרשוואונדן אויף אַ ווייַלע. איך האָב שוין געוואָלט אַהיים גיין, אָבער אַ יונגע מאַנאַשקע איז צוגעקומען צו מיר און מיט אַראָפגעלאָזטע אויגן האָט זי געזאָגט:

— די הייליקע מוטער בעט אייך צו זיין דאָ ביים מאָלצייט (טראָפּעזאָ) פֿאַר די צוויי נייע קריסטן.

איך בין נאָכגעגאַנגען דער יונגער מאַנאַשקע. אַ פּאָר מינוט שפּעטער בין איך געווען אין עס־צימער פֿון דעם מאָנאַסטיר. אַ לאַנגער טיש, באַדעקט מיט אַ וויסן טישטוך, איז שוין געווען גרייט. אַלע זיינען שוין געווען פאַרזאַמלט. די הויפּט־נאָגע האָט מיך באַקאַנט מיטן גלח און מיט די ביידע טויף־טאַטעס. די טויף־מאַמע פילנדיק זיך ניט גוט פון שוואַנגערשאַפט איז געווען פאַרשוואונדן. די צוויי יונגעלייט זיינען דאָ אויך געווען. אָבער זיי האָבן ניט אויסגערעדט צו מיר קיין איין וואָרט. די „מירא", די שמעקנדיקע פוטער, איז נאָך אַלץ געווען אויף זייערע פּנימער, ווייל אָפּווישן דאָס טאָר מען ניט — ס׳איז אַ זינד. דאָס עסן איז געווען איינפאַך: פוטער, קעז, אַ שטיקל פיש, פרוכט און טיי. מען האָט געטיילט אויך קלייניע ברויטלעך, ספּעציעל אויסגעבאַקן אין דעם מאָנאַסטיר, וואָס שמעקן ווי ענגלישע מאָפינס, זיי הייסן פראָסקאָרא.

געראַדט האָט מען פון ניט וויכטיקע זאַכן, און ניט פון דעם, וואָס עס איז נאָר־וואָס פאַרגעקומען. איך האָב זיך געפילט שלעכט, און מיין נייער „פרייַנד" די הויפּט־נאָגע האָט עס באַמערקט און געוואָלט מיר געבן ספּעציעלע טראָפן מיך אויפצומונטערן. איך האָב איר אָבער באַדאַנקט און פאַרלאָזן דעם מאָנאַסטיר. פאָרן צוזאַמען מיט די צוויי נייע קריסטן האָב איך ניט געוואָלט, האָב איך ניט געוואָרט אויף זיי.

אין דער זעלבער נאַכט האָט מאָקס שאַפּירא באַקומען א שווערן

אנפאל פון עפילעפסיע (די פאלינע). אז עד האט קיינמאל פריער ניט געליטן פון דער קראנקהייט, וויס איך גאנץ גענוי. אין יענער נאכט אבער האט ער זיך אויפגעכאפט און ארונטערגעגאנגען אין קעלער פון הויז, וואו ער האט געוואוינט — דארט האט מען אים געפונען טרייסלען זיך אין שרעקלעכע קאנוואולסיעס...

א פאר טעג שפעטער זיינען ביידע אנגעקומען געווארן אין דעם גארני אינסטיטוט. אבער גארנישט איז ארויסגעקומען פון זייער שטודירן. מאקס האט זיך געפילט קראנק, אנגעפאנגען צו טרינקן, א יאר שפעטער האט מען אים ארויסגעטריבן פון דעם אינסטיטוט. ענלעכעס איז געשען מיט אלעקסאנדערן: ער האט פארלוירן דעם חשק צום לערנען, צום לעבן.

...עס איז ניט אזוי גרינג צו פארדאמען דער אייגענער מאמען, אפילו ווען מען פארגיסט דערביי ביטערע טרערן...

קאַפּיטל זעכצן

שבת אָוונט,דעם 8טן יאַנואַר, 1905, האָבן אַלע מיטגלידער פון דער רעדאַקציע „בירושעוויץ וויעדאָמאָסטי" זיך פאַרזאַמלט אין רעדאַקציע־צימער אונטער דעם פאָרזיץ פון דעם אַרויסגעבער, סטאַניסלאַוו פראָפּער.

עס האָט זיך געהאַנדלט ווען דער מאָרגנדיקער גרויסער אונטערנעמונג. הונדערט טויזנט פּעטערבורגער אַרבעטער, מיט דעם גלח גאָפּאָן און אינזשיניער רוטענבערג אין דער שפּיץ, גייען מאָרגן מיט אַ „פּאָפּיר" צום צאַר אין זיין ווינטער־פּאַלאַץ.

דער צוועק פון אונדזער פאַרזאַמלונג איז געווען צו פאַרטיידן צווישן אַלע מיטגלידער די נויטיקע אַרבעט, וועלכע מיר דאַרפן מאָרגן דורכפירן. די און די שרייבער דאַרפן זיין אין דעם און דעם ראַיאָן. מיין אויפגאַבע איז געווען צו זיין אויף נעווסקי פּראָספּעקט לעבן דער מאָסקאַיער אויליצאַ, דאָס הייסט, גאָר נאָענט צום צאַרס פּאַלאַץ. צוזאַמען מיט מיר אין דער זעלבער געגנט האָט מען קאַמאַנדירט אונדזער יונגן חבר, גריגאָרי באָראָנסקי, אַ בלאָנדער ייד, אַ פייגער, סימפּאַטישער און באַגאַבטער בחור פון אַ יאָר זעקס און צוואַנציק. אויסער אַ צייטונגס־מאַן איז ער אויך געווען אַ שוישפּילער אין יאַוואָרסקאַיאַס טעאַטער. ער איז געווען נאָך אַן אַנפאַנגער, געהאַט אַ שיינעם אויסזען און האָט אפשר געקאָנט מאַכן אַ קאַריערע, אָבער... דער „אָבער" איז געקומען פּאָר אים וויניקער ווי אין פיר און צוואַנציק שעה.

דער היסטאָריקער זונטאָג האָט זיך אָנגעהויבן מיט אַ שמייכל: דער שווינדזיכטיקער הימל האָט געשמייכלט מיט אַ בלייכן זון־שיין — אַ זעלטנהייט אין יאַנואַר אין פּעטערבורג.

איך האָב זיך געאייל֫ט צום נעווסקי. עס איז געווען אַביסל קאַלט֫ך. אַ לייכטער ווינט֫ האָט געבלאָזן. אויפגערעגט זיינען געווען די פּנימער פון די מענטשן, וואָס זיינען געגאַנגען אין דער ריכטונג פון דעם טרעף־פונקט פון אַל֫ע רוסישע היסטאָריש פאַסירונגען — דעם שיינעם, ברייטן נעווסקי.

דער אַל֫טער שטאָט־זיגער אויפן ראָט־הויז האָט געוויזן אויף עלף, אָבער די גאַס איז שוין געווען פול֫ מיט מענטשן. די ברייטע טראָטוּאַרן זיינען אָנגעפּי֫לט מיט מענער, פרויען, אַל֫טע, יונגע, סטודענטן, אַדוואָקאַטן, דאָקטוירים, שרייבער און, פֿאַרשטייט זיך, שפּיאָנען. די פריי־דענקנדע, פריי־פי֫לנדע רוסישע אינטעל֫יגענץ האָט אין אַ ברייטן מעכטיקן שטראָם זיך צעגאָסן איבער דעם טראָטוּאַר. אין מיטן גאַס האָבן פֿאַראַדירט אויף זייערע פּל֫ינקע יידן־פּיינדל֫עכע און ל֫יבעראַלן־פיינדל֫עכע פערדל֫עך די בראָווע קאָזאַקן, וועל֫כע זיינען שטענדיק באַטראַכט געווארן, מיט רעכט אָדער אומרעכט, ווי שטיצער פון טראָן. געשטיצט האָבן זיי אים מיט נאַגייקעס.

מיר, אויפן טראָטוּאַר, האָבן איצט גאַנץ קל֫אָר געזען די דאָזיקע שטיצע, וועל֫כע איז דערווייל֫ געווען אַן געברויך... דערווייל֫... וועט עס אָבער קומען צום געברויך? האָבן מיר געפרעגט און — געשמייכל֫ט. יאָ, איך דערמאָן זיך־גוט, אַז דער „טראָטוּאַר" האָט געשמייכל֫ט און זיך געוויצל֫ט, געהאַל֫טן זיך ווי אַן עולם, וואָס איז געקומען אין טעאָטער זען אַ נייע פּיעסע. בלויז עט֫עכע האָבן פאַרשטאַנען, אַז עס איז אַ סך מער ווי אַ טעאָטער־פאַרשטעל֫ונג. אויב יאָ אַ פּיעסע, וועט עס זיין פון שעקספּירישן שניט.

אין דער פראָכטפול֫ער שטאָט־ביבל֫יאָטעק „פובל֫יטשנאַיא ביבל֫יאָטעקא" ניט ווייט פון נעווסקי, האָבן זיך פאַרזאַמל֫ט שרייבער פון על֫טערן דור און געווארט. אויף וואָס, אייגנטל֫עך, האָבן זיי געווארט? זיי, שונאים פון דער רעגירונג, פירער פון די „דיקע" זשורנאַל֫ן, פאַל֫יטיקער און טאָן־געבער פֿון דער עפֿנטל֫עכער מיינונג, האָבן גוט פארשטאַנען, אַז די זאַך, וועל֫כע דער גל֫ח גאפאָן מיט דעם היציקן אינזשעניער רוטענבערג האָבן אָנגעהויבן, וועט אַזוי ל֫ייכט ניט אָפּגיין. עס קומט עפּעס. אָבער אַז דאָס וועט קומען אַזוי גיך און אַזוי גרויזאָם, אויף דעם האָבן אַפּי֫לו זיי זיך ניט געריכט.

זיי גייען, זיי גייען! — האָט זיך פּלוצלינג דערהערט פון אַלע זייטן, און דער טראָטואָר האָט זיך אַ וואַרף געטאָן נענטער צום פּאַר־פרוירענעם טייך נעווא.

יאָ, דאָס זיינען געגאַנגען די צענדליקער טויזנטער אַרבעטער. די פּאָליציי האָט פריער אָפּגעשפּאַרט אַלע וועגן, אַלע גאַסן, וואָס פירן פון די אַרבעטער־קוואַרטאַלן צום נעווסקי. אָבער די „גאָפּאָנאָוצעס" זיינען געקומען ניט דורך גאַסן, נאָר איבערן אייז פון דער נעווא. פון ווייטן, איבער די קעפּ פון עולם, האָט מען געקענט זען הויך אויפֿגעהויבענע איקאָנעס און בילדער פֿון צאָר ניקאָלאַי. מיט דעם האָבן די אַרבעטער געוואָלט ווייזן, אַז זיי קומען ניט ווי רעוואָלוציאָנערן, נאָר ווי „געטרייע קינדער צו זייער פאָטער, דעם צאָר". גאָר אַנדערש, פֿאַרשטייט זיך, איז געווען די אָפּזיכט פֿון די אמתע רעוואָלוציאָנערן, אָבער... „עס וועט זיך שוין אויסגיסן אין אַ פּאָליטישן פּראָטעסט" — איז געווען אַלעמענס געהיימע האָפענונג.

די צושויער אויפן טראָטואָר האָבן זיך געשטופט אַלץ נענטער און עס איז געווען שווער זיך דורכצושפּאַרן. ביי דער „פּאָליציי־בריק", דאָס הייסט, נאָענט פון פּאָלאַץ, האָב איך זיך געמוזט אָפּשטעלן. איך דערמאָן זיך, ווי דער שוישפּילער בראָוויטש, קאָמיסאַרזשעווסקאַיאַ געטרייער פריינד, האָט עפּעס צוגעשריגן צו מיר — וואָס אַזוינס, האָב איך ניט געקאָנט דערהערן צוליב דעם טומל. עס האָט זיך דערהערט אַ מעלאָדישער באַראיקנדער טאָן:

„טאַ־טאַ־טאַ־אַ־אַ! טאַ־טאַ־טאַ־אַ־אַ!" — האָט געזונגען אַ ווייטער טראָמפּייט.

וואָס דער דאָזיקער טאָן האָט באַדייט און צו וואָס ער האָט זיך פּלוצים אַריינגעריסן אין דעם טומל, האָבן מיר, די ניט־מיליטעריש מענטשן, ניט פאַרשטאַנען. ער איז אָבער געווען אָנגעענעם פאַרן אויער. ער האָט אויף אַ געוויסן אופן האַרמאָנירט מיט דער בלאָסער זון און שיינעם מאָרגן און עלעגאַנטע קליידער. דער טראָמפּייט האָט געשפּילט אַ גאָר קורצע צייט, ווייניקער ווי אַ מינוט. אַן אָנדער טאָן, שוין אַ מער פאַרשטענדלעכער, האָט געמאַכט דעם טראָטואָר זיך פּלוצלינג צוריקציען און אָנצוהויבן ליפּן. איך האָב דערהערט,

אַז מען שיסט — איז שאַס, אַ צווייטן, און כּמעט גלייכצייטיק, אַזוי ווי עמעצער וואָלט אַרויסגעשאָטן אַרבעס אויף אַ בלעכערנע ברעט.

אין דעם זעלבן מאָמענט זיינען די קאָזאַקן אַרויפגעשפרונגען מיט זייערע פערדלעך אויפן טראָטוואַר און מיט דער הילף פון דער הויפט־אונטערשטיצונג פון טראָן — די נאָגאַיקעס, — אָנגעפאָנגען צו פאַריאָגן דעם עולם. אַ פּאָניק האָט אויסגעבראָכן צווישן די שפּאַציערנדיקע צושויער. פרויען זיינען געלאָפן פאַרלירנדיק זייערע מופטעס, זייערע היט און „רידיקולס" (הענד־בעגס). מענער האָבן געשטויסן די פּרויען. איך האָב דערזען איבער מיין קאָפּ די בייזע מאַרדע פון אַ קאָזאַקן־פערד מיט די געלע־ווייסע ציין און דער ראָזער צונג, פון וועלכער עס האָט געטריפט שוים. די קאָזאַקן האָבן געטריבן דעם עולם וואָס ווייטער פון פאָלאָץ. טוענדיק דאָס, האָבן זיי ניט־ווילנדיק געראָטעוועט די מענטשן פון טויט. ווייל אויב מיר גייען ווייטער, וואָלטן מיר דאָך זיכער געקומען אונטער די קוילן פון די סאָלדאָטן, וועלכע זיינען געווען פאַרזאַמלט אין פראָנט פון צאַרישן פאָלאָץ. די דוואָרניקעס (הויז וועכטער) און שווייצאַרן (פאַרטערס) האָבן אָנגעפאָנגען צו פאַרמאַכן האָסטיק די טויערן און טירן פון די הייזער, אַזוי, אַז עס איז געווארן אונמעגלעך פאַר דעם עולם זיך ערגעץ צו באַהאַלטן. די לויפנדיקע מאָסן האָבן מיך צוגעשטופט צו אַ מויער. איך האָב דערזען אַ גרויסע הויז־טיר, וואָס וועט זיך אָט־אָט צומאַכן... עמעצער — איך וויים ביז הייַנט ניט ווער — האָט מיך געכאַפט פאַר דער האַנט, אַ ריס געטאָן צו זיך און דורכגעשלעפּט מיך דורך דער שווערער טיר, אַיידער זי האָט זיך פאַרמאַכט. קענטיק, אַז דער מאַן איז געווען אין דער הויז אַן אייגענער, ווייל ווען מיר זיינען שוין געווען אינעווייניק, האָט ער געזאָגט צום שווייצאַר, מיינענדיק מיך:

— דאָס איז מיין באַקאַנטער. איך קאָן אים נוט.

און מיר האָט ער געגעבן אַ צייכן, איך זאָל אים נאָכפאָלגן. איך בין נאָכגעגאַנגען אויף דער שיינער ברייטער טרעפּ. אויפן צווייטן עטאַזש האָב איך דערזען פאַר זיך אַ טיר מיט דער אויפּ־שריפט: „זובאָוואָטשעבנאיא שקאָלא" (שולע פאַר דענטיסטן).

— קומט אַריין! — האָט דער מאַן צו מיר געזאָגט.

ער האָט געעפנט די טיר מיט זיין אייגענעם שליסל. איך בין אריין.

— איר קאָנט דאָ אָפּוואַרטן, — האָט ער ווייטער געזאָגט און איז אַוועק אין אַ צווייטן צימער.

איך בין געבליבן איינער אַליין אין גרויסן צימער, וואָס, ווי איך האָב פֿאַרשטאַנען, איז געווען דער שול־צימער. נאָר אַזוי ווי ס׳איז געווען זונטאָג, האָט מען ניט געלערנט. קיינער האָט זיך ניט געזאָרגט וועגן מיר. עס זיצט עפּעס אַ יונגערמאַן און וואַרט ביז דער היסטאָרישער מאָמענט וועט איבערגיין — זאָל ער זיך וואַרטן; וועמען אָרט דאָס? אַ פּאָר מאָל האָבן זיך באַוויזן צוויי מיידלעך, זיי האָבן אויסגעזען ווי יידישע, און זיינען דורכגעגאַנגען דעם צימער. „צוקונפטיקע ציין־דאָקטאָרקעס", האָב איך באַשלאָסן ביי זיך. איינמאָל וועט איך בין צוגעגאַנגען צו דעם גרויסן פענסטער, פון וואַנען עס איז געקומען אַ קעלט, און געוואָלט זען וואָס עס טוט זיך אויף נעווסקי פּראָספּעקט, האָב איך הינטער זיך דערהערט אַ וויבערישע שטימע:

— בעסער גייט אַוועק פון פענסטער.

וואָס האָט זיך געטאָן אויף דער גאָס? האָט מען נאָך געשאָסן? פון דאָנען האָב איך דאָס ניט געקאָנט וויסן. אפשר. די גרויסע, קאַלטע שויב האָט שטיל און אומהיימלעך געציטערט.

עס זיינען פּאַרגאַנגען עטלעכע שעה און איך בין נאָך אלץ געזעסן. איך בין געווען זייער הונגעריק, געהערט ווי אין צווייטן צימער האָט מען זיך געפּאָרעט מיט טעלער און גלעזער, און מיין אָפּעטיט איז געוואָרן נאָך גרעסער. היסטאָרישע געשעענישן, אָדער ניט, — אָבער אַ גוטער בוטער־ברויט וואָלט באמת געווען אין צייט. אפשר וועלן זיי מיך איינלאָדן צום עסן, — האָב איך ערלויבט צו שפּילן מיין פאַנטאַזיע. אָבער „זיי" האָבן אָפּגעגעסן אָן מיר. די רעאָליטעט האָט ווידער ניט דערגרייכט די געווינטשטע הויך פון דער פֿאַנטאַזיע, ווי דאָס האָט מער ווי אָפט געטראָפֿן מיט מיר...

עס איז געוואָרן טונקל, דער טאָג האָט זיך געענדיקט.

איינע פון די צוקונפטיקע דאָקטאָרקעס האָט זיך באַוויזן אין דער טיר און געזאָגט:

— אַלצדינג איז שוין רואיק. איר קאָנט גיין אויב איר ווילט.

איך האָב אַרויסגערעדט אַ פּאָר דאָנק־וואָרטער. זי האָט גאָר־ניט געענטפערט. דעם מאָן, וואָס האָט מיך אַריינגעשלעפּט אַהער, האָב איך ניט געזען. זיכער האָט ער מיך געראַטעוועט פון אַ סך אומאַנגענעמלעכקייטן, אויב ניט פון אַן ערנסטער געפאָר.

איך בין דורכגעגאַנגען פאַרבי דעם שווייצאַר. וועלכער האָט הנפלעך געעפנט פאָר מיר די שוועריע אַריינגאַנג־טיר, און בין אַרויס אויפן גאַס. די לאַמטערנעס האָבן געברענט, די „קאָנקע" (טראַמווייַ) האָט געקלונגען מיט איר אַלטמאָדישן גלאַק. קיין שפּור פון קאָזאַקן.

מענטשן זיינען געגאַנגען אַהער און אַהין, אַזוי ווי גאָרניט וואָלט פאַסירט? מיינע געדאַנקען זיינען אָבער געווען פאַרנומען מיט גאָר אַן אַנדער זאַך, וויַיט פון היסטאָרישער באַדייטונג: עסן.

אַרום 10 אַזייגער ביינאַכט שוין נאָכדעם ווי איך האָב געהאַט אַ בייס, איז מיר געקומען דער טשיקאַווער געדאַנק צוצוגיין צום פאַלאַץ און זען וואָס עס טוט זיך דאָרטן. „זיכער וועט מען מיך ניט דערשיסן" — האָב איך געטראַכט. — „דאָס ערגסטע און אפשר אויך דאָס בעסטע, וואָס קען פּאַסירן מיט מיר, איז, אַז מען וועט מיך ניט צולאָזן. יעדנפאַלס, וועט מיין זשורנאַליסטישער געוויסן זיין רייַן".

איך בין דורכגעגאַנגען אונטער דער שיינער אַרקע, וואָס פירט צו דעם ברייטן, אָפענעם סקוואַר, און דערזען פאָר זיך אַ מאַדנע בילד. דער גאַנצער פראַנט פון ווינטער־פאַלאַץ איז געווען פאַרנומען מיט סאָלדאַטן. זיי זיינען ניט געשטאַנען אין אַ געוויסער אַרדענונג, נאָר אַרומגעגאַנגען, געפלוידערט צווישן זיך, גערויכערט, און אויס־געזען אַזוי אומשולדיק, אַזוי היימיש, ווי ניט זיי האָבן דאָס מיט אַ פּאָר שעה צוריק געשאָסן אויף די אַרבעטער און אויף דעם פרידלעכן טראָטואַר־עולם... דאָ און דאָרטן האָבן געברענט פונאַנדערגעלייגטע פייערן, ווי דאָס וואָלט געווען אַ ווייטער פאַרוויסטער פעלד און ניט דער אַריינפאָר צום צאַרישן פאַלאַץ. לעבן די פייערן זיינען געשטאַנען „פּיראַמידעס" פון ביקסן — פון די זעלבע ביקסן, וועלכע האָבן ניט לאַנג צוריק געשפּריצט מיט פייער. איך בין צוגעקומען נענטער. מיין יוניפאָרם, וועלכן איך האָב געטראָגן אין דעם טאָג,

האָט אויך היינט אַרויסגערופן אַ געוויסן צוטרוי. די סאָלדאַטן האָבן געקוקט אויף מיר און געשמייכלט, ווי זיי וואָלטן געזאָגט: „נו, וואָס זאָגסטו ברודערל, שוין אייגמאָל געווען אַ טאָג!" זייערע פנימער זיינען געווען יונג, נאַאיוו, זאָרגלאָז, פויערישע בחורים אָנגעטאָן אין סאָלדאַטישע קלייַדער. האָבן זיי זיך געפילט שולדיק? אין וואָס? מען האָט זיי אַרייַנגעקלאַפּט אין קאָפּ, אַז חוץ דעם אויסערלעכן שונא, איז אויך פאַראַן אַן אינערלעכער, אין וועלכן מען מוז שיסן, — נו, האָבן זיי דאָס געטאָן... אַן עלטערער אָפּיציר האָט זיך באַוויזן פון דער וויטנס און אָנגעהויבן צוצוקומען צו מיר נענטער. איך האָב פּאַרשטאַנען, אַז עס וועט זיין געזינטער זיך אָפּצוטראָגן.

אויף מאָרגן האָבן מיר זיך ווידער פאַרזאַמלט אין דער רעדאַקציע פון דער צייטונג — אַלע, חוץ אונדזער יונגער חבר באַראַנסקי. וואו איז ער? ער דאַרף דאָך ברענגען אַ באַריכט פון דעם, וואָס ער האָט געזען און געהערט אויף דער גאַס, די צייטונג דאַרף שוין אָנהויבן דרוקן דעם לאָנגן באַריכט, און דער פויל־ענצער איז נאָך נישטאָ. אָזאַ אומפאַראַנטוואָרטלעכער בחור! מיט עלף מאָנאַטן צוריק האָט ער חתונה געהאָט און דאַרף באַלד ווערן אַ טאַטע. אָ, דאָס איז עס: פאַמיליען־אָנגעלעגנהייטן, — דער טייוול זאָל נעמען! שיקט נאָך אים באַלד!

אין דער רעדאַקציע האָט זיך באַוויזן אַ הויכער יונגערמאַן, מיט אַ יידישן אויסזען. ער האָט אויסגעזען צו זיין זייער אויפגערעגט. זיין נאָמען איז געווען פּאָטאַשינסקי, ער האָט געזאָגט. ער איז אַ שוועסטערקינד פון באַראַנסקי. ער איז געקומען זיך נאָכפרעגן אויף אים. באַראַנסקי איז פאַרשוואונדן. ווייסן מיר ווען אים?

די זאָך איז מיטאָמאָל געוואָרן ערנסט. טונקעלע געדאַנקען האָבן אונדז אַרומגעכאַפּט. מיר איז געוואָרן נאָך אומהיימלעכער אויפן האַרצן, ווען פּאָטאַשינסקי, נעמנדיק מיך און בורדעסן, דעם משומד, אַן אַ זייט, האָט אונדז איבערגעגעבן די וועריטער, וואָס באַראַנסקי האָט געזאָגט, איידער ער האָט זונטאָג פאַרלאָזן די שטוב: „גליקלעך איז דער וואָס וועט איבערלעבן דעם היינטיקן טאָג..."

נאָך אַ טאָג איז אַוועק און נאָך איינער. די גאַנצע שטאָט גאַנץ רוסלאַנד, די גאַנצע וועלט האָט שוין געוואוסט, וואָס עס איז פאַר־געקומען יענעם בלוטיקן זונטאָג. מיר האָבן נאָך אַלץ געזוכט אונדזער יונגן מיטגליד פון דער רעדאַקציע. יעדן טאָג פלעגט פאַטאַשינסקי אַריינקומען אין רעדאַקציע און אַפגעבן אַ באַריכט פון דעם, וואָס ער האָט אויפגעטאָן. גאָרנישט האָט ער אויפגעטאָן. ער איז אַרום־געלאָפן פון איין שפיטאָל אין אַ צווייטן און געזוכט זיין שוועסטער־קינד צווישן די פאַרוואונדעטע. אָבער באַראַנסקי איז ווי אין וואַסער אַריין. קיין ברעקל שפור, קיין זכר ניט! קיין איין מענטש האָט אים ניט געזען, קיינער האָט אַפילו זיין נאָמען ניט געהערט.

אויפן דריטן טאָג איז פאַטאַשינסקי געקומען צו אונדז אַ פאַר־צווייפלטער.

— באַראַנסקי איז טויט! — האָט ער אַרויסגערעדט. — דער־שאָסן!...

פראָפער, דער אַרויסגעבער פון דער צייטונג, איז אַנידערגע־פאַלן אין חלשות. אַלע זיינען געווען ערשיטערט פון דער פינסטע־רער נייעס...

פאַטאַשינסקי האָט וויטער דערציילט: באַראַנסקי איז געווען אויפן עק פון נעווסקי פראָספעקט און דעם קאָנאָל „מאיקאָ", דאָס הייסט, אויף דעם פונקט, וואו מען האָט אָנגעהויבן צו שיסן אין די אָנקומענדיקע מאַסן. באַראַנסקי האָט געקראָגן אַ קוי? אין קאָפ. מען האָט אים געבראַכט אַ שטאַרבנדיקן, אָדער שוין אַ געשטאָר־בענעם, אין דער אַפטייק, וואָס געפינט זיך ניט וויט פון דאָרטן. דער אַפטייקער, מיט וועמן פאַטאַשינסקי האָט געערעדט, האָט בא־שריבן, ווי זיין „פאַציענט" האָט אויסגעזען. עס איז קיין ספק ניט, אַז דאָס איז עס טאַקע געווען באַראַנסקי.

אָבער וואו איז זיין טויטער קערפער? מיט גרויס מי — וויי? די פאָליציי האָט זייער ניט געלרן געענטפערט אויף זיינע קשיות — איז געלונגען פאַטאַשינסקין פעסטצושטעלן, אַז דער קערפער געפינט זיך אין מאָרג פון אָבוכאָווער שפיטאָל. די אָדמיניסטראַציע פון שפיטאָל האָט אָבער זיך אָפגעזאגט אַרויסצוגעבן דעם מת: דאָס הענגט אָפ ניט פון זיי, נאָר פון גענעראָל טרעפאָוו, דעם נייעם

נאָר וואָס אָנגעשטעלטן בעל־הבית פון פּעטערבורג, דער זעלבער וואָס האָט זיך געמאַכט צינים אומשטערבלעך מיט זיין באַפעל: „פּאַטראָנאָוו ניע זשאַלייט!" (ניט זשאַלעווען קיין קוילן).

די רעדאַקציע פון „בירזשעוויע וויעדאָמאָסטי" האָט באַשטימט אַ ספּעציעלע קאָמיסיע, וועלכע האָט געדאַרפט זיך וועגן צו גענעראַל טרעפאָוו. איך בין געווען איינער פון דער דאָזיקער טרויעריקער קאָמיסיע.

אין אָונט זיינען מיר אָוועק אויספילן אונדזער פליכט. איך וויים שוין ניט צולויב וואָס, נאָר אין יענע טעג האָבן די גאַסן באַקומען עלעקטרישע ליכט. אַ ריזיקער שיין־וואַרפֿער פֿון דעם שפּיץ פֿון דער אַדמיראַליטעט האָט געוואָרפֿן אַ לאַנגן בלויען שטראַל איבער פּעטערבורג. מיט אַ ביטערער איראָניע האָט מען דאָס אָנגערופן: „טרעפאָוס אויג".

מיר האָבן אויסגעפונען וואו טרעפאָוו, דער צייטווייליקער דיקטאַטאָר, וואוינט: ערגעץ אין איינעם פון די פּאַלאַצן. מען האָט אונדז אָפּגעשטעלט ביים אַרייגאַנג. מיר האָבן ערקלערט, וואָס מיר וויילן. די מענטשן זיינען געווען ניט פיינדלעך צו אונדז, אָבער אויך ניט צו פרייַנדלעך.

— וואָרט דאָ אויף, — האָט מען אונדז געהייסן.

מיר האָבן געוואָרט אין אַ שיין, רייך־דעקאָרירטן אָבער האַלב־טונקלען צימער, געוואָרט מער ווי אַ האַלבע שעה, ניט געוווּסט צווישן זיך, ווייל מיר האָבן געפילט, אַז מען קוקט אויף אונדז פון ערגעץ און מען הערט זיך אונטער.

אַ הויכער, בילד־שיינער אָדיוטאַנט אין אַ גלענצנדער יוניפאָרם איז אַרויסגעקומען צו אונדז. ער איז געווען די פאַרקערפערונג פון העפלעכקייט און עלעגאַנטע מאַניערן; ער האָט געוווּסט צו אונדז אַזוי ווי ער וואָלט געווען אונדזער גטערייעסטער חבר, וואָס איז גרייט צו טאָן פאַר אונדז אַלצדינג אין דער וועלט — נאָר, לויידער, גייט עס ניט... איר זעט דאָך אַליין, וואָס פאַר אַ צייטן מיר לעבן דורך. אַלזאָ, גאָספּאָדאַ:

איר קאָנט ניט זען דעם גענעראַל, — האָט דער בלאָנדער „קראָסאָווץ" ערקלערט, — און עס איז אויך פולשטענדיק איבעריק.

מאָרגן פרי וועט איר געפינען אויף דעם יידישן בית־עולם, אויף דער סטאַנציע פרעאָבראַזשענסקאַיאַ, דעם קערפּער פון אייער פריינד. איך ווינטש אייך אַ גוטע נאַכט, גאָספּאָדע!

אין דער פרי האָט אונדזער צייטונגס־משפּחה — צוויי און צוואַנציק זיינען מיר געווען, יידן און קריסטן צוגלייך — זיך פאָר־זאַמלט אויף דעם ניקאָלאַיעווסקי וואָקזאַל. צוזאַמען מיט אונדז איז אויך געפאָרן אַ הויכע יונגע בלאָנדע פרוי אין לעצטע מאָנאַטן פון שוואַנגערשאַפט — בארַאָנסקיס אַלמנה. זי האָט ניט געווייגט; זיכער זיך שוין אויסגעווייגט געגוג פריער. זי איז שטיל געזעסן אויף דעם ווייכן דיוואַן אין קופּע פון וואַגאַן און פון צייט צו צייט — אויסגערעדט:

— איך וויס דאָך, אַז מ׳האָט אים אָפּגעשניטן דעם קאָפּ. איר קאָנט מיך ניט אָפּנאַרן.

ווער האָט אָפּגעשניטן, צו וואָס אָפּגעשניטן — האָט זי ניט ערקלערט. און ווען עמעצער האָט געמאַכט אַ פאַרזוך צו באַשטרייטן דאָס, האָט זי זיך פשוט ניט צוגעהערט. זיכער איז זי געווען ניט נאָרמאַל אין יענע טעג.

מאַשיניסטן, קאָנדוקטאָרן און די הייצערס האָבן זיך באַלד דער־וואוסט ווער מיר זיינען. אַ לאָקאַמאָטיוו־הייצער האָט מיר אַרייַנ־געשושקעט אין אויער:

גאָנצע צוויי וואָגאָנעס מיט טויטע קערפּערס זיינען שוין אַוועק־געגאָנגען פריער אויף דער „קלאָדבישטשע" (בית־עולם). אַזוי ווי שטיקער האָלץ האָט מען זיי אַרייַנגעפּאַקט איינעם אויף דעם אַנדערן.

דער צוג האָט אָנגעהויבן לויפן. אַ שעה שפּעטער זיינען מיר אָנגעקומען אויף פרעאָבראַזשענסקאַיאַ.

דאָ, צען מינוט גאָנג פון דער סטאַנציע, איז געווען די מלוכה פון טויטע: די פראַוואָסלאַווע קלאָדבישטשע, די קאָטוילישע, די לוטעראַנישע און נאָך אַביסל וויטער דער יידישער בית־עולם.

מיר האָבן שוין געוואוסט, אַז צווישן די צאָלרייכע קרבנות פון דעם בלוטיקן זונטאָג, געפינען זיך פינף יידישע זייטיקע מענטשן, צושויער, וואָס זיינען געווען צווישן דעם שפּאַצירנדיקן פובליקום. איך געדענק שוין נישט אַלע נעמען, נאָר דער נאָמען פון דער

סטודענטקע בערדיטשעווסקאיאַ איז מיר געבליבן אין זפרון. מיר זיינען אייניק געגאַנגען צום יידישן בית־עולם. שטיל, לאַנגוויליק־שטיל איז געווען אַרום. וווייסער שניי, שוואַרצע וואַראַנעס, אַ כמאַר־נער, גלייכגילטיקער הימל. ווידער האָב איך דערזען די רייכע מיסטעריעזע מצבה, וואָס שטייט ביים וועג אויסערהאַלב די אַלע בית־עולמס מיט דער אויפשריפט אין רוסיש:

„פראַכאַשי, אַסטאַנאַוויס אי פאַדומאַי: יאַ דאָמאַ, אַ טי וו גאַסטיאַך" (שטעל זיך אָפּ, וואַנדערער, און גיב אַ טראַכט: איך בין אין דער היים, דו אַבער ביסט אַ גאַסט).

קיין נאָמען, קיין מגן־דוד, אַבער אויך קיין צלם ניט — אַ מענטש, וואָס איז איצט אין דער היים...

מיר גייען ווייטער. איך דערזע די פראַכטפולע הויכע מצבה איבער דעם קבר פון דעם גרויסן יידישן סקולפטאָר אַנטאַקאַלסקי. מיט זיבן יאָר צוריק בין איך געווען ביי זיין לויה. עס האָט צלוצלינג אַנגעפאַנגען צע רעגענען, און אַדוואָקאַט אָסקאָר גרוזענבערג האָט אַנגעפאַנגען זיין הספד אַזוי.

— „די נאַטור באַווייניט דעם טויט פון איר שענסטן זון".

מיר גייען אַריין אין אַ קליין שטיבל, וואָס געפינט זיך באַלד ביים טויער פון בית־עולם. האָט דער געגנערל טרעפאָוו געהאַלטן זיין וואַרט, אַדער פשוט געוואָלט זיך אָפּטשעפּען פון אונדז?

פינף רויט־געלע קאַסטנס זיינען געשטאַנען אויף דעם לאַנגן טיש. אַלע גלייך, אַלע „קאַזיאַנע געמאַכט. קאַנטיק, באַשטעלט אין אייליניש. אויף יעדן דעקל איז געווען אַנגעשריבן מיט קרייד דער נאָמען פון דעם „אינהאַלט" פון קאַסטן.

„בערדיטשעווסקאיאַ", — האָבן מיר איבערגעלייענט אויף דעם ערשטן דעקל.

„יודעי בראַנסקי" — איז געווען אַנגעשריבן אויף דעם צווייטן, אויסגעפירט מיט דער זעלבער קיליעכדיקער קאַנצעלאַרסקער האַנט־שריפט.

ווי מאַדנע, ווי ביטער עס איז געווען צו שטיין און קוקן אויף די מיט קרייד אַנגעשריבענע וועריטער און טראַכטן, אַז דאָ ליגט דער, וואָס האָט מיט עטלעכע טעג צוריק געארבעט מיט אונדז, גע־

לאכט מיט אונדז, געהאט א יונג ווייב, וואס שטייט דא און קוקט און זעט ניט. א גאנצע וועלט האט דער „אינהאלט" געהאט!

אין צימער איז אריין דער וועכטער פון יידישן בית־עולם. א קליין באשיידן יידל מיט א גוטמוטיקן פנים. פון אנפאנג האט ער דערשראקן געקוקט אויף אונדז. דערנאך זיך באראיקט — אייגענע מענטשן זיינען זיי דאך: געקומען צו דער לויה פון זייער דער־שאסענעם חבר.

— איך וויל אים זען. איך וויל זיך געזעגענען מיט אים, — האט אנגעפאנגען צו שרייען באראנסקיס אלמנה.

דער וועכטער — אדער שמש — האט געמומען אפשרויפן דאס דעקל. שווייגנדיק האבן מיר אלע זיך צוגעקוקט צו דעם, די שרויפן, וואס האבן געהאלטן דאס דעקל, זיינען לאנגזאם געוואָרן לענגער, ביסלעכווייז געוואקסן, אייגער נאך דעם אנדערן. עס איז געווען אזוי ווי דער מת דארט אינעווייניק, אין דעם ענגן קאסטן, וואלט זיך אנגעזאמלט מיט קרעפטן, לאנגזאם זיך אויפגעהויבן און שוואך, נאך דעם פינף־טאגיקן טויט, ענדלעך ארונטערגעוואָרפן פון זיך די הילצערנע קאלדרע און — אט זענען מיר אים!

א יאמערלעכער געשריי, גאר ניט ענלעך צו א מענטשלעכן, האט צעריסן די אנגעשטרענגטע אטמאספערע. דאס האט באראנסקיס אלמנה זיך אין שרעק א וואָרף געטאן פון דעם מת און אויסגעשריגן:

— א ליגן! מען האט אים אפגעשניטן דעם קאפ. דאס איז ניט גריגארי. ליגנערס וואס איר זייט!

זי איז געווען גערעכט: אין קאסטן איז געשלאפן זיין שווערן טיף־אפאטישן שלאף א מאן פון א יאר 35, מיט דיקע שוואַרצע גוט־אויסגעהאדעוועטע וואנצעס מיט א „שפיץ" און שוואַרצע אקוראט פארקאמטע האר; לעבן די אויערן זיינען די האר איבערגעגאנגען אין טונקלע באקן־בערד, וועלכע האבן זיך ארונטערגעלאזט ביז אין דער מיט פון דער באק. אנגעטאן איז דער מאן געווען אין א גרויען אנצוג מיט קלייע שוואַרצע קעסטעלעך. דאס שרעקלעכסטע איז געווען א שטיקל וואטקע אריינגעשטופט אין א קליין לעכל אין מיטן פון דעם גרויען בילגן אנצוג, פונקט אנטקעגן הארץ. אזא

שטיקל וואטקע מיט נאכלעסיק אפגעריסענע פעדים קאן מען אמאל זען ארײנגעשטופט אין א קראנקן אויער.

יא, דער דערשאסענער אומבאקאנטער מענטש, וועלכער איז געלעגן אונטער דעם דעקל מיט דער קאנצעליארסקער קאזיאנער אויפשריפט: יודעי באראנסקי", האט מיט באראנסקין גארנישט געהאט צו טאן. ער איז געווען גאר אן אנדערער, א פרעמדער, — א טרויעריק-איראנישער פארזען, א טעות פון עמעצן פון דער פאליציי אדער פון שפיטאל — דער טייוול וויסט פון וועמען.

די אלמנה האט היסטעריש געווינען און געהאלטן אין איין קלאנג, אז „מען האט אים אפגעשניטן דעם קאפ... און אונטערגעלייגט אן אנדערן".

איך בין צוגעגאנגען צו דעם „אנדערן", אריבערגעבויגן זיך איבער אים, דערזען א שנור אויף זיין טויטן האלז אינעווייניק אין קאלנער. איך האב אויסגעשטרעקט מיין האנט און א צי-געטאן. די דינע שנור איז געווען אביסל פעטלעך, אנגעזאפט מיט מענטשלעכן פארטריקנטן שווייס. נאך היינט צו טאג, ווען איך שטרענג אן מיין פאנטאזיע, דערפיל איך, אדער איך מיין אז איך דערפיל אין מיינע פינגער די זעלבע מוראדיקע און אביסל אפשטויסנדיקע סענסאציע, וועלכע איך האב דעמאלט דורכגעפילט.

און ווען איך האב א צי-געטאן די פעטלעכע שנור און זי אויפגעהויבן, האט זיך באוויזן אין דער לופט א קליינער גאלדענער צלם. הילפלאז-פאטעטיש איז ער געהאנגן צוגעפעסטיקט צו דעם שניר — „נאטעלני קרעסטיק" — א צלם, וואס קריסטן טראגן אויפן קערפער. דאס איז געווען אזוי איבערראשנדיק, אז די האלב-משוגע געוואָרענע שוואנגערע פרוי איז געווארן פארשטומט און געקוקט מיט פארווייניטע און פוסטע אויגן אויף דעם גאלדענעם צלמל, וועלכער איז ווי דורך א בייז-וואונדער ארײנגעדרונגען אהער אין סאמע הארץ פון אידישן בית-עולם.

אין דעם מאמענט האט די טיר זיך געעפנט און אין צימער איז אריין א מאן אנגעטאן אין דער יוניפארם פון א פריסטאוו. איין בליק — און איך האב דערקענט דעם מאן.

— זדראסטוואויטע, גאספאדא! — האט ער העפלעך אנגע-

פֿאַנגען: — איר האָט געקראָגן דעם קערפּער פֿון אייער פֿרײַנד, אַ יאָ?
נאָכדעם איז געווען אַ ווערטער־דוּעל צווישן מיר און דעם פּריסטאָוו.
אָט איז אונדזער געשפּרעך וואָרט ביי וואָרט:
איך: יאָ, מיר האָבן באַקומען אַ טויטן קערפּער. אָבער דאָס איז ניט באַראַנסקי.
פּריסטאָוו: פֿאַרוואָס מיינט איר, אַז דאָס איז ניט באַראַנסקי?
איך: וויל מיר דערקענען אים ניט. די אָלמנה אַליין דערקענט אים ניט.
פּריסטאָוו: מענטשן פֿאַרענדערן זיך נאָכן טויט. עס זיינען שוין פֿאַרגאַנגען עטלעכע טעג זינט ער איז געשטאָרבן.
איך: דערהרגעט — ניט געשטאָרבן.
פּריסטאָוו: (שווייגט).
איך: באַראַנסקיס פּנים איז געווען גלאַט אָפּגעגאָלט. דער טויטער דאָ האָט דיקע וואָנצעס.
פּריסטאָוו: די האָר וואָקסן נאָך נאָכדעם ווי דער מענטש איז שוין טויט. ווייסט איר דאָס ניט?
איך: יאָ, איך ווייס עס, אויב אַזוי, פֿאַרוואָס וואָקסן נאָר די וואָנצעס און ניט די בּאָרד?
פּריסטאָוו: (שווייגט).
איך: באַראַנסקי איז געווען אַ איד. דער מענטש דאָ איז אַ קריסט. אָט איז זיין צלם.
פּריסטאָוו: באַראַנסקי האָט אפֿשר געהאָט אַנגענומען דעם קריסטלעכן גלויבן און אייך ניט דערציילט וועגן דעם.
איך: געשמדטע יידן טראָגן ניט קיין צלמים.
פּריסטאָוו: איך קען פֿערזיכערן עטלעכע געשמדטע יידן, וואָס טראָגן יאָ.
איך: באַראַנסקי האָט געקראָגן אַ קוילע אין קאָפּ. דער דאָ אָבער איז דערהרגעט געוואָרן פֿון אַ קוילע אין האָרצן.
פּריסטאָוו: פֿונוואַנען ווייסט איר, אַז באַראַנסקי האָט געקראָגן אַ קוילע אין קאָפּ? איר זייט דערבּיי ניט געווען.
איך (כּמעט פֿאַרלירנדיק דעם קאָנטראָל איבער זיך אַליין):

און איך ווייס עס פֿאַרט! איך ווייס אויך וועך איר אַליין זייט. אָבער דאָ איז איך ניט ביאַליסטאָק, גאָספּאָדין מעטאַלענקאָ!

יאָ, דאָס איז געווען דער געוועזענער פּאָליציי־מייסטער פֿון ביאַליסטאָק, מעטאַלענקאָ, וועלכער האָט איצט פֿאַרנומען דעם פּאָסטן פֿון פּריסטאָוו פֿון שטעטל אַלעקסאַנדראָוא, און צו דעם שטעטל האָט באַלאַנגט דער יידישער בית־עולם.

ווי־נאָר איך האָב אויסגערעדט דאָס וואָרט „ביאַליסטאָק", איז מעטאַלענקאָ — איך ווייס ניט פֿאַרוואָס — געוואָרן רויט, געוואָלט עפּעס זאָגן, האָט זיך אָבער צוריקגעהאַלטן און אָ וואַרף געטאָן זיך צו דער טיר. ער איז פֿאַרשוואונדן און מיר האָבן אים שוין מער ניט געזען.

גוט... וואו איז אָבער באַראַנסקיס גוף?

מיר האָבן פֿאַרלאָזן דעם יידישן בית־עולם מיט דעם מת, וואָס האָט אויף אזא פֿאַנטאַסטישן אופֿן זיך אַרײַנגעשמוגלט צו יידן, און געלאָזט זיך גיין צום קריסטלעכן „פּראַוואַסלאַווענעם" בית־עולם. דער זעלבער ריינער שניי האָט באַדעקט „אונדזער" און „זייער" פֿעלד, דער זעלבער כמאַרנער, איצט אומצופֿרידענער הימל איז געהאַנגען איבער „אונדז" און „זיי"...

מיר זיינען געגאַנגען איבער די פֿאַרשנייטע וועגן, פֿאַרזייט מיט קברים, און וואָס ווייטער, אַלץ מער מענטשן האָבן מיר געטראָפֿן. ביסלעכווייז זיינען דאָס שוין געווארן גרויסע גרופּעס צוואַנציק, דרייסיק און מער פּערזאָנען, מענער און פֿרויען. מיר האָבן זיך שנעל באַפֿריינדעט מיט זיי. דאָס זיינען געווען קרובים און פֿרײַנד פֿון די וואָס מען האָט היינט אינדערפֿרי געבראַכט אַהער פֿון פּעטערבורג „ווי שטיקער האַלץ". די מענטשן האָבן זיך דערוואוסט וועגן מיין צוזאַמענשטויס מיטן פּריסטאָוו מעטאַלענקאָ און זיך אַנגעפֿאַנגען צוצוטרײַען צו מיר, זעענדיק אין מיר אָ מין „פֿאַרטיידיקער" זייערן, אָ מאַן וואָס „נעמט זיך אָן" פֿאַר זיי. ווי הילפֿלאָז און שוצלאָז, הייסט עס זיינען זיי, די אַרבעטער, געווען, ווען אַפֿילו אזא קלייניער עפּיזאָד האָט שוין געקאָנט אַרויסרופֿן בייַ זיי צוטרוי און איבערגעבנקייט.

— מען באַערדיקט די דערשאָסענע אין צוויי בריידער־קברים,

אַלע אינאיינעם, — האָבן די אַרבעטער מיר דערציילט. — מיט איין קבר איז מען שוין פֿאַרטיק. קומט גיכער, וועלן מיר נאָך עפּעס קאָנען זען.

א גרופּע פֿון עטלעכע הונדערט מענטשן האָבן זיך פֿאַרזאַמלט לעבן א גרויסער קוואַדראַטנער גרוב, וואָס איז גאָרניט געווען ענלעך צו א קבר. אָבער עס איז פֿאַרט געווען א קבר, איינער פֿון די היסטאָרישע קברים, וועלכע די מענטשהייט גראָבט אויס ווי א פֿונדאַמענט פֿאַר איר צוקונפֿט. די צוקונפֿט איז דאָך שטענדיק געבויט אויף דעם קבר פֿון דער פֿאַרגאַנגענהייט.

איין גיגאַנטישע פֿיר־עקיגע גרוב איז געווען פֿאַרשאָטן; אָבער קיין בערגל ערד האָט מען איבער דעם ברודער־קבר ניט אויפֿגעשאָטן, פֿאַרקערט: מען האָט פֿאַרגלייכט דעם ריזיקן קבר מיט דער ערד, מען זאָל אים ניט זען, ניט דערקענען, ניט וויסן וואו ער געפֿינט זיך.

דאָס צווייטע גיגאַנטישע גרוב איז געווען בלויז האַלב פֿאַרשאָטן און א קליינע ארמיי קברנים האָבן דאָס איצט געאַרבעט אויף דעם מיט זייערע שאַרפֿע לאָפּעטעס. וויפֿל עס זיינען דאָס געווען פֿאַרשאָטן און האַלב־פֿאַרשאָטן, איז געווען שווער צו וויסן. יעדער איינער האָט געגעבן אָנדערע ציפֿערן. אָבער א פֿאַר הונדערט זיינען זיכער געווען. און צווישן די הונדערטער איז אויך ערגעץ געלעגן אונדזער שטילער באַראַנסקי.

אַן אַלטער גלח, אָנגעטאָן אין א בלויען לאָנגן גלחישן מאַנטל, איז געשטאַנען ביים ראַנד פֿון דער קוואַדראַטנער גרוב. געהאַלטן אין האָנט א „פֿאָניקאַדילא" (א זילבערן טעפּעלע אויף א לאָנגער זילבערנער קייט) און געשאָקלט עס אַהער און אַהין... אַן אַראַמאַטישער דינער רויך האָט זיך אָפּגעטיילט פֿון דעם טעפּעלע, וואו עס האָט געברענט א ספּעציפֿישער שטאַף „לאָדאַן". דער גלח האָט געבעטן גאָט אין דעם נאָענטן כמאַרנעם הימל, ער זאָל מוחל זיין די אַלע, וואָס זיינען דערשאָסן געוואָרן אויף די בריטע שיינע גאַסן פֿון דער הויפּט־שטאָט פֿון רוסלאַנד. די מענטשן, וואָס זיינען געשטאָנען אַרום דער גרוב, האָבן זיך צוגעהערט און זיך געצלמט. באַראַנסקיס

אַלמנה האָט זיך אויך צוגעהערט, כאָטש עס איז געווען קלאָר, אַז זי פֿאַרשטייט שוין גאָרניט וואָס עס גייט אַן אָרום איר...

וועג דער גלח האָט פֿאַרענדיקט זיינע תּפֿילות — ער האָט דאָס געמאַכט אויף אַ „קאַזיאָנעם", גיכן אופֿן — און געגומען אַוועקגיין, בין איך צוגעקומען צו אים און געזאָגט:

איר ווייסט, באָטיושקא (פֿאָטערל), אַז איר האָט נאָר וואָס געזאָגט קריסטלעכע תּפֿילות איבער אַ ניט־קריסט, אַ ייד.

מיין „פֿאָטערל" און דער גאָנצער טאָן פֿון מיין רעדן איז מסתמא געווען ניט באַזונדערס פֿריינדלעך. דער גלח, האָט געפֿרואווט זיך באַפֿרייען פֿון מיר און געגומען גיין גיכער. אָבער שוין זיינען מיר געווען אַרומגערינגלט פֿון מענטשן, וואָס האָבן זיך צוגעהערט צום געשפּרעך. און איך האָב אומישנע געוואָרט הויך. פֿדי מען זאָל טאָקע הערן.

— צווישן די קריסטן, וואָס לייגן דאָרטן, איז אויך דאָ אַ ייד; און אַ קריסט איז דאָרטן, אויף דעם יידישן בית־עולם. איז דאָס אַ טאָלק, באָטיושקא? גייט עס אַזוי?

דער אַלטער גלח האָט מיך אַנגעקוקט מיט העלן־בלויע וואַסערדיקע אויסגעלאָשענע אויגן און געענטפֿערט:

איך טו וואָס מען הייסט מיך. און אייך בעט איך מיך צורו לאָזן. איך ווייס ניט ווער איר זייט.

זיין וויס ציגן־בערדל האָט געשטאָכן די קאָלטע לופֿט און וואָלט זיכער מיך אויך דורכגעשטאָכן, וועג זי וואָלט נאָר געקאָנט. די זילבערנע „פּאַניקאַדילאַ" האָט אַ בלישטש געטאָן, שאָקלדיק זיך אין זיין האַנט. ער איז אייליק אַוועק.

און שוין האָט מען אַנגעפֿאַנגען צו רעדן צווישן אַלע גרופּן, וואָס האָבן זיך באַוויזן און וואָס זיינען אַרומגאַנגען אויף דער קלאָדבישטשע: „באַגראָבן אַ יידן צווישן קריסטן"... „אַ קריסט צווישן יידן"... דער מורמל האָט געהאָלטן אין איין וואָקסן.

„זאָלן זיי מורמלען", האָב איך געטראַכט. „זאָלן זיי זיך אויפֿרעגן. דאָס בייזערן זיי זיך דאָך ניט אויף אויף יידן, נאָר אויף דעם צאָר, וואָס האָט געהייסן שיסן אויפֿן פֿאָלק... און אונדז אַלעמען גלייך... קריסטן, יידן, ארבעטער, שרייבער..."

— קאזאקן! קאזאקן זיינען אנגעקומען! — האט זיך פלוצינג דערהערט פון אלע זייטן.

מיר האבן דערזען פון ווייטן די געטרייע שטיצער פון טראן. זייערע ברוינע, זאטע, פאררעטערישע פערדלעך זיינען פרייליך געשפרונגען איבער די קברים.

מיר האבן באשלאסן, אז עס איז די העכסטע צייט פאר אונדז צו פארלאזן דעם בית־עולם און גיכער זיך אפטראגן פון דאנען.

צו־טומלדיק, צו־לעבעדיק איז מיטאמאל געווארן דער אונטער־בראכענער „אייביקער שלאף" פון די מתים, „זייערע" און „אונ־דזערע".

און ווער ווייס — אפשר האבן זיי דארטן געלאכט ביי זיך שטילערהייט, געלאכט פון דעם, וואס מען דארף שוין שיצן די זעלבסטהערשונג אפילו אויף זייער ארט, אויף א בית־עולם?!

קאַפּיטל זיבעצן

ס. פּראָפּער, דער אַרויסגעבער פֿון דער צייטונג „בירזשעוויע וויעדאָמאָסטי", אין וועלכער באַראַנסקי האָט געאַרבעט, האָט אין זיין אָנדענק געגעבן צוויי הונדערט רובל פֿאַר ז' פֿאַמיליעס פֿון די דער־שאָסענע אַרבעטער. אָבוץ דעם האָט די צייטונג געקראָגן אַ פֿאַר הונדערט רובל. דריי מענטשן זיינען אויסגעוויילט געוואָרן צו פֿאַר־טיילן פּערזענלעך דאָס געלט: מאָשא דאָבראָליובאָוא, די שוועסטער פֿון אָלעקסאַנדער, דעם באָואוסטן דיכטער־סימבאָליכט; דער שרייבער גוסעוו־אָרענבורגסקי, און איך.

מאָשא (מאַריא) האָט מיט אַ פּאָר מאָנאַטן פֿריער זיך געהאָט צוריקגעקערט פֿון דעם רוסיש־יאַפּאָנישן פֿראָנט, וואו זי איז געווען אַ קראַנקן־שוועסטער. זי האָט ווייניק דערציילט וועגן איר לעבן דאָרט, זי האָט איבערהויפּט ווייניק גערעדט, די טיף־פֿילנדע, ערנסט און ערלעך טראַכטנדע מיידל. אין די ליטעראַרישע קרייזן האָט מען גערעדט פֿון איר מיט דעם העכסטן רעספּעקט, מיט פֿאַרערונג. קיין שרייבערין איז זי ניט געווען; זי פֿלעגט קומען אַמאָל צו אַ פּאָר־זאַמלונג אָדער צו אַ קאָנצערט און דאָן פֿלעגט יעדער איינער זיך אומקוקן אויף איר און דאָס האָט זי געבראַכט אין אַ פֿאַרלעגנהייט. דער מיטאַמאָל פּאָפּולער געוואָרענער „ליבעראַלער גלאָק", גריגאָרי ספּירידאָוויטש פּעטראָוו, האָט זיך אויסגעדריקט וועגן מאָשאן: „זי איז אַ קונסט־ווערק".

עס איז אינטערעסאַנט צו דערמאָנען, אַז דער פֿינצטערער קאָנ־סערוואַטאָר און אַנטיסעמיט, דער שרייבער מענשיקאָוו, דער מיט־אַרבעטער פֿון „נאָוואָיע וורעמיא", וועמען די גאַנצע ליבעראַלע פּרעסע האָט אָנדערש ניט גערופֿן ווי „יודושקאַ" (וואָס האָט געדאַרפֿט

מיינען: פֿאַרעטער, פֿאַלשע נשמה), האָט אויך מיין פֿראָגע, וואָס ער טראָכט וועגן דאָבראָליובאָוון, זיך באָנוצט פונקט מיט די זעלבע ווערטער: אַ „קונסט־ווערק".

גוסעוו־אַרענבורגסקי איז געווען אַ שרײַבער אָן אַ גרויסן טאַלאַנט, אָבער אָן ערלעכער און ערנסטער. איידער ער איז געוואָרן אַ שרײַבער, איז ער געווען אַ גלח, אַ באַשיידענער, פֿראָווינציעלער גלח ערגעץ לעבן אָרענבורג. דערפֿאַר האָט ער אויך צוגעגעבן צו זיין פֿאַמיליע־נאָמען „גוסעוו" דאָס וואָרט „אָרענבורגסקי". געווען איז ער אַ שטילער, האָרציקער מענטש, מיט אַ פּנים געשטופּלט פֿון פּאָקן, מיט גלאַט־פֿאַרקאַמטע האָר און אײַנפֿאַך אָנגעטאָן.

נו, און איך — איך בין געווען דער יונגער בחור, מיט זשעדנע און נייגיריקע אויגן, וואָס דאָרפֿן אַלצדינג זען און אַלצדינג פֿאַרשלינגען און אָפּווענען — צוליב וואָס? צו מאַכן זיך אויף אַ טשיקאָווען און אומפֿאַרשטענדלעכן אופֿן גליקלעכער, ווי איך וואָלט אָן דעם געווען.

אין באַגלייטונג פֿון צוויי אָרבעטער פֿון דעם פּוטילאָווער זאָוואָד זיינען מיר אין דער פֿרי אָוועקגעפֿאָרן הינטער דער שטאָט. דאָ, אייגנטלעך, האָט זיך אָנגעפֿאַנגען די גאַנצע „גאַפֿאָן"־באַוועגונג, דאָ האָט דער יונגער גלח — האַלבער ענטוזיאַסט, האַלבער פֿראָווינקאָאַר — געפֿרעדיקט, דאָ איז שפּעטער געקומען צו די אָרבעטער דער אינזשעניער פּיאָטר מאַסעיעוויטש רוטענבערג.

אונדזערע באַגלייטער האָבן זיך געהאַלטן שטיל, ווייניק געredעט. זייער אויפֿגאַבע איז געווען צו פֿירן אונדז פֿון הויז צו הויז, כדי מיר זאָלן קאָנען פֿאַרטיילן דאָס געלט וואָס איז געווען אונדז אָנגפֿאָרטרויט.

באַלד זיינען מיר אָנגעקומען אין אַ רואיקן געגנט, וואָס איז גאָרניט געווען ענלעך צו דעם, וואָס רופֿט זיך פּעטערבורג. קלייניע מייסטנס הילצערנע שטיבלעך, פֿראָווינציעלע שטילע גאַסן, דאָ און דאָרט אַ צוים, נידעריק געוואַקסענע בוימער. פֿון ווייטן דער הויכער פֿאַבריק־קוימען, ווי אַ גיגאַנטישער פֿינגער חוצפּהדיק אַרײַנגעשטעקט אין הימל אַרײַן. אונדזערע פֿירער האָבן געהאַט מיט זיך אַ לאַנגן צעטל מיט אַ סך נעמען: די קרבנות פֿון דעם בלוטיקן

זונטאָג. כּמעט אַ גאַנצער חודש איז שוין אַוועק. די טויטע, די דער־שאָסענע, זיינען שוין געווען באַגראָבן. מען האָט איצט באַדאַרפט טראָכטן וועגן זייערע אַלמנות און קינדער.

מיר האָבן באַשלאָסן אָנצונעמען די פֿאָלגנדע סיסטעם פֿון פֿאַר־ריכטן די קאָאָסטראָפֿע: אַ רובל אַ קינד! דאָס הייסט, אויב נאָך דעם דערשאָסענעם טאָטן איז געבליבן נאָר איין קינד, קריגט די אַלמנה איין קערבל; אויב צוויי קינדער — איז צוויי קערבלעך, און אויב דער דערהרגעטער איז געווען מזלדיק צו אויפֿלאָזן אויף הפֿקר גאַנצע פֿינף יתומימלעך — איז פֿינף קערבלעך. מיט זעקס האָבן מיר זיך ניט געריכטעט. אויב אָבער דער דערשאָסענער האָט ניט געהאָט קיין קינדער אינגאַנצן, טאָ מעג ער באַשולדיקן זיך אַליין — קיין קאָפּיקע וועלן מיר אים ניט געבן.

אָט קומען מיר אַריין אין שטוב. אומעטום איז ציכטיק און ריין. אַ טישטוך איז צעשפרייט איבערן טיש. פֿאַרביקע בילדער — ביליקע, נאַטירלעך — העגגען אויף דער וואַנט. דער באַלעבאָס פֿון שטוב, דער הויפּט פֿון דער משפּחה, האָט געאַרבעט אויף דעם פּו־טילאָווסקי זאָוואָד — דער רוסישער קרופּ, אַדער סקאָדאַ פֿאַבריק — דער בעסטער זאָוואָד פֿאַר אויסאַרבעטן קאַנאַנען. איצט איז דער באַלעבאָס אַוועק, וועט שוין קיינמאָל מער ניט אַריינקומען אין שטוב אַ הונגעריקער, אַ בייזער און אין דער זעלבער צייט אַ צופֿרידענער וואָס ער איז אינדערהיים און קאָן זיך שפּיזן מיט וואַנקאַ און פּעטקאַ, די צוויי יינגלעך זיינע, און יעלענקאַ, די גאַר פּיטשינקע טעכטערל, זיין אוצר... וואַנקאַ און פּעטקאַ קוקן אויף אונדז מיט פֿאַרוואונ־דערונג און יעלענקאַ — אַ צעבאַלעוועטע קינד איז דאָס! — קומט גאַנץ נאָענט צו מיר און רירט אָן מיט אירע פֿינגערלעך די זילבערנע קנעפּ פֿון מיין פֿאַרמענעם שינעל. איך קוק אויף די דאָזיקע פּיטשינ־קע פֿינגערלעך... זיי באַוועגן זיך, זיי שפּיזן זיך... איך דערפֿיל ווי טרערן פֿאַנגען אָן מיך צו שטיקן. איך דריי זיך אַוועק, די אַלמנה זאָל ניט זען מיין שוואַכקייט. אָבער די אַלמנה זאָרגט זיך ניט וועגן מיר. זי האָט אַנדערע זאָכן אין קאָפּ. שווייגנד נעמט זי פֿון מאַשאַ דאַבראָליובאָווא די דריי רובל — אַ רובל אַ קינד! — און טראָכט: וואָס וועט זי שוין קאָנען אָזוינס אויפֿטאָן מיט די דריי רובל, וועלכע

די אַרציקע און גרויזאַמע שטאָט פּעטערבורג האָט איר צוגעשיקט.
וויטער, וויטער!

אָבער וויטער איז געווען דאָס זעלבע, אָדער כּמעט דאָס זעלבע: די קלייַנע וואַריאַציעס האָבן געהאָט אַ זין פֿאַר די מענטשן, וועמען מיר האָבן באַזוכט; פֿאַר אונדז, די זייטיקע באַזוכער האָט דאָס בלויז געמיינט אַן אונטערשיד אין אַ רובל אָדער צוויי. וויידער אַ געמיטלעך באַשיידן צימער, וויידער ביליקע געפֿאַרבטע בילדער אויף דער וויס־געקאַלכטער וואַנט, וויידער שטייט ביים אויוון אַ יונגע פֿרוי מיט אַ פּנים וואָס ווערט נאָך אַ לאַנגע צייט ניט קאָנען שמייכלען, און נעמט געלט פֿון אונדזער קאָסירשע, וואָס האָט אויך פֿאַרגעסן דעם טעם און די פֿעאיקייט צו שמייכלען.

אין אַ דריטער שטוב זיינען אַנשטאָט צוויי יינגלעך — נאָר איין מיידל; נאָר אין שטוב איז איבערגעבליבן אינאיינעם מיט אַ ברעקל קינד אויך די אַלטע הינקנדיקע מאַמע. אָבער, באַבושקא! דאָס מיינט גאָרנישט! אַ הינקנדיקע מאַמע איז קיין קינד ניט און אַ סיסטעם איז אַ סיסטעם: נעמט אַ קערבל און זאָל אייך גאָט העלפֿן, אויב איר גלויבט נאָר אַלץ אין גאָט; איר, יואָס גלויבט שוין ניט מער אין „צאָר־באַטיושקא".

צוויי רובל... דריי רובל... וויידער צוויי רובל... און וויידער דריי רובל... טרויעריקע, טרוקן־פֿאַרווייַנטע אויגן, אַ באַשיידע־נער טיש מיט אַ טישטוך, קינדער, דאָס טיקן פֿון אַ זייגער, בילדיקע פֿאַרביקע בילדער אויף דער וואַנט. אומעטום כּמעט דאָס אייגענע.

אָבער אין בילד שטייט פֿאַר מיינע אויגן ווי אַ מצבה איבער אַ הילפֿלאָזער אַרמיי פֿון אָפּגענאַרטע מענטשן. אין דער שטוב וואו מיר זיינען אַריינגעגאַנגען, איז שוין געווען האַלב־טונקל. אַ מאַן, אָנגעטאָן אין אַ בילדיקן כאַלאַט, איז געשטאַנען אין מיטן צימער און האָט געהאַלטן אויף די הענט אַ קליין קינד, ניט מער ווי אַ יאָר אַלט. נאָך דריי קלייַנע קינדער האָבן זיך געשטופּט אַרום דעם טאַטן. קיין פֿרוי איז אין צימער ניט געווען. דער מאַן האָט זיך אויסגעדרייט צו אונדז, מיר האָבן דערזען, אַז ער איז בלינד.

— אַ בלינדער אַרבעטער! ווי קען דאָס זיין?

ביז מיט אַ מאָנאַט צוריק איז ער ניט געווען בלינד. אָבער

זונטאָג, דעם נייַנטן יאַנואַר, האָט ער געקראָגן אַ קויל אין האַלז, זי האָט איבערגעשניטן דעם אָפּטישן נערוו און איצט איז ער האָפּנונגסלאָז בלינד.

און זיין וויב? האָט ער אַ וויב?

זי איז געשטאַרבן מיט צוויי וואָכן צוריק פון שטאַרקער אויפּרעגונג, ווען זי האָט זיך דערוואוסט פון זיין בלינדקייט.

דער בלינדער האָט געהערט וואָס אונדזערע האָבן גערעדט וועגן אים. ער האָט געשוויגן. אין צימער איז געווארן שטיל. דייטלעך און האַרט האָט זיך געהערט דאָס קלאָפן פון ביליקן וועק־זייגער. זיכער איז איצט דער וועקער־מעכאַניזם שוין ניט געווען גוטיק. וויל וועמען וועט ער דאָס דאַרפן איצט וועקן? דעם בלינד־געוואָרענעם אַרבעטער, וועלכער איז איצט אויס אַרבעטער? אַדער אפשר וועט ער רופן פון ווייטן דעם גוטן גלח גאָפאָן, וואָס האָט זיך שוין באַהאַלטן אין אויסלאַנד, נאָכדעם ווי רוטענבערג האָט אים אָפגעשוירן די לאַנגע האָר זיינע כדי אים צו ראַטעווען פון די פאַליציייסקע הענט?

האַרט האָט געקלאָפט דאָס מעכאַנישע האַרץ פון דעם בילִיגן זייגער און אָפּגעמאַסטן די צייט פון אַ צופעליק צעטראַטענעם מענטשן... אָבער דאָס איז געווען שוין אַ היסטאָרישע צייט. דאָס הייסט, זי האָט געהאָט אַן אָנפאָנג און זי איז צעטיילט און אָפּגעמאַסטן און ווען די מאָס וועט זיין פול, דעמאָלט, אָ, דעמאָלט!...

איך הער דעם זייגער קלאָפן. איך זע ווי מאַשאַ דאָבראָליובאָוואַ דרייט זיך אַוועק פון מיר, כדי צו באַהאַלטן איר פנים. זי ווייַנט, ווייַנט שטילערהייט. איך קאָן זיך קוים קאָנטראָלירן. נאָר דער באַלעבאָס פון דער שטוב שווייגט און שטייט אומבאַוועגלעך... עס קלאָפט דער זייגער וויטער. עס ווערט אַלץ טונקעלער.

ס׳איז שוין געווען גאָר שפּעט ווען מיר האָבן פאַרלאָזן די פּוטילאָווסקי געגנט — די געגנט פון טרויער און טרערן. מיר האָבן צעטיילט דאָס גאַנצע געלט, אָבער אונדזערע פּירער האָבן געזאָגט, אַז דער צעטל פון נעמען, וואָס זיי האָבן געהאַט, איז נאָך ניט געווען אויסגעשעפט און מענטשן וואָרטן אויף אונדזער וויזיט. אפשר אַן אָנדערסמאָל?... נאָר אַן אָנדערסמאָל זיינען מיר שוין ניט געקומען, ניט געהאַט קיין געלט צו צעטיילן.

מיט דעם אָבער האָבן די טראָגישע פּאָסירונגען אין צוזאַמענ־
האָנג מיט דעם פּאָטאָלן זונטאָג זיך ניט פּאַרענדיקט. עס איז מיר
נאָך באַשערט געווען איבערצולעבן איינע פֿון די סאַמע ביטערסטע
גרימאַסן אויף דעם פּנים פֿון אַ געשענדעט לעבן.

אין דער נאַכט פֿון ערשטן פֿעברואַר 1905, דריי וואָכן נאָך דעם
„בלוטיקן זונטאָג", איז געשטאַרבן מיין אָנקל, דער פּאָטער פֿון מיינע
מוזיקאַלישע קוזינעס, לוי שטעמבער. ער האָט געהאַט אַ שוואַך
האַרץ, געדאַרפֿט רואיק ליגן, אָבער ער איז אַרומגעלאָפֿן, געזוכט
פּרנסה — ווי־זשע אַנדערש? איין אָוונט איז ער געקומען אַהיים
שפּעט, נאָך צוועלף. לוי־ט דעם נייעם באַפֿעל פֿון דעם פּלוצלינג
קאַרג און נאַריש געוואָרענעם הויז־באַלעבאָס, האָט דער „ליפּט"
(עלעווייטאָר) שוין ניט געטאָרט מער באָנוצט ווערן. געוואוינט האָבן
די שטעמבערס — און איך מיט זיי — אויפֿן זעקסטן עטאַזש. דער
שווייצאַר (פּאָרטער) האָט אַרויפֿגעשלעפּט דעם קראַנקן מאַן אויף
זיך, געקרעכצט, געיאָמערט, אָבער פּאָרט מורא געהאַט צו געבן
דעם „ליפּט", כאָטש ווי אַזוי וואָלט דער בייזער הויז־באַלעבאָס זיך
געקאָנט דערוויסן פֿון דעם? שטעמבער איז אַריין אין זיין שטוב
שוין אַ פֿאַראורטיילטער — ניט אַזוי פֿון דער קראַנקהייט, ווי פֿון
דעם קרימינעלן־נאַרישן באַלעבאָס. דער חולה איז אַרומגעגאַנגען
אין טונקלן עס־צימער אַרום דעם רונדן טיש און געדאַכט, — גע־
רעדט צו די מענטשן, צו די גייסטער, וועלכע ער האָט געזען אין
זיין צערייצטער פֿאַנטאַזיע. איך האָב פֿון מיין צימער צוגעהערט
זיך צו זייַנע ווערטער. ער האָט פּלוצלינג דערזען אין עס־צימער
יאַשאַן, מיין יונגן אָנקל, יאַשאַ ערליך, וועלכער האָט אַזוי טראָגיש
פֿאַרענדיקט די זיבן און צוואַנציק יאָר פֿון זיין לעבן. שטעמבער האָט
געדאַכט צו יאַשאַן אויף דייטש (דאָס גאַנצע הויז האָט פֿאַרשטאַנען
דייטש) און אים געפֿרעגט פֿאַרוואָס ער ליגט נישט רואיק אין זיין
קבר און קומט אַהער אין דער נאַכט... דערנאָך האָב איך דערהערט
ווי דער אַרום־טיש־וואַנדערער האָט זיך אָפּגעשטעלט און געזאָגט
— יאָ, צו וועמען?

— יאַשאַ, — אָט זיצט דער פֿאַלשער יודע. דו ווייסט ווער דאָס

איז? דאָס איז בורדעס, דער שרייבער. האָלט זיך פֿאַר אַ יידן, איז עס אָבער ניט. גיב אים ניט די האַנט, יאַשאַ.

איך מוז זאָגן, אַז איך האָב באַמת געציטערט אין מיין צימער, הערנדיק די דאָזיקע רייד. דערנאָך האָט זיך אויפֿגעהויבן פֿאַניאַ, זיין ווייב, האָט אים געבראַכט אין שלאָף־צימער און געהאָלפֿן זיך אַוועקלייגן. עס איז געוואָרן שטיל, איך בין איינגעשלאָפֿן. איך האָב זיך אויפֿגעכאַפּט, ווייל דורכן שלאָף האָב איך דערהערט אַ שווערן קלאַפּ, ווי עמעצער וואָלט אַנידערגעפֿאַלן. אין דער טונקלקייט האָב איך דערהערט פֿאַניאַס שטימע: זי האָט מיך גערופֿן. איך בין אַריין אין שלאָף־צימער. מיין אַרעמער אַנקל לוי שטעמבער איז געלעגן אויף דער ערד אַ טויטער. איך האָב צוזאַמענגערופֿן די טעכטער זיינע, מיינע קוזינעס, זיי האָבן שטיל, אַן היסטעריקע, באַווייזט זייער טאַטן.

אויף מאָרגן איז געווען די לוויה. עס זיינען געקומען אונדזערע קרובים און אַ פּאָר פֿרײַנד. באַריס בורדעס, דער „פֿאָלשער יודע", איז אויך געווען. ער האָט מיט דעם געוואָלט אויסדריקן דער משפּחה זיין מיטגעפֿיל און איך האָב ניט געהאָט דאָס האַרץ אים צו זאָגן וואָס דער פֿאָרשטאָרבענער האָט געטראַכט וועגן אים. מיר זיינען אַנגעקומען אויפֿן בית־עולם — וויידער דער זעלבער טרויעריקער פּלאַץ, וואו איך בין געווען מיט אַ פּאָר וואָכן צוריק; וויידער דער זעלבער הימל, די זעלבע רואיקייט, וואָס דער לעבעדיקער, וועמען ער קומט אַהער, דערפֿילט עס, אָבער וועלכע דער טויטער אין זיין קבר האָט ניט, ווייל מען האָלט אים אין איין שטערן.

נאָכדעם ווי די טרויעריקע צערעמאָניע איז געווען פֿאַרענדיקט און נאָך אַ בערגעלע ערד איז אויסגעוואָקסן ווי אַ „סאָבסטיטוט" פֿאַר דעם וואָס איז געווען אַ מענטש, האָט בורדעס, דער „פֿאָלשער יודע" (וואָס ער איז אפֿשר גאָרניט געווען — גיכער אַ „פֿאָלשער קריסט"), מיר פֿאַרגעשלאָגן אויפֿצוזוכן דעם שמש און אים פֿרעגן, וואָס עס איז געוואָרן מיט דעם קערפּער פֿון דעם „פֿאָלשן באַראָנסקי", וועלכן מיר האָבן דעמאָלט איבערגעלאָזן און מער זיך ניט געזאָרגט וועגן אים.

דער שמש האָט אונדז אָפּאָטיש אָנגעקוקט און געענטפֿערט:

— איך ווייס גאָרניט. איך געדענק ניט.

עס איז געווען קלאָר, אַז ער ווייסט און געדענקט יאָ; אָבער אונדז געדענקט ער ניט. איך האָב אים דערמאָנט דעם מעטלענקאָ־עפּיזאָד.

— אָה, יאָ, יאָ. דאָס האָט איר זיך געקריגט מיט דעם פּריסטאָוו,

— האָט ער אויסגערעדט אַ צופּרידענער און געוואָרן פֿרײַנדלעכער.

— איר וואָלט וועלן וויסן וועגן דעם אַנדערן... נו, וואָס מען הייסט מיר, מוז איך טאָן.

— וואָס מיינט דאָס?

— נאָכדעם ווי איר אַלע זייט אַוועק, — האָט דער שמש דער־צײַלט, — האָט זיך ווידער געיאָוועט דער פּריסטאָוו מעטלענקאָ. ער האָט זיך נאָכגעפֿרעגט, ווי עס איז אייער נאָמען, ווייל, האָט ער געזאָגט, ער האָט אײַך אָפּט געזען אין ביאַליסטאָק. אָבער פֿונ־וואָנען זאָל איך וויסן ווי מען רופֿט אייך?

— מסתּמא האָט ער זיך געבייזערט אויף מיר? — האָב איך געפֿרעגט.

— דאָס ווייס איך ניט. דערנאָך האָט ער געהייסן, אַז מען זאָל מקבר זיין דעם אַנדערן.

— וואו?

— דאָ ביי אונדז, אויף אונדזער בית־עולם.

— אָבער דאָס איז דאָך געווען אַ קריסט! איר האָט דאָך אַליין געזען דעם צלם, וואָס ער האָט געטראָגן אויפֿן האַלדז!

— דאָס האָב איך דעם פּריסטאָוו אויך געזאָגט, — האָט דער שמש זיך אָפּגערופֿן, — אָבער ער האָט אָנגעוויזן אויף דעם דעקל: דאָ שטייט געשריבן „בראָנסקי" — איז עס בראָנסקי.

— קאָנט איר אונדז צופֿירן צום קבר? — האָט בורדעס אים געבעטן.

— יאָ, אייך וועל איך ווייזן.

אַ פּאָר מינוט שפּעטער זיינען מיר אַלע דריי געשטאַנען לעבן אַ קליין בערגעלע ערד אָנגעשאָטן צווישן יידישע קברים אין סאָמע צענטער פֿון בית־עולם. אַ שמאָל ברעטל האָט געשטעקט אויף דעם

פּלאַץ, וואו עס געפֿינט זיך געווײנלעך דער שיין. אויף דעם ברעטל איז געווען אַנגעשריבן מיט רוסישע בוכשטאַבן „באַראַנסקי".

— ווער האָט אַנגעשריבן? — האָב איך געפֿרעגט דעם שמש.

ער האָט געענטפֿערט נאָך אַ פּויזע:

— דער פּריסטאָו האָט ניט געהייסן אַנשרייבן ווער דאָ ליגט; דאָס האָב איך אַליין געטאָן, ווייל —

ער ווערט פֿאַרשוויגן. ער ווייסט ניט צולײב וואָס ער האָט דאָס געטאָן. ער פֿילט אָבער, אַז אַזוי האָט עס געדאַרפֿט זיין.

דערנאָך פֿאַסירט עפּעס אַזוינס, וואָס איך גלויב מיינע אויגן ניט: בורדעס פֿרעגט — ניין, ער בעט זיך — ביים שמש:

— קאָנט איר זאָגן „אל מלא רחמים" פֿאַר באַראַנסקין?

דער שמש זאָגט ניט יאָ, ער טראָכט קיין איין מינוט ניט. מיט אַ שטימע, וואָס איז קיינמאָל ניט געווען קיין מוזיקאַליש, נאָר פֿשוט אַ יידישער קול, וואָס איז צוגעוואָקסן צו אים פֿונקט אַזוי ווי זיין באָרד אַדער זיין לאַנגער גרויער מאַנטל, פֿאַנגט ער אָן:

„א־אל מלא ר־ח־מי־ם..."

די אַלטע האַרץ־רייסנדיקע תּפֿילה פֿליסט ווייטער, פֿליסט פֿון דעם שמשס יידישן מויל, פֿון זיין באָרד, פֿון דעם גרויען מאַנטל זיינעם, און טרייסלט מיך אויף מיט אַ קאָנוואָלסיוון ווייניען. יעדער נערוו מיינער ציטערט אין מיר. וואָס טוען מיר דאָ אַלע דריי? דער שמש, וואָס „טוט וואָס מען הייסט אים"; דער געשמדטער וויליַנער ייד, און איך, דער יידיש־רוסישער שרייבער, דער „רוסישער אַלטענבערג" אַדער ווער איך בין דעמאָלט געווען — מיר זאָגן „אל מלא רחמים" איבער דעם קבר פֿון אַן אומבאַקאַנטן קריסט, אַ „פּראָוואָסלאַווני", אַן אַרבעטער, אַדער אפֿשר בלויז אַ זייטיקער צושויער, וואָס איז דערשאָסן געוואָרן פֿון אַ צופֿעליקער צאָרישער קויל... פֿאַרוואָס קאָרטשעט זיך דער „פֿאַלשער ייד", אַדער „פֿאַלשער קריסט", מיין קאָלעגע בורדעס? פֿאַרוואָס באַגיסט ער זיך מיט טרערן און יאָמערט, אַזוי ווי עמעצער וואָלט אים אַ קלאַפּ געטאָן אין זיין שמאָלער ברוסט? פֿאַרוואָס דערזעט איך טרערן — קאַרגע, אָבער פֿאַרט טרערן — אויף דעם פּנים פֿון דעם שמש?... וויפֿל וויפֿל, וויפֿל מאָל האָט ער שוין געזאָגט די זעלבע תּפֿילה איבער

פֿרעמדע קברים, איבער אומבאַקאַנטע מענטשן! ער האָט שוין לאַנג פֿאַרגעסן דעם זין פֿון די ווערטער, ער רעדט זיי אויס מעכאַניש, זיין מויל זינגט אַרויס דעם ניגון — עס איז אַ רוטין פֿאַר אים. יאָ, זיכער אַבער ניט היינט, ניין, ניט אין דעם מאָמענט. איצט וויס ער אוּן פֿילט וואָס ער רעדט אוּן וואָס ער זינגט, כאָטש ער וויס ניט אויף באַשטימט פֿאַר וועמען אייגנטלעך ער בעט דאָס דעם אויבערשטן ער זאָל דערווייזן רחמים: צי איז דאָס טאַקע פֿאַר דעם מאַרטירער באַראַנסקי, וואָס איז באַגראָבן „דאָרט", אָדער פֿאַר דעם אומבאַקאַנטן קריסט, וואָס איז באַגראָבן „דאָ"? די תּפֿילה, וואָס דאָרף באַרואיקן אוּן ברענגען שלום צו אַ צערישן האַרץ, פֿאַרוואַנדלט זיך פּלוצלינג אין אַ טראַגישן אויסגעשריי, אין אַ דאָפּלטן יאָמער פֿאַר ביידע קרבנות — דעם אמתן אוּן דעם פֿאַלשן באַראַנסקי אוּן אויך פֿאַר די הונדערטער דערשאָסענע אַרבעטער וואָס לייגן ניט ווייט פֿון דאָנען, צען מינוט גאַנג, אַריינגעוואַרפֿן אין אַ ברודער־קבר „ווי שטיקער האָלץ".

„אל מלא רחמים..." — האָט זיך געהערט אין דער קאַלטער פֿעברואַר־לופֿט אוּן איך ווייס ביז היינט צו טאָג ניט, וואָס אייגנטלעך זיינען מיר דעמאָלט באַגאַנגען: אַן אָקט פֿון גאָט־לעסטערונג, אָדער אַן אָקט פֿון הילליקן בעטן, אָדער ווער ווייס? — אפֿשר גאָר ביידע אינאיינעם...

קאַפּיטל אַכצן

דער זעכצנטער אָקטאָבער, 1905, צווישן אַזייגער ביינאַכט. איך פֿאָר אויף אַ דאַראָזשקע צו זיך אַהיים. איך האָב ערגעץ־וואו פֿאַרבראַכט דעם אָוונט, בין מיד און וויל שלאָפֿן. אַ ביסל דרימל איך שוין דאָ, זיצנדיק אויף דער פּעטערבורגער אַלטער דאַראָזשקע. אַלצדינג איז אַלט אין דער דאַראָזשקע: דאָס פֿערדל, די רעדער, דער איזוואָשטשיק אַליין. נאָר גאָרניט מיר שלעפּן זיך, מיר וועלן שוין אָנקומען... די גאַסן זיינען לידיק — ניין, ניט אַזוי לידיק וי גענוייגלעך אין דער צייט. דאָ און דאָרטן שטייען אָדער גייען מענטשן, רעדן אויפֿגערעגט צווישן זיך. נאָר אַזוי וויַ די אַלטע רעדער פֿון דער אַלטער דאַראָזשקע מאַכן אַן אומגעהויערן לייַרם, קען מען ניט הערן פֿון וואָס אַזוינס די מענטשן רעדן אויף דעם טראָטואַר.

— „איזוואָשטשיק, פּאַיעזשאַי סקארעי!..." (פֿורמאַן, פֿאָר גיכער).

אויף דער גאַראָכאָוואַיע אוליצאַ, לעבן דער לאַמטערן, שטייען אַרום אַ טוץ מענטשן און הערן זיך צו עמעצן, וואָס האַלט אין זיין האַנט אַ שטיקל פּאַפּיר און לייענט דאָס צו דער גרופּע. די צוהערער זיינען גאָר פֿראָסטע מענטשן: דוואָרניקעס, איזוואָשטשיקעס און צופֿעליקע נאַכט־וואַנדערער. דער מענטש אַבער, וואָס שטייט ביי דער לאַמטערן און לייענט דאָס פּאַפּיר, איז אַנגעטאָן אין אַ שיינעם שוואַרצן מאַנטל מיט אַ פֿוטערנעם קאַלנער. איך דערקען צוערשט דעם קאַלנער, דערנאָך דעם מענטשן: דאָס איז מיין פֿרײַנד און איצט מיין קוזין — וויל ער האָט חתונה געהאַט מיט מיין קוזינע, זשעניאַ שטעמבער — אַרקאַדי רומאַנאָוו, גאַטשינער ייִד,

וואָס זעט אוֹן רעדט אוֹן האָלט זיך ווי אַ קריסט, זייער קלוג, באַגאַבט, איצט אַן ערפֿאָלגרייכער זשורנאָליסט. איך הייס מיין איזוואָשטשיק זיך אָפּשטעלן אוֹן שפּרינג אַרונטער. מיר באַגריסן זיך. וואָס לייענט ער אַזוינס?

— דעם טעקסט פֿון דער רוסישער קאָנסטיטוציע, וועלכער גראָף וויטע האָט נאָר וואָס אַרויסגעריסן פֿון צאָר, מאָרגן וועט דער דאָקומענט אָפּגעדרוקט ווערן אין אַלע צייטונגען פֿון דער וועלט.

— אַן אמתע קאָנסטיטוציע איז עס? — פֿרעג איך אים אוֹן מיין האַרץ ציטערט.

— יאָ, כּמעט... מיט אַ פּאָרלאַמענט, מיט מיניסטערס אויסגעקליבן פֿון דער דומע... מיט גלייכע בירגערלעכע רעכט פֿאַר אַלע...

מיר כאַפּן זיך אַרום, אַזוי ווי דאָס וואָלט געווען זיין אַדער מיין געבורטס־טאָג. דערנאָך ערקלערט אַרקאַדי צו זיינע צוהערער וואָס דאָס פּאָפּיר? מיינט. זיי שווייגן, זיי כאַפּן זיך ניט אַרום, ווי מיר. איינער אַ דוואָרניק אָנגעטאָן אין אַ דיקן ברייטן פּעלץ מיט אַ פֿוטערנעם קאָלנער אָנגעשטעלט איבערן קאָפּ און גאָנצן ענלעך צו אַ בער, פֿרעגט מיט אַ בערישער הייזעריקער שטימע:

— אוֹן וואָס שטייט דאָ וועגן ערד? וועגן וועלן מיר קריגן ערד פֿון די פּאָמיעשטשיקעס (גוט באָזיצער)?

דאָס קומט שפּעטער, — זאָגט רומאָנאָוו. — דאָס וועט די דומע שוין באַשליסן.

— די דומע וועט מען אונטערקויפֿן, די דומע איז אַ „באָרסקע" (פֿריצישע). — רופֿט זיך אָפּ דער „בער"

— אמת, אמת, אַ באָרסקע איז זי, — שטימען צו עטלעכע אַרומיקע מענטשן.

אוֹן מיר פֿאָרן אַוועק.

דאָס איז געווען די ערשטע רעאַקציע פֿון דעם פּשוטן פֿאָלק וועלכע איך האָב געהערט. צום ערשטן מאָל, דוכט זיך, האָב איך דעמאָלט דערפֿילט דעם שפּאָלט, ניין, דעם אָפּגרונד, וועלכער געפֿינט זיך צווישן די וואָס מאַכן אין פּעטערבורג די רעוואָלוציע אוֹן די פֿאָר וועמען מען מאַכט דאָס, יענע אויף די פֿעלדער.

פעטערבורג האָט זיך אָפגערוקט, רוסלאַנד האָט זיך צוגערוקט נעענטער — עפּעס גרויסעס, מעכטיקעס, אומבאַקאַנטעס איז דאָס געווען: מאָטושקא־ראָסיאַ, מוטערל־רוסלאַנד...

פעטערבורג איז אַרויס פון די שריפֿלעך. „קאַגדאַ נאַטשאַל־סטוואָ אושלאַ" (ווען די נאַטשאַלסטוואָ איז אַוועקגעגאַנגען) איז פֿאַראַן אַ בוך, געשריבן פון איינעם פון די אינטערעסאַנטסטע רוסישע שרייבער, וואָסילי ראָזאַנאָוו. די נאַטשאַלסטוואָ איז אייגנטלעך געבליבן אויפן אָרט, נאָר אָפּגעלאָזט די לייצעס: טוט וואָס איר ווילט... און מען האָט עס געטאָן.

פון אַדעס איז געקומען צופֿאַרן קאַרנעי טשוקאָווסקי, דער קריטיקער (היינט צו טאָג איינער פון די באַדייטנדסטע אין סאָוויעט־רוסלאַנד), אַ האַלבער ייד, פֿאַרהייראָט מיט אַ יידישקע; אַ הויכער, אַ לאַנגער אַ דאַרער, מיט אַ גרויסע פֿליישיקע נאָז און אַ קוויטשנדיקע שטימע. קיין צווייַ קען ער, נעבעך ניט צייַלן! מיר זיינען צוזאַמען אַרומגעגאַנגען איבער דער קאַכעדיקער שטאָט — ווייַל עס האָט טאָקע געקאָכט אויף די גאַסן! — און באַזוכט פֿאַרזאַמלונגען מיטינגען, מאַסן־„סכאַדקעס". דער טעכנאַלאָגישער אינסטיטוט איז געווארן פֿאַרוואַנדלט אין אַ מין אָפּענעם פֿאַרלאַמענט. פון פֿרי ביז שפּעט אין דער נאַכט האָט מען דאָרט געריידט. לעקציעס זיינען פֿאַרוואַרפֿן געוואָרן, ווייל אַלע צימערן אין אוידיטאָריום זיינען געווען פֿאַרנומען מיט מענטשן וואָס האָבן געהאַלטן אין גיין און ווידער קומען. אַ רעגימענט פון רעדנערס פון אַלע פּאַרטייען און פֿראַקציעס האָבן אַדרעסירט דעם עולם אָן אונטערברעכונג. פּעטערבורג האָט אויפגעלעבט, די נאַטשאַלסטוואָ האָט געשווויגן.

מיטינגען און פּאָליטישע פֿאַרזאַמלונגען זיינען אָפּגעהאַלטן געווארן אויך אין פּריוואַטע פּלעצער. טשוקאָווסקי האָט געוואוסט פון זיי. אין פּאָליטיק איז ער געווען וויניק אַקטיוו, אָבער זען און הערן האָט ער געמוזט אַלצדינג. אַ לעבעדיקער מענטש, ניט קיין בוך־ווארם, — דאָס איז ער תמיד געווען. מיר זיינען געוואָרן גוטע חברים.

— היינט אָוונט איז אַ גרויסע פֿאַרזאַמלונג אין הויז פון אַדוואָקאַט שעפּטל, — האָט ער מיר געזאָגט. — לאָמיר גיין אַהין.

— איך האָב קיינמאָל שעפּטלען ניט געזען.
— איך אויך ניט; אָבער עס מאַכט ניט אויס. מען וועט אונדז ניט אַוועקיאָגן.

שעפּטעל איז געווען אייגער פון די זייער אָנערקענטע אַדוואָקאַטן אין פּעטערבורג. א ייד, וואָס איז געווען פֿאַראינטערעסירט אין יידישע פּראָבלעמען.

וועמ מיר זיינען אָנגעקומען, איז דער זייער גרויסער, רייך־מעבלירטער זאָל אין שעפּטעלס הויז שוין געווען איבערגעפּאַקט. ניט וויניקער ווי עטלעכע הונדערט מענטשן זיינען דאָרט געווען — אָלע יידן, מייסטנס אַדוואָקאַטן. איך האָב דערקענט גרוזענבערגן, גאָלד־שטיינען, ברוצקוסן, מאַרגאָלינען, ווינאַווערן, גריגאָרי און נאָאום שטילמאַנס, טייטלן, סלייאָזבערגן, אַראָנסאָנען, געסענען און א סך אַנדערע. דאָס איז געווען די סמעטענע פון דער פּעטערבורגער און אויך רוסישער יורידישער פּראָפּעסיע, דער „בעק־באָון" פון דער רוסיש־יידישער אינטעליגענץ.

א יונגערמאַן, אין אָנפּאָנג פון זיינע צוואַנציקער יאָרן, מיט ברענענדע קויל־שוואַרצע אויגן, דער אונטערשטער טייל פון זיין ניט־שיינעם פּנים אַרויסגערוקט פֿאָרויס, האָט געריידט מיט זעלטן אויפֿריכטיקן פּאַטאָס, לאָגיש, הינרייסנד, כמעט פּאָעטיש. ער האָט געריידט, דער יונגער בחור, און די אָלע בפּבודע אַדוואָקאַטן, מייס־טערהאַפֿטע אויסגעשטודירטע רעדנער, יעדער איינער עלטער פון דעם בחור מיט צען, פופּצען און צוואַנציק יאָר„ האָבן זיך אויפֿ־מערקזאָם צוגעהערט, געווען פֿאַרכאָפּט, באַרוישט. דער יונגער רעדנער האָט געריידט לאַנג, עס האָט זיך געוואָלט הערן מער און מער פון אים.

— ווער איז ער? — האָב איך געפֿרעגט טשוקאָווסקין א פֿאַר־וואונדערטער.

וואָס איר קענט אים ניט? — האָט ער זיך אָפּגערופֿן — דאָס איז דאָך וולאָדימיר זשאַבאָטינסקי, פון אָדעס.

א שטורם פון אָפּלאָדיסמענטן האָט אויסגעבראָכן אין זאָל. מען האָט אַרומגערינגלט דעם יונגן מאַן, מען האָט אים געמאַכט קאָמ־

פּלימענטן. דער פּאַרזיצער האָט אַנערקענט זיין רעדע אלס די בעסטע.

האָט דאָס טשוקאָווסקי מיך דעמאָלט באַקאַנט געמאַכט מיט זיין פֿרײַנד פֿון אַדעס, אַדער מיין באַקאַנטשאַפֿט מיט זשאַבאָטינסקין איז פֿאַרגעקומען שפּעטער, — דאָס געדענק איך ניט. זיבן און דרײַסיק יאָר זײַנען אַוועק פֿון דעם מאָמענט ווען איך האָב אים דערזען אין שעפּטלס הויז. דאָס בילד איז פֿאַרבליבן אין מיין זכרון. מיין גאַנץ לעבן בין איך געווען שטאָלץ מיט זיין פֿרײַנדשאַפֿט.

די רעוואָלוציע האָט מאַרשירט ווייטער. עס האָבן זיך געגרינ־דעט נײַע צײַטונגען — „יאָוואָטשנים פּאַריאַדקאָם". דאָס הייסט: קיינער האָט בײַ קיינעם ניט געפֿרעגט צי מעג ער אָנפֿאַנגען דרוקן זיין צײַטונג. ער האָט פּשוט געדרוקט און דער עולם האָט גערישן די צײַטונגען פֿון די הענט. קיין צענזור אויף זיי האָט אויך ניט עקזיס־טירט — דאָס איז דאָך געווען דאָס אָנציענדסטע. אָסך פּאָליטישע עמיגראַנטן האָבן זיך צוריקגעקערט פֿון אויסלאַנד, ניט אלע, נאָטיר־לעך, אונטער זייער אמתן פּאַספּאָרט — אָבער אַ פּאַספּאָרט האָבן זיי פֿאָרט געהאַט. זיי האָבן זיך באַהאַלטן און ניט באַהאַלטן. אָבער מיר האָבן געוואוסט, אַז זיי זײַנען דאָ, פֿאַרזאַמלען זיך, זיי אַרבעטן און זיי טאָקע קומען דאָ אַרויס מיט זייער וואָרט אין די נײַע ניט־צענזורירטע פּאַרטייאישע צײַטונגען.